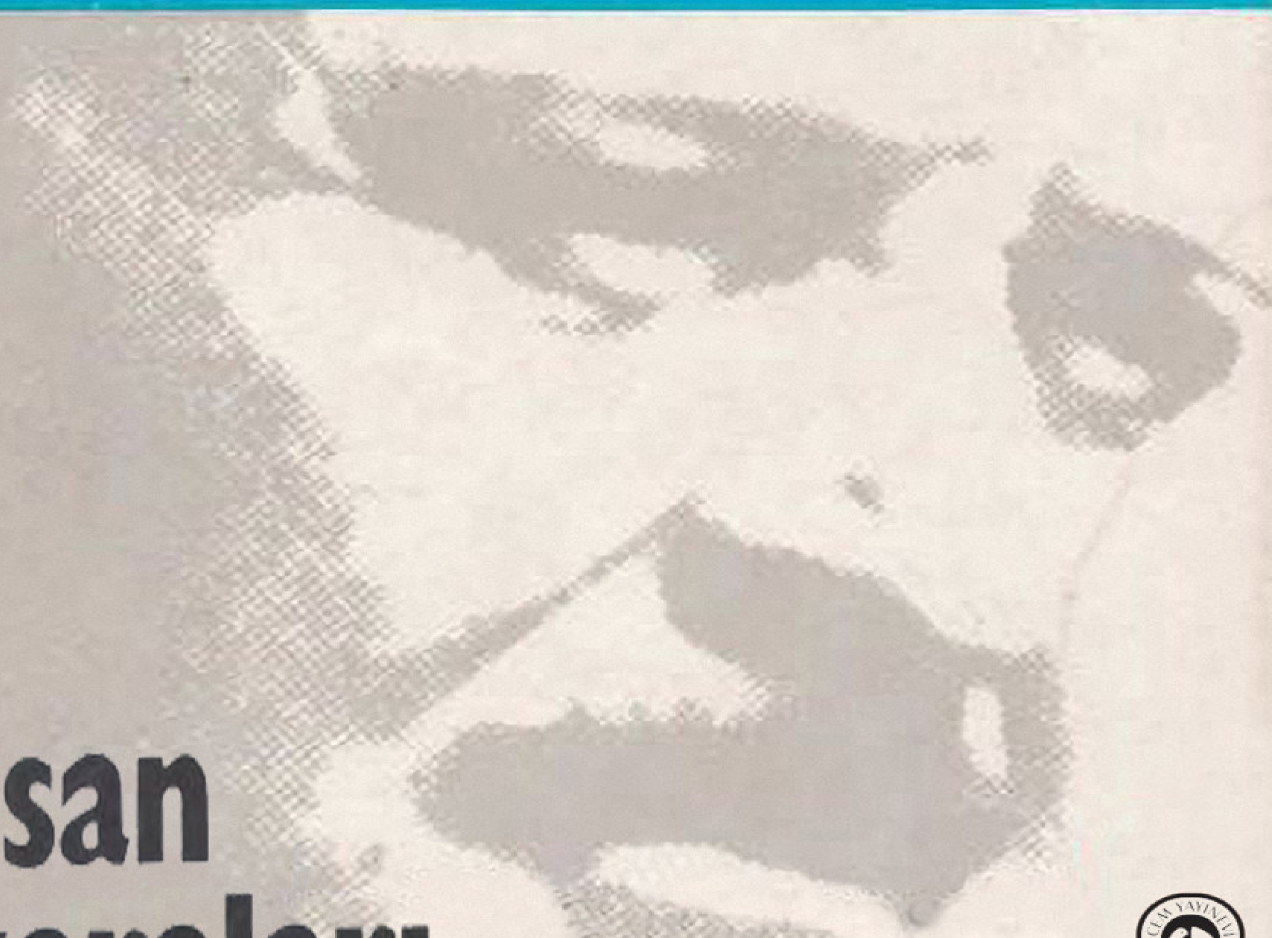
nâzım hikmet



insan manzaraları

cem yayınevi

NÂZIM HİKMET

MEMLEKETİMDEN İNSAN MANZARALARI

NÂZIM HİKMET
Tüm Eserleri 6 Şiirler 6

Hazırlayan : Asım Bezirci
Yayın Yılı : 1978
Dizgi : Metin Dizimevi
Baskı : Yelken Matbaası

cem yayınevi

GİRİŞ

İstanbul, İnsan Manzaraları'nı 1941 yılında Bursa hapisanesinde yazmaya başladım. Daha önce «Meşhur Adamlar Ansiklopedisi» üzerinde çalışıyordum. «Ansiklopedi»min kahramanları generaller, sultanlar, seçkin bilginler, sanat adamları ya da güzellik kraliçeleri, katiller ve milyarderler değil; işçiler, köylüler, zanaatkârlar, ünleri fabrikaların, işliklerin, köylerin ve işçi mahallelerinin dışına taşmamış olan kimselerdi.

Alman faşizmi Sovyetler Birliği'ne saldırdı bu sırada. Yaşlı bir gardiyandan haberi öğrendiğimde yüreğimin nasıl titrediğini anımsıyorum. Kendi kendime, 'Bir yirminci yüzyıl tarihi yazmak gerekli' dedim. Hitler'in saldırısıyla başlamak, sonra gerilere. İngiliz-Boer savaşına gitmek, sonra yeniden ileriye dönmek ve hapisaneden çıktıktan sonra da bu tarihi, yaşamımın sonuna kadar sürdürmek istiyordum. Faşizmin yenileceğinden ve hapisaneden çıkacağımdan kuşkum yoktu.
«Meşhur Adamlar Ansiklopedisi», İnsan Man-zaralarına bir bölüm olarak girdi.
«Ansiklopedisi»nin özlü dili, destanın da üslûbunu belirledi. Bunun dışında, o günlerde Kraliçe Elizabeth dönemi İngiliz şairlerini okuyordum ve kısa bir süre önce de Gogol'ün Ölü Canlar'ını okuyup bitirmiştim. Bu kitaplar da belirli ölçüde etkilemiş olmalıdır çalışmamı.

Yazdığım 60.000 dizeden elde 15.000 dize var bugün. Onlar da bu kitapta yayımlanıyorlar işte. Diğer kitaplardan bazı bölümler kurtuldu sadece: «Moskova Senfonisi», «Gabriel Peri» gibi. Diğerleri,

polisin eline düşmesinler diye, Türkiye'den kaçışımdan önce yakılmışlardı. Hapisaneden çıktıktan sonra destanım üzerinde çalışamadım. Şimdi de çalışmıyorum, çünkü başka türlü yazmak gerektiği kanısına vardım onu.

İnsan Manzaralarında, şiirin birkaç sözle çok şey söyleyebilme olanaklarından yararlandım. Kimi zaman şiire çok yaklaştım. Kimi zamansa çıplak bir nesir olarak kaldı yazdıklarım. Tiyatro ve sinemanın olanaklarından yararlandım destanımı yazarken. Fakat demin de belirttiğim gibi, şimdi yazsam başka türlü yazardım onu. Beni yanlış anlamayın, İnsan Manzaraları'nı şimdi yazabileceğimden başka türlü yazmış olduğum için yeriniyor değilim.

İnsan Manzaralarımda «Ulusal Kurtuluş Savaşı Destanı» başlıklı bir bölüm vardır.
Daha o sırada, ben hapisteyken, dışarda biliniyordu bu destan. Hapisten çıktıktan sonra, bir yayıncı, bu bölümü yayımlamak istedi. Kabul ettim, bir sözleşme imzaladık ve oldukça yüklü bir avans aldım. Fakat sözleşmede yayın tarihi belirtilmemişti. Sonradan, yayımcının, ulusal-kurtuluş savaşı bölümünü yayımlamamı engellemek için hükümetin buyruğuyla benimle bir sözleşmeyi imzaladığını öğrendim. Avansı geriye verecek durumda değildim, iş uzadı ve kitap yayımlanmadı.

İnsan Manzaraları'nın üçüncü kitabı, 1961 yılında İtalya'da İtalyanca ve Türkçe metinler karşılıklı olarak yayımlandı. Gelecek yıl her üç kitabın Fransa'da yayımlanması gerekiyor.

İşte böyle sayın okurlarım. Son olarak bir şey daha söyleyeceğim: İnsan Manzaralarında -kimi zaman beş dizede, kimi zaman bütün bu üç kitap boyunca- anlatılan insanların hiç değilse yarısı, yaşamlarına kişisel olarak tanık olduğum kimseler; diğer yarısı benim

imgelemimin kahramanlarıdır. Her üç kitapta, kimileri tüm dünyaca tanınan, kimilerini ise komşularından başka kimsenin tanımadığı insanların yaşam öykülerini bulacaksınız. Bir araya toplanan bu yaşam öyküleri, temel çizgileriyle 1908-1941 yılları Türkiye tarihinin tablolarını oluşturmaktadır. Bu tablolara birbiri arkasına bakmak sıkıcı olmayacak mı sizin için, bilmek isterdim..

Moskova, NÂZIM HİKMET

1961 - Kasım (Çev. Ataol Behramoğlu)

Hatice, Pîrâye Pîrâyende.

Doğum yeri neresi,
kaç yaşında,
sormadım,
düşünmedim,
bilmiyorum.

Dünyanın en iyi kadını,
dünyanın en güzel kadını,

Benim karım.

Bu bahiste realite umrumda değil...

939'da İstanbul'da tevkifanede başlanıp biten bu kitap ona ithaf edilmiştir.

BİRİNCİ KİTAP

I

Haydarpaşa garında,

1941 baharında,

saat on beş.

Merdivenlerin üstünde,

güneş yorgunluk ve telâş.

Bir adam merdivenlerde duruyor bir şeyler düşünerek.

Zayıf.

Korkak.

Burnu sivri ve uzun yanaklarının üstü çopur.

Merdivenlerdeki adam Galip Usta, tuhaf şeyler düşünmekle meşhurdur: «Kâat helvası yesem her gün» diye düşündü 5 yaşında.

«Mektebe gitsem» diye düşündü 10 yaşında.

«Babamın bıçakçı dükkânından akşam ezanından önce çıksam» diye düşündü 11 yaşında.

«Sarı iskarpinlerim olsa kızlar bana baksalar» diye düşündü 15 yaşında.

«Babam neden kapattı dükkânını? Ve fabrika benzemiyor babamın dükkânına» diye düşündü 16 yaşında

«Gündeliğim artar mı?» diye düşündü 20 yaşında.

«Babam ellisinde öldü ben de böyle tez mi öleceğim?» diye düşündü 21 yaşındayken.

«İşsiz kalırsam» diye düşündü 22 yaşında, «İşsiz kalırsam» diye düşündü 23 yaşında.

«İşsiz kalırsam» diye düşündü 24 yaşında.

Ve zaman zaman işsiz kalarak «İşsiz kalırsam» diye düşündü 50 yaşına kadar 51 yaşında

«İhtiyarladım» dedi, «babamdan bir yıl fazla yaşadım.»

Şimdi 52 yaşındadır.

İşsizdir.

Şimdi merdivenlerde durup kaptırmış kafasını düşüncelerin en tuhafına: «Kaç yaşında öleceğim? Ölürken üzerimde yorganım olacak mı?» diye düşünüyor.

Burnu sivri ve uzun.

Yanaklarının üstü çopur.

Denizde balık kokusuyla döşemelerde tahtakurularıyla gelir Haydarpaşa garında bahar.

Sepetler ve heybeler merdivenlerden inip merdivenleri çıkıp merdivenlerde duruyorlar.

Polisin yanında bir çocuk tahminen beş yaşında iniyor merdivenleri.

Nüfusta kaydı yok fakat ismi Kemal.

Merdivenleri bir heybe çıkıyordu bir halı-heybe.

Merdivenlerden inen Kemal yapayalnızdı kundurasız ve gömleksiz ortasında kâinatın.

Açlığından başka bir şey hatırlamıyor bir de hayâl meyâl karanlık bir yerde bir kadın.

Merdivenleri çıkan heybenin kırmızı, mavi, siyahtı nakışları. Halı-heybeler ata, katıra, yaylıya binerlerdi eskiden, şimdi şimendifere biniyorlar.

Merdivenleri bir kadın iniyor.

Çarşaflı şişman Adviye Hanım. An-asıl Kafkasyalı.

1311'de kızamık 1318'de gelin oldu.

Çamaşır yıkadı. Yemek pişirdi. Çocuk doğurdu.

Ve biliyor ki öldüğü zaman bir şal koyacaklar tabutuna selâtin camilerinden.

Bir damadı imamdır.

Merdivenlerin üstünde güneş bîr baş yeşil soğan ve bir insan: Ahmet Onbaşı.

Balkan Harbinde gitti.

Seferberlikte gitti.

Yunan Harbinde gitti.

«Ha dayan hemşerim sonuna vardık» sözü meşhurdur.

Merdivenlerden bir kız çıkıyordu. Çorapta çalışır. Tophane caddesi, Galata.

Atifet on üç yaşındadır.

Galip Usta baktı Atifet'e, «Evlenseydim eğer torunum olurdu bu kadar» diye düşündü.

«Çalışırdı, bana bakar» diye düşündü.

Sonra birdenbire aklına Şevkiye geldi. Emin'in kızı.

Mavi mavi gözleri vardı.

Geçen sene daha âdet görmeden Şahbaz'ın arsasında bozmuşlardı.

Sepetler ve heybeler merdivenlerden inip merdivenleri çıkıp merdivenlerde duruyor.

Ahmet Onbaşı yine askerdi yetişti halı-heybeye.

Öptü elini.

Halı-heybe ve mavi mintan, palto, siyah şalvar ve keten lastik iskarpinler, fötür şapka, sakal, ve lâhurî şal kuşak onbaşının omzunu okşayarak:

« Hayıflanma birkaç kalem borç için» dedi,

«hane halkını sıkıştırmayız. Yalnız biraz faiz biner.»

Haydarpaşa koyunda martılar inip kalkıyor denizde leşlerin üstünde.

İmrenilir şey değil martıların hayatı. Garın saati üçü beş geçiyor. Siloların orda buğday yüklüyorlar İtalyan bandıralı bir şilebe. Ayrıldı onbaşıdan halı-heybe gara girdi.

Merdivenlerde güneş yorgunluk ve telâş ve bir altın başlı kelebek ölüsü var .

Kocaman insan ayaklarına aldırmadan bembeyaz, upuzun taşın üstünde taşıyor karıncalar kelebeğin ölüsünü.

Adviye Hanım sokuldu polis efendiye. Bir şeyler konuşuldu. Okşadı çocuk Kemal'i. Ve hep beraber karakola gittiler. Ve her ne kadar bir daha görülmeyecekse de hayâl meyâl karanlık bir yerlerde hatırlanan kadın çocuk Kemal. yapayalnız değil artık ortasında kâinatın.

Bir parça bulaşık yıkayıp biraz su taşıyacak ve Adviye Hanımın dizi dibinde yaşayacak.

Merdivenleri mahkûmlar çıkıyordu. Şakalaşıp gülüşerek.

Üç erkek bir kadın ve dört jandarma. Erkekler kelepçeli kadın kelepçesiz jandarmalar süngülü. Merdivenlerin üstünde bir kayısı gülü bir cıgara paketi bir gazete kâadı.

Mahkûmlar durakladı.

Jandarma Hasan tokalaştı Ahmet Onbaşıyla.

Jandarma Haydar aldı yerden boş paketi soktu cebine.

Ve mahkûm kadın boynuna atılan Atifet'i öptü iki yanağından.

Eğilip baktı kelepçeli Halil kayısı gülünün yanındaki gazete kâadına: «Tek sütunluk bir nefer.

Üniforması belli değil, Tıraşı uzun.

Beyaz sargılar var başında.

Sargılarda kan.

Sonra tayyareler kanatlı köpek balıkları gibi «pike bombardıman» diye yazıyor.

Sonra bir limon: küçük, beyaz daireler çizili üzerinde. İsmini okuyamadı, mürekkebi gaz lekesi dağıtmış.»

Üç bayan çıktılar merdivenleri koşarak sivri külâhlarıyla mantar iskarpinleriyle banliyö yolcuları.

Kelepçeli Süleyman bayanları gördü.

Genç bir kadın geçirdi yüreğinden.

Kayısı gülünü nişanlayıp tükürdü.

Kelepçeli Fuat seslendi Galip Ustaya: « Usta, yine tuhaf şeyler düşünüyorsun.»

« Düşünüyorum evlât. geçmiş olsun.»

« Eyvallah usta. Düşünmek değiştirmez hayatı.»

Fuat tersanede tesviyeci.

19 yaşında girdi hapise üç arkadaş perdeleri indirip bir kitap okudukları için.

Ve yatıyor iki yıldır.

Şimdi içerilere gönderiyorlar Galip usta bu sefer dehşetli bir şeyler düşünerek bakıyor kelepçesine Fuat'ın.

Bugüne dek farkına varmadan biriken şeyler yığınla üst üste hep beraber tıkacını atan bir çeşme suyu gibi bulanık berrak akıyordu kafasının içini doldurarak:

«Ne kadar çok fabrika var İstanbul'da, Türkiye'de ne kadar çok, dünyada ne kadar çok, sayılamayacak kadar. Dün akşam tornacı Ayyaş Kadir'in ölüsünü buldular üniversite kapısında bayılmış kız talebelerden biri . Ne kadar çok kayış, kasnak ne kadar çok volan ne kadar çok motor dönüyor, ha babam dönüyor, ha babam dönüyor, dönüyor, ne kadar çok adam, ne kadar çok adam İşsiz kalırsam, işsiz kalırsam diye düşünüyor.

Mürettip Şahap Usta kör oldu dileniyor matbaalarda. Dokuma tezgâhları, fireze tezgâhları, torna tezgâhlan, şahmerdanlar,

merdaneler, pulanyalar, pulanyalar, pulanyalar, Galip. Usta pulanyacıydı . Kim bilir dünyada ne kadar ne kadar çok işsiz var. Ama askere almışlardır. Asker olunca işsiz adam artık işsiz sayılmaz mı?» « Yine derinlere daldın ustam.» Galip Usta dokundu Fuat'ın kelepçesine: « Allah sonumuzu... ürktü kendi sesinden ... hayreyleye evlât,» dedi. İnce, siyah bıyıklarıyla Fuat gülümsedi: « Hayırdır mutlak sonumuz.»

Ustanın çipil gözleri ıslak titriyor uzun burnu. Ve etrafa belli etmeden koydu Fuat'ın cebine elli beş kuruşundan yirmi kuruşunu Garın saati on beşi sekiz geçiyor.

15:45'de kalkar bu tiren.

Üçüncü mevki bekleme salonunda oturup dolaşıp uyuyorlar yüzükoyun. Kalkacak herhangi tirenle ilgileri yok. Baskıcı Ömer sakalı avuçlarında betonun üzerinde çıplak ayakları oturuyor iki büklüm sabahtan bert. Ve yine sabahtan beri Ömer'in önünde aşağı, yukarı, ileri, geri volta vuruyor Recep. İnce uzun kolları kalkıp iniyor görünmez bıçakları atıp tutar gibi elleri. Ali masanın üzerinde yatıyor yüzükoyun sırtı yarılmış gömleğinin kumral başı bileklerinde. Üçüncü mevki bekleme salonunda oturup dolaşıp yüzükoyun uyuyorlar. Kalkacak herhangi tirenle yok alâkaları.

Aysel: yaşı belli değil. Belki on üç, belki yirmi.

Esmer. Kuru.

Necla: on beş yaşında var yok.

Burnu kıpkırmızı yüzü değirmi. Ve insanı şaşırtacak kadar büyük yeşil empermeablin altında memeleri.

Vedat: 18 yaşında.

Top ense, altı oklu beyaz kıravat ve sivilceler.

Vedat konuşuyor:

« Hiçbir yere benzemez Bursa hamamları. Hele «Ferahfeza»

Bahçe içinde bir otel. Müşteriler temiz. Vizite üç papel. Biri patrona kalıyor. Geçen sene bir Ermeni kızı götürdüm. Kurnazdır Ermeni milleti bizim Türklere benzemez. Dünyalığı düzeltti. Drahoması tamam. Malum ya gâvur âdeti. Şimdi nişanlıdır.»

Aysel sordu:

« Sana ne vereceğiz?»

« Ben beşer kâat alırım patrondan hesabınıza, komisyon. Mevsimidir, kızlar bir tutarsanız, günde on beş kere belki daha çok. Bir hesapla ne eder? Has malları görsün Bursa'nın gözü. Kadıköylüdür diye yazdı gazeteler İstanbul kızlarının en güzelleri.»

Sabahtan beri ilk defa doğruldu olduğu yerde baskıcı Ömer.

Seslendi Recep'e: « Bir cıgara ver.»

Hızla önünden geçti Recep ve dönerken fırlattı cıgarayı.

Babası müftüydü baskıcı Ömer'in.

Evin içinde kuka tesbihler, kılaptan seccadeler, el yazma müzehhep mushafları hattat Osman'ın; fakat bir tek han hamam tapusu bir tek konsilit, bir tek Hicaz demiryolu tahvili yoktu.

Müftü Efendi bembeyaz, şişman bir adam Ömer hastalıklı bir çocuktu. Arabî öğrenemedi, Farisî öğrenemedi.

Ahmediye kitabında cennet kapılarına bakıp tıpkısıydı bunlar Dolmabahçe kapısının başladı nakışlar çizmeye.

Müftü vefat etti Meşrutiyetten evvel.

Meşrutiyette kadınlar dağıldılar seccadeleri ve tesbihleri götürerek. O hengâmede Ömer yirmi yaşındaydı demek.

Hattat Osman'ın mushaflarını Parizyana'da yedi. Gönüllü asker oldu Balkan Harbinde. Seferberlikte esir düştü, döndü ve başladı Kalpakçılar başında baskıcılığa.

Ahmediye'nin Firdevs kapılarındaki nakışlar patiskalar üzerinde açılmaya başladılar.

Tahta kalıp tahta kaşık tahta dükkân ve akşamları şarap dolu kırmızı testi ve esaretten kalma biraz gulamperesti bahtiyar yaşıyordu müftü zade Ömer Efendi. Ta ki İtalya'dan hazır kâat modeller gelene kadar.

Zira kâat modeller kepenklerini baskıcı dükkânlarının kapadı birer birer bir daha açılmamak üzere.

Recep yine hızla geçip dönerken fırlattı kibriti Ömer'e.

Ali masanın üstünde yatıyor yüzükoyun sırtı yarılmış gömleğinin.

Aysel su dökmeye gitti.

Necla dedi ki Vedat'a: « Kardeşim götürmeyelim bu sıska kızı. Belsoğukluğu var. İzmit'de aldı geçen sene. Her tarafı akıyor bütün. Hem inanma yalan Kadıköylü değildir.»

Denizde balık kokusu döşemelerde tahtakurularıyla gelir Haydarpaşa garında bahar.

Üçüncü mevki bekleme salonunda tahta kanapelere değil kapıya yakın duvarın dibine betona çömelmişler, mavi düğmeler mintanlarında dizleri parçalanmış sarı şayak poturlarının, kırmızı sakallı iki Bulgarya muhaciri, öfkesiz kederiyle konuşuyor biri:

« Yövmilbeter, beterden beter. Sonra yeter. Paranın tuncu. İnsanın piçi. Hepsi mi ama iyisi de var.»

Dışarda Peronların orda kalktı 15:45 katarı.

Bu tiren yataklı vagonuna rağmen tirenlerin en külüstürüdür, altı kuruşluk cıgara gibi bir şey.

Galip Usta selametleyip mahkûmları girdi üçüncü mevki bekleme salonuna.

Oturdu baskıcı Ömer'in az ötesine.

Ali masanın üzerinde yatıyor yüzükoyun.

Recep ansızın durdu önünde ölü kaloriferin, ibreyi soğuktan sıcağa, sıcaktan soğuğa çevirdi, sonra bir tekme attı borulara, sonra bağırdı avaz avaz:

« Kesmeli yeryüzünde tekmil çıfıtları. Tez gel bre Hitler Amca nerdesin?»

Kaçakçıydı Recep ve sabahtan beri gelmeyen Moiz eroin getirecekti.

Galip Usta ne dost ne düşmandı Hitler'e. Fakat Recep'e kızdı. Baktı Bulgaryalı muhacirlere.

Yine aynı öfkesiz kederiyle konuşuyordu kırmızı sakallılardan biri: « ...gider İbrahim Peygambere der ki herif kargalar gördüm, gübreden kalkıp dallara konup ezanlar okuyorlar.

Bir adam gördüm oturmuş derenin başına; yol vermiyor aksın içiyor tekmil suyunu.

Geyikler gördüm kaçıp gitmezler, koşarlar peşinden avcının vur, diye ille bizi...

İbrahim Peygamber der ki herife:

O kargalar ki gördün imamlar, hocalardır. Gübredir mekânları, okurlar ezanları...

Düvellerdir dereyi içen adam; halkın kanını içer, doymazlar, içer içer, bırakmazlar ki aksın dere bildiği gibi.

Gördüğün geyikler günahlarımızdır; koşarlar avcılara. Avcılar para.»

Ali masanın üzerinde yatıyor yüzükoyun sırtı yarılmış gömleğinin kumral başı bileklerinde.

Recep bağırdı: « Burası sabahçı kahvesi mi, otel odası mı be? Delikanlı uyan.»

Ali kımıldamadı.

« Sana diyoruz.»

Ali kımıldamadı.

Ali cevap vermedi Recep'e.

Tuttu delikanlıyı Recep çevirdi arka üstü.

Ali'nin başı düştü.

Ali çoktan ölmüştü.

II

Kızıltoprak istasyonuna yakın bahçesinde bir ahşap köşkün çok büyük bir fıstık ağacı vardır. Yana yatmıştır biraz. Bu fıstığın altında bir kadın yeldirmesi sarı çamaşır asıyordu. Geçti çığlıklarla 15:45 katarı.

Beton villalar.

Bunlar devam eder ta Pendik'e kadar.

Henüz fidan halinde ağaçlar ve üzüm kütükleri henüz yeşermede.

Geçti çığlıklarla 15:45 katarı.

Beton villalar.

Köşkü yıkılmış başkâtip paşanın.

Kırk odalı bir alâmetti.

Ta Pendik'e kadar beton villalar.

Beton villalar.

Böyle ikindi vakti

Göztepe istasyonunda çıt olmaz.

Ve ekser zaman oturur hep aynı sırada tek başına

bir harem ağası. Çok uzun boylu. Çok zayıf. Son kalanlardan. En ihtiyarı.
Beton villalar.

Geçti çığlıklarla 15:45 katarı.

Dehşetli bir ciddiyetle dolaşıyor çamlıkta parlak siyah seten önlüklü kızlar.

Memeleriyle mağrur.

Ellerinde kitapları.

Geçti çığlıklarla 15:45 katarı.

Beton villalar.

Beton villalar.

Süt gibiydi deniz. Güneşte kaybetmiş rengini. Asfalt yolun üzerinde plaja gidiyorlar. Kocaman sarı çiçekler gibi kımıldanıyor geniş şapkaların hasırlan. Beton villalar. Geçti çığlıklarla 15:45 katarı.

Adalar göründü karşıdan.

Denizin dibiyle ilgisiz.

Gemiler gibi.

Suyun yüzündeler.

Ta Pendik'e kadar.

Beton villalar.

Çimento fabrikası Kartal'ın toz içinde kederli ve kalın.

Ve sahilde maskelenmiş petrol tankları.

Geçti çığlıklarla 15:45 katarı.

Pendik. Katar durdu. Kelepçesiyle Fuat vurdu Halil'in dizine; gösterdi peronda gezen taharri memurunu.

Ufacık gözleri

ufacık burnu çok büyük kulakları var. Çıkarmış kamburunu.

**Elbisesi lâcivert iskarpinleri sarı ve simsiyah fötrü ütüsüz.
Elleri her halde cıvık cıvık yumuşaktır. Arka cebinde bir şey ve
orda ceket kabarık biraz yukarı.**

Kalktı Pendik'den 15:45 katarı.

Lokomotif. Makinist Alaeddin çözdü mavi tulumunun göğsünü bir düğme daha. Başını dışarı çıkarıp baktı arkaya. Furgon ve beş tane binek vagonu yataklı, yemekli dahil ve altı tane marşandiz birbiri peşinde sallanarak geliyorlar. Ne zaman böyle arkaya baksa Alaeddin bilhassa rampalarda bir halata bağlayıp vagonları kendi omzunda

çekiyormuş gibi olur. Ve inişlerde korkunç ağırlığını arkadan itilmenin küreklerinin ortasında duyar.

Vagonlar geliyorlar sallanarak.

Eskişehir-Haydarpaşa, Haydarpaşa-Eskişehir;

28'den beri, yolcular iner biner, makinalar değişir,

Alaeddin yerinde,

Alaeddin değişmez.

Vagonlar geliyorlar sallanarak.

Bavulu keten kılıflı bir yolcu gibi böyle postaya değil binmek Semplon'a Sirkeci'den

Vagonli'de yatmak.

Ve hele geceleri oturup karşısında küçük kırmızı abajurların rakı içmek vagon-restoran'da.

Vagonlar geliyorlar sallanarak.

« Usta!..»

Alaeddin döndü kömürcü İsmail'e
« Ne var İsmail?»

« Usta ne olacak bu harbin sonu?»

« İyi olacak.»

« Nasıl yani?»

« Yemekli vagonda rakı içeceğiz.»

« Biz mi?»

« Biz.»

« Kömürü kim atacak?

Kim sürecek makinayı?»

« Onu da biz.»

« Alayı bırak usta, Kim kazanacak?»

« Biz.»

İsmail hiçbir şey anlamadıysa da üstelemedi.

Çok siyah ve çok kalın kaslarıyla oynadı biraz sonra: « Ustam,» dedi,

«Bir sualim daha var. şu gördüğün raylar dolanır mı bütün dünya yüzünü?»

« Dolanır.»

« Demek ki harp olmasa, ama yalnız harp değil, hudutlarda sorgu sual sorulmasa, rayların üzerine saldık mı makinayı dünyanın bir ucundan öbür ucuna varır.»

« Deniz dedi mi durur.»

« Gemilere binersin.»

« Tayyare daha iyi.»

İsmail güldü.

Kırıktı ön dişlerinden biri.

« Ben tayyareye binemem usta, anamın vasiyeti var.» « Tayyareye binme, diye mi?» « Hayır karıncayı bile incitme, diye.» Alaeddin kocaman elini vurdu çıplak uzun ensesine İsmail'in: « Sen ne hafız oğlusun! Zarar yok ulan, yine de bineriz tayyareye, adam öldürmek için değil gökyüzünde püfür püfür safa sürmek için... Şimdi sen hele ateşi bir süngüle.»

Vagonlar geliyorlar sallanarak.

510 numaralı üçüncü mevki vagon. Jandarmalarla mahkûmlar birinci bölmede. Çavuş daha bir kerre olsun gülmedi. Mavzerler yatırıldıysa da raflara kelepçeler çözülmedi. Ayrı ayrı dünyalarda iki taraf.

Kitap okuyor mahkûm Halil.

Çevirirken dizinde duran kitabın yapraklarını çok rahat bir ustalıkla kullanıyor bileklerinden demirli parmaklarını.

Kitap ve kelepçelerle on üç senedir bu beşinci yolculuğudur. Gözlerinin altında çizgiler şakaklarında beyaz. Halil belki ihtiyarladı biraz. Fakat kitap, kelepçe ve yürek eskimedi. Ve şimdi yürek her zamankinden umutl.u

Halil okurken kitabını « Kelepçem,» diye geldi aklına, (. . .)

«Seni pulluk yapacağız kelepçenin demiri.» Ve öyle güzel söylenmiş buldu ki bu fikri yine üzüldü birdenbire ölçülü ve ölçüsüz şiir yazmak hünerini bilmediğine.

Gebze istasyonunda durup kalktı tiren. Geçiyor yüksekte demir köprünün üzerinden
Sağda toprak apansız alçalıyor belki yüz belki yüz elli kulaç: ve orda dipte aşağıda «Eski Hisar» köyü ve kalesi ve ince uzun yolda giden iki atlı, zeytin ağaçları ve hattâ bomboş deniz kutudan yeni çıkmış oyuncaklara benziyor öyle küçük öyle renkli, ve uzak ve derinde olmalarından ve çok çabuk arkada kalmalarından dolayı bu bahar aydınlığında tertemiz.

Mahkûm Fuat gördü ve bir daha unutmayacak derinde iki atlısıyla uzaklara büyük şehrine doğru giden yolu. Ve gözünde ilk defa kaybettiğinden İstanbul'u başladı birdenbire kendi evinden anlatmaya: «

Dedem,» dedi, «benim dedem bir acayip adammış. Bahriyede kolağası. Evde bir tek fotoğrafı var. Belli ki sivri uzun fesin altında usturayla kazınmış koca kafası. Mürteci müthiş. Düşün ki Meşrutiyet olunca Sultan Hamid'e yeminliyim, diye nikâh tazelemiş. Zaten üç yıl sonra tekaüt ve Kulaksız'da bakkal. Sonra 338'de ölüyor İstanbul'un kurtuluşunda, Birinciteşrin ayı. Ölüsünü mutfakta bulmuşlar, yapayalnız, dibinde tel dolabın, çocuklar sokakta marş okuyormuş.»

Mahkûm Süleyman takıldı Fuat'a:

« İçtimaî menşein senin bir hayli karışık, mürteci militarizm ve küçük esnaflık.»

Fuat aldırmadan devam etti: « Hâlâ gözümün önündedir babam. Uzun sarı

parmaklı bir adam. Tavşan mağazası ustalarındandı, (havuzların marangozhanesi). Düşkündü eski hattatlara. Sabahları bayram yerinden duyulurdu selâ verirken sesi. Küstü, ezan okumadı

Arapça yasak olduktan sonra. 35 yaşında öldü veremden.» Süleyman sordu: «
Annen?» « Beni doğurup ölmüş.

Ben marangozhanede büyüdüm edevat sandığında babamın. Bu bir yeşil sandıktı. Atelyede aletleri çıkarıp içinde uyuturdu beni.»

510 numaralı üçüncü mevki vagon.

Koridor.

Koridorda Üniversiteli dolaşıyor.

510 numaralı üçüncü mevki vagon.

İkinci bölme.

Kutu sardalyası, limon,

beyaz peynir, ekmek, şişeler, kadın, erkek içiyorlar.

Memleket Opereti turneye gidiyor.

Sekiz artist

ve meşhur bestekâr Mehmet Ali.

510 numaralı üçüncü mevki vagon. Birinci bölme.

Gülüyor bembeyaz dişleriyle kelepçeli Fuat. Çünkü kelepçeli Süleyman Üniversiteliye içerlemektedir: kapının camından bakan ve her halde Melahat'a . Kelepçesiz Melahat ince kansız bileklerinin hürriyetiyle mağrur ve ellerini kullanabilmek imkânıyla keyifli elma yemektedir. Üniversiteli hâlâ bakıyor. Yükseltti Süleyman sesini. Jandarma Haydar hak verdi Süleyman'a, indirdi camlı kapının perdesini. Ve mahkûmların köylü jandarmalarla ahbaplığı böylece başlamış oldu. Kelepçeli Halil (belki farkında her şeyin belki hiçbir şeyin farkında değil) kaldırdı miyop gözlerini dizindeki kitaptan sordu birdenbire Jandarma Haydar'a: « Sizin köy kaç haneliktir?» « Elli hane kadar.»

« Kaçının öküzü bir çiftten fazla?»

« İki hanenin.»

« Kaçının öküzü tek?»

« Tek öküzlü 15 hane çıkar.»

« Hiç öküzsüz?»

« Beş altı hane.»

« Geri kalanı demek?»

« Bir çift öküz.»

« Sende?»

« Bende öküz çift.»

Süleyman sordu:

« Topraksız olan?»

Çavuş cevap verdi:

« Bulunmaz mı, bulunur.»

Fuat karıştı söze.

Muhabbet uzadı.

Ve insan dostluğunda öyle bir an oldu ki (şüpheden ve emirden üstün) köylü jandarmalar gelince göz göze kalın seslerle şakalaşıp keyifli bir iş yapılır gibi hep beraber çözüldü kelepçeler.

Koridor.

Üniversiteli dolaşıyor.

Koridora bir yolcu fırladı beşinci bölmeden.

Bu, kısa boylu, göbekli bir pantolondu.

Terli bir telâş içinde açtı bütün pencereleri. Ve sonuncu pencereden uzanıp dışarıya üç kerre derin nefes aldı. Sonra topukları üstünde döndü geriye apansızın. Alnı dar ve uzun yanakları şişman ve geniş. Kafası kocaman bir armut gibi oturmuş omuzlarına. Çakır şaşı gözleri gördü Üniversiteliyi: « Sayın bayım,» diye seslendi,

«boğulacaktım az kalsın, Bizim kompartıman ayılarla dolu.

Pislik ter koku. Pencere açtırmıyorlar.»

Yaklaştı Üniversiteliye: « Üniversiteli misiniz?

Belli.

Kasketinizdeki bozkurttan.

Birçok uygunsuz çocuklar mamafi böyle kasket giyiyorlarmış.

Duyduk.

Diyorlar.

Görmedim.

Bizim o tarakta bezimiz yoktur.

Mamafi tecrübe etmedik dersem yalan.

İngilizler İstanbul'a geldikleri zaman donsuz İskoç oğlanları...

Sonra zavallı Acemlerin adı çıkmış.

Mamafi insan her zevki tatmalı.

Yaşamak zevk almak demektir.

Mamafi papelin olacak kardeş.

Aşk meşk, hayat mayat; her işin başı papelât.

Gel de bunu içerdeki ayılara anlat.

Herifler pencere açtırmıyor.

Bakın size bir baba nasihati: her şeyden azizdir insanın sıhhati.

Sıhhatına iyi bakacaksın.

Sabahları mutlak taze yumurta içilecek.

Benim evde üç sıpa var.

Her sabah üç yumurta içerler mamafi.

Benim evde bir usûl vardır, ben işten dönünce gizlice tahkik ederim analarından çocuklar yaramazlık mı ettiler uslu mu oturdular? Ve ona göre kuş bir şeyler getirir pencereye; elma mı olur, portakal mı olur, çukulata mı? Kuş getirmiyor tabiî ben getiriyorum. Fakat benim en küçük sıpam çakıvermiş bu işi bir akşam. Ertesi gün anasına: «Kuş, babaya benziyor,» demiş, «tıpkı babam.» Mamafi benim kanaatim şu: çocuklarının zekâsını ölçmeli adam. Ben boyuna ölçerim. Meşhur hikâyedir: Remil öğretmek istemiş padişahlardan biri şehzadesine.»

Üniversiteli gülümsedi:

« O hikâyeyi biliyorum,» dedi.

Ve sonra sordu laf olsun diye:

« Memur musunuz?

« Eh, mamafi memur da sayılırız.

İstanbul (...) Bakımevi kaleminde muhasebeciyim.

Nuri Öztürk.

Dahiliz bareme.

Vaktiyle Salacak'da gişe memurluğumuz da var.

Esnaflık tüccarlık da ettik.

Her şey kurukahvecilikten başka.

Bir onda kaldı hevesim.

Şoförlük de yaptım.

Araba kendimindi.

Parlak devri taksilerin.

Hiç unutmam bir yaz günü ikindiye doğru

bir müşteri bıraktım Çiftehavuzlar'a, dönüyorum.

İlerde bir kadın gidiyor.

Siyah mantolu.

Bacakları ilişti gözüme sürahi gibi. Yanına gelince durdurdum arabayı. Baktım
yüzüne: aile kadını, kibar, Sonra çok büyük, simsiyah gözleri var. Şeytan dürttü beni kapıyı açtım,

«Buyrun,» dedim. Girdi içeriye. Sürdüm arabayı. Nereye gidiyoruz?

Ne o söylüyor, ne de ben soruyorum. Dikiz aynasında gözlerini görüyorum gözleri öyle siyah öyle koskocaman hep öyle. Caddebostan'dan yukarı saptık. Erenköy, İçerenköy, kırlık. Durdurdum arabayı.

Bir çınar altı şöyle Etrafta in cin top oynuyor. İndirdim kadını arabadan. Ses çıkarmadı. Yatırdım toprağın üstüne. Yine ses yok. Mamafi ben onu öpüyorum. O, put gibi.

Neyse lâfı uzatmayalım, işimizi görüp kalktık. Tekrar atladık arabaya.

Dönüyoruz. Nereye döneceğiz?

Ne o söylüyor yine, ne de ben soruyorum. Yine dikiz aynasında gözlerini görüyorum, gözleri hep öyle bildiğin gibi kara öyle iri iri hep öyle. Kızıltoprak'a geldik. Çarşıda lambalar yanmış.

Durdum önünde manavın. Açtım kapıyı. Kadın indi, yürüdü, saptı, kayboldu. Şimdi sen ne dersin bu işe bayım? Mamafi nasıl anlatayım yani anlattırttırayım

Arnavut'un dediği gibi; yani on üç, on dört yıl geçti aradan, çıkmaz aklımdan bu paşa karısı. Çünkü bir paşa karısıydı mutlak. Eh, o zaman bizde göbek yok bıyıklar ipek gibi yumurta sarısı. Kesip almışız Paris mahallesini Kadıköy'ün. Hayat sürdük bayım hayat. Gel de içerdeki ayılara bütün bunları anlat. Herifler pencere açtırmıyor.»

Pencere açtırmayanlar beşinci bölmedeler. Halı-heybenin sahibi solda en başta köşede oturuyor: kurnaz kocaman yırtıcı bir kuş gibi... Ve fötür şapkası kafasında, sırtında paltosu ve siyah şalvarı rahat kıvrımlarla yayılmış ve çıkarmış keten lastik iskarpinlerini ve peykenin üzerinde ellerine yakın ve canlı elleri kadar beyaz yün çoraplı ayakları. Ve konuşulanları tüylü kulaklarıyla değil ayaklarıyla dinliyor Konuşuluyordu perilerden.

Karşıda Sarı Seyfettin (Adapazarı'nda bir Çerkez köyü muhtarı) çok uzun boynunda gırtlağını oynatarak anlatıyordu: « Besmelesiz

çıkarma elbiseni. Her işin başı besmele. Elbiseni periler alır düğün yaparlar.» ·

Seyfettin'e hak verdi arabacı Selim:

(Eskişehirli, elli yaşlarında, kel.) « Beygirler için de öyledir.

Gece beygiri besmelesiz
bağlarsan ahıra periler biner
sırtına hayvanın koştururlar
şafak sökene kadar.

Ve de ince ince örerler saçını.

Kaç kerre başıma
geldi: girerim
ahıra sabahleyin
olduğu yerde bağlı
hayvan köpük
içinde fakat
sırılsıklam ve saçı
gelin saçı gibi örgü
örgü. Örgülerin
açılmaz çoğu,
kesmekten başka
yolu yok. Periler
böyle atlara binip
geceleri nereye
giderler ay
ışığında? İnsanın
derdi insana yeter.
Besmeleyi unuttuk

diye Rabbim bir
de perileri
başımıza belâ eder.
Nasıl şeyler acaba?

İnsana benzerler mi? Huyları insana benziyor: hırsız keyfine düşkün muzur...»

Kapının yanındaki Tatar yüzlü adam (Bursa köylüklerinden ve Merinos Fabrikasında bekçidir) cevap verdi Selim'e: «

Ben uğradım.

Gözümüze gözüktüler.

Altı hafta gece gündüz.

Saz yüzünden oldu bu iş.

Sazların padişahı dokuz telli curadır.

Nerde usta bir curacı var diye alsam haberi kış kıyamet yedi günlük yol olsa beygirin terkisine atar getirirdim köye.

Ve lâkin bir türlü öğrenemem curayı.

Namlı bir curacı vardır.

Çingen.

Aliş Usta diye anılır.

Dedi ki bana: bileğine naletleme inmeden belleyemezsin bu sazı. iyi ya dedim bileğime naletleme nasıl inecek?

Kadir gecesi, dedi Alış, kadir gecesi curayı alıp helaya gireceksin.

Ve orda ters
oturup
başlayacaksın
çalmaya.

Tuttum sözünü Aliş'in.

Zaten yakındı kadir gecesi.

Helaya girdim.

Ters oturdum.

Dokundum tellere.

Teller ses vermiyor.

Büktüm mandalları,

Nafile.

Ama nasıl çıkmıyor ses, ses denen şey yeryüzünden yok olmuş gibi.

Attım kiraz kabuğundan tezaneyi parmaklarımla asıldım tellere.

Teller ne kopar ne ses verir.

Lastik gibi uzayıp kısalır sade.

Yetiş be Aliş bu ne iş, deli olacağım, derken göründüler.

Kimi mercimek tanesinden küçük kimi minare boyunda. Elbiseleri bizim elbiselere benzer ama külahları var: al yeşil, uzun, sivri, Hepsi süvari. Çekmişler kılıçları üstüme saldırıyorlar. Dışarı fırlamışım.

Altı hafta gece gündüz gitmediler. Dedem parçalayıp yakmış curamı. Evin alt gözünde beni vurmuş zincire. Hocalara okundum. Faydasız.

Çağırmışlar Aliş Ustayı sonunda. Çingen Aliş vermiş elime kendi curasını. Ben başlamışım çalmaya. Çaldıkça açılmışım çaldıkça açılmışım. Derken düşüp bayılmışım. Bir de kendime geldim ki ne süvari ne kılıç gitmişler. Ve lâkin o gün bu gündür benden usta curacı yoktur tekmil Bursa vilâyetinde...»

Sustu.

Arabacı Selim ters ters bakıyor ona. Ve halı-heybenin sahibi iki beyaz kuzuyu okşar gibi okşuyor yün çoraplarını. İnce bir ses geldi karşıdan: dayak yemiş küçük bir hayvan sesi gibi bir şey: « Benim de karnımdaki su her hal onların işi.» Konuşan ufacık bir adamdı, (yahut da böyle ufacık olmuş), yüzünün derisi yapışık şakaklarına, ince, sarı bir deri. Ve bu kemikleri fırlamış insan yüzünün pırıl pırıldı gözleri. Çok kerre ölüm insan yüzünde şakakların fırlamasıyla başlar. Ve ölüm Sakarya köylüklerinden Şakir'in yüzünde başlamıştı. « Benim de karnımdaki su her hal onların işi.» Sirozu vardı Şakir'in. « Ben yine bildiğimi derim.

Doktor bey on kova su çıkardı karnımdan, üç günde şişiverdi yine. iflah bulmam mümkünü yok. Periler girmiş karnımın

içerisine. Bilirim öleceğiz. Beni taburcu etme doktor bey, dedim, kaç cephede devlet için yara aldık. Yaylı karyolada ölsek ne olur ki. Dinlemedi doktor. Her hal yaylı karyolaya başkasını yatıracaklar, umut kesmediklerini. Bende alınmış yara var, dert var ve lâkin

benden umut yok. Belediye verdi tiren parasını dönüyoruz gerisin geri. Ne kötü kaderimiz varmış bütün insanların içinde bizi bulmuş 'mına koduğumun kaderi.»

Hereke istasyonunda durdu tiren. Makinist Alaeddin indi lokomotiften baktı arka tekerleklerin orda bir şeylere. Makina genç ve sabırsızdı canlıydı yüreği ve sinirleri varmış gibi ve biçimliydi bir yarış hayvanı kadar... Hereke istasyonu şirin, ufak bir yerdir. Esas Hereke bir saat yukardadır görülmez. İstasyonda kiraz satıyorlardı.

İnce değneklere kırmızı küpeler gibi kirazları takmışlar, (zaten artık yol boyu zeytinlik ve kirazlıktır). İstasyonun karşısında kumaş fabrikası denizden yana. Tirenden bakınca içini göreceğim gibi gelir insana. Pencereden uzanıp kiraz aldı mahkûm Süleyman. Ve Üniversiteli çeşmeden su içip döndüğü zaman tiren başlamıştı yürümeye. Süleyman gördü onu.

«Tireni kaçıracak pis zampara» diye sevindi. Fakat Üniversiteli sıçrayıp bindi. Bazan denizi kaybederek kısa bir an için sonra tekrar boylu boyunca bulup Yarımca'ya doğru gidiyor tiren. 510 numaralı vagonda beşinci bölmedekiler konuşuyorlar muharebeden. Halı-heybenin sahibi kara sakalının üstüne kıvrılan burnunu bu burun bir bıçak sapı gibi zaman zaman tutup çekerek ucundan dinliyordu. Eskişehirli arabacı Selim: «

**Nafiledir Alaman'ın encamı,» diyordu, «nasıl olsa bir yerde devrilip kalacak.
Eli bıçaklı, vuran kıran adamın sonu ya köpek ölümüdür, ya pezevenklik yahut da mahalle bekçiliği.» İtiraz etti Sarı Seyfettin (Çerkez köyünün muhtarı): « Bilemem Alamanları ama vurucu olan pezevenk olmaz.» Arabacı Selim haykırdı âdeta: « Beter olur. Zindankapılı Hüseyin Ağa nâmidar bir adamdı beyağa.**

Bizim Eskişehir'i bıçağı hakkına çevirmiş tekmil.

Ve hem de altınla oynardı.

Ne oldu sonu?

Bir altmış paralık herif sarhoş Şerif dağıtınca kerhanede onun ağzını burnunu kahretti.

Memlekette duramadı.

Sonra duyduk ki hendekte bulmuşlar ölüsünü. Oltayla balık avlayıp geçinir olmuş. Bir balık tutayım, yiyeyim derken kakılıp kalmış hendekte.»

Konuştu halı-heybenin sahibi. Sesi yumuşak ve kabarıktı atılmış pamuk gibi: « Alaman kazanacak.

Ben büyük yerden işittim. Hitler denilen gâvur müslümanmış dediler gizli din taşırmış. Tevekkeli bunca düvel birlik oldu yenemediler.»

Arabacı Selim şaşırmış

bir şeyler söylemek istedi. Sarı Seyfettin fırsat düşüp karşılamış gibi kendine yapılan bir hakareti zaferle baktı Selim'in yüzüne: « Vurucu olan pezevenk olmaz.» dedi. Halı-heybenin sahibi devam etti konuşmasına: « Bir paşa var, eski paşalardan.

Seferberlikte bir o yenmiş İngiliz gâvurunu.

Şimdi tekavüt

Ticaret yapıyor ve de gazeteci.

Ya birlik olunmalı
Alaman'la demiş ya da yol
vermeli, geçsin.

Koskoca paşa bu ve de gazeteci. Seferberlikte bir o yenmiş İngiliz gâvurunu. Bana bakkaliye veren Hacı Nuri Bey tanır onu. Hacı Nuri Bey dedi bana:

Alaman indi Balkan'a ne Yunan'ı bıraktı, ne İngiliz'i. Ve lâkin çok şükür müslümanız herif sayıyor bizi. Biz Alman'la birlik edip atılabildik miydi İngilizlerin üzerine, bir günde giriverdik demektir Şamı Şerif şehrine.»

Kartallı Kâzım yahut Yayalar köylü Kâzım Ağa yahut İstanbullu Kâzım Efendi (45 yaşlarında ve kurda benzeyen bir adam) Şakir'e: « Bir cıgara yak,» dedi. Sakaryalı Şakir (karnından on kova su çıkan) tuz ve tütün bastırır gibi açılmış bir yaraya içiyor cıgarayı. Ne korkunçtur hasreti yaylı bir karyolada ölmenin. Bunu Sakaryalı Şakir bilir. Kartallı Kâzım başını dayadı tahtasına bölmenin. Kısıldı sarı kurt gözleri. Vagonla birtikte sarsılarak başı sallanıyor iki yana Gözetliyor Şakir'i, «Memetçik» diye düşünüyor, «Mehmetçik, Memet.» Ve teker teker kesilmeden tekrarlıyor fıkırdayan tekerlekler (gitgide daha çabuk, gitgide daha sert): «Memetçik, Memet, Memetçik, Memet.»

Ve seferberlik yılları, Memed'in yüzü, simsiyah çalılara lime lime takılarak karanlıktan zorla çekilip çıkarılarak bir uzun SEVKİYATTA gözüküyor Kâzım'a.

Günün rahatlık duygusu neden bu kadar kolay?

Geçmiş felâketi hatırlamak neden bu kadar güç?

Pozantı'da gardıfrendi Kartallı Kâzım sene üç yüz otuz üç...

Gece gündüz cephelere sevkiyat gider.

Nerede başlayıp, nerede biter?

Ocağında çam ağacı yakan tirenler.

Hat boyları yanmış odun kokusu.

Askerîde hat boyunun tapısı.

Memetçik, Memet Memetçik, Memet Dört cephe içinde koptu kıyamet.

Vagonların kırk kişilikse de yapısı seksen Memet, yüz Memet yüklü hepisi.

Kilitlenmiş vagonların kapısı.

Tirenler gidiyor Memetçik dolusu.

Memetçik, Memet Memetçik, Memet Kitli vagonlarda yoktur, merhamet...
O devir Pozantı son istasyondu.

Gardıfren Kartalı Kâzım soyundu.

Çömeldi güne karşı, bitlenedursun.

Dağ taş Memet dolu, dağ taş sevkiyat.

Gidenler aç susuz, dönenler sakat.

Ölüm Allanın emri, açlık olmasa fakat.

Aç insan kurt olup saldıramazsa açlık itten beter eder insanı elbet.

Memetçik, Memet Memetçik, Memet Bölük emininde yoktur merhamet...

Pozantı bir dere içi, güneş yakıyor. ,

Gardıfren Kartallı Kâzım bakıyor: bir deri bir kemik Memet düşmüş bıyıklar.

Memed'in ayağında yarım çarıklar.

Memet yüzükoyun yatmış sayıklar.

Memet beygir fışkısından arpa ayıklar.

Arpayı götürüp derede yıkar.

Güneşte kurutup yiyecek Memet.

Dağ taş Memet dolu, dağ taş sevkiyat.

Ölüm Allahın emri, açlık olmasa fakat.

Memetçik, Memet

Memetçik, Memet Arpayı en fazla bir avuç verir beygir fışkısında yoktur merhamet. Makasın solunda kör demiryolu. Kör demiryoluna çekilmiş vagon. Vagonda oturmuş altı Alaman. Yüzleri kırmızı, kıçları şişman. Makarna yiyorlar masa başında. Belki de o kadar şişman değiller ve lâkin Kartallı öyle görüyor.
Memetçik, Memet

Memetçik, Memet Alaman olmakta var mı keramet? Alaman'ın vagonuna köpeği bağlı.
Tüyü boz, kulağı kesik, sağrısı yağlı. Doydu, makarnayı köpeğine verdi Alaman.
Makarna yer Alaman'ın köpeği bile. Belki de makarna yemez her zaman. Ve lâkin
Kartallı öyle görüyor.

Memetçik, Memet.

Memetçik, Memet. Kör demiryolunda Memet yürüyor. Yürüyor Memetçik köpeğe doğru. Dört el üzerinde emekleyerek, kâh gidip, kâh duraklayarak, başını, taşlayacaklarmış gibi, saklayarak.

Memetçik, Memet.

Memetçik, Memet. Kaptı itin önünden makarnayı, kaçıyor. Kaçıyor Memet arkasına bakmadan. Aç insan kurt olup saldıramazsa açlık itten beter eder insanı elbet.
Alkışlıyor Memed'i altı Alaman. Alaman'ın hoşuna gitti marifet.

Memetçik, Memet.

Memetçik, Memet.

Keklik ki dağdan dağa seker, keklik yara
yiyince olduğu yere çöker. Yıldı keklik
takati olsa da gayrı uçamaz...

Sevkiyat merkeziydi Selimiye Kışlası, tebdil havadan dönen Memet'le dolu, yıkılası. Etinde kapandı yara, bitti tebdil havası ve lâkin yıldı Memet yüreğinde açılmıştır yarası. Seferberliğin

sonu artık üç yüz otuz dört senesi. Hey gidi yıkılası Selimiye Kışlası... Kışlanın avlusunda kaynıyor toprağın yüzü tekmil bit ile. Dolaşırken çatır çatır eziyorsun, Memed'in emilmiş kanında geziyorsun. Bu kan biti doyurmuş. Bu kan siyah ve de ölüdür. Selimiye Kışlasında Memed'in eti deriyle, kılla değil bit ile örtülüdür. Avluda künyeler okunurdu cephelere sevk için. Memet kaşınarak önüne bakar cevap vermez ve lâkin. Çünkü Memet kaybetmiş umudu ve de tutmuş inadı. Etini açlığa, bite yedirip günde yüz Memed'in ölüsü çıkar. Başçavuş künye oku sabaha kadar; bağır avaz avaz, Memed'in bu kapıdan dirisi çıkmaz. Ama devlet Memet'ten kuvvetlidir. Bir sabah vakti avluda Memet yine kum gibiydi. Belki on bin, belki daha çok. Bir canlı derya ki tekmil Memet. Kaşınan ve de susan. İnsan üstüne insan. Bir taze başçavuş çıkmış masaya (uzun boylu kara bıyıklı ve de tertemiz kabalağı var), künye okuyor cevap almadan. Bir saat, iki saat. Memet inatçıysa da çavuş da inat. İki saat, üç saat. Cevap veren yok. Çavuş dayanamadı sövdü masanın üzerinden ana avrat. Memed'i, umutlu ise, bir tek de olsa dağda sövmek tehlikelidir, on bin umutsuz Memed'i kışlada sövmek daha tehlikeli. Uzandı masanın ayağına Memed'in eli, çavuş gökyüzünden kapaklandı yere. Memet eğildi, kalktı ne et, ne kemik, ne de temiz kabalağı bıraktı. Muhafız taburuna verildi haber. Muhafız Memetler geldiler. Onlar süngülü, bitsiz ve semizdi. Sanki kurt girdi sürüye. Bir uğultu, bir kıyamet. Memet kaçar, kovalar Memet. Koparılıp alındı bir iki bin koyun. Doğru Haydarpaşa, kilitli vagon. Vagonların 40 kişilikse de yapısı 80 Memet, 100 Memet yüklü hepisi. Kilitlenmiş vagonların kapısı. Tirenler gidiyor Memetçik dolusu. Memetçik, Memet. Memetçik, Memet. Ben bir Memet öldürdüm galiba, bir ikindi zamanı, Selimiye Kışlasında, taş merdivende.

Elinde ekmek vardı Memed'in.

Memet nerde bulmuş ekmeği?

Kim bilir... Memet sarı bıyıklıydı, siyahtı ekmek. Ben kırmızı kuşağımı çözerek (dört kulaç ışıl ışıl yünlü karışık ipek) « Sen,» dedim, «kes ver bir dilim, ben bir kulaç kesip vereyim.» « Cık,» dedi. « İki kulaç?» « Cık,» dedi. « Üç

kulaç?»

Memet ipek kuşağımın tekmilini istedi. Bıyıkları sarı. Ben ekmeğe bakıyorum.
Onun gözünde kuşağımın ışıltıları. Bir tekme attım kasıklarına. Tekerleniverdi sırt üstü Memet. Ve çam tahtasından yonga çıkar gibi bir kemik parçası fırladı kafasından. Ekmek benim elimde ve lâkin merdivenin taşında kan canlı ve de kırmızı akar uzanır benim ipek kuşağa benzer.

Memetçik, Memet Memetçik, Memet Açlık çıkınca yoluna Memet'ten Memed'e yok mu merhamet?..

Vagonla birlikte sarsılarak Kartallı Kâzım'ın başı sallanıyor iki yana. Açılıp kısılıyor sarı kurt gözleri. Karşıda Sakaryalı Şakir yaklaşıyor uzaklaşıyor yaklaşıyor. Ve Kartallı Kâzım geçmiş günlerin gözüken şekilleri arasından duyuyor vagonda konuşulan sözleri; kâh burda, kâh yılların arkasında yaşıyor. Konuşan halı-heybenin sahibidir: «

Zaten Alaman'a karşı konulmaz.

Neyimizle karşı koyacağız ki?

İngiliz'in verdiği dört çürük silâh.

Bir de bakacaksın ki bir sabah herif tepemize dizmiş tayyareleri.

Kuş değil ki bu, çifteyle vurasın, sansar değil ki tuzak kurasın... »

Kartallı Kâzım görüyor boylu boyunca karşısında Memed'i: yalnayak.

Omuzunda çifte var fişekliğinde martin kurşunu. Elinde nacak... Sene 335.

Kuvayı Milliyede çetedir Memet Gökyüzünü almış arkasına İzmit dağlarında bekliyor nöbet, Ne umutlu, ne umutsuz ikisinden de ayrı bir şey. Ve elâ gözlerinde ölesiye bir inat.

Silkinip doğruldu Kartallı Kâzım, çıktı koridora, Tatar yüzlü adam onun peşinden: « Ateş var mı?» « Buyur.»

Açık kalan kapıdan halı-heybe sahibinin sesi geliyor: « Alaman'ın kuvvetini edemem tarif...»

Küfretti Tatar yüzlü adam:

« Her hal paraşütçü bu domuz herif.

Tiren polisine haber etsek mi?» Güldü Kartallı Kâzım:

(Ağzında dişlerinin yarısı yoktu, fakat gülerken öyle çocuktu ki çirkin değildi ağzı). « Paraşütçüden beter,» dedi, «paraşütçüden beter. Kasabanın birinde tüccara benzer yahut da zengin pazarcı filân... »

« Bu yıl harbi bitirir bu yıl İngiliz'i yener Alaman.»

Nuri Öztürk (Bakımevi kaleminde muhasebeci); omuz vurdu Üniversiteliye: « Duyuyor musun?

Bizim ayılar konuşuyor politikadan.

Mamafi ben İngiltere'den yanayım ama bazan da şüphe geliyor adama.

Sizin fikriniz? « Harbi kazanacak olan daha harbe girmedi.» « Anlamadım.

Yok, anladım mamafi.

Öyle ya!

Yani biz.

Mamafi doğru dedin birader.

Mamafi Kafkasya'yı isteriz.»

Üniversiteli dinlemiyordu.

Gözü mahkûmların orda, birinci bölmede.

İçerden sesler geliyor: mahkûm Süleyman kahkahalarla gülmede.

Kartallı Kâzım'ın keyifli bir ışıkla aydınlandı gözleri.

**Koridordan tane tane işitiliyor
Süleyman'ın sözleri: «Sen çok yaşa Halil.**

Bizim iktisatçılar da şair olmalı biraz.

Ne demiş Engels:

(Şairler istikbali sezerler) gibi bir şey. Demek ki iki mısra yine birdenbire geldi aklına. İyi ki gelmiş. Alay etmiyorum. Biraz şairane ama, çok güzel söylemişsin: (Ölümün son meydan harbidir bu; zafer aşkın ve hayatındır...)»

Yarımca istasyonunda durdu tiren.

Yarımca kirazın bol yeri.

Burda uçsuz bucaksızdı yemiş bahçeleri.

Dallan basmış vişne ve kiraz.

Yeşil ve kırmızı ki güneş, doğum ve bereket renkleridir, sevinçli bir inkılâp şarkısı gibiydiler

Yarımca bahçelerinde.

Mahkûm Halil kapattı kitabını.

Hohlayıp sildi camını gözlüklerinin, baktı bahçelere ve şu sözleri söyledi: « Sen de öyle misin Süleyman, bilmiyorum. Meselâ vapurla inerken Boğaz'dan

Kandilli'ye dönüverince karşıda birdenbire görmek İstanbul'u, veyahut Kalamış koyunun yıldızlar ve su sesleriyle dolu pırıl pırıl gecesi, yahut da Topkapı dışında kırların gözalabildiğine gündüzü, hattâ tıramvayda rastlanan tatlı bir kadın yüzü, hattâ Sivas'da hapisanede tenekede büyüttüğüm sarı sardunya, hasılı herhangi bir güzelliği tabiatın çıksa karşıma ben yeni baştan bir kerre daha anlarım değişmesi lâzım geldiğini ve değişeceğini mutlak bugünkü insan hayatının... »

Yarımca'dan kalktı tiren.

510 numaralı üçüncü mevki vagon.

Üçüncü bölme.

Basri Şener.

Camgöbeği renginde iri sürmeli gözler, buruşuk, zeytuni bir deri.

Ağzı küçük, burnu kocaman.

313'de doğdu Florina şehrinde.

Dedesi hanedan sahibi, babası orman memuruydu.

Ve hem de hafız. Basri rüştiyeye kadar okudu.

Fakat mektepten aklında bir tek marş kaldı yalnız: «Tacı hürriyetle doğdun bir güneş şeklinde sen.» Florina istasyonunda padişahı karşılayıp ipince sesleriyle söylediler bu marşı ve hâlâ Sultan Reşat renkli bir oyuncak gibidir hatırasında Basri'nin. Donanmış bir istasyonda görür onu: sevimli bir ihtiyardır, çarpık bodur bacaklarından düşen setre pantolonu kırmızı fesi ve pamuk sakalı vardır... Basriler muhacir oldu Balkan harbinde. Edremit'e göçüldü. Babası öldü. Anası boynundan altınları bozdurup uzun kirpikli develer aldı Basri'ye. «Hikâyei Kesik Baş»da yazar: Melâikedir develer, cennet kapısının bekçisidir. Ve şifadır sancılara yünü ve mübarektir bu yün üzerinde yatan hamamcı olmaz. Basri zeytin taşıdı develerle 19 yaşına kadar. Dağlarda rastladı eşkiyalara ekmek ve katık verdi. Hanlarda kumar oynadı. Sattı uzun kirpikli develeri sonra ve kapandı üç ay Kemeraltı kerhanelerinde İzmir'in. 332'de

Basri'yi askere aldılar. Çanakkale, Soğanlıdere. Basri bir gece yarısı girdi sipere. Bombardıman.

Gökte yıldızdan çok mermi yanıyor. Kapandı yüzükoyun yere. Yumdu gözlerini. Açtı gözlerini ki söküyor, şafak ve siperde kendinden başka canlı adam yok. Basri alışmamıştı henüz parçalanmış ölülere. Ve korku gibi kurnaz korku gibi cesur kaçtı cepheden korkunun yardımıyla. Mavzeri boynunda asılı, yürüdü Basri. Korku gibi uzun ve emin bir yol. Tekirdağ, Silivri, demirci dükkânlarının körükleri altında yatıp, sonra kiracı arabaları, sonra bir yatsı namazı İstanbul. Yangın yeri, Fatih.

Attı bir mahzene mavzeriyle palaskasını. Ve ertesi gün, güneşli bir çarşamba günü, on bir mecidiye verip sivil elbise aldı Yenicami'den. Korku ahmaktır.

Durup dinlenmeden dolaştı Basri. Güpegündüz bir yerde durup oturursa kaldıracaklar sanıyordu ensesinden tutup. Gece oldu.

Yine Fatih yangın yeri. Yangın yerinde, mahzende bir yanar mum kâatlar ve mühürler ve beş adam gördü Basri. Korku şüpheden kuvvetlidir. Anlaştılar.

Ve altı ay kapıcı odasında meşhur bir hanın tebdili hava raporu ve izin kâadı
sattı Basri ve 25 kuruşa kırmızı harp madalyaları. Korku zekidir, Basri'ye Basri adına ihraç kâadı yazdıracak kadar zeki. İstanbul şehri elveda. Ve merhaba ey Akhisar'ın Söğütler Köyü. Söğütler Köyünde elbette bir Hasan vardı, Hasan'ın da elbet anası olur. Ve cephedeki Hasan'dan malûl gazi Basri Çavuş selâm getirdiği zaman (tütünlerin de çapa zamanı ise), Hasan'ın kara kaşlı fakat bir gözü kör dul anası Basri Çavuşu elbette evinde konuk eder. Ve ne kadar da yorgun olsa

dul kadınlar ararlar göbeklerinin üzerinde erkekli gecelerin yorgunluğunu. Ve bir gözü kör olmak aratmamaya yetmez bunu. Basri, kara kaşlı, tek gözlü dul yârine alışıp tütün tarlalarına ve korkuya alışamadan yaşadı Söğütler Köyünde mütarekeye kadar. Ve müjdeyi aldığı gün düşünmeden yaşartacağım diye bir dul kadının biri açık, biri kör gözlerini götürüp pazarda sattı kendi korkusunu ve onun kağnısıyla öküzlerini. A benim kara kaşlı dul yârim, a kahrolası tütün tarlaları ve Söğütler Köyü elveda... İzmir. İzmir'in eski hatıraları.

Yunan İzmir'e girmiş çeteler dağda çarpışıyordu Basri Kemeraltı'nda bitirdiği zaman paraları. Hoşça kal gâvur İzmir'i, elveda. Basri Kanlıboğaz'da Çerkez Ethem'e iltihak etti. Gece köyler basıldı. Çınarlara adamlar asıldı. Beşibiryerdelere merak eden Basri doldurdu yalnız bu çeşitle kemeri. Ve bir karanlık gece yağmur yağarken elveda Çerkez Ethem Bey elveda. Uludağ, Bursa. Bursa düşman elindeyse de kâr getirmez değildir esrar tekkesi ve kumar kahvesi açmak. Ezildikçe bazıları insanların daha çok esrar içer daha ümitsiz kumar oynar. Basri kahveyi açtı. Evlendi.

Bir oğlu doğdu. Boşandı.

Ve Bursa kurtulduğu gün Basri bedava esrar sattı yirmi dört saat Şerefe. Ve oğlunu bağrına basıp ağladı sevincinden. Şimdi oğlu 19 yaşındadır, İzmir'de okuyor.

Sanatlar okulunda Basri'nin Bursa'da iki evi var. Edremit'de zeytinlik. Kahve işliyorsa da hâlâ kapanacak. Çünkü Basri'nin yine üç saata indi uykusu, acayip bir korku yine Basri'nin arkadaşıdır: oğlundan korkusu.

Burnunu çekti Basri Şener.

Baktı pencereden dışarıya. Birdenbire sıktı
canını hızla devrilerek geçen direkler. Çünkü
sevmiyordu artık ardarda hızla geçen şeyleri.

Vagonda karşısında Basri'nin ufacık bir kambur oturuyorüu. Fakat bu ufacık adam cesaretle taşıyordu kamburunu. Çok ince bileklerin ucunda çok büyük ve kemikliydi elleri. Belliydi sivri dizlerinin yeri lâcivert pantolonunda. Her nedense onda yaşlı bir kız hali var: mahzun sevimli narin. Ve «Fedakâr Evlât» romanının yazdığı gibi hasta, ihtiyar babasına bakmak için evlenmemiş olan. Ve kocaman ağır kapakların altında uslu çocuk gözleri vardı.

Bu gözler kötülük düşünemezler.

Fakat bu kalın dudaklı ağız korkunç bir küfrü saklayabilir içinde.

Bir küfür ki ses olup
edilememiş edilemiyor.

Adapazarlıydı Kambur Kerim.

Seferberlikte ölen babası marangozdu.

Seferberlik denince aklına Kerim'in: çok beyaz bir yastıkta kara sakallı bir ölü yüzü, Fahri Bey çiftliğinde patates toplayıp kaz gütmek, mektep kitapları, ve bir de saçları altın gibi sarı fakat alnı çizgiler içinde anası gelir.

335'de Kerim Eskişehir'e gitti, mektebe, teyzelerine ve dayısına. Dayısı şimendiferde makinistti. Düşman elindeydi Eskişehir. Kerîm 14 yaşındaydı. Kamburu yoktu, dümdüzdü fidan gibi ve dünyaya meraklı bir çocuktu. Dayısı sürmeye gittiği günler şimendiferi Kerim'e ekmek vermediğinden teyzeleri (çok uzun saçlı iki ihtiyar kadın), Hintli

askerlerle dost oldu Kerim. Bunlar şaşılacak şey Türkçe bilmeyen ve siyah sakalları, siyah gözleri parlak avuçlarının üstü esmer, içi ak ve tel örgülerin üzerinden Kerim'e bisküviti kutularla atanamcalardı. Kocaman bir ambarları vardı. Kerim içinde oynardı.

Ambarda nohut çuvalları, bakla, kuru üzüm. şaşılacak şey katırların yemesi için ve sonra cephane sandıklarıyla silâhlar. Bir gün dedi ki makinist dayısı Kerim'e: « Ambardan silâh çalıp bana getir gâvura karşı koyan zeybeklere göndereceğim.» Ve ambardan silâh çaldı Kerim: bir, bir tane daha, beş on. Aldattı Hindistanlı dostlarını Zeybekleri daha çok sevdiğinden. Zaten çok sürmedi parlak kara sakallı amcalar gitti. Kerim geçirdi onları istasyona kadar. Ertesi gün Lefke köprüsünü atıp Zeybekler gelince Eskişehir'e dayısı Kerim'i elinden tutup verdi onlara. Ve işte o günden sonra bu güne kadar kahraman bir türküdür ömrü Kerim'in. Eskişehir'den alıp onu «Kocaeli grubu» paşasına götürdüler. Çatık kaşlı, yüzü gülmez bir paşaydı bu.

Çabucak öğrendi Kedim ata binmeyi, sığırtmaç olmayı (zaten bilgisi vardı bunda), kayalardan genç bir keçi gibi inmeyi, gizlenmeyi ormanda. Ve bütün bu marifetleriyle Kerim kaç kerre ölüme bir kurşun atımı yaklaşarak ve «geçmiş olsun» dedikleri zaman şaşarak, düşman içinden geçip getirdi haber götürdü haber. Onu namlı bir «Kaptan» gibi saydı çeteler. bir oyun arkadaşı gibi sevdi çeteleri o. Ve bir fidan gibi düz, bir fidan gibi cesur, bir fidan gibi vaad eden bir çocuğun sevinçle oynadığı bu müthiş oyun sürdü 1337'ye kadar...

Kocaeli ormanı gürgen ve meşeliktir, yüksek kalın.

Gökyüzü gözükmez.

Sakin bir geceydi. Hafif yağmur yağmıştı biraz önce. Fakat ıslanmamış ki yerde yapraklar karanlıkta hışırtılarla yürüyordu beygiri Kerim'in. Solda Herde tepenin eteğinde ateş yanıyordu: «Tekneciler» diye anılan gâvur çetelerinin olmalı. Dallardan damlalar düşüyordu Kerim'in yüzüne.

Beygirin başı gittikçe daha çok karanlığa giriyor, İpsiz Recep'in yanından dönüyordu Kerim. Kâatlar götürmüş kâatlar getiriyor. Birdenbire durdu beygir, heykel gibi; Teknecilerin ateşini görmüş olacak sonra birdenbire dörtnala kalktı.

Şaşırdı Kedim.

Dizginleri bıraktı.

Sarıldı beygirin boynuna.

Deli gibi gidiyordu hayvan.

Çocuğa ardarda çarpıyordu ağaçlar.

Meşeleri ve gürgenleriyle orman karanlık bir rüzgâr gibi geçiyor iki yandan.

Kimbilir kaç saat böyle gidildi.

Orman bitti birdenbire.

Ay doğmuş olacak ki ortalık aydınlıktı

Ve Kerim aynı hızla geldiği
zaman Armaşa'nın altında
Başdeğirmenler'e beygir

ansızın kapaklandı yere tekerlendi Kerim. Doğruldu. Ve aklına ilk gelen şey saatına bakmak oldu. Kırılmıştı camı. Bindi beygire tekrar. Hayvan topallıyordu biraz. Uslu uslu yola koyuldular. Sol kulağı kanıyordu Kerim'in. Kirezce'ye geldiler (Sapanca'yla Arifiye arası); Kerim durdu. Biraz zor nefes alıyordu. Geyve'ye girdi ertesi akşam. Beli o kadar ağrıyordu ki inemedi beygirden indirdiler. Kerim'i bir yaylıya bindirdiler. Adapazarı.

Sonra belki on gün, belki on beş, kağnılar, mekkâre arabaları, sonra gitgide daralan nefesi; Yahşıhan Konya Sile nahiyesi (burda malûl gaziler için takma kol ve bacak yapılıyordu): ve nihayet Hatçehan Köyünden çıkıkçı Hasan Usta. Hâlâ rüyalarında görür Kerim incecik bir yoldan eşekle gelip üzerine doğru egilen bu çiçekbozuğu insan yüzünü. Usta ovdu Kerim'i bayıltıncaya kadar. Sonra zifte koydu bu kırılmış dal gibi çocuk gövdesini. Yirmi gün geçti aradan. Ve sonra bir ikindi vakti ziftin içinden Kerim'i kambur çıkardılar...

Kerim'ln İstiklâl madalyası olabilirdi, yok, Kerim'in kamburu olmayabilirdi, var.

Ve şimdi 1941 senesinde vagonun penceresinden girerken bahar Kerim düşünüyor:
«Belki bir ay geçmeden hapisane defterinde kaydı olacak.» Çünkü senelerdir Kerim telgıraf memurudur. 180 lira ihtilas etti altı ay önce. Umutsuz bir gece hasta, ölen bir dosta verilmiş de olsa hapiste yatacaktır devlet parasını ihtilas eden...

Derlnce'ye yaklaşıyor tiren. Basri Şener bakıyor Kerim'e.

Ve kocaman burnunun altında kırpık bıyıklarıyla gülümseyerek: « Kambur felek,» diye düşünüyor, «kambur felek, kimbilir ne muzur şeymiş ki Allah onu bu bale koymuş.» Kambur Kerim bakıyor Basri Şener'e: « Ne güler yüzlü adam,» diye düşünüyor, «ne güler yüzlü adam. Belki de çok ceza vermezdi bana böyle bir hâkimin önüne çıksam.»

Açıldı bölmenin kapısı. Girdi Nuri Öztürk, (Bakımevi kaleminde muhasebeci). Durdu. Seslendi dışarıya: « Burda boş yer var. Pencere de kapalı değil. Bayım buyrun. Mamafi arkadaşlar da temiz insanlar.» Üniversiteli cevap verdi koridordan: « Siz oturun. Ben birazdan gelirim.» Nuri Öztürk Kambur Kerim'e baktı. Anladı Kambur Kerim: çekilip yerini bıraktı sol yanını pencerenin. Kerim alışmıştı senelerdir insanlarla bir acayip maceraya girmeye: hiçbir şey istemeyip onlardan her isteneni vermeye. Ve ihtilas ettiği günden beri dehşetle büyüyor ağzının içinde bir küfür; bir küfür ki ses olup edilememiş edilemiyor.

Koridor.

Mahkûm Süleyman çıktı koridora mahkûm Melahat'la beraber. Esmerdi Melahat. Boynu uzundu ve bir kuş boynu gibi nazlıydı. Dudakları kırmızı ve boyasız. Fakat ayakları çok büyüktü ve elleri erkek ellerine benziyor. Üniversiteli yol açtı gülümseyerek her halde

Melahat'a Melahat geçti. Süleyman genç adamla konuştu karanlık ve haşin: « Bayanı birine mi benzettiniz?* « Hayır.

Fakat şey...

Size bir şey soracaktım.

Arkadaşlarınızdan biri Halil Bey, muharrir Halil Bey değil mi?» « Evet o, ne olacak? Halil'i tanır mısınız?» « Yazılarından ve resimlerinden. Konuşabilsem kendisiyle...» Düşündü Süleyman: «Polis mi?

Çok kurnaz zampara mı?» Sonra teşhisini koydu (gizli kavgaların adamı ve erkek insiyakıyla): «Ne polis ne zampara. Şöhretliye heveskâr.

Belki de sempatizan.» « Konuşuruz.

Buyrun birazdan. Fakat içeriye geldiğiniz zaman, bunu unutmayın gayet mühimdir, selâmünaleyküm dedikten sonra çavuşun yanına hemen çökmeli ve derhal başlayarak çavuştan cıgara ikram etmelisiniz. Köylü jandarmanın zulmü köylüyedir. Şehirliden şüphe eder. Fakat yalnız köylüyü kurnaz sanır.»

Melahat döndü.

Üniversiteliden ayrıldı Süleyman.

Kartallı Kâzım'la bakıştılar.

Durdu tiren.

Derince.

Genç bir subay indi ikinciden.

Bir gebe kadın bindi üçüncüye.

Kampana.

Düdük.

Hareket.

510 numaralı üçüncü mevki vagon. Koridor. Bir adam birinci pencereden toprağı seyrediyor: durmadan gelip durmadan giden toprağı Toprakla beraber ve aynı hızla şunlardır aklından geçenler:

«Ne tez gidiyor toprak.

Bizim köyün ormanındaki kavak telgıraf direği olur mu ki? Tıramvay direkleri demirdi İstanbul'da Dünyayı dolaşsa adam İstanbul ayarı şehir bulur mu ki? 25 İstedi 30 verdik karının aklına gelir mi ki? İpek gömlek giyer. Dilini yediğim. Gideydik bir sefer daha. Atlıya bak, atlıya. Güzel beygir maşallah. Bir günlük yolu beş saatta alır mı ki? At tirene erişemez. Tirenle otomobil yarışsalar otomobil geri kalır mı ki? Doktor bey yine de işletti otomobili; doktor olduğundan izin verilmiş. Gelse doktor bey bizim köye Tahsin Hocanın aklını çeler mi ki? Ne tez gidiyor toprak. Bizim köyün pınarındaki kavak telgıraf direği olur mu ki? Doktor beyin anası büyük hanım köşkün bahçesinde dolaşır bu saatlar. Diktiğim kabaklan kırağı çalar mı ki? Senden hoşnudum, dedi bana doktor bey, dönünce gel yine işe alırım. Acaba alır mı ki? Gün ola, yarın ola. İnsan yarınını bilebilir mi ki? Epeyce kalabalıkmış davar. Epeyce de keçi var. İte bak canavar gibi. Amma da salıyor ha! Hoşt ulan hoşt... »

Döndü bir taş arandı. Toparlandı, güldü. Genç şakakları kırıştı gülerken ve esmer ağzına ışık vurmuş gibi parladı seyrek, bembeyaz dişler.

Bu insan frengilidir. Açılıp kapandı yara metelik büyüklüğünde, ağrı vermeden, sinsi ve kansız. Bu insan frengilidir. Fakat farkında değil. Bakıyor gülümseyerek masmavi gökte rahat ve tembel uçan kuşa. Bir doktorun bahçesinde ırgatlık etmek öğretemez Çankırılı Durmuş'a İstanbul'da frengi aldığını 30 kuruşa... Hâlâ koşan köpekler gerilerde kaldılar. Bir dönemeci geçiyor tiren. Arkadaki vagonlar görünüyor birer birer bağlı birbirine ve çok uzak. Şaşırıyor birdenbire insan bu çok uzak ve çok arkadaki şeylere bağlı oluştan.

510 numaralı üçüncü mevki vagon.

Koridor.

Masmavi gökteki Çankırılı Durmuş'un arkasında sahanlıkta oturuyordu.

Çömelmiş.

Dayamış kapıya sırtını köyde cami duvarının dibinde olduğu, gibi.

Dalgın.

Dinleniyor.

Yalvaran bir gülümsemeyle düşmüş bıyıkları.

Beyaz çizgiler vardı esmer, incecik ensesinde.

O, belki bir insan öldürecektir.

Bilmiyor.

Mektubun içinde yazmadılar.

Fakat «hududu erbaası şu ve dönümü bu» olan tarlasına zabıt varakasında tesbit edileceği gibi aynı köyden Ahmet oğlu Bekir tecavüz etmiştir. İhtimal içindedir Bekir'i baltayla öldürmesi.

Fakat şimdilik ihtimal içinde
olmayan şey: anlayabilmesidir
Bekir'i neden Bekir'i niçin
öldürdüğünü...

Biletçi geldi.

Çankırılı Durmuş aldırmadı, fakat telâşla toparlanıp kalktı sahanlıkta oturan. Gülümsemesi daha çok yalvaran bir hal aldı. Güvensiz ve sıkılgan, ilmühaber uzatır gibi nüfus memuruna uzattı üniformalı biletçiye biletini. Biletçi ağır hareketlerle vekarlı yaptığı işten emin bileti zımbaladı. Ve teker teker konuştu giderken: « Burda oturulmaz hemşeri.

Yasak. Git ara bak. Her halde içerde boş yer olacak.»

Koridorda Tatar yüzlü adam (cura meraklısı ve Merinos fabrikası bekçilerinden) bir hikâye anlatıyordu (Kartallı Kâzım'a) Çanakkale'ye dair: « Mayısın altıncı gecesi yaralandım, sekiz yerimden. Yaranın ikisi hâlâ kapanmadı, teper vakit vakit. İngiliz'le karşı karşıyayız, gayetle yakın, bizim el bombası onun siperine gider gelir onunki bizim sipere. Hücuma kalktık. Üç adım atmadan yıkıldım yere.

Kasıklarımın üstünü biçmiş İngiliz'in makinalısı. Geçti bir zaman. Başımı kaldırıp baktım: gökte yıldızlar. Bizimkiler çekilmiş geri. Boyuna ateş eder İngiliz'in siperi.

Kurşunlar vızır vızır geçer kafamın üzerinden. Başladım sürünüp gerilemeye. Toprağı ellerimle iterim, alnım gâvurdan

taraf. Bir yandan sürünürüm bizim sipere doğru, «Hey Allahım,» derim bir yandan, «arkamdan yara aldırma bana.» O saat başka şey gelmez insanın aklına. Boyuna sürtünür bana şehitler, doğrusu ben onlara dokunurum. Kimisi sırtüstü yatar açık ağzı kan içinde, kimi yüzükoyun, kimi diz çökmüş elinde mavzer öylece donup kalmış. «Hay Allahım,» derim kendi kendime, «öldüreceksen beni böyle öldüreydin elimde silâh diz çökmüş, yüzüm gâvura karşı..» Neyse gayrı sabah oldu. iyice açıldı ortalık. Biz de siperin yanına vardık. Bir mavzer uzattılar Yapıştım süngüsüne. Beni çekip aldılar içeri, Sonradan hesapladım üç saatta geçmişim 23 metrelik yeri. Kaldım siperde bir zaman.

İki büklüm.

Yaralar başladı sızlamaya. öğleye doğru beni bir arkadaşın sırtına yüklediler.

Geldik fırka nahiyesine.

Çadırlar.

Kazıklar çakılı içinde çadırların, samanla doldurulmuş kazıkların arası.

Samanların üzerinde boy boy yaralı yatar.

Ağlayan mı dersin

küfreden mi dinine imanına, Makasla kestiler benim elbiseyi. Kaldım anadan doğma çırılçıplak. Bir kaput attılar üzerime. Sargı bezi yok. Yaralar açık. Ama Allahtan kan akmaz, karışıp toprakla kurumuş. Geçti bir zaman. Dalmışım.

Koltuklarımdan tutulunca uyanıverdim. Çadırdan dışarı çıkarıldık. Vakit akşam
Gün kavuşmuş kavuşacak. Dışarım serin, içerim sıcak. Dizilmiş mekkâre arabaları sıra sıra. Sıhhiyeler atar yaralıları arabalara. Üst üste, boş buğday çuvalı atar gibi. Altta kalanın canı çıksın. Bir tek arabada on, on beş yaralı. Bağıran mı dersin belki o dakka ölen mi? Neyse yola koyulduk. Arıburnu'nun yolları taşlık. Arabalar sarsılır. Bastı karanlık. Ben sırtüstü yatarım. Altımda bir insan gövdesi kımıldanır, göğsümde bir çift bacak ama bir tekinin yarısı yok. Bayır aşağı ineriz. Gökyüzü tekmil yıldız. Bir de inceden inceye rüzgâr. Yürür birbiri peşinden arabalar. Kum İskelesi'ne vardık sabaha karşı. Bir çadır orda. Çadırın içinden seslenir biri (dışarı çıkmadan): « Nerelisin?» « Filân yerli.» « Babanın adı.» « Falan.»

« Senin adın?» « Filân.»

« At aşağı arabacı.» Arabacı kaldırıp atar yere. Sıra bana geldi. Dayanılır gibi değil acıya. Sövdüm ana avrat arabacıya. Alışmış herif,

(Söv kardeşim,» der,

«kalayla bildiğin gibi.» Kumların üzerine uzatıldık. Deniz fışır fışır gidip gelir. Gayrı iyice ışıdı ortalık. Kumların üzerinde belki bin yaralı var belki ziyade. Bekledik ikindi vaktine kadar. Bir vapur geldi: iki bacalı, deniz renginde. Küfrede bağıra çağıra yüklediler bizi vapura yine öyle boş çuval yükler gibi. Vapurun içi mahşer.

Vıcık vıcık kan, islim,

yağ,

ter.

Beni ambara indirdiler. Yola koyulmuşuz. Yedi gün yedi gece. Kurtlandı yaralarım. Kaputu açarım: kara kara başları beyaz beyaz kurtlar. Bakarım eğilip, hayvancıklar akıllı, kaçarlar beni görünce, tekrardan girerler yaraların içine. Yedi gün yedi gece.

Öldürmeyince öldürmez Allah, Türkün sağlamdır naturası, dayanır. Sirkeci'ye varmışız sekizinci sabah. Kaptan demiri atmış. Ve lâkin «Bu yanda boş yer yok,» diye istememişler bizi. Akşam ezanı çekmiş demiri kaptan. Gelmişiz Haydarpaşa önlerine. Tıbbiye Mektebi hastaneydi o zaman. Onlar, «Olur,» demişler. Bir tayfanın sırtında güverteye çıktım.

Biraz topaldı ama tayfa demir gibi Laz uşağı. Bismillah deyip baktım dört tarafa: İstanbul yanar pırıl pırıl. Ah canım İstanbul. Neyse hastaneye girdik. Duvarlar bembeyaz. Elektrikler donanma gibi. Malta taşları tertemiz gıcır gıcır. Tekerlekli araba hazır, Beni üstüne yatırdılar. Rahat. Allah devlete zeval vermesin. Devlete dua ettim o saat...» Sustu Tatar yüzlü adam. Alnı dehşetli kırışıktı. Küçük sivri çenesinde beyaz, seyrek tıraşı uzamış. Bir acayip gülümsedi kurt gözleriyle Kartallı Kazım. Üniversiteli (hikâyeyi dinlemişti uzaktan) şaşkın bir keder duydu. sonra öfkeli bir merhamet. Sonra düşündü: «Ne yazık, ne çabuk affediyorlar... » Ve devam etti düşüncesine: «Bir çeşit balık bir çeşit ağaç bir çeşit maden gibi memleketimizde bir çeşit insan yaşıyor ki ömrünün anlatılmaya değer ve bir türlü unutulmayan hatırası: muharebeler.» Ve devam etti düşüncesine:

«Ben bir siperde ölümü bekleyecek kadar cesur muyum? Bekleyenlerin ve ölenlerin çoğu cesur muydu? Ve bugün bekleyenler ve ölenler topyekûn cesur mudur? Bu işin çok zaman cesaretle ilgisi var mı? Yoksa siperdekiler mezbahaya bir çoban teşkilâtıyla giden sürü ve davar mı? Yalnız bedenleriyle değil şuurlarıyla da yakalanmış... Yoksa yanlış mı

düşünüyorum? Öyle siperler olabilir ki (meselâ benim için) sevinçle ölebilirim orda. Samimiyim bu anda fakat gelirse o gün ve ölmeden önce birkaç saat yaralı yaşarsam esef duymayacak mıyım?

Üniversiteli düşünemedi daha fazla.

Biletçi kavga ediyordu Tatar yüzlü adamla.

Üniversiteli sebebini anlayamadı.

Çoktan nadim olmuşa benziyordu tatar yüzlü adam.

Ve üniformalı biletçi vekarlıydı öfkesinde bile. Nuri Öztürk (Bakımevi kaleminde muhasebeci olan) yetişmişti mahali vak'aya. bütün seslerin üstünde bağırıyordu: « Baylar durunuz.

Bay biletçi devlet memuru sayılır. Mamafi hakaret devlete yapılmıştır.
Derhal zabıt varakası tutalım.» Biletçiye bir şeyler söyledi Kartallı Kâzım. «
Haydi öyle olsun Kâzım Ağabey,» dedi biletçi. Üniversiteli girip Nuri Öztürk'ün koluna tekrar soktu üçüncü bölmeye onu. Kavga çabucak bastırıldı ama, hiç kimse anlatamaz nasıl olup da devlete hakaret ettiğini Tatar yüzlü adama.

510 numaralı üçüncü mevki vagon.

Kadınlar bölmesi.

Yedi yolcuydular.

En ihtiyarları oturuyordu

pencerenin solunda. Siyah yeldirmesinin içinde kalın kemikleri kalmıştı yalnız. Çok uzun boylu beyaz ve kaşsızdı. Yanaklarının eti yoktu. Ağzı geniş ve buruşuktu kapalıydı sıkı sıkıya hiçbir zaman açılmamış gibi. Düşünüyordu rahmetli Şerif Ağanın karısı. düşünüyordu Ratip ile Yakup'u. Ağır ve karanlık kımıldanan bir düşünceydi bu yıldızsız, sıcak bir gecede ıslak sazlıkları hışırdatıp... Öz oğluydu Ratip.

Üveydi Yakup. Biri toprakta hapiste biri. Yakup öldürdü Ratip'i. Düşünüyordu rahmetli Şerif Ağanın karısı düşünüyordu Şahende Hanım, Ölen oğluna acımıyor, Ömründe hiçbir şeye acımadı zaten, yalnız bir kerre bir uzun mahmuzlu horozun ölümünden başka. Ve bu dünyada hiç kimseyi sevmedi.

Sıcak bir rahatlıkla açılmadı bir gece olsun beyaz kansız eti aşka. İnsansız batan bir gemi gibi korkunç yalnızlığını taşıyarak her gün biraz daha indi dibe. Düşmandı Ratip'e. Düşmandı Yakup'a. Ratip'e düşmandı:

Omuzları dar ve düşük elleri kadın ellerine benzediğinden, kamçılayamadığından sığırtmaçları, insanları seviyor diye, ve şikayetsiz razı olduğundan Şerif Ağa zadeliği Yakup'la bölüşmeye. Düşmandı Yakup'a: Mavzeri, kamçısı, çizmeleri, ve bıyıklarıyla benzediğinden babasına; onu öteki doğurmuş diye, ve değirmen ona kaldığından... Korkaktı Ratip. Cesurdu Yakup. Yakup öldürdü Ratip'i kahvede altında çınarın, tek kurşunla alnının ortasından... Ratip'in ölüsünü ikindiyin getirdiler. Boylu boyunca sedire yatırdılar. Sol kolu düştü sedirden sallandı iki yana, baba mirası altın yüzüğe güneş vurdu. Kadın, kaşsız yüzüyle bembeyaz kalın kemikleriyle dimdik oğlunun başında durdu: «Yakup'u asarlar mı?» diye sordu. Kendi elleriyle itmişti Ratip'i Yakup'un kızıl saçlı karısı üzerine. Yakup ya kahreder gider, ya öldürür Ratip'i, Yakup'u asarlar Ratip'i öldürdüğü gibi...

Tarla, mandıra, değirmen Şerif Ağa zadelik her iki ihtimalde kalır bölüşülmeden. Fakat Yakup'u asmadılar. Yattı yedi sene. Kasımda çıkacak. Yedi sene rahmetli Şerif Ağanın karısı, yedi sene Şahende Hanım renkli ipeklerle çok ince bir oya işler gibi uğraştı hapiste öldürtmek için Yakup'u. Yakup üç kerre vuruldu, zehirlendi bir kerre.

Bir tek ölümü hazırlamak için sabırlı, kurnaz, umutlu, inatçı yedi sene bu. Ve nihayet kavgaya neden başladığını unuttu. O kadar ki bir kerresinde «Öldü Yakup» dedikleri zaman oyasının tığı düştü parmaklarından ve ömründe ilk defa çömelip ağladı bağıra bağıra. Sevincinden, dediler.

Halbuki değil, bu dünyada Yakup'un ölümünden başka bağı kalmadığından. Kasımda Yakup çıkacak. Kavga devam ediyor.

Çok şükür ki ancak ölüler bir daha öldürülmez. Düşünüyordu, rahmetli Şerif Ağanın karısı, düşünüyordu yeni bir oya örneği hazırlar gibi ölümü. Enli çenesinin altında cebbar ve ketumdu beyaz başörtüsünün düğümü. Şahende Hanım altmış yaşında olmalıydı. Elleri kınalıydı.

Bir kiraz sepeti sarsılıyordu rafta pencereye yakın. Dikmişti sepete yuvarlak gözlerini Derince'den binen gebe kadın. Sepet Şahende Hanımındı. Gebe kadının solunda oturan Bayan Emine fısıldadı cesur ve biraz da emrederek: « Bir iki tutam kiraz verin hanım nine, tazecik aş eriyor... » Kızardı ufacık kulaklarının memelerine kadar eski şapkasının altında gebe kadın. Fakat Şahende Hanım kımıldamadı. «Kocakarı her hal sağır,» diye düşündü Bayan Emine ve tekrarladı ricasını yüksek sesle, daha cesur ve daha çok emrederek... Fakat Şahende Hanım aldırmadı. Gebe kadın titriyordu utancından. Bayan Emine kocakarının sağırlığından artık emin bağırdı Şahende Hanımı dürtüp: « Hanım nine... hu... » Şahende Hanım kalın kemikleriyle

yeldirmesinin içinden sıyrılır gibi ağır ağır kalktı yerinden, indirdi sepeti kınalı elleriyle rafın üzerinden ve açık pencereden dışarı döktü kirazları. Sonra boş sepeti eski yerine yerleştirip ve tekrar kalın kemikleriyle siyah yeldirmesinin içine girip oturdu. Eski şapkası sarsılarak ağlıyordu gebe kadın. Bayan Emine ipek başörtüsünü arkaya atıp: (başörtüsüyle kendini yakın saymıştı Şahende'ye). « Kızım, Perihan,» dedi, «koş üst yanımızda jandarmalar olacak, hapis götürüyorlar. Kiraz aldılar demin.

Versinler biraz.

Bulsunlar kalmamışsa kendilerinde. Selâmı var, de annemin.»
Perihan on dört yaşındaydı. Saçları kesik. Çorapları kısa. Esmer bacakları ince, uzun. Ve iskarpinleri rugan. Perihan fırladı zıplayaraktan çıktı dışarı. Bayan Emine övdü kızını gebe kadına: « Akıllıdır benim kız.

Gelecek yıl ortayı bitirecek. Bir Fıransızca okur şaşıp kaldıydı Albayın karısı. Kısmet olursa kadın doktoru yapacağız. Babası razı gelmiyor ben istiyorum. Ev işlerini de bilir: yemek nakış. Yıkar bulaşığımı sekiz yaşından beri. Benden de ödü kopar. Geçende dayaktan öldürüyordum. Babası zor aldı elimden. Söyledim ya Albayın karısına: kız evlâdı hem okutmalı hem de baskı altında tutmalı... »

Aydın köylüklerindendi Bayan Emine. Babası meşhur efelerden birinin kızanıydı.
Yunan Aydın'a geldiği zaman gâvura karşı efeler birleştilerse de vazgeçmediler fırsat düşürüp birbirini vurmaktan: (kumanda, namlı efelik ve pay meselesinden ganimeti) ve bundan dolayı vurdular babasını Emine'nin gözü önünde evin avlusunda bir sabah vakti... Sekiz yaşında yetim kaldı Bayan Emine. Şimdi otuz yaşındadır.

Kalın bacaklı, kocaman sarkık memeli, göbekli bir kadın. Fakat bu hantal, harap gövdenin üzerinde ipek gibi ince bir yüzü vardı: onuncu asır Acem nakışlarında gördüğümüz, Dede'nin nısfiyesinde nağmeleşen, bize divan şiirinin anlattığı bir yüz...

Perihan geldi.

İnce uzun avuçları kiraz dolu.

Bayan Emine kirazı verdi gebe kadına.

Gebe kadın genç bir hayvanın mukaddes oburluğuyla yerken kirazları konuştu Perihan'la Bayan Emine:

« Deyiverdin mi jandarmalara babanın kim olduğunu?»

« Demedim. Sordular.»

« Jandarmalar mı?»

« Hayır,
gözlüklü bay,
kitap okuyan,
her hal hapis
olacak.» «
Hapis mi?

Ne dedi babanın, kim olduğunu bilince.» « Hiç... Ha... Nerelisiniz diye sordu.» « Aydınlıyız, diyeydin.» « Dedim.

Köylerinden mi? İçinden mi? dedi.» « Köylerinden diyeydin.» « Demedim anne... » « Ulan niye demedin? Köylü kızı olmak arına mı gidiyor?

Domuzun kızı... »

Bayan Emine gülüyordu.

Sonra güzel yüzü asıldı
birdenbire ve Perihan'a
inat gidiyormuş gibi
duyurmak isteyerek
bölmedekilere konuştu
gebe kadınla: « Biz
Aydınlıyız bayan hemşire.
Köylüyüz. Gedikli
jandarma başçavuşudur
Perihan'ın babası. Zaten
benim de teyze oğlum olur.
Hüsnü Çavuş.

Mallarımız ele gitmesin diye evleniverdik. Onun gözü başkasındaymış anası zorladı. Hüsnü Çavuşla on beş yıl, bayan hemşire, kalmadı gezmediğimiz yer. Karadeniz'de içinde Lazların, şarkta Kürtlerin arasında. Kürtlere kuyruklu derler yalan. Kuyrukları yok.

Yalnız çok âsi, çok fakir insanlar. Zenginleri de var ama az. beyleri... On beş yıl dünyayı dolaştık sayılır gördük her şeyleri. Sineması, tiyatorası, baloya bile gittim, böyle başörtümle, Diyarbakır'da. Sonra yüzbaşı kanlarıyla poker de oynadım Giresun'da bütün kış.

Kazandım çok şükür. Tayyare piyangosu bile çıktı bir kerre bana üç ortaktık, biner lira bölüştük. Bu dünyadan aldım hevesimi artık.

Tekavütlüğü yakın Hüsnü Çavuşun. Perihan yatı mektebine gidecek Biz çavuşla köye döneceğiz.

Çavuş, «Ben toprakla uğraşamam gayrı,» diyor.

Dükkân açacak. Açsın. Ben uğraşırım toprakla.»

Ufacık bir kadındı kapının yanında oturan. Cüce değil (cüceler bellidir) ve bundan dolayı şaşıyordu insan onun bu kadar ufacık oluşuna. Kederliydi kocaman lâcivert gözleri ve çilli kırış kırış küçücük elleri vardı. Apansız sordu Bayan Emine'ye: « Demek asker sizin beyiniz?» « Elbette asker gedikli jandarma başçavuşu.» « Benim de iki oğlum askerde nefer, topçu neferi, Gelibolu'da... Şey..

Harbe girecek miyiz, diye soracaktım. Benimkiler, «Gireceğiz anne!» diyor. Genç, cahil çocuklar, anlamazlar ki: Zaten harbetmek de istiyorlar galiba. Sizin bey bilir doğrusunu. Bir şey demiştir size...» « Bana Hüsnü Çavuşun dediği, Hüsnü Çavuş harbe gideceğiz der... » Titredi çilli elleri ufacık kadının: « Demek yalan söylememiş benimkiler, hay Allah... » Bayan Emine ufacık kadının sözünü kesti: « Yoo, Hüsnü Çavuş gireceğiz der ama ben girmeyeceğiz derim.

Albay da gireceğiz dermiş, karısı girmeyeceğiz diyor. Harbe girip de ne olacak?.. Harbetmeden de işte pekâlâ yaşıyor insan...» İlkönce biraz ürkek sonra katiyetle itiraz etti Perihan: « Peki ama anne, vatan? Vatanı çiğnerse düşman?
Bayan öğretmen dedi ki:

«Her karışını vatanın kanımızla sularız. Türk ölür, baş eğmez,» dedi bayan öğretmen. Sonra unuttun mu Cumhuriyet Bayramında ne dedi radyo? Yalan mı?» Ufacık kadın kederle baktı Perihan'a:

« Kızım,» dedi, «daha küçüksün, büyü gelin ol, erkek evlât doğur. muharebe nasılmış o zaman sorarım sana.» Perihan cevap vermek isterken karıştı söze havaî mavi atlas gibi bir ses: « Şimdi kadınlar da asker oluyor. Harp yalnız erkekler için değil. Sonra az çocuk mu öldü tayyarelerden?» Şadiye'ydi söze karışan. Eski bir İstanbul şarkısında reyhandei şitâb bir sevdazede vardır. Fesi bir parça uzun, fesi bir parça siyah. Ve kalbinin şekvası ah... Ve altın gözlüklü, altın bıyıklı. Hayali-bi- kararında geçip bir susuz badiyeyi bekler zumumu intizarla Adalar sahilinde serian Şadiye'yi. Ve der ki: «nerde o mis kokulu leylaklar?» der ki: «sararıp solmak üzre yapraklar,» der ki: «bana mesken olunca topraklar, beni şad et Şadiye başın için... » Ne tuhaf şey şimdi sipsivri şapkasıyla 510 numaralı üçüncü mevkideki Şadiye konuşmasına rağmen çocukları öldüren uçaklardan bir hayli hüzünle hatırlatıyordu insana Adalar sahilinde bekleyen Şadiye'yi. Öyle edalı ve nazenin.

Ve yüzünde gölgesi varmış gibiydi ajurlu bir şemsiyenin Bu şemsiye sola yatmıştır biraz mahmuru safa kalpten tarafa...

İzmit'e yaklaşıyordu tiren,

Sağda bostan dolapları: gözleri bağlı beygirler dönüyorlar: cansızmışlar da bir yerlerinde bir yay varmış da oradan kurulmuşlar gibi. Sonra deniz. Karşıda üzerinde denizin Gölcük'le Değirmendere arasında Yavuz gemisi. Biçimli belki yeni boyanmış, temiz. Fakat böyle uzaktan onu ilk göreni şaşırtacak kadar heybetsiz. Sanki direklerinden tutulup kolayca oturtulmuş gibi suyun üzerine. Hiçbir yeri benzemiyor hattâ bacaları kahvelerdeki taşbasma renkli resimlerine.

Solda kâat fabrikası.

Çok yüksekte bir uçak.

Yalnayak bir çocuk koşuyor yolda.

Bir deniz gediklisi.

Çarşaflı bir kadın.

Yeşil bayraklı adam.

Semaforlar su deposu makaslar, bir yerlere bir şeyleri götürmeyi bekleyen yük vagonları. Resmî işaretleriyle İzmit istasyonu başlıyor. Tiren yavaşlıyor.

Kartallı Kâzım Tatar yüzlü adamla çıktı koridora. Tiren durdu. Kartallı Kâzım Tatar yüzlü adamla indi vagondan.

Az ilerisinde istasyonun tam karşıda, köprü görünüyordu. Üstünde adamlar; eğilmişler istasyonda duran tirene bakıyorlar yukardan. Bekliyorlar tirenin kalkıp altlarından âdete bacaklarının arasından geçmesini.

Kartallı Kâzım köprünün orda bir ağacı gösterdi Tatar yüzlü adama: « Şu köprünün dibindeki ağaç yok mu? Ard ayakları üstüne kalkmış hayvana benzeyen ağaç? Şu, soldaki, koskocaman. Bak. Dalları köprüyü aşan. O dallara astılar ölüsünü Alî Kemal'in. İstanbul'dan kaldırıldı herif güpegündüz berberden, Beyoğlun'da tıraş olurken. 338'de...»

« Kim bu Ali Kemal?» « Gazete muharriri. İngiliz'den para alır. Adamıydı
Halife'nin. Gözlüklü şişman. Kan damlardı kaleminden, fakat murdar fakat pis bir kan. Gün olur daha derin daha geniş yara açar

kalemin düşmanlığı mavzerin düşmanlığından.» « İzmit bizde miydi o zaman?» « Yeni girmiştik.

İngilizler İstanbul'daydı daha.

Ali Kemal'i çalıp getirdiler İngiliz'in mavi gözünden.

Burda «Geliyor» diye bir şayia çıktı altı yedi saat önce. İskeleye yığıldı millet. Belki İzmit halkının dörtte üçü kadınlara varıncaya kadar. Ben Ulucaminin ordan bakıyorum. gözümde dürbün. Göründü karşıdan motor nihayet, bata çıka geliyor. Koştum aşağıya. Ben iskeleye inmeden çıkarmışlar Ali Kemal'i motordan. Şurda tepede Saray meydanında hükümet konağı var kolordu dairesi, oraya götürdüler.

Konağın önü meydan sokaklar adam almıyor. Kaynıyor karınca gibi İzmit halkı. Fakat öfkeli fakat merhametsiz.

Çoğu da gülüyor, bayram yeri gibi İzmit şehri.

Hava da sıcak. gök de bulutsuz.

Ali Kemal 20 dakka kaldı kalmadı konakta dışarı çıkardılar.

Attı bir adım.

Etrafını subaylarla polisler almış.

Kireç gibi yüzü.

Sarışın.

Birden ahali başladı bağırmaya: «Kahrol Artin Kemal...»

Durdu.

Arkasına baktı konağın kapısından tarafa, belki de geri dönüp içeri girmek için.

Fakat yüzüne karşı kapıyı ağır ağır kapadılar.

Yürüdü sallanarak on adım kadar.

Ahali boyuna bağırıyor.

Bir taş geldi arkadan başına çarptı.

Bir taş daha bu sefer yüzüne.

Kırıldı gözlükleri, bıyıklarına doğru kanın aktığını gördüm.

Birisi, «Vurun,» diye haykırdı.

Taş, odun, çürük sebze yağıyor.

Muhafızları bıraktı Ali Kemal'i.

Ahali kara bulut gibi çullandı üzerine alaşağı ettiler.

Orda yerde yaptılar ne yaptılarsa.

Sonra açıldı bir parça ortalık.

Baktım ki yatıyor yüzükoyun.

Ayağında bir donu kalmış kısa bir don
Çıplak eti pelte gibi tombul, beyaz.

Bana hâlâ nefes alıyor gibi geldi.

Bir ip bağladılar sol ayağına
Hiç unutmam sol ayağında kundura, çorap filân yoktu fakat sağ bacağında çorap bağı kalmış. Başladılar ölüyü bacağından sürümeye. Yokuş aşağı, başı taşlara çarpıp gidiyor. Millet peşinde. Bir aralık ipi koptu. Bağlandı yenisi İbret alınacak hal. Halkı kızdırmaya gelmez. Bir sabreder iki sabreder; her ne ise...

Böylece dolaştı İzmit şehrini Ali Kemal. Sonra dedim ya astılar şu köprünün üstündeki dallara ölüsünü. Sonra ölüyü indirdiler fakat gömleği mi, donu mu ne iç çamaşırından bir şey öteki dalda bir iki ay sallanıp durdu. Sonra satıldı müzayedeyle saati filân, çok sonra... Ben birini bilirim tek çorabını hatıra diye beş liraya alan.» Tatar yüzlü adam sordu: « Saat altın mıydı?» « Altın.» « İyi etmemişler, saatı da alan çorabı da alan iyi etmemiş. Uğurdur derler, inanma. Asılan insanın eşyası uğursuzdur. İyi etmemişler.

Zaten İzmitlilerin işi de doğru değil. Herifin suçu vardıysa devlet verir cezasını hükümet asar. Herifi parçalamak devlete karşı koymak demek.

Ben Çanakkale'de yara alıp Haydarpaşa Hastanesi'nde yatarken...» Güldü Kartallı Kâzım: « İyi ama,» dedi,

«Sen demin hakaret ettin devlete.» « Ben mi?» « Sen.» « Yalan.

Ben devlete karşı gelmem.» « Memuruna karşı geldin.» « Ben biletçiyle çekiştim.»

« Şimendifer devletin, biletçi de devlet memuru.» Bu sefer Tatar yüzlü adam
güldü: « Öyleyse ben de memur muyum,

Merinos Fabrikasında bekçiyim madem?» « Elbette memursun...» « Hâşa.

Değilim.

Ne ben, ne biletçi.

Biletçiyle bekçiden memur mu olur!

Ben polisi bile memur saymam.

Komiser başka.

O memurdur... »

Bu bahis daha uzayacaktı.

Hareket kampanası çaldı fakat

Koştular vagonlarına Tatar yüzlü adamla Kartallı Kâzım.

Tiren kalktı...

İzmit'in içinden geçiyor tiren; çarşının ortasından. Kaybetti ciddiyetini tıramvaylaştı. Çevirip başlarını bakmıyor ona şehirliler, evler ve mağazalar. Uyandıramadı rüyalarından bütün gürültüsüne rağmen fayton beygirlerini.

Ve tâ ki İzmit şehri arkada kalıp bu mayıs ikindisinin içinde girince toprağına tenha kırların buldu eski ciddiyetini buldu «hasret kavuşturanlığını» tiren. 510 numaralı üçüncü mevki vagonda alnı pencerenin camına dayalı kaybolmuş bir dünya geçiyordu bir insan yüreğinden. «Eski Yunanistanlıydı» Kiryos Trastellis. Korent Kanalı üzerinde karşısında Patras şehrinin Mesolongi limanındandı. Fidiyas,

Omirus, Aristotalis umrunda değildi. Denizi, sıcağı, kalabalığı seven bir insandı. Ve hayran olunacak şey bu dünyada İstakozlarla sekiz ayaklı ahtapotlardı Mihail Trastellis için. Balıkçı gemilerinin baş altı ranzalarındanMesolongi limanında tek katlı ev. ve arkadaşlardan ibaretti yüreğinde Yunanistan. Yunanistan ne oldu? Kiryos Dimitriyos Mihail Trastellis, şimdi 1941 senesinde Mayıs ayında denizi, Yunanistan'ı ve evi içine koyup mukavva bir bavulla nereye gidiyoruz? Bu dünyada nasıl bir başına kalıverdin, darmadağın oluverdin? Arkadaşlar öldürüldüler. Korent'de suların dibindedir balıkçı gemileri sanki cam bir sandıkta insan cesetleri gibi yatıyorlar. Bu sene Hitler'in subayları yiyecek İstakozları. Baban Atina'da Sakız'da anan kızkardeşin İskenderiye'de, ve sen 510 numaralı üçüncü mevki vagondasın. İzmit ovasını geçiyor tiren. Kırlarda böyle baharda böyle ikindi üzeri gökyüzünün aydınlığı bir sevda şarkısı gibi yumuşarken, ağaçların gölgeleri rahat ve serin toprakta başlarken uzamaya, daha genç daha şehvetli daha yeşil yaşarken kuşları, boynuzlu hayvanları ve böcekleriyle otlar, tembel ve bahtiyar sazan balıkları gibi kımıldanırken su birikintileri bir saadetli hayıflanıştır insan yüreğinde bugünkü dünyada bulunmanın kederi.

Bakıyor pencereden Mihail Trastellis; fakat bu toprak hiçbir şey söylemiyor ona.
Dilini bilmediğinden değil. Böyle ikindiyin, böyle baharda Ne Rumcadır, ne Türkçe toprakçadır toprağın konuştuğu dil. Fakat kederliydi Mihail, kederliydi, toprağı dinleyip insanları ve dünyayı düşünmeyecek kadar. Halbuki bu vagonda, bu ikindi üzeri insanlarla bugünkü dünyadandı kederi.

İzmit ovasını geçiyor tiren.

510 numaralı üçüncü mevki vagon.

Birinci bölme.

Konuşuyor jandarmalarla mahkûmlar.

Mahkûm Melahat sordu jandarma Haydar'a:

« Çocukları sever misin?»

« Sevilmez mi.

Allahtan büyük ne var, demişler çocuk var, demiş.

Öyle ya çocuk Allah korkusunu bilebilir mi? Bilemez.

Kim kimden korkmazsa, o ondan büyüktür.

Senin çocuğun var mı abla?»

« Var.

Annemin yanında bıraktım.

Üç yaşına yeni bastı.

Gelecek yıl getireceğim.» « Mahpushaneye mi?» « Evet» « Olur.

Çocuk için hepsi bir.

Bir çocuk için, bir de kediler için, ha mapushane ha cenneti âlâ...

Babası nerde?» « O da hapis.» « Ne iş yapardı?» « Tütünde çalışır.

Ben de tütünde çalışırım.» « Deppoylarda mı?» « Evet.» « Bilirim deppoyları.

Bir İbrahim vardı bizim köyde,

Samsun'a gidip tütüne girdi.

Üç yılda ince hastalıktan ölüverdi.

Sen kocanın olduğu yere mi gidiyorsun?» « Hayır.

O başka cezaevinde.» « Allah acısın abla.

Ne denir?

Üzülme iyi olur.»

Mahkûm Halil jandarma Hasan'la konuşuyordu.

Jandarma Hasan sordu:

« Hükümet vesikaya bağlar mı dersin ekmeği?»

« Her halde bağlar.»

Düşündü jandarma Hasan sonra konuştu burnunu çekip:

« Hem de bağlamalı.»

« Neden?»

« Ekmeğe itaat lâzım.

Millet unuttu ekmeğe itaat etmeyi.

Bir dilim kendi yer, bir dilim köpeğe atar şehirliler.

Ekmek vücuda hekimdir.

Yalnız köyde vergiler inse biraz. Sonra kara sığır da ucuzlasa. Bak bende tarla dilediğin kadar ama burnunu öpecek kedim yok.»

Höyükleri anlatıyordu Melahat'a jandarma Haydar: « Bizim köye bir saat alevi köyü vardır.

Çalışkan adamlardır ama horoza taparlar.

Höyükler işte onların köyünde.

Kazıyorsun dev suretinde taşlar çıkıyor içinden, toprak çanaklar, altın geyikler.

Hükümet karışıyor bu işe şimdi.

Bulduğunu Ankara'ya müzehaneye kaldırıyor.

Hiç müzehaneye gittin mi abla?» Melahat güldü: « Gitmedim.»

« Ben gittim, İstanbul'da bir kere.» « Askerî müzeye mi?» « Hayır ötekine.

Görülecek şey.

Hep gâvur padişahlarının taştan suretleri.

O vakitler demir yokmuş anlaşılan olsa, onlar da Atatürk'ünküler gibi demirden dökülürdü.

Ve de çoğu çıplak.

Karılar da var.

Kabirleri de orda

Bir gün imiş onlar da yaşamışlar, şimdi öyle taştan duruyorlar müzehanede.»

Mahkûm Fuat'la çavuş muharebeden konuşuyordu.

Pencereden bakıyor mahkûm Süleyman Fikret'in bir şiirini okuyordu içinden:

«Yiyin efendiler, yiyin, bu hanı iştiha sizin...»

İzmit ovasını geçiyor tiren.

910 numaranın beşinci bölmesinde. uyuyordu halı-heybenin sahibi Halim Ağa. Kara sakalının ve beyaz yün çoraplarının içine çekilmiş rutubetli, sıcak ininde yatan bir hayvan gibi. Birdenbire durdu tiren. Halim Ağa baktı pencereden. Vagonda lambalar yanmamışsa da dışarda gece olmuştu. Bir istasyon önündeydiler; Halim Ağanın şimdiyedek görmediği çok büyük bir istasyon, İstasyonun yapısı karanlıktı onun da lambalarını yakmamışlar.

Göz alabildiğine kalabalıktı.

Davullar çalınıyordu.

Alev alev yanan çıralar vardı adamların elinde. Bağırışıp çığrışıyorlar.
Büyüyordu bir kat daha alaca kızıllığında çıraların davullar, istasyon ve karanlık. Birdenbire başladı kar yağmaya. Lapa lapa yağıyor. Davullar daha sesli vuruldu. Bayraklar açıldı al değil yeşil. Bir adam çıkmıştı istasyonun damına. Başında kalpak

belinde sırma kemerli eğri kılıç. Seferberlikte İngiliz'i yenen gazeteci paşaydı bu. Tanıdı Halim Ağa.

Halbuki bu geceyedek hiç görmemişti onu. Daha dikkatli baktı, az kalsın haykıracaktı.

Bakkaliye taciri Hacı Nuri Bey de yanındaydı Paşanın. Eliyle damın üstünden işaret edip: « Gel buraya, hele gel gel,» diyordu Halim Ağaya. Halim Ağa gidip etekledi Paşayı.

İkisi bir otomobildeydiler;

Çankırı valisinin otomobilinden büyük. Yağmur yağıyordu.

Yağ gibi şosenin üzerinde kuş gibi uçuyordu araba. Halim Ağa karşısında oturmuştu Paşanın. Şoförün yanındaydı halı-heybesi. Paşa, Halim Ağanın sakalına doğru eğilip: « Oldu çok şükür,» dedi, «çabucak oldu bu iş.

Alaman'la birlik edip girdik muharebeye.

Elini tez tut.

Kimseye bir şey deme ve hattâ Hacı Nuri Beye.

Ekmek vesikaya binecek unun var mı?» « Var, Paşam.» « Şeker depo ettin mi?» « Ettim, Paşam.» «

Gazyağı?» « Aldık.

Ve zeytin tanesi, bulgur, pirinç, nohut, fasulya her şey tamam.» « Çok âlâ.

Sen Hacı Nuri Beyden daha zengin olacaksın.» « Sayenizde, Paşam.» « Yarın herkes duyar, bugün sen bil, açma ağzını.

Şamı Şerif'de beraber kılarız ilk cuma namazını.» « İnşallah, Paşam.»

« Hacı Nuri Beyden daha zengin olacaksın. Hacı Nuri Beyden daha zengin.
Hacı Nuri Beyden.» Paşayla çardağın altında oturuyordu, bembeyaz ve ipek gibi ince Mısır hasırının üzerinde. Paşaya sordu:

« Hitler gâvuru müslüman mı sahiden?» « Müslüman.

Gözümle gördüm hamamda yıkanırken, gâvurlar hamamda setri avret etmezler, sünnetlidir."

Bir kedi geçti Halim Ağanın bacakları arasından uzun tüyleri tutuşmuş kıpkızıl bir kedi. Halim Ağa düştü peşine kedinin. Kedi kaçar o kovalar. kedi kaçar o kovalar. Geldiler çarşı hamamının önüne kadar. Kedi içeri girdi.

Çıktı dışarı kantarcının kızı Şerife. Koltuğunda hamam bohçası, iki yana sallanarak. Al al olmuştu yuvarlak yanakları, örtünün altında siyah saçları ıslak. On beş yaşında var yok. Halim Ağa doladı bileğine saçlarını Şerife'nin. Sırt üstü yatırdı kızı şeker çuvallarının üzerine. Açtı gerdanını. Isırdı sol yanağından.

Yanakta diş yerinden kan aktı ak gerdana doğru Paşa dokundu omzuna Halim Ağanın. Valinin masasına oturmuş pideli kebap yiyordu Paşa. Halim Ağa. « Paşam,» dedi, «Allahın emri dörde kadar. izin ver şeriatın hükmü yürüsün yine.» Paşa güldü: « O da olur Halim Ağa.

**Daha vakti gelmedi Kıza imam nikâhı kıy.» « Babası razı değil.» « Karını boşa.» « Tarlalarla iki dükkân gider.» « Bak öyleyse çaresine...» Mutfakta çamaşır yıkıyordu Halim Ağanın karısı. Duymadı içeri girdiğini kocasının.
Çömelmiş.**

Sırtı kapıdan tarafa dönük. Kolları tahta teknede çalışırken kalkıp iniyordu siyah entarisinin altında kürek kemikleri. Halim Ağa karısına ve mutfağa baktı.

Damı uçmuştu mutfağın yukarda yıldızlar görünüyordu.

Halim Ağa yürüdü ayaklarının ucuna basıp.

Ses çıkarmıyordu lâstik iskarpinleri zaten. iyice yaklaştı karısına.

Aldı sağ eline paltosunun altına gizlediği baltayı.

Baltanın ağzı yenmişti üç yerinden.

Kaldırıp indirdi kadının ensesine.

Kan çıkmadı.

Kelle yere düşmedi.

Bir deriyle bağlı kaldı boynun ucuna orda sallanarak baktı yüzüne Halim Ağanın: « Ağa, ne yaptın?» dedi, «bir vurdun bir daha vur.» Halim Ağa biliyor,

Arabüzengi kitabından aklında kalmış, bir kere vurmak gerek. Bir daha vurulursa dirilir. Ve vurmadı bir daha. Kelle dargın çattı kumral kaşlarını sonra ince esmer boyundan kopup düştü yere.

Kelle kopup düşerken sıyrıldı derisi boynun söğüt dalının kabuğu soyulur gibi. Orta mektep çocukları kelleyi top yaptılar. başladılar askerlik şubesinin bahçesinde oynamaya. Ve baltasıyla yoldan geçerken Ağa yüzbaşının oğlu bir tekme vurup attı bu insan başından topu kucağına Ağanın. Ağa baktı kucağına düşene, Bu, karısının kellesi değil, Hazreti Ali'nin kesik başıydı. Hali Ağa başladı ağlamaya. Hem de dehşetli korkuyordu.

Paşa sordu.

« Karımı öldürdüm, Paşam,» dedi.

« Zarar yok
O öldü, sen çok yaşa.

Tayyare bombardımanında öldü deriz,» dedi Paşa. «Sen hele bir İstanbul'a git şenlet gönlünü. Gayrı Hacı Nuri Beyden itibarlısın. Benim gazeteye de gel kahve içeriz.» Halim Ağa üçüncü mevki bir vagon kiraladı. Ama bölmesiz bir vagon. Tek başına, nefsi için... Kilimle döşedi her yanını vagonun. Ve çoraplarını çıkarıp iç donuyla uzandı orta yerine onun. Mangalı yaktı. Cezveyi sürdü. Cezvede kahve köpürdü. Karşısında Kantarcı'nın kızı Şerife'yi gördü. Sakalına o kadar yakındı ki beyaz kalın baldırlarıyla turunç memeleri beline sarılmak için uzanırken birdenbire durdu tiren. Halı- heybenin sahibi uçtu havada kuyruksuz ve kanatsız ta bulutların üstüne kadar. Sonra apansız bir yıldıza çarpıp başını düştü denize kurşun gibi buldu dibi ve uyandı silkinerek.

Sahiden durmuştu tiren.

Pencereye üşüşmüştü bölmedekiler.

Telâşlıydılar.

Düdükler çalınıyor sesler geliyordu. Halim Ağa sızlayan başını tutup sordu:

« Ne olmuş, ne var?

Yer açın biz de bakalım.» Pencerede yer açılmadı. Fakat anlattı Tatar yüzlü adam: « Sen uyurdun, zınk dedi birden durdu tiren.

Birbirimizin üstüne düştük.

İstasyon filân da yok.

Allanın kırı.

Biletçiler indi yere bağrışıp koşuşurlar.» Halim Ağa daha fazla dinlemedi yün çoraplarıyla fırlarken koridora: « Bana malûm oldu, malûm oldu bana rüyasını gördüm,» dedi.

Yerde lokomotifin yanında duruyordu makinist Alaeddin. Yarışta beygirini birdenbire durdurup yere inmiş dizginleri tutuyormuş gibi bir hali vardı. Lokomotif terliydi. Islak sesler çıkarıp soluk soluğa nefes alıyordu beyaz buhar bulutlarıyla. Kömürcü İsmail sordu yukardan : « Usta, hangi vagon çekmiş imdat işaretini?» « Ne bileyim, anlarız.» Vagonların önünde bağırıyor Şeftiren: « Baylar, telâş etmeyin, Bayanlar, inmeyelim vagonlardan.» Şeftirene yaklaştı Alaeddin; konuştular; döndü. Arkada kalan yolun üzerinde bir şeyler taşıyan insanlar göründü. Sordu kömürcü İsmail: « Herif ölmüş mü usta?» « Belli değil.» « Niye atmış kendini?» « Bilmem.»

« Ne dersin usta, sevda yüzünden mi?» « İstedi kızı vermediler.» « Yahut karısı taktırıyordu.» « Zannetmem.» « Sevdadan değilse parasızlıktan.

Baktı ki çıkar yolu yok.» « Belki.»

« Yahut, dehşetli bir kazık attı arkadaşlarından biri herife.» « Kimbilir...»
« Daha doğrusu usta, adamcağız biletsizdi.» « Mümkün.» « Bak, aklıma bir şey daha geliyor:

Ecnebide oğlu, kardeşi filân vardı; bombaladı tayyareler öldü.» « Vallahi bilmem ki İsmail.» « İyi ya sen ne diyorsun usta?» « Benim dediğim vagonun sahanlık kapısı açık kalabilir, adam farkına varmaz, abanır düşer...» « Usta, bu olmadı.» « Neden?»

« Böyle şey olmaz da ondan.» « Niçin olmasın?» « Niçin olmayacağını bilmem ama olmaz.» Düşündü makinist Alaeddin; tuhaf bir hüzünle gülümsedi: « Haklısın İsmail» dedi, «doğru, böyle şey olmaz.

Ölmeyi isteyecek kadar çıldırmak için bugün bu dünyada öyle çok sebep var ki. insanları öyle kolay yeniyorlar ki, sahanlıkta kapının aralık kalışını, sadece bir kazayı, aklın kabul etmiyor.» İsmail yalnız sonunu anladı bu uzun cümlenin, ve yalnız sonunu tasdik etti: « Aklım kabul etmiyor usta.. »

Ölüyü furgona bindirdiler.

Bu, elli yaşlarında bir adamdı.

Makinist Alaeddin çıktı lokomotife.

İşaret verdi Şeftiren ve tiren hareket ettiği zaman 510 numaranın beşinci bölmesinde halı-heybenin sahibi çıkmayan rüyasının dargınlığıyla kara sakallı bir nargile gibi cıgara içiyordu. Saat on sekizi otuz sekiz geçiyordu.

Birinci Kitabın Sonu

İKİNCİ KİTAP

I

Gülden güzel kokan Arnavutköy çileği ve asma yaprağına sarılı barbunya ızgarasıyla gelir Haydarpaşa garının büfesinde bahar.

Buna rağmen Hasan Şevket rakıyı bir tek dilim beyaz peynirle içiyordu ve saat on sekizi otuz sekiz geçiyordu.

Satrançlı örtüde elleri titriyordu Hasan Şevket'in, gözleri kadehinde, aklında Anatol Fırans'dan bir kitap ismi: «Lökrim dö Silvestr Bonar».

Düşündü:

«Çevirmeli Türkçeye.»

Düşündü:

«Çevrilmiş mi acaba? ne zaman?»

Bilmiyor: tanınmış ediplerimizden oldu olalı Türkçede kendi yazılarından başkasını okumadığından.

«Lö krim dö Silvestr Bonar».

«Silvestr Bonar'ın Suçu».

İsim güzel.

Suçu neydi fakat?

Kimdi Silvestr Bonar?

Galiba o kitapta baş parmak boyunda bir adam var, hattâ baş parmaktan da küçük.

Silvestr Bonar'la konuşur:

Galiba mum ışığında ve galiba el yazması Latince bir kitabın kırmızı meşin cildi üstüne çıkıp.

Belki de başka bir romanda bu macera...

Hasan Şevket düşünüyor gözleri kadehinde: «Baş parmak boyundaki adam vicdanımız yani bizimle mum ışığında konuşan, yahut da kadehimizle bir başımıza kaldığımız zaman, İşte benim de baş parmak boyundaki adamım (tıpkı benim gibi kumral ve bodur) tırmanıp oturdu kadehimin kenarına. Ayaklarını sallıyor. Benim ellerim titremese bu kadar, çatalın ucuyla itiversem onu, düşüp kadehe boğulabilir içinde rakının. Dişleri olağanüstü çürük, sesi olağanüstü kalın ve annesini ölmüş gören uykuda bir çocuk gibi içini çekerek: Hasan Şevket, diyor,

Hasan Şevket, sen mahvolmuş bir insansın. Nasıl bu hale düştün? Seni kimler bu hale soktu? Ne zamandan beri bu haldesin? Halbuki nasıl yol aldı bazıları.

Şimdi onlar eski bir hatıra gibi sıkıyorlar elini senin. Namussuz bir merhametle bakıyorlar yüzüne. Elbet onlar çoktan unuttular, Hasan Şevket, yanmış zeytinyağıyla sidik kokusunu Beyaz Rus ve Ermeni pansiyonlarının. Şimdi nasıl küstah ve muzaffer dokunuyorlar kadınlara. Onlar çoktan unuttular kahredici hicabını yamalı donlarının. Bütün nimetleriyle dünya onların artık. Artık edebi tefrika yazmaya mecbur değiller lise talebeleriyle genç subaylar için; iki liraya tefrikası, elli yaşında. Ama neden, Hasan Şevket? Ama niçin? Senden akıllı mıydılar?

Hayır.

Bilgili mi?

Hayır.

Senden daha az mı müzevvir, daha az mı yalancı, daha az mı kendini beğenmiştiler? Hayır, daha çok.

Ressam Mahmut bile beş bin lira aldı bir portreye. Senden daha tembel, daha sarhoş. Kıskanıyor musun? Belki. İtiraf et Evet: hepsinin gebermesini isteyecek kadar, bir günde, apansızın, bir grip salgınıyla meselâ. Halbuki sen onlardan önce öleceksin. Böbreğinin bir teki çoktan çürüdü. Bahar geldi, Hasan Şevket, dallara su yürüdü. Kuş bile yuva yaptı, kuş kadar olamadın...

Kalabalıktı peron.

Tam 19'da Anadolu sürat katarı kalkacak.

Hasan Şevket kadehinin üzerinden baktı perona,

Nuri Cemil'i gördü: camekânı tekerlekli seyyar kitapçının önünde durmuş, bir şeyler okuyor. «Bak, dedi Hasan Şevket, baş parmak boyundaki adamına, Nuri Cemil'e bak. Yazlık ev tutmuş Suadiye'de.

Kazancı beş yüzden aşağı değil. Belki Alaman sefaretinden de alıyor. Hay yaşayasın Nuri Cemil, hay yaşayasın.

Sen de çoktan unutmuşsundur bir sefil, bir umutsuz ve perişan gece yarısı, tepemizde, çok yukardaki yıldızlara karıştırıp yalnızlığımızı, Galatasaray'ı dönünce orda İş Bankası'nın ışığında sızdığımızı, ben rakıdan sen kokainden. Sen kahrolası sen topal... »

Nuri Cemil topaldı.

Nuri Cemil Hasan Şevket'in baş parmak boyundaki bir adamla sohbetinden habersiz vahim bir ciddiyetle cıgarasını yaktı.

Kitabı kitapçıya bıraktı.

Yataklı vagona binmekte olan Tahsin'e baktı. Birdenbire pislik görmüş gibi buruşturdu yüzünü, bilhassa, nümayişle. Tahsin, (mebus ve doktor) simsiyah bıyıkları hâlâ etli kiraz dudaklarına düşen ve elâ gözlerin en renklisini taşıyan, uzun boylu göbekli bir adam, Nuri Cemil'in nümayişinden habersiz, yataklı vagona girdi.

Hasan Şevket
kadehini aldı
evirdi çevirdi
yaklaştırdı
gözlerine.
Gerçekten de
kendini bir
dinleyen varmış
gibi kenarında
kadehi konuştu:
Farkında mısın,
baş parmak
boyundaki
adamım, Nuri
Cemil
çatlayacak,
Tahsin'i
kıskanıyor.
Mendebur topal.
Gözü
mebuslukta,
vekillikte belki,
Hem de ne
yollardan bu işi

kuruyor,
biliyorum.
Fıkralarını
okuduğumdan
değil, onları
okumaktan
münezzehim çok
şükür.

Meselâ cıgara içişinden. Her Alaman zaferinde kalbi bir Prusya piyade alayının davulu gibi vuruyor. Hitler'de benim affedemediğim şey: satılabilmek imkânını verip Nuri Cemil gibilere, müthiş arzular yüklemesidir yüreklerine onların. Müthiş, taşıyamayacakları kadar. Zaten bundan dolayı belli ediyorlar, böyle aptal, hayâsızca. Hayâsızın öztürkçesi? Çağataycadan uydururlar yine. Bizim Türkçemizle «utanmaz», «sıkılmaz» desek? Hayır, «hayâsız»da çok daha çıplak, daha yüzsüz bir şeyler var. Ne yazık, dimdik, yumuşak ve avuçlarımı hayâsızca dolduran bir çift kadın memesini okşayamadım, hepsi pörsük ve ölüydüler...

Baş parmak boyundaki adamım, açık konuşalım seninle: Satılabilir misin? Hayır.

Ayda beş yüz verseler? İmkânı yok. Yedi yüz? Tehlikesiz, kırmadan haysiyetini?

Küçük, âlimane
fıkralar, tarafsız
makaleler için?

Evet.

Mümkün.

Hayır.

Bu ajanlıktır.

Neden böyle korkunç kelimelerle düşünürsün?

Ama hakkın var.

Para müstekreh şeydir.

«Mülkiyet hırsızlıktır» demiş Prüdon.

«Sen bir küçük burjuva anarşistsin,» dedi bana bizim komünist şüeradan biri. Neden?

Hiç de anarşist değilim.

Para?

Para müstekreh şeydir.

Ya iktidar mevkii?

Mevkii iktidar?

Kumanda etmek, buyurmak imkânı?

Hem başka çare yoksa?

Hem belli artık

Alamanlar kazanacaklar. Hem zaten benim bazı insanlarla görülecek bir hesabım var sanıyorum. Bazı insanlarla mı?

Hepsiyle, topyekûn. Mesele kalmadı demek? Acele etme, kanaatim?

Kanaatin değişmez mi, baş parmak boyundaki adam? Değişebilir. Hasan Şevket, sen politikadan anlamazsın. Anlamak o kadar güç mü? Bir rezil yazıcıyken Nuri
Cemil, şimdi... Doğru.

O kadar güç değil. Yalnız...

Böylelikle Hasan Şevket yavaş yavaş farkına varmadan kandırırken baş parmak boyundaki adamını, baş parmak boyundaki adam dikildi birdenbire kenarına kadehin, bağırdı avazı çıktığı kadar «Sen Nuri Cemil'den betersin deyyus, fâsıkı mahrum...» Hasan Şevket kıpkırmızı oldu. Kadehten içti bir yudum.

Sarsıldı kadeh.

Baş parmak boyundaki adam düştü kadehe. Ve dişleri olağanüstü çürük, sesi olağanüstü kalın, boğuldu içinde rakının.

Hasan Şevket'in canı yandı, basılmış gibi nasırına. Ve bir damla yaş aktı sol yanağından...

Kalabalıktı peron. Nuri Cemil banliyö tireninde birinci mevkiye girdi. Kırmızı kadife vagon bomboştu. Bu vagonlardan iki üç tane vardır. Hepsi ihtiyardır, eski zamanlardan kalma, (şükür ki memleketimde artık çabuk eskiyor zamanlar) yenileri maroken taklidi, muşamba. Memnundu Nuri Cemil kadife vagona rastladığından.

Babasız

fakir

hastalıklı geçti Nuri Cemil'in çocukluğu.

Kendinde olmayan her şeyi kıskanarak ve ancak çocukların duyabildikleri yanık acısı gibi maddî bir imrenme içinde (fakir doğmuş değil fakir düşmüş çocukların). Belki biraz da bundandı (sonraki yıllarından da dolayı} bütün ömrünce nefreti fakir olandan ve saygısı zengin olana: karanlık bir saygı fakat, korkak, gizli, belli edeceğinden kuşkulu ve bazan şahsen şahsına karşı yapılmış bir hakareti geri çevirmek istiyormuş gibi öfkeyle dolu.

Yağmurlu bir bayram sabahıdır en müthiş çocukluk hatırası Nuri Cemil'in. Kapalıçarşı'dan aldıkları elbisenin boyası akmıştı ve Göztepe'deki büyük konağın torunu (sekiz yaşında tombul bir çocuk) kabzası altın işlemeli minicik kılıcıyla ve yaver üniformasıyla merdivenlerden inip ağlatmıştı onu. Şimdi biraz da bu yüzden memnundu Nuri Cemil kadife vagona rastlayışından. Çünkü böyle akşam aydınlığında artık bu havı dökülmüş yumuşak kızıltının gömüldükçe içine kederli bir zaferle koklayıp eski kadifelerin terini daracık omuzlarında duyar bir hünkâr yaverinin som sırma püsküllü apoletlerini.

Kadife vagona kavuşmak için on beş yıl boğuştu Nuri Cemil, tıpkı kendine benzeyen insanlarla çevrili olarak:

kediye,

kirpiye,

tavuskuşuna

ve bozkırda başları önde dolaşan bir çakal sürüsüne benzeyen insanların içinde.

Onlarda düşmanlık ikiyüzlüydü, dostluk hazırdı ihanete. Hepsi Nuri Cemil gibi yalnız kendini haklı görüyordu, yalnız kendini cesur, yalnız, kendini bahtsız Ve tıpkı onun gibi, hepsi teker teker, dehalarının inkâr olunduğuna emindiler göze gözükmeyen lânetli kuvvetlerle dolu bir dünyada. Ve hepsi Nuri Cemil gibi kafalarının gücünü satarak geçiniyor ve birbirlerinin yüreğini, etini, haysiyetini yiyordular. insanın kendine benzeyen insanlarla boğuşması zor şeydir, bir öğle sıcağında bir bataklık manzarası gibi hazin. Belki bu hüznü duydu Nuri Cemil, duymadı belki. Fakat boğuştu on beş yıl arkadaşsız yorgun sarhoş ve uykusuz. Kerhaneye gidecek parası bile yoktu bazan. Bazan konuşurdu kendi kendine bilhassa eski şarkıları dinlerken, (eski şarkıları dinlerken çocuklaşırdı çocukluğunda olmadığı kadar):

«Bir hayli kitap yazdık, bin beş yüz satıldı bazıları. Bunları okuyanın yarısı kadındı hiç olmazsa, bu kadınların yarısı gençtir, bu gençlerin yarısı güzel, bu güzellerin içinde elbette bir tane vardır ki beni sevebilir. O nerde?»

Büyük sarhoşluklarında Nuri Cemil tıramvayda kadınlara sataşırdı, bağıra bağıra, bilhassa erkekli kadınlara yahut kederden boğularak bir başka dünya düşünürdü. Hüzünlü sarhoş dünyasında onun insanların üstünde kendisi vardı, yapayalnız, insanlara hâkim, insanlardan uzak, kibirli, zulmedici, kötümser. Ve o dünyada da tıpkı bugünkü gibi insanlar ölürler, kendisi ölmez.

Bir sızılmayan sarhoşluk ki yoktur sonu. Yaşar yıldızlarla beraber duymadan büyük karanlığın korkusunu.

Hiçbir kitabı sonuna kadar okumadı Nuri Cemil. Ve hiçbir kitap için «okumadım» demedi.

Ferdiyetçi, liberal, demokrattı Nuri Cemil 933'e kadar. «Ferdin mutlak hürriyetinde»ydi ümit fırlayabilmek için yukarı. 935'e kadar hükümete muhalifti Nuri Cemil demokrat değil diye. 935'de bir bahar ikindisiydi, Nuri Cemil bir derginin yazı odasında, (polis müdürlüğü, şantaj ve Entelijans Servisle ilgili bir derginin, ve Nuri Cemil bunu hayal meyal seziyordu). 935'de bir bahar ikindisiydi, Nuri Cemil odanın çatlak camına baktı: parlıyordu cam, ve camın üstünde tıraşı uzun, aç bir adam yüzünde bir kırbaç yeri gibi camın çatlağı, bu kendisiydi. 935'de bir bahar ikindisiydi, Turancı gençler odayı bastılar.

Nuri Cemil dayak yiyecekti az daha.

«Aşırı demokrat» diye.

Halbuki yemek yemek istiyordu çatlak camın üstündeki, öyle acıkmıştı ki karnı... Bir yerlere erişmek için boğuşmak on beş yıl, sonra yıkılmak böyle güneşli bir bahar ikindisinde... Nuri Cemil yeni bir hamle için kuvveti buldu kendisinde, (bu onun tarifidir) eski bir şapka gibi bıraktı demokratlığı, (bu tarif de onun) Ve Rıfat Beyle oğullarının emrine girdi. Onlar gazete patronlarıydı. En çok satıyordular.

Yirmi dört saatte bir ilim şöhreti yaratıyordular. Ve gaz ve değirmen işleri, Krupp fabrikası, ve en çok veren büyük elçiliklerle ilgiliydiler. Bunu biliyordu Nuri Cemil (fakat bu tarif onun değil).

Şimdi Nuri Cemil'in (bir gece eşiğinde sızdığı) İş Bankası'nda hesabı carisi var. Şimdi evlidir. Daha az sarhoş, daha çok meşhur.

**Şimdi bizde en âlim düşmanıdır demokrasinin. Ve birinci şube taharrilerinden Üsküdarlı Talat'la beraber Marksizme her Allahın günü otuz yıl ceza giydirdiler.
Ve muhaliftir hükümete: totaliter cepheye girmediğinden.**

Kalabalıktı peron.

Nuri Cemil baktı kadife vagonun penceresinden: bir nefer duruyordu altında pencerenin Ahmet Onbaşı. Bir fıkra mevzuu geldi Nuri Cemil'in aklına:

«Harp meydanı bir demirci ocağıdır, Milletler çelikleşmek için geçmeli ordan... » diye yazacaktı. Halbuki kendisi bu ocaktan geçmemiş ve geçmeyecekti. Çünkü güldü topaldı çok şükür.

Karşıda yataklı vagondan indi Tahsin, elâ gözlerin en renklisini taşıyan mebus doktor.

Nuri Cemil Ahmet Onbaşının (Balkan harbinde giden Seferberlikte giden Yunan harbinde giden Ahmet Onbaşının) tepesinden gördü onu. Silindi birdenbire gülümsemesi. «Neden güldüğümü anladı Tahsin, bütün dünya anlayacak... » Ve bir rüya hızıyla ancak, düşünmekle, düşünmemek arasında, mantıklı ve mantıksız, korku düştü içine. Bir suç deliliymiş gibi topal bacağına baktı... Ve sanki onu gizlemek isteyerek hışımla üstüne basıp kalktı Hıncı nefsineydi şimdi.

Pencerenin önünde durdu.

Kendini Tahsin'e ve bütün dünyaya göstermek istiyordu. Eğildi.

Ahmet Onbaşının omzuna vurdu: « Betiden bir cıgara yak asker.» Ahmet Onbaşı şaşmadı bu ikrama. Yorgun. Baktı penceredeki adama. Aldı cıgarayı:

« Sağ ol beyim,» dedi. Nuri Cemil yanaklarından çenesine iki çizgi yüzü yeşil oturdu kırmızı kadifelere; Birdenbire bezgin, usanmış, yumdu gözlerini.

Garın büfesinde Hasan Şevket hep aynı masada, hep aynı dilim beyaz peynir: heder olmuş bir mehtap âlemi gibi tabakta duran. Eh, rakı altıncı kadeh. Hep aynı dilim beyaz peynir. Dünyaya bir kerre gelinir. Bir yol olsa dümdüz, bir yol olsa uçsuz bucaksız, kavaklar iki yanda. Genç olsan, ama olmadığın gibi, ama dehşetli genç, koşsan alabildiğine geçse dünyalar uçaraktan.

Eh, yedinci kadeh.

Hep aynı dilim beyaz peynir. Bu sesler nereden gelir? Bu sesler nereye gider?
Bir kerre bir yerde bir mehtap oldu heder. Bir idi bir dahi gelmez. Tabakta el sürülmemiş dururken beyaz peynirin tadı şimendifer garında seyretmek hayatı. Hasan Şevket yedinci kadehini hep aynı dilim beyaz peynirle içiyordu ve garın saati on sekizi kırk sekiz geçiyordu.

Uyuyordu Nuri Cemil sapsarı alnının ortasında bir tahtakurusuyla... Vagonda çıt yok. Kan kokusu gibi bir şey. Kilitli bir kasap dükkânından bir manzara, bir kokulu rüya memleketi eski kırmızı kadifeler. Uyuyordu Nuri Cemil ufacık küçücük uyuyor.

Bir dostu geldi masasına Hasan Şevket'in, nasıl, ne zaman tartışıldığı, son defa nerde, ne konuşulduğu, hattâ adı bile hatırlanmayan dostlardan biri.

Hasan Şevket'in aklında yalnız bir şey kalmıştı ondan: rugan iskarpinlerinde baş parmaklarının fırlak kemikleri.

Hasan Şevket'in dostu anlatıyordu: « Ben Allah, diyorum, siz, tabiat deyiniz. Bir müntekim bir mânevi kuvvet var, beyim. Ah ü enin ile kuruldu Avrupa ah ü enin ile yıkılıyor. Harcı göz yaşıyla yuğrulan yapıdan hayır gelmez. Zalim babanın evlâdı çeker. Meselâ, bizim İznik derebeylerinin perişan sürünüyor bugün çocukları. Kiminin parasıyla beraber aklını aldı Allah, siz, tabiat deyiniz. Ali Paşanın oğlu: Bir çiftlikleri vardı beyim, beygirle on saatta gidilirdi bir ucundan bir ucuna. Bursa'da hamamlar.

Ali Paşa seksen pare köye hükmedermiş. Paşalığı zorla almış derler Abdülhamid'den. Bursa'da, bazı eski kebapçılarda filân hâlâ fotoğrafları vardır: yakasız mintan iyi kurt postu kısa gocuk, çizmeler, yerli, şayak pantol, fakat külot değil. Dev gibi dayanmış av tüfengine, açmış gözlerini insanı yiyecek gibi duruyor. Fakat bu heybet o fotoğraflarda kaldı yalnız. Ali Paşaların emvali ve nam ü şanı gibi onlar da yakında çekilir ortadan.

Küçük kızı daha Mütarekede fahişe olduydu. Yunan zabitleriyle Beyoğlu'na düştü.
Dedim ya, bir oğlu yaşıyor şimdi, son kalan konakta. Konak belki kırk odalı harabezar her tarafı dökülüyor. Bu harabezarda kukumav kuşu gibi tek başına herif, sarsak bütün vücudu titrek bekliyor öyle bir koyun postu üzerinde. Konu komşu önüne ekmek almasalar acından ölecek. Bir maneviyat var, ben Allah diyorum, beyim, siz, tabiat deyiniz.»

Hasan Şevket sözünü kesti dostunun: « Ben ne Allah diyorum, ne maneviyat ne tabiat. Ben hiçbir şey demiyorum. Şu tabakta bir dilim beyaz peynir var ben onu bile yemiyorum yiyemiyorum yani... İkinci dilime çıkışmıyor param. Ne zalimdi, ne de derebeyiydi babam. Avrupa'nın yıkılması da umrumda değil. Biz de beraber yıkılalım bir an evvel biz de beraber. Söyleyecek ne kadar güzel sözlerim vardı

insanlara bana hiçbirini söyletmediler. Hep aynı bokun soyudur en kötünüz, en iyiniz. Bir tek dilim peynirimi size ikram ediyorum, buyrun yiyiniz... »

Ve Hasan Şevket sürdü peynir tabağını dostunun önüne...

Peron.

Üniformalı bir başkomiser geçti perondan büyük kapılara doğru koşar adım fakat dimdik. Ne zaman bir yerde koşsa bir polis pek önemli ihtimaller gelir akla. Ve yalnız polislerin memurluk şerefi küçülmüş sayılmıyor koşmakla, sıçramakla. Bir teğmen bir şeyler söyledi kulağına bir binbaşının. Binbaşı yürüdü büyük kapılardan yana. Olduğu yerde kaldı teğmen. Yeni yağlanmış bir nagant namlusu gibi parlak.

Peronda çoğaldı birdenbire taharri memurları. Şapkaları ve kulakları bir örnek.
O kadar belli olmamak istiyorlar ki derhal belli oluyorlar.

Şef istasyon, işletme müfettişiyle konuşuyor, telâşlı ikisi de.

Büyük kapının yanında duran insan geçti soldan sağa. Kısa boylu, şişman. Çıkardı şapkasını. Ceketini ilikledi.

Kavuşturdu ellerini göbeğinin üzerinde. Boynunu büktü. Bekledi.

Ahmet Onbaşı (üç harpten gelen) ve «Ha dayan hemşerim sonuna vardık» sözüyle meşhur olan Ahmet Onbaşı) önündeydi hâlâ banliyö tireninin ve Nuri Cemil'in cıgarasını bitirmemişti hâlâ.

Yorgunluğunu bir ihtiyar arkadaş gibi dinlendire dinlendire kestane rengi gözlerini eğlendire eğlendire bakıyordu olup bitenlere. Ve

Ahmet Onbaşı ki görebilir tel örgülerin ötesinde donmuş duran karanlığın kıvıltısını seziyordu bir şeylerin döndüğünü ortalıkta.

Birdenbire bir telâş oldu kalabalıkta. Büyük kapıdan başlayarak tıpaları çekilen şişeler gibi insanlar şapkalarını çıkarıp eğildiler Hazindi manzara.

Büyük kapıdan en önde bir adam girdi gara. Sanki kapıdan girmedi de eğilen çıplak başlara geniş mermer bir merdivenden indi. Halbuki yüzüne bakılınca yakından terbiyeli bir insana benziyor. Kibirsiz, belki cesur, hattâ iradesiz bir insan. Burnu yuvarlak ve fazla içtiğinden kırmızıydı biraz. Yanaklar buruşuk etli bembeyaz. Ve sonra sabırlı, ihtiyar şimal kadınlarının renksiz gözleri. Sessiz yürüyordu. Ve dinliyordu nazik bir ilgisizlikle aşağıdan yukardakine: kendine doğru fısıldanan sözleri.

«Telâşe bu yüzdenmiş.» diye düşündü Ahmet Onbaşı, «Mayeti kalabalık.

Bu da kim ki acep?

Her hal büyüklerden.» Güldü kendi kendine.

tuhaf bir şey gelmişti aklına: «Hey cahil köylü, bizim ordan Ali görse bunu nahiye müdürü beller.

Halbuysa herif validen büyük, mebus da değil.

Mebusdan hızlıdır vali.

Bu, vekillerden olacak.

İyi, güzel etekliyorlar. Bana sorsan insanoğlu secdeden gayri yerde böyle eğilmemeli. Fakat askerlik etmemiş, belli. Etmişse de yedek subaymış her hal. Komutan teftişte böyle mi yürür? Bu yedeklerin tokadı bile nafiledir.

Askerlik dedin miydi yürüyüş: bir, tokat: iki, yiğitlik: üç sert olacak. Harp edilmeden de yiğitlik mümkün. Bu seferkisi tamamdır artık. Ha dayan hemşerim sonuna vardık.» Ahmet Onbaşı yine güldü içinden. Fakat birdenbire yüz adım mesafede üç demir iki yıldız gördü. Ansızın peyda oluvermiş ve gelene doğru gidiyordu.

Ahmet Onbaşının kırılan bir cam gibi tuz buz oldu içinde gülümsemesi. Derhal esas vaziyeti aldı. Selâm durdu. Ve dahilî hizmet nizamnamesine uyarak hiçbir şey düşünmedi artık.

Uğurlanan «büyüklerden» insan biraz ilersinde yataklı vagonun etrafındakilerin ortasında aynı nazik ilgisizliğin içindeydi.

Burhan Özedar büyüklerden insana bir şeyler anlatıyor.

Burhan Özedar güvenle oturtmuş gövdesini açık, uzun, kalın bacaklarının üzerine, tüylü ellerinin hareketleri rahat ve ağır. Sol gözünü kırpıyordu arasıra, fakat hiçbir şey yoktu bu kırpışta kurnazlığa dair, bir hastalık belki. Burhan Özedar 1300 tarihlerinde Sivas şehrinde doğdu. Kemankeşzade diye anılırdı soyadı çıkmadan önce. Rahmetli babası kervancı Osman Ağadır: Karahisar'da toprak, Sivas'da iki mağaza 150 katır. Burhan 1320'de rüştiyeyi bitirdi.

Seferberlikte katırları askere aldılar.

Üç kerre bedel verdi: 330'dan 34'e kadar Babası yetmiş yaşında öldü. Mütareke - İstanbul. Burhan'ın 25 altını vardır ve Rumların elindedir Anadolu'nun cıgara kâatları. Yaşasın Miniciler:

Büyük Millet Meclisi'ne istida verdi Burhan. Cıgara kâatları ay yıldızlıdır artık. Sermaye yine Rumlardan, Burhan ortak. İlk partinin sevkiyatı: 1337. İlk apartıman: 1340. Sivaslı Ahmet Paşa Camii'ni tamir:

1341. (Bu Sivaslı paşa bilmem hangi padişahın devrinde bilmem hangi palangayı almıştı Nemselilerden.)

1342de Burhan on yataklı hastane pavyonu yaptırdı. Aynı yıl ikinci apartıman. Demiryolu inşaatı:

925'den 34'e 800 kilometre. 35'de filim çevirmek fikri Sivaslı Ahmet Paşaya dair. 36da demir soba fabrikası. Aynı yılın içinde ilk forması neşredildi Sivaslı Ahmet Paşa tarihinin 37de maden arattı Erzurum dağlarında. Şimendifer vagonu atelyesi 1938. 39'da oğlu Berlin'den dönüyor inşaat mühendisi olarak. Ertesi yıl kadınlar Sivas'a gönderildi: Sivas uzak ve emin yerdir. Burhan içki içmez.

Harama uçkur çözmedi bir kerre bile. Kendi giderse de ev halkı baloya gitmezler.
Kızı Amerikan Koleji'nde okumuştur. Bereden başka şapka giymez fakat. Burhan Özedar

Amerikan dolarıyla milyonerdir. Ve bu yıl yeniden yazılan vasiyetnamede servetinin yarısı evlâd ü ayaline kalacak yarısı emrü hayre. Eski vasiyetnamede halbuki (1931'de yazılan) servetinin dörtte üçüydü emrü hayre kalan. Bazan onun en yakınlarını bile şaşırtacak kadar çıplak ve yalansız zamanları vardı. Böyle zamanlarında sol gözünü daha sık sık ve ağlayacakmış da bunu önlemek istiyormuş gibi kırpardı. Bir sabah başmühendisinin odasına girip damdan düşer gibi başladı söze:

« Ben vasiyetnamemi değiştirdim.

Hesap vermeye mecbur değilim size.

Bu benim şahsî işim.

Bu işte hiç kimse benden hesap isteyemez, cenabı haktan gayri. Ama insanlar bir tuhaf, yahut ben bir tuhafım. Bir şey tıkandı şurama, söylemesem beni boğacak. Büyük parayı alnının teriyle kazanamazsın. Başkalarını bilmem, benimkinin temelinde alın terim yok. İlk zamanlar bu daha ayan beyan malûmdu bana. Sonra unutmaya başladım yavaş yavaş, yahut unutmak istedik. Dünya bu, insan yürür, yükselir, çıkar yokuşu, gayrı öyle olur ki ilk hareket noktasına bir daha dönüp bakmaz. Bizi yedi kat yerin dibinden alıp sırtında götürürken zümrüdü anka kuşu budumuzdan et kesip veririz. Sonra Kafdağı'na ulaştık mıydı kuş unutulur biz buraya sayi zâtimizle çıktık, deriz. Sayi zâti: budumuzdan kestiğimiz et?

Halbuki kuş onu bile yemedi dayandı aç bi-ilâç seni yükseltmek için. Verdi sana et parçanı gerisin geriye.

İşte böyle, beyim.

Ha, dün bana iki usta tesviyeci geldi, size gönderdim. Sıkı bir imtihan edip alın. Ha, sonra atelyede iş saatlarını beşer dakka, beşer dakka, uzatın biraz. Haydi, şimdilik hoşça kalın.»

Ve o gün akşama kadar sol gözü açılıp kapandı Burhan'ın arasız ıslak.

Anadolu sürat katarına bindiler: uğurlanan büyüklerden insan, iki yıldız üç demir,

Tahsin (Mebus Doktor) ve Burhan Özedar. Uğurlayanlar başlarını biraz daha eğdi, Ve karşıda Ahmet Onbaşı hâlâ esas vaziyetteydi. Fakat düşünüyordu artık: «Ha dayan hemşerim sonuna vardık»...

Garın saati on sekizi elli sekiz geçiyordu. Tam saatin altında bir kadın var.

(Ne güzel, ne çirkin) güzelleşiyor. (Ne genç, ne ihtiyar) gençleşiyor. (Gözleri dalgın) gözleri dalgın fakat bu dalgınlıkta etin mukaddes isteği. (Dudakları kısılmış) aralandı dudakları.

(Müthiş bir şeye karar vermişe benziyor).

Deminden beri furgona eşya yükleyip şimdi terini silen genç hamala bakmaktadır. Delikanlının belden yukarsı çıplak. Demin sıyırıp attı gömleğini. Kolları esmer, adaleli, kalın. Geniş göğsü kıl içinde.

Dudakları etli. Burnu şahane. Ağır denkleri kucaklarken ağır denkleri kucaklayıp kaldırırken havaya kaldırırken havaya dar kalçalarıyla sinirli, uzun bacakları nasıl da yaylanıp geriliyordu. Bu hamalla bir kerre yatmak ve bağıra bağıra bir, on, yüz, bin çocuk doğurmak ondan: esmer, kumral, kızıl, sarı. Garın saati on dokuzdu.

Kalktı Anadolu sürat katarı.

II

Akşam oldu yüce dağlar. Uzaklar seçilmiyor, gönüldür geçilmiyor. Akşam oldu yakamadım gazimi. Gök dağlar morardı, gel. Akşam oldu gün battı. Akşam oldu yine garip olana. Akşam oldu neyleyim? Akşam oldu yine bastı kareler. Akşamın vakti geçti.

Anadolu sürat katarı aktı geçti...

Ay doğar aşmak ister, yare kavuşmak ister. Ay doğar ayan ayan. Ay doğar çini mini. Ay doğar ayazlanır, ortalık beyazlanır.

Beyazlandı ortalık.

Koşuyor ayın altında Anadolu sürat katarı: ışıklar maskelenmiş, dışardan bakılınca mavi bir cam gibi karanlık.

Halbuki bir turunç şerbeti rengindedir içerisi yemekli vagonun Birinci masada büyüklerden insan oturuyordu, iki yıldız üç demir yanında onun ve karşıda Tahsin'le Burhan. Burhan'dı konuşan:

« Köylüye bir örnek elbise giydirmeli ucuz sağlam.

Herifler evvelâ, çıplak. Ben bir proje hazırladım sizin
yani devletin kumaş fabrikalarına... Kafaları bu işe
yatmazsa müşavir beylerle müdür beylerinizin, devlet
kapısında pireyi deve yaparlar, ihale edin bana, bunu
da üzerime alırım ben. Fakat sıkı bir kanun isterim.
Bizim çıplaklar dangalaktır zorla giydirilmeli.»

Tahsin'in (Mebus Doktor) şarap şişesine uzandı eli. Narin uzun şişede Kavaklıdere şarabı. Ankara'da bir Macar çıkarıyordu bunu. Ren şaraplarına benzer. Rengi açık sarı, ama çok açık altın sarısıdır, erimiş pırlanta gibi bir şey. İçimi hafif ince ve sekle dömi sek arasıdır. Şarabı kristal bardağa döktü Tahsin, ve berrak bir havada bir şafak

başlangıcı seyreder gibi bardağa baktı. Ve yumuşak sesinde alaycı bir eda: « Burhan Beyin, dedi, bu elbise işine çoktan başlandı sanıyorum, Sümerbank yani bizim yani devletimizin bir bankası tarafından.» « Sümerbank'ınkiler metelik etmez.

Alıp giymiyor köylü. Hem, benim dediğim...» « Anlıyorum, Burhan Beyim üniforma gibi bir şey istiyorsunuz.» « Evet.

Üniforma gibi sağlam ve zorla giyilecek.»

Üç demir iki yıldız karıştı söze (altmış yaşlarındaydı, kısa boylu ve incecik sesini kalınlaştırmak isteyen bir insandı):

« Bir noktaya dikkat buyrulsun efendiler: elbiseler verilmiş bazı odacılara gördüm, tefriki mümkün değil bir subayımızla bir odacının elli adımdan. Böyle bir hataya düşmemeli bu sefer.» Tahsin bardaktan içti bir yudum:

« Bizim inhisarlar daha bu ayar şarap çıkaramıyor, çıkaracak fakat.

Hattâ Şato İkem şarabından daha incesini çıkaracağız.

(Burhan'a döndü):

Sümerbank'ın elbiseleri belki mükemmel değildir henüz, fakat olacak.

Ama köylüye hep bir örnek zorla elbise giydirmek bu olmaz.» Burhan Özedar sol gözünü kırpmadan sordu: « Neden?

Şapkayı zorla giymedik mi?» « Orda zorlamak inkılâptı burda zorlamak irticadır.

Ve her nedense iş adamlarımızda bir güvensizlik var devletçiliğimize.

Halbuki devlet size destek oluyor.» « Biz de ona oluyoruz.» Tahsin cevaba hazırlanırken büyüklerden insan konuştu yavaşça: « Mesele kalmadı demek.» Bir şeylere küsmüş gibi söylemişti bunu. Yüreğine bir mahzunluk düştü Tahsin'in, bir başka insan geldi aklına: ölmüştü. Bir başka sofra: dağılmıştı. Düşündü Tahsin: «Muzaffer bir insandı ölen: nefsinden başka hiç kimseye güvenmeyen muzaffer ve muazzam bir kumarbaz. Alaycıydı, kavgacıydı, kurnaz ve hükmediciydi. Ben gelmiş olduğum yere onun eliyle gelmiş olmama rağmen (o kadar ağır pençeliydi ki) kaç kerre ölmesini istedim. Sanıyordum ki zindanım yıkılacak sofrası yıkılırsa. Oldu.

Yıkıldı sofrası. Fakat misafirleri onun yanına gömdüler kendilerinde muzaffer olan ne varsa. Ben ne kadar ihtiyarlamış olduğumu onun öldüğü gün anladım.»

Tabağına mantarlı file-minyondan aldı Tahsin. Ve kızarmış ekmeğin üzerindeki eti keserken büyüklerden insana bakıp düşündü: «Bu niçin onun gibi değil. Arkadaştılar.

İşe beraber başladılar. Bu onun yerini bile alamadı. Nasıl ıstırap çekiyor, anlıyorum. Hepimize, bütün dünyaya küskün. Ne iyiliği dokunsun istiyor artık kimseye ne kötülüğü. Ne korkunç şey bu ilgisizliği, Simsiyah bir kurt kımıldanıyor bu pembe beyaz, tombul gövdenin içinde. Ve bunun acısı kendine yalnız. Bize ne? Fakat neden muzaffer olamadı? Neyi eksik bu adamın? Belki kâfi derecede hergele değil.»

Ansızın yirmi beş yıl önceki bir geceyi gördü Tahsin: ««Bir erkek bir kadını kucaklıyor. Sırtüstü, yüzükoyun, tüylü bir halının üzerindeler. Kadının çıplak omuzlan esmer, eti sıcak. Gaz lambası söndü.

Kadın bir kerre balık gibi döndü sonra teslim olurken yükseldi kulağına erkeğin bir solukta nefretle fısıldadı:

HERGELE... Kadının kalbi erkeğin altında ayrı, ikinci bir vücut gibi atıyordu.

Ve bitişik odada kadının kocası ölüm döşeğinde hasta yatıyordu. Hergele, bendim.

En yakın dostumdu ölüm döşeğinde yatan. Üç gün sonra öldü zaten. Ama şimdi bütün bunlar neden? Akıl ermez bu melun hafızanın işine... »

Tahsin'in buruştu yüzü: mantarlı file-minyonun salçası kaçmıştı çürük dişine.

Üç demir iki yıldıza sordu Burhan Özedar:

« Sivaslı Ahmet Paşa tarihini okudunuz mu, paşam?

Bizim Sivaslı Ahmet Paşa için yazdırılmıştır?» « Okumadım.» « Bir nüsha takdim ederim.

**Fakat Ahmet Paşayı tanırsınız, değil mi, paşam?» Birasının köpüğüyle meşguldü üç demir iki yıldız, boş bulundu: « Hayır, tanımam, hangi Ahmet Paşa bu?
Bizim sınıfta bir Ahmet Sivas vardı, yüzbaşıyken şehit düştü Balkan harbinde... »**

Şaşırdı Burhan.

Kocaman gövdesi ufaldı, büzüldü.

Yuvarlak burnunu kaşıdı büyüklerden insan.

O çocukluğundan beri böyle yapardı başkasının hesabına utandığı zaman.

Tahsin'in siyah bıyıkları güldü:

« Bu Sivaslı paşa eski Osmanlılardan olacak,» dedi, «Yavuz devrinde filân... »

Birdenbire doğruldu Burhan:

« Hangi Yavuz devri, Tahsin Bey?

Kanunî Sultan Süleyman'ın en yiğit askerlerinden.

Devşirme değil, cetbecet Türk, özüm gibi halis Sivaslı, aslan gibi kumandan.» Üç demir İki yıldız konuştu bu sefer kesin olarak, ipince sesini kalınlaştırmaya lüzum görmeden: · Tanımıyorum.

Harp tarihimizde adı geçmez böyle bir komutanın.» Üç demir iki yıldıza bakıp düşündü Tahsin: «Neden işi alaya döküp geri çekilmiyor. Cesareti askerce de ondan mı?»

Dudakları kanıyormuş gibi konuşuyordu Burhan: « Bugün çocuklara okutulan tarihler gibiymiş yeni harp tarihlerimiz de, paşam.

Fatihleri, Selimleri, Süleymanları bile inkâr edeceğiz.

Çocukların haberi yok koskoca Osmanlı İmparatorluğu'ndan.

Padişah dendi mi umacı sanıyorlar.

Bana öyle geliyor ki yıkacağımız kadar yıktık, burda durmalıyız, yeter artık.

Demokratlıkta İngiliz'den ileri gitmeye lüzum yok, anane kuvvetine bakın heriflerde.

Biz mevlût okumayı unuttuk.

İnkılâpsa yaptık, kâfi.

Biraz da maziye sarılıp kökleşelim.

Çocuklarımızın rüyasına şahane heybetiyle girmeli Yavuz Sultan Selim.» Heyecanlandı üç demir iki yıldız:

« Bu fikirlerinize iştirak ederim, haklısınız... » Konuştu büyüklerden insan: « Mesele kalmadı demek... »

Tahsin düşündü:

« Başka bir devre giriyoruz, yorulduk...» Yine çöktü içine o deminki mahzunluk. Kaşıkladı kompostosunu ve gözlerini kırpıştırıp ilerdeki masaya baktı: orda üç kişiydiler:

Mösyö Düval Cazibe Hanım

Osman Necip.

Tahsin'in ahbabıydı üçü de.

Osman Necip büyük aydınlardandı.

Tahsin'in kendine baktığını gördü. Gülümsedi belli belirsiz. Esner gibi uzattı kolunu sonra, maden suyu şişesini aldı Cazibe'nin

önünden ve kaldırıp şişeyi
yumuşak salıntılarla döktü suyu bardağına bayanın.

Osman Necip kolları ve bacakları çok uzun bir adamdı. Her yerde, her zaman insan berrak ve derin bir suyun içinde görürdü Osman Necip'i: orda tembel bir deniz mahlûku gibi rehavetli ve ağır kımıldanır. O kadar uzar ve yumuşardı ki hareketleri bazan siz seyrederken onu,

kansız,

soğuk,

iğrenç bir şeylerin sarıldığını duyardınız etinize.

Onu bir parça daha hızlı bir parça daha insanca kımıldatmak için kamçılamak. Osman Necip çalıştığı yere geldiği günler (az gelir, nadiren çalışırdı) düşerdi gölgesi yapının içine kemiksiz ve kederli. Ve kendi kendini odasına kilitlerdi Osman Necip.

Koltuğunda arka üstü devrilip uzun bacaklarını masanın kristaline koyardı. İmzalı fotoğraflar vardı duvarlarda: Gökalp Talat Paşa Atatürk ve İnönü. Necip öyle olduğu yerde saatlarca kımıldamadan gözleri yarı açık duvarları seyrederdi. Hocasıydı Ziya Gökalp. Dürkhaym'ın adını ilkönce ondan duydu. Talat Paşanın emriyle aldı tahsisatı mestureden ilk yardımı. Mustafa Kemal'di yükselten onu, ve İnönü'ydü elinden tutan. Osman Necip hepsine karşı saygılı ve kibar fakat içinin içinden hepsiyle alay etti. Gökalp lüzumundan fazla hantaldı Osman Necip'e göre, Talat Paşa lüzumundan fazla kabadayı ve cahil, lüzumundan fazla hareketliydi Mustafa Kemal ve İnönü lüzumundan fazla inatçı ve perhizsever. Ve dördü de (Osman Necip böyle düşünürdü) büyük bir ciddiyetle bir şeylere gerçekten inanmış ve dövüşmüşlerdi. Halbuki bu dünyada hiçbir şey yoktu

(Osman Necip için) gerçekten ciddiyetle inanılmaya değer. Kızmak, kıskanmak, inat etmek ve dövüşmek, gülmek kahkahalarla ve ağlamak hıçkıra hıçkıra (Osman Necip'e göre) boş ve gülünç şey. Gürültüsüz, rehavetle zahmetsiz gelen para zahmetsiz gelip giden kadın, otomobil, kalorifer ve alay ettiğini göstermeden gülen gözler (Osman Necip için) altmış senelik ömre yeter. Gerisi lâfü güzaf, (Osman Necip böyle düşünürdü). Dünyaya bir defa geleceğiz ölümü istediğimiz kadar düşünmeyelim öleceğiz.

Osman Necip'in karısı durmadan aldattı onu.

Osman Necip bunu bilir.

Aşıklar evin sofrasında resmen otururlar.

Ve akşam yemeğinden sonra Osman Necip rehavetle içerken pürosunu artık ihtiyarlayan karısı (fakat bacakları hâlâ harikulade güzeldir) küçük salonda âşığıyla kavga eder.

Ve güler alaycı gözleri Osman Necip'in, güler, gülüşlerini belirtmeden. Osman Necip'in metresleri vardır. Her yıl eskisi gider her yıl Avrupa'dan yenisi gelir. Bu işte bilhassa İsviçre mamulatı kullanır Osman Necip. Onlar güzel, sıhhatli ve ihtirassız oluyorlar, kolayca kurulan bir saat gibi işlemesini biliyorlar.

Yemekli vagon ısınmıştı iyice pencereler açılamadığından. Ve havada ispirto alafıranga yemek pudra ve istim kokusu vardı. Bir operet dekorundanmış gibiydiler küçük kırmızı abajurlar sevinçli sahte lirik. Fıransızca konuşuyorlardı Mösyö Düval'le Cazibe Hanım. On dakikadan beri ufacık bir portakalı soyup dinliyordu Osman Necip. Zengin Osmanlılar fildişi âletler kullanırlardı sırtlarını kaşımak için: bunlar, başlarında el gibi bir şeyler olan ince uzun sapları işlenmiş kaşıklardı. O kaşıklara benziyordu Cazibe

Hanım: fildişi gibi sarı-beyaz; kaşık sapı gibi ince uzun ve göğüssüz ve küçük kafası o el gibi bir şeylerin tıpkısıydı. Ressam Ömer Paşa kerimesiydi Cazibe Hanım. 1310'da doğdu: Kandilli. Boğaziçi. İstanbul. Bir yaşında Sultan sarayına götürüldü. Babası resmini yaptı üç yaşında. 318'de piyanoya başladı.

On yaşında Fıransızca konuştu. On beşinden yirmisine kadar:

«Kandilli yüzerken uykularda mehtabı sürükledi sularda.» Evlendi. (331).

Kocası Hariciyede Müfit Beydir. 1332 Viyana.

35'de İstanbul'a döndüler.

1336 Paris. 38'de Ankara'yı ziyaret. Aynı yıl Berlin. Berlin'de dört sene. Tokyo. Tokyo'da iki sene. Ankara'yı ziyaret, (1928). 929'da Roma'ya doğru. Akdeniz, Loyd Triyestino. Müfit Bey yolda sekteden öldü. İstanbul'a avdet. Cenaze merasimi (gözyaşları ve beyaz eldivenli polisler arasında.) 1930'un sonuna kadar hatıralar, 31'in yıl başında evlendi banka memurlarından Şefik Beyle. Kocası kendinden küçüktür biraz.

Nihayet portakalı soyabildi Osman Necip. Portakalı soymuş olmasından kendinden ve dünyadan memnundu. Kemikli uzun ve hemen bükülecekmiş gibi yumuşak parmaklarının üzerinde İsviçreli metresleri gibi uslu ve sarışın duruyordu çıplak portakal. Gülümsedi Osman Necip belli belirsiz. Nice'de Düşes dö Rohan'ın bir öğle yemeğini anlatıyor Mösyö Düval'e Cazibe Hanım.

Tek parmakla çalınan piyano sesleri gibi geliyor Osman Necip'e yemek isimleri ve kelimeler: «... Langust ala morney... Şevröy ala sentüber...

setün bonör...
delis... koze...

Sos grand vönör.

Şampayn roze...» Terbiyeli ve biraz mahzun dinliyordu Mösyö Düval. Kumral güzel iri bir adamdı.

III

Bembeyaz bir gece geçiyordu mavi camların dışından.

Ay vardı, deniz vardı dışarda dışarda bir bahtiyarlıktı ayın altındaki toprak.

Farkında değildi bunun yemekli vagonda mavi camların içindekiler. iki adam oturuyor en dipteki masada.

Elbiseleri siyah.

Biri sarışın, biri esmer.

Esmeri, Mösyö Düval'ı gösterdi:

« Şu Fıransızı... »

Dışarda ay vardı, deniz vardı, dışarda bir rüya yelkenlisi vardı denizin üzerinde.

«.. . tanıyor musunuz?»

« Hangi Fıransızı?»

« Osman Necip'in masasındaki.

Mösyö Düval dö Tor.

Mülti milyonerdir.

Luvar nehri üzerinde nefis bir şatosu var, halis Ortaçağ yapısı.» « Şimdi Alamanlar yerleşmiştir içine.» « Belki, ama ne çıkar.

Herif burdan telgırafla sütünü taahhüt etti bir Alaman kolordusunun.» « Sütü bizden mi alacak?»

« Yok canım Fıransa'daki çiftliklerinden.» « Düşmanlarını sütle besliyor demek?» « Yok canım para kazanıyor.»

Dışarda bir bahtiyarlıktı ayın altındaki dünya.

« Ne zamandan beri bizde bu herif?» « On beş senedir gelir gider.

Yakın ve orta şarkla iş yapan bir şirketin reisi.

Bizde çimento, pamuk ve barutla uğraştılar.

Elektrik çıkarmak istediler Sakarya'dan ve merinos yetiştirmek Dalaman çiftliğinde.

Ankara'nın en büyük oteli onlarındır.

Fakat devlet baruta el koydu inhisar.

Devlet aldı üzerine merinos işini Bursa'da siyah damlı sarı bir fabrikası var.

Sakarya'dan elektrik hâlâ bir öntasarı.

Ve Ziraat Bankası'na geçti pamukları.» « Ne kaldı bunlara?» « Çimento ve otel. Müthiş para kırıyorlar.

Harp kapımızdadır.

Müstahkem hatlarda çimentonun diplomaside otelin rolü büyük.»

Dışarda ay vardı, deniz vardı, dışarda bir rüya yelkenlisi vardı denizin üzerinde. insana yalnız büyük şefkatli güzel şeyler düşündüren. Dışarda denizin kıyısında kırların ve ağaçların dünyası.

« Bu Mösyö Düval Osman Necip'in dostu mudur?» « Dostu yoktur Osman Necip'in, sadece para alır Düval'in şirketinden.» « Tahsin'le Düval tanışırlar mı?»

« Bebek'deki villasının çimentosunu Düval'den aldı Tahsin tek metelik vermeden haraç.»

Dışarda ayın altında kıyısında denizin yapraklar ve kuşlarla yüklüydü bir ağaç.

« Biraz mahzun duruyor sizin Mösyö Düval.» « Yine bir türlü doğmayan çocuğunu düşünüyordur. Karısı kısır.

Herif dehşetli Katolik. Karıyı boşayamıyor. Hüzünlü bir şey olsa gerek giderken bu dünyada milyonlar bırakıp bir tek çocuk bırakmamak.»

Bembeyaz bir gece geçiyordu mavi camların dışından. Farkında değildi mavi camların içindekiler.

Bir tuhaf güldü siyah elbiselerin esmeri. Sivri burnu kısıldı yukarı doğru.

Sordu arkadaşına:

« Mösyö Düval'in masasında kaç kişi var?» « Üç .» « Hayır, dört. Düval, bir, Cazibe, iki, Osman Necip, üç. Ve Şinasi Bey dört. Fakat siz Şinasi Beyi göremezsiniz çünkü vefat etmiştir kendileri. Kendileri kendi elleriyle öldüler bembeyaz şakaklarına bir kurşun sıkıp. Altmış yaşındaydı ölen. İhtiyar bir insanın intiharı

İhtiyar bir insanın ağlamasına benzer, ikisi de kepazece yeisli bir şey. Eski Şûrayı Devlet azasındandı Şinasi Bey.

Aynı zamanda eski süferadan. Onu barut işinin idare meclisine aldı Düval (yanlış bir hesapla bizde yeni insanların geldiğini düşünmeden) sonra barut inhisara geçti. Şinasi Beyi başından attı Düval (doğru bir hesapla bizde yeni insanların geldiğini anlayarak.) Fakat bu doğru hesap Şinasi Beye bir parça yanlış görünür. Ve bir sabah şafak bummm Şinasi Bey sizlere ömür. Diyorlar ki odasına kapanıp merhum ta be sabah o gece

Ayda operasını çalmış gıramofonda.»

Ay ışığında karanlık bir tiren geçiyordu, karanlık bir tiren.

Yalnız lokomotifin tekerlekleri arasından düşen ateş parçaları kıvılcımlar.

Siyah elbiselerin sarışını sordu esmerine: « Şu bodur, şişman, kıllı adam kim?
Gözleri yağlı zeytin tanelerine benzeyen?

Ne kadar telâşla konuşuyor.» « Gördüm.

Kasım Ahmedof.

Mülteci Azeri kardeşlerimizdendir.

Ne yalan söyleyeyim ama henüz Berlin'den gelmiş bir Turancı bile olsam kardeşim diyemem böyle adama» « Bu kadar rezil mi bu herif?» « Yok canım kurnaz.

Yüksek finans ve endüstri bahislerini anlayacak kadar akıllı.

Ve dolandırıcı biraz.

Bundan yirmi iki yıl kadar önce mitralyöz sesleriyle dolu bir gece Kaptan Vasilyef'in şilebine atlayıp Batum'dan Bolşeviklerden kaçıyor. (Bolşevikler bazı meziyetleri takdir etmiyor anlaşılan).

Karadenizin ortasında ölüyor kaptan. Çatal sakallı bir ihtiyar imiş zaten.

Ve İstanbul'a ulaştığında şilep Batum'un bavulsuz ve biraz telâşlı yolcusu Ahmedof cebinde bir senetle geminin sahibi olarak Galata rıhtımına basıyor ayak. İstanbul'da işgal kuvvetleri vardı o zaman.

Bundan dolayı senet tasdik ediliyor yüksek İngiliz komiserliği tarafından. İki ay sonra şilep satıldı İtalyanlara ve Ahmedof'la dumanlı bir pipo arasında bölüşüldü para.» « Kepazelik.» « Yok canım bir transfer muamelesi. Hem size bir şey daha söyleyeyim.» « Söylemeyin, anladım. Orda kaç kişi var? dört, Hayır beş, diyeceksiniz. Kaptanın ölüsü beşincisi.» « Çok anlayışlısınız.

Fakat gözleriniz iyi seçmiyor uzaktan. Orda da bir ölü var bir intihar eden doğru. Hattâ eğilmiş Ahmedof'un viski bardağına. Fakat iyice bakın çatal sakallı ihtiyar bir kaptana benziyor mu? Benzemez.

Genç, uzun boylu, kuru matruş bir ölü bu.

Ölebilmek için gizlice üç denizden aşması lâzım geldi:
bir okyanus
bir açıkdeniz

bir içdeniz.

Bir Amerikan petrol kumpanyasında mühendisti. Şikago'da çalışıyordu büro işlerinde. Gangıster olmayı belki düşünmüştür fakat ölmeyi düşünmedi Boğaziçi'ndeki otele gelene kadar. Ve matruş, uzun yüzünden bir tıraş makinası gibi çizgisiz geçip gidecekti seneler Gelibolu'da petrol keşfedilmeseydi eğer. Ve resmen mühürlü vesikalarla şişelerde mahsul nümunesiyle beraber petrol kumpanyası bu keşfi alınca haber İstanbul'a gönderdi onu. Kasım Ahmedof'du petrolü keşfeden. Gizlice otomobille Gelibolu'ya gittiler. (Petrol sırları devlet sırları gibidir). Sondaj yapıldı o akşam, bol ve temiz çıktı mahsul. (Petrol işlerinde vakit kaybetmeye gelmez), derhal telgırafı çekti mühendis: «Üç yüz bin dolar yollayın. Nokta. Tamam.»

Belki biraz sarhoştu çekerken telgırafı, hattâ sondaj yapılırken. Fakat o yıllar içki yasaktı Amerika'da ve Ahmedof Coni Valker'le

doldurmuştu otomobili. Hikâyemin sonu belli. Ahmedof aldı üç yüz bin doları, (yine lâzım gelenlerle bölüşüldü yarı be yarı). Mühendis sekiz yüz kilo petrol çıkarabildi ancak. Çünkü Ahmedof her ne kadar vaktiyle toprağı kazdırıp içine bin kilo petrol döktürmüş idiyse de her halde sondajda çekilmiştir elli kilosu ve yüz elli kilosunu toprak emmiş olacak.» Peki Mühendis?» Dedim ya, malum: Boğaziçi'nde bir otel. Bir şafak. Amerika elveda.

Buuummm
Ne tuhaf şey
şafak zamanları renkler ve pırıltılarla uyanması aydınlığın ölüme daha kolay çekiyor gidecek insanları.» Korkunç adam bu Ahmedof.» Evet, ama, dazlak kafası eskisi gibi işlemiyor artık. Yanındaki genç kıza bakın. Ne ince şey, değil mi? Her halde bir mandalina dilimi gibidir tadı. Ama Ankara'ya artık onu boşuna götürüyor Ahmedof.

Ankara ihtiyarladı.»

Gümrah bir erkek sesi güldü masalardan birinde. Siyah elbiseler sesten yana baktılar. Hikmet Alpersoy'du gülen. Yakışıklı, diri, elli beş yaşlarında bir adam. Geniş omuzları sarsılıyor kahkahadan kırılıyordu yeşil gözleri.

Siyah elbiselerin sarışını dedi esmerine: « Ne sıhhatli şey.

Belli ki bir tek hastalık geçirmemiş.» « Yok canım müzmin belsoğukluğu vardır.

Ama bu belki hastalıktan sayılmaz.» « Ne fena insansınız.» « İyi insan olduğumu iddia ettim mi size?» « Kızmayın.» « Adetim değildir.»

Karşıda Hikmet Alpersoy bir daha güldü. Siyah elbiselerin sarışını dedi esmerine: « Gülmesi hoşuma gidiyor bu adamın. Açık geniş rahat. Her halde aydınlık bir kalbi vardır.» « Eh, pek de karanlık değil.

Elektrik ampulü gibidir insanın yüreği cereyan alırsa ışık verir, cereyansız ampul iyi olsun istediği kadar ne ışıl ışıl yanar ne kendini gösterebilir.» « Alayı bırakın.» « Etmiyorum ki.» « Kim bu adam? « Bay Hikmet Alpersoy. Müteahhit.

Hattâ fabrikatör. Dehşetli zampara. Fıransızların dediği gibi:

«Bon enfan bon vivör.» Seferberlikte Harbiye Nezareti'ndeydi, fakat kız kardeşi Alaman zabitleriyle fazla ahbaplık ediyor diye azledildi yerinden. (Enver Paşa tarafından. Enver Paşa sofuydu biraz hele muhadderatı islâmiye bahsinde.) Fakat mütareke yetişti imdadına Hikmet Alpersoy'un: Ve arkasından Anadolu Kurtuluş Hareketi iki yılda yarım milyon liralık yaptı Hikmet'i.» « Nasıl?» « Silâh ve eski asker postalı kaçakçılığı ile.

Bunları Anadolu Hükümetine gönderiyordu Hikmet: vatana hizmet. Ucuz alıyor, pahalı satıyordu: ticaret.» « Ne çirkin konuşuyorsunuz.» « Güzelleştirmez tahtakurusunu adını değiştirmek onun. Mamafi itiraf edeyim bir parça ukalâyım.» « Hayır, tek taraflı.» « Demek birçok taraf var.

Ben hangisindenim?» « Hikmet Alpersoy'u anlatıyordunuz.» « Evet.

Anlatacak çok bir şey kalmadı fakat...

Fıransa ve İtalya'yla iş yaptı zaferden sonra Hikmet.

Ve nihayet Alamanya'da karar kıldı.

Yine Ankara'ya silâh satıldı.

Fakat artık ne millî kaçakçılık ne vatana hizmet, kanun dairesinde tek taraflı, düpedüz ticaret. Hikmet gayet güzel otomobil kullanır. Küçük cici bir apartımanı

Berlin'de

Paris'de garsonyeri vardır.

Hattâ kendi şevrolesiyle dolaştırdı Avrupa'da İstanbul valilerinden birini.

Hikmet, zaman zaman kederli dalgınlıklar geçirmesine rağmen aynı cömertlikle harcar neşeyi ve parayı.

Fakat yazık iki yıldır bir Yahudi kızı zaptetti bu müthiş zamparayı.

**Yeşil gözleri ondan başka kadın görmüyor artık.» « Enteresan adam.» «
Enteresandır.**

Konserve fabrikasından bahsettim mi size?» « Hayır.» « Beş altı yıl evvel bir Bulgarla beraber bir konserve fabrikası açtılar.» « Ne olacak?» « Hiç...

Fakat bu gece ölüler basmış bu vagonu.» « Yine mi başladınız?» « Sözümü kesmeyin size göstereyim onu.» « Hikmet'in masasında oturuyor, değil mi?» « Evet fakat masaya sokulamıyor.» « Bu da kendi kendini mi öldürdü?» « Hayır doktorlukça mesele bir intiharsa da bence düpedüz öldürülmüş sayılır.» « Hoş adamsınız.» « Teşekkür ederim.» « Bu müntehir, yahut makbul genç mi, ihtiyar mı?» « Genç.

Fakat hakkınız var.

Bunu anlamak biraz güç.

Ölülerin uzaktan belli olmaz yaşı, bacakları kırılmışsa hele kaburga kemikleri birbirine geçmişse hele hele, dağılmışsa başı.» Yüksek bir yerden düştü demek?» Öyle oldu. Konserve fabrikasında çalışıyordu ölen, Hikmet Alpersoy'la Bulgarin fabrikasında. Yirmi beş kuruştu gündelik, İş müddeti on dört saat.» Rezalet.» Yok canım mesele-i fazla-ı kıymet.» Anlamadım.»

Bunu öztürkçe söylesem de anlamazsınız. Biz hikâyemize gelelim. Selim (ölünün adı) yirmi beş kuruşa on dört saat dayanamadı. Elli kuruş ve on saat, dedi. Öteki işçiler de aynı fikirdeydiler. Derin, felsefî bir fikir değil elbet. Fakat tehlikeli bir fikir. Ve bundan dolayı Bulgarla Hikmet hemen polise ihbar ettiler bu fikri. Derhal tevkifat yaptı polis. Müdüriyete on kişi götürüldü: dört kadın, altı erkek (elebaşılar) ve Selim komünist. Halbuki komünist değildi Selim. Düşünmemişti komünizmin ne olduğunu bile. O sadece on sekiz yaşındaydı ve yirmi beş kuruş yerine elli kuruş istiyordu ve on dört saat yerine on saat. Polis bu kanaatta değildi fakat. Yatırdılar Selim'i yere. Selim kalktığı zamanbasamıyordu döşemelere. Yatırdılar Selim'i yere. Selim kalktığı zaman göremiyordu önünü artık. Yatırdılar Selim'i yere Selim kalktı ve yığıldı. Selim'in koltuklarına girip karanlık bir odaya götürdüler. Ve duvarda bir çiviye bağladılar saçlarından, o suretle ki döşemeye ancak ayak parmaklarının ucu dokunuyordu. Bir tıramvay geçti sokaktan gıcırtılarla. Yakın bir yerde yatsı ezanı okunuyordu. Çözdüler Selim'i çividen, yatırdılar Selim'i yere. Ve Selim kalktığı zaman bir pencere gördü uzaktan çok uzaktan ama perdesiz karanlık bir pencere. Atıldı ona doğru. Camlar kırıldı şangırdayarak. ilkönce kayboldu bir insan başı sonra kayboldu iki ayak.» « Ne müthiş şey; korkulu bir rüya gibi.» « Şükredin ki

rüyayı gören siz değilsiniz.» « Fakat bütün bunları nasıl öğrendiniz, Faik Bey? İsminiz Faik'di, değil mi?» Siyah elbiselerin esmeri güldü: « Evet, Faik bendeniz. Bilgi meselesine gelince biraz merak saikasıyla bira dedikoduseverlik ve biraz da meslek icabı. Polis müdüriyeti doktorlarındandım. Şimdi değilim.

Bir bozkır hastanesinin başhekimliğini aldık. Ve bundan dolayı size bir şey daha söylersem bir meslek sırrını, faş etmiş sayılmam artık. Şu bizim sıradaki üçüncü masaya bakın. Gördünüz mü? Bir erkek, bir kadın. Beyaz, mavi, sarı. Ancak bu kadar biçimli olabilir genç Şimal ilâhları.» « Sahiden öyle.

Ama Türk değil bunlar.» « Hayır Alaman.» « Sefaretten mi?» « Hayır.»

« Komisyoncu filân mı erkek?» « Hayır.»

« Bar artisti olmasınlar?» « Yok canım.» « Seyyah?» « Değil.»

« Peki burda işleri ne?» « Masalarına dikkatle bakın, anlarsınız.» « Orda bir ölüyü mü göreceğiz yine?» « Bir değil, bin iki bin üç bin ölüyü. Fakat sayısı çoğaldıkça ölülerin facia - değerleri düşer. Hele bir tayyare bombardımanında ölmüşlerse eğer.» « Anlamıyorum.» « Halbuki mesele gayet basit: şu ölü çocuk, şu ölü kadın, şu ölü ihtiyar, el ele verip iki Şimal ilâhının masasını kuşatanlar, Roterdam bombardımanının mahsullerindendir. Ve o mavi gözlü ak iki ilâh işaret verdiler ölüm kuşlarına avlarını daha iyi seçmeleri için.» « Şair gibi konuşuyorsunuz.» « Evet maalesef.

Ve bu bahse şiir girince kepazelik oluyor. Hele bu çeşit şiir. Ama ne yaparsınız, insan dehşetli bir şeylerle doluyor, müthiş kızıyor bir şeylere, gel gör ki bacağınızdan bağlısınız olduğunuz yere.

Kımıldanmak ne mümkün?

O zaman gelsin lakırdı şairanelik hem de sözde alaycı biraz hafifçe liriko-romantik.

Hem de en kötü soyundan.

Bizim de masamızda bir ölü var beyim.

Ne müntehir, ne maktul, ne de bombardımanzede.

Durmadan konuşuyor ve çekiyor bal gibi şarabı.

Her şeye rağmen memnun kendi kendinden.» « Ben mi?» « Hayır, ben...»

Ay ışığında karanlık bir istasyona girdi karanlık bir tiren.

Siyah elbiselerin sarışını baktı pencereden: mavi camdan bakılınca bu karanlık istasyon ışıksız insanlar hazin ve telâşlıydılar bir kat daha. Orda sanki fısıltılarla bir şeyler konuşuluyor: ölüm için, ayrılık için, sabahsız geceler için. Ve havada şıkır şıkır ay ışığı olduğu halde yerde rayların pırıltısı yoktu: ancak beş on adım görünüp kayboluyordular. Yalnız iki direkte elektrik yanıyordu arka yola çekilmiş açık yük vagonlarının üzerinde (ve bunların mühimmat yüklü oldukları belliydi brandalarından.) İstasyon yapısı ve müştemilâtı öyle yığınla simsiyah, karmakarışıktı ki yolcular vagonlarını ve birbirlerini kaybederek koşuşuyordu peronda. Bir kadın çığlığı geldi yemekli vagona kadar: « Hatice kız nerdesin?»

Siyah elbiselerin sarışını sordu esmerine: « Faik Bey, nereye gidiyoruz?» «

Ben bir bozkıra gidiyorum siz Eskişehir'e galiba.» « Onu demek istemedim.» « Malum.

Kovadis Domino?» « Bir roman ismi, değil mi, Doktor Faik Bey?» « Evet.»

« Ne münasebet?» « Benim dediğim, Doktor Faik Bey, deminki sözleriniz, bu karanlık istasyon, içimde ansızın kırıldı bir şey, bir inkisarı hayal, bir tuhaf mahzunluk, sanki bu gece mutlaka ölecekmişim de, hayır sanki hepimiz bu gece ölecekmişiz, ben siz bütün bu insanlar bu karanlık istasyon. Yani bir taraftan kendi kendimin acısı düştü içime, fakat bir taraftan da bütün insanların acısı.

Böyle bir şey başıma ilk defa geliyor. Yani ilk defa düşünüyorum, yani sahiden
gerçekten elle tutulacak gibi düşünüyorum: bu dünyada benden başka da insanların yaşadığını. Laf diye değil öyledir diye değil âdeta birdenbire derimin üzerinde duymak bunu düşünmek anlamak. Ne dersiniz?» « Duydunuz: muhakkak, düşündünüz: belki, anladınız: zannetmem. Ne olacak hem, anlasanız da unutacaksınız. Bir andı, geldi geçti, yahut geçmek üzeredir. Geçmese de alışılır. Alışıldı mı, mesele yok. Alışkanlık getirir eski yerine hiçbir şey duymamış düşünmemiş anlamamış olmanın rahatlığını. İlk seferkine göre belki miskin bir rahatlık, rahatlık fakat.» « Haklısınız Faik Bey. Lâkin...»

Lâkin nereye gidiyoruz, değil mi?» Evet, nereye gidiyoruz? Dünya nereye gidiyor böyle?

İnsanlar nereye gidiyor?» Bence bunu anlamak, Bay... » Şekip Aytuna... »

Bence bunu anlamak için, Bay Şekip Aytuna... Soyadınızı kendiniz mi seçtiniz?»
Hayır, bizim müdür.» Güzel seçmiş. Bence bunu anlamak için nerden gelip nerde olduğumuzu anlamak lâzım.» Çok doğru...» Çok doğru ama, siz ben anlayıp da ne yapacağız?» Evet.» Evet» Evet» bir çıkmaz sokak bîr...» Dikkat ettiniz mi, Bay Şekip Aytuna: ben demin sizi dinlerken de farkına vardım; biz münevverler hep birbirimiz gibi konuşuyoruz, aynı renkli cümlelerle aynı edâ.

Tuhaf değil mi?» « Bilmem...»

« Acınız geçti mi, Bay Şekip Aytuna?» « Geçmek üzere.» « Çok güzel.

Evli misiniz?» « Bekâr.»

« Bekârlık sultanlıktır.» « Nişanlıyım, Doktor Faik Bey.» « Tebrik ederim.
Şarap?» « Mersi, ben...» « Alkolle başınız hoş değil.» « Evet dokunuyor.» « Her şeyin ifratı muzurdur zaten...»

IV

Ay ışığında lokomotifi buhar saçarak karanlık bir istasyondan çıktı Anadolu sürat katarı.

Yemekli Vagon.

Mutfak.

Aşçıbaşı konuşuyor Garson Mustafa'yla.

Aşçıbaşı Mahmut Aşer:

İnkılâpçı yeni büyük mutfağımızın «neo-klasik» tipiydi, yani bir Amerikan filminde Singapur'a giden bir şilebin aşçıbaşısı gibiydi, güleryüzlü, şişman ve beyaz takkesi biraz derbeder ve matruş: « Ankarapalas'a, yavrum, Ankarapalas'a Kaliforniya'dan elma gelirdi.» (Garson Mustafa dinliyordu.) « Yavrum, Kaliforniya memleketinden elma, tayareyle Paris'e Paris'den bize.

Kaliforniya elmaları görmüşlüğün var mı?» « Yok.» « Kaliforniya elmaları, yavrum, iri, kırmızı olurlar, hem de bir boyda hepisi, tornadan çıkmış gibi bir örnek.» « Bizimkilere tenezzül etmezdiniz demek?»

« Hâşâ etmezdik.

Sokmazdı kapıdan en seçme Amasya elmalarını bile Müsyü Fernan.» « O da neci oluyor?»

« Nasıl neci?

Adını olsun duymadın mı?» « «Duymadım.» « Yazık öyleysem, bir de garson diye gezersin, yavrum.» « Gezemez olsam.» « Neden?» « Hiç.

Sen herifi anlat.

Kimdi bu?» « Müsyü Fernan ustamızdı, gâvur olmasa pirimiz diyesim gelir.

Paris'den
getirttiler,
aşçıların
başvekili,
erkânıharp.

Ayda sekiz yüz alırdı Ankarapalas'dan, yavrum, sekiz yüz kâat.

Helâl olsun fakat, adam derin, sanatkâr.

Haftada bir, Fıransız sefiri inerdi yanına Kont di Şambürün, mutfağa kadar.» « Ne konuşurlardı?» « Zannıma kalırsa salçalardan.

Malumun ya alafıranga yemek: salça demek.

Biz Ankarapalas'da, yavrum, bir salça yapardık, sos gran di vönür, Türkiye'de başka yerde emsali yok.

Turuf denir bir çeşit mantar lâzım buna, kara bir mantar.

Toprağın dibinde yetişirmiş.

Fıransızlar domuzlara buldurtup çıkartıyor bunu.

Sırf bu işe alışkın terbiyeli domuzlar.

Bize turuf mantarı Paris'den gelirdi, yavrum, kutular içinde.» « Burda yetişmiyor demek?» « Hâşâ o cinsi yetişmiyor.

Konya'da uğraşılmış diye duyduk. Hattâ köpek kullanmışlar domuz yerine. Nafile fakat, turuf dediğin siyah olacak ya

Konya'nınki beyaz çıkıyor.» « Müsyü Fernan Ankara'da mı hâlâ?» «
Konturatosu bitti ûç yıl önce gitti. Fakat biz yetiştik. Çaldık elinden hünerini gâvurun. Hattâ Kastamonulu İbrahim yeni bir salça icadetti yaban domuzu filetosuna. Zaten bir kerre ucunu görsün şıp diye kapıp öğrenir Türk milleti. Akıllıyızdır.

Fakat itibar görmeyiz kendi milletimizden. Şimdi yüz elli kâat veriyorlar Ankarapalas'daki Türk ustaya. Müsyü Fernan'dan neyi eksik? gâvurluğu mu?»

« Mustafa, kahve hazır... »

Garson Mustafa aldı kahveyi çıraktan çıktı. Verdi kahveyi.

« Garson.»

Hikmet Alpersoy'du Garson Mustafa'yı çağıran (Hikmet Alpersoy gümrah kahkahalı müteahhit, fabrikatör adam): « Garson, üç şişe Kavaklıdere getir.» Mardanapal itiraz etti: « Üç şişe çoktur, beyim yeter bir şişe.» « Yetmez üç şişe gelsin.» Mardanapal güldü (ihtiyar bir kurbağa gibi gülüyordu): « Bastı yaşın elliye, Hikmet Bey, vazgeçmezsin huvardalıktan.»

Dört kişiydiler masada.

Mardanapal mümessilidir yirmi yıldan beri bir Alaman firmasının.

Mardanapal Leh yahudisiydi.

Büyük bir rahatlıkla satabildiğinden elektrik malzemesiyle beraber eksiltmelerde büyük ve küçük memurlarımızın vazife namusunu Hitlerciler eline bir «temiz kan şahadetnamesi» verip eski yerinde bıraktılar onu. Genç karısı bir harikadır Mardanapal'ın, İnce uzun bir çift bacak ham incir gibi bir çift meme, kocaman, karanlık, kadife gözler ve pembe mermer gibi bir alın.

Şarapları getirdi Garson Mustafa.

Baktı Mardanapal (tüylü kaşların altında akları patlak mahzun gözleri vardı), baktı Mardanapal «büyüklerden» insanın masasından tarafa: « Hikmet Bey,» dedi, «şu adama bir sualim var şimdi, bir doğru cevap verse yüz bin lira veririm.» « Ne soracaksın?» « Harbe giriliyor mu?» « O söylemez.

Tahsin'e sor.» « Tahsin de söylemez.» « Bilmez de ondan.»

« Ben bilirim neyi söyler, ney! söylemez Tahsin. Bilse de söylemez bunu.»

Fehim konuştu: « Bu işi Türkiye'de yalnız bir kişi bilir. Başkasının sözüne bakma.»

Müddeimuaviniydi Fehim, yakışıklı, genç ve biraz peltek. Fehim'in yüz elliliklerden babası Paris'de öldü. Fehim'in karısı bir Kürt derebeyi soyunun kızıdır. Karı koca üç senede bir apartıman bir konak ve nakten altmış beş bin lira yediler. Hâlâ fakat evlerinde bir Fıransız «dam dö kompani» vardır, Fehim'in bir Ford arabası üç bin lira kumar borcu ve hâlâ unutulmayan beş yıllık bir şöhreti ki bir gece Akıntıburnu'nda, gazinoda, rezalet çıkarıp bir Saray'da tokatlandığına dairdir.

Saraydakinin emriyle silâhşorlardan en meşhuru atmıştı Fehim'e tokadı. Fehim ilkönce ürktü, kızdı, afalladı, fakat saraydakinin ayakları dibinde, sonra, yere kapanıp yüzükoyun hıçkıra hıçkıra çaresiz bir çocuk gibi ağladı. Halbuki daha o gün sabah mahkeme salonunda sırmalı siyah cübbesinin içinde levent, yükselerek ölümünü istemişti bir insanın.

Hikmet Alpersoy sordu:

« Harbe giriliyor mu diye merakın neden, Mardanapal?»

« Bir hesap meselesi, Hikmet Bey.»

Fehim sordu:

« Hitler'in kazanmasını istiyor musun, Mardanapal?

Kalbin ne diyor?» Gümrah kahkahalarla güldü Hikmet Alpersoy: « Mardanapal Yahudi sayılmaz.» Mardanapal konuştu yumuşacık: « Pasaportum değil, beyim, fakat Mardanapal Yahudidir.

Yahudi'yim, çok şükür.» « Hitler duymasın.» « Duysun.

Ben onlara para kazandırıyorum.»

« Hitler'i eline verseler ne yaparsın, Mardanapal?»

« Ortak alırım.»

« Kazıklamak için mi?»

« Öldürmez miydin?»

« Bu dünyada hangimiz ölmeyecek?»

« Yahu hiç mi kızmıyorsun Alamanlara?»

Bunu soran Aziz Beydi. Mardanapal güldü cevap vermedi Aziz Beye. Elleri pantolon ceplerindeydi Aziz Beyin. Bu cepler yanlarda değil öndeydiler, çapraz, ağızları uzun ve eğri. Aynı cepleri taşır Aziz Beyin smokin pantolonları bile. (Çetelik devrinden kalmadır bunlar). Çerkezdi Aziz Bey. Orman bekçisiydi babası. Fakat bugün Aziz Beyin bir sömürge toprağı kadar ormanı var; İstanbul'a odun ve kömür veren ormanlar.

Yaz günleri ormanın ortasında ona, köşkün merdivenlerinde rastlarsan Hindistan'da bir İngiliz valisidir: bembeyaz kolonyal şapkasından asaletli tebessümüne kadar. Ve kış geceleri ormanda kurtlar dolaşıp ağaçlar ulurken köşkün sofrasında misafir olmuşsan eğer (on metredir uzunluğu bu sofranın) masanın başında altın sarı ve kan kırmızı görürsün onu, kızarmış av etlerine, şaraba ve dostlara ikram eder. Ve bu havalide orman memurlarıyla jandarma komutanlarının karıları (hemen hepsi çirkin kadınlardır) bileklerinden dirseklerine kadar dizerler altın bilezikleri. Yalnız bir nahiye müdürü kafa tuttu ve üç gün sonra evi basılıp dövüldü bayılıncaya dek. Bazan ormanda, yarde, kırmızı meşe yapraklarının üzerinde altında boğum boğum kalın, uzun dalların başları bir kurşunla delinmiş cesetlere takılır ayağınız Bunlar odun kaçakçısı köylülerdi. Aziz Bey ormanlarındaki işçilerin bilmez sayısını. Zaten Aziz Bey hesap bilmez. Muhasebe servisi alt kapağıdır cıgara paketinin. Hısım ve akrabaları ki korucubaşıları ve silâhşorlarıdır çalarlar hayasızca Aziz Beyden.

Aziz Bey bilir ses çıkarmaz. Çünkü on misli daha, daha yüz mislî çoğunu cıgara paketi muhasebesi işçilerden çalar. Bazan ormanda bir veremli kızdan konuşulur bir zamanlar ağaçların altında hayalet gibi dolaşan bir kızdan. Kız ölmüştür en kırmızı gürgenlikte mermer

bir mezar ve ağaçlarla ağaçlar dolusu miras bırakıp Aziz Beye. Fakat balık suya Aziz Bey ağaçlara doymaz. Daha çok ağaç, daha çok ağaç, hiçbir insanın sahip olmadığı ve hiçbir kuşun göremediği kadar.

Aziz Bey sordu:

« Niye güldün, Mardanapal?

Yine ben sana hayırlı bir haber vereyim:

Alamanlarla anlaşacağız görürsün.

Sevindin mi, Mardanapal?» « Sevinelim hep beraber, Aziz Bey.

Tamamlanır yarı kalan işin.» « Vay, bunu da mı duydun?» « Biz her şeyi duyarız, Yahudiyiz.

Alaman şirketi bir milyon veriyor, değil mi?

Güzel para.

Bizimkiler iş bilir.

Bütün vilâyeti iki senede alırsınız ortak olurlarsa senin ağaçlara.

Set ün bon afer, doğrusu değer. Anlaşalım, Aziz Bey, sevinelim hep beraber.»

Bir şeyler hazırlanıyordu mavi camların dışında farkında değildi mavi camların içindekiler.

Dışarda ay kızarıyordu, çevresinde ince beyaz bir duman.

İçerde beşinci masada üç kadın ve bir erkektiler.

Tombul ve gençti erkek.

Kadınlar ihtiyar ve boyalıydı.

Ve çenelerinin altında sarkıyordu etleri beyaz ve harap. Kadınlardan üçüncüsü (dişleri takma olanı) uzattı yüzüklerle dolu biçare elini (altında masanın) ve soktu erkeğin pantolon cebine.

Dışarda gecenin doğusunda bulutlar kabarıyor ve yağmuru, yıldırımı, rüzgârı taşıyarak simsiyah, kırmızı, ıslak yürüyorlar batıya. Ve bu alçalıp yaklaşan bulutlara doğru âdeta yükselen toprağın üzerinde koşuyor telgıraf direkleri ve karanlık bir tiren:

Anadolu sürat katarı.

Yemişlerini çoktan yiyip kahvelerini içmişti yemekli vagon. Aşçıbaşı Mahmut Aşer metrdotel ve garson camlı bölmenin gerisinde kendi masalarında birleştiler. Oldukları yerden vagon boydan boya görünüyordu.

Orda konuşuyordu insanlar fakat ses gelmediğinden açılıp kapanıyordu ağızları balıklarınki gibi ümitsiz.

Dışarda bir şimşek çaktı gecenin doğusunda.

Dışarda bir çocuk çömeldi olduğu yere ve kulaklarını ıslak elleriyle kapayıp saydı:

«Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi.»

Gök gürledi.

Her halde yakın bir yerlere düştü yıldırım.

İçerde, yemekli vagonda, çok ihtiyar bir erkek hesaplar yapıyor üzerinde pembe bir kâadın bu dünyaya yakın ve bakıyor bir başına bu dünyadan uzak mavi camlarda yağmurun yağışına.

Damlalar sicim gibi iniyorlar yağmur kamçılıyor camları.

Fırtınada karanlık bir tiren götürüyor adamları.

Garson Mustafa sildi masalarını koluyla sarı yapraklı bir defter çıkarıp cebinden koydu açtı yavaşça birinci yaprağını Sordu Aşçıbaşı Mahmut Aşer: « Neyin nesi oluyor, yavrum, bu defter?» « Burda bir destan yazılı, Mahmut Usta.» « Böyle işlere merakın var öyleysem?» « Var.» « Benim de vardır.

Kim yazmış bunu?» « Mahpus bir adam.» « Tamam.

Hapisane destanı severim, yavrum.» « Bu öylesi değil.» « Yazık hapisane destanları yanıktır.

Zaten sesin de, sevdanın da yanığı güzel.

Herif söyleyecek, sen acıyacaksın.

Yürekte acımak olacak insanlık yani, yavrum.

Acınacak bir şey yok mu bunda?» « Hem var, hem yok.

Bu Köroğlu Destanı gibi bir şey.»

« Onu da severim. Haydi bismillah başla bakalım.. »

Dışarda son kertesindeydi fırtına. Rayların ve yağmurun sesini, saatlerce uzaklara götürüyordu rüzgâr, ve kilometrelerce mesafeden uğultular getiriyordu. Artık yalnız gecenin doğusunda değil çakıyordu şimşek her tarafında karanlığın. Ve âdeta ölçülü aralarla düşüyordu yıldırımlar...

Mustafa destanı okumaya başladı: «Onlar ki toprakta karınca suda balık havada kuş kadar çokturlar,

korkak

cesur

cahil

hakîm

ve çocukturlar ve kahreden

yaratan ki onlardır,

destanımızda yalnız onların maceraları vardır.

Onlar ki uyup hainin iğvasına sancaklarını elden yere düşürürler ve düşmanı meydanda koyup kaçarlar evlerine ve onlar ki bir nice mürtede hançer üşürürler ve yeşil bir ağaç gibi gülen ve merasimsiz ağlayan ve ana avrat küfreden ki onlardır destanımızda yalnız onların maceraları vardır.

Demir kömür ve şeker ve kırmızı bakır

ve mensucat

ve sevda

ve zulüm

ve hayat

ve ezcümle sanayi kollarının ve gökyüzü
ve sahra

ve mavi okyanus ve kederli nehir yollarının sürülmüş toprağın ve şehirlerin
bahtı

bir şafak vakti değişmiş olur, bir şafak vakti, karanlığın kenarından onlar ağır ellerini toprağa basıp doğruldukları zaman.

En âlim aynalara

en renkli şekilleri aksettiren onlardır.

Asırda onlar yendi, onlar yenildi.

Çok sözler edildi onlara dair
ve onlar için:

zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri yoktur denildi.»

Sustu Mustafa.

Mahmut şaşırmıştı biraz:

« Tuhaf bir destan,» dedi,

«Tuhaf bir destan yazmış bu mahpus adam. Bir şeyler karıştırır. fakat, yavrum, senin sesin yanık makamlı da okuyorsun insana

dokunuyor. Bitti mi?» * Hayır, bu başı daha.» « Peşrev gibi bir şey öyleysem. Biz sonuna bakalım.»

Mustafa destana devam etti: « YIL 918 VE 19 YE HİKAYEİ KARAYILAN.»

Mahmut sordu: « Hıkâyenin adı mı bu?» « Evet.

Okuyorum.» « De bakalım.» « Ateşi ve ihaneti gördük ve yanan gözlerimizle durduk bu dünyanın üzerinde. İstanbul 918 Teşrinlerinde, İzmir 919 Mayısında, ve Manisa, Menemen, Aydın, Akhisar Mayıs ortasından Haziran ortalarına kadar (yani, tütün kırma mevsimi yani, arpalar biçilip buğdaya başlanırken) yuvarlandılar...

Adana

Antep

Urfa

Maraş: düşmüş dövüşüyordu...

Antepliler silâhşor olur. Uçan turnayı gözünden kaçan tavşanı ard ayağından vururlar.

Ve Arap kısrağının üstünde taze yeşil selvi gibi ince uzun dururlar.

Antep sıcak

Antep çetin yerdir. Antepliler silâhşor olur. Antepliler yiğit kişilerdir.

Karayılan

Karayılan olmazdan önce Antep köylüklerinde ırgattı.

Belki rahatsızdı, belki rahattı (bunu düşünmeye vakit bırakmıyordular) yaşıyordu bir tarla sıçanı gibi ve korkaktı bir tarla sıçanı kadar.

«Yiğitlik» atla, silâhla, toprakla olur onun atı, silâhı, toprağı yoktu.

Boynu yine böyle çöp gibi ince ve böyle kocaman kafalıydı Karayılan Karayılan olmazdan önce...

Gâvurlar Antep'e girince Antepliler onu korkusunu saklayan bir fıstık ağacından alıp indirdiler. Altına bir at çekip eline bir mavzer verdiler.

Antep çetin yerdir. Kırmızı kayalarda yeşil kertenkeleler. Sıcak bulutlar dolaşır havada ileri geri...

Gâvur tutmuştu tepeleri gâvurun topu vardı. Antepliler düz ovada sıkışmışlardı. Gâvur şarapnel döküyordu, toprağı kökünden söküyordu. Gâvur tutmuştu tepeleri akan Antep'in kanıydı.

Düz ovada bir gül fidanıydı Karayılan'ın Karayılan olmazdan önceki siperi. Bu fidan öyle küçük korkusu ve kafası öyle büyüktü ki onun namluya tek fişek sürmeden yatıyordu yüzükoyun...

Antep sıcak

Antep çetin yerdir.

Antepliler silâhşor olur.

Antepliler yiğit kişilerdir.

Fakat gâvurun topu vardı.

Ve ne çare kader düz ovayı Antepliler gâvura bırakacaklardı.

Karayılan olmazdan önce umrunda değildi Karayılan'ın kıyamete dek gâvura verseler Antep'i. Çünkü onu düşünmeye alıştırmadılar. Yaşadı toprakta bir tarla sıçanı gibi ve korkaktı bir tarla sıçanı kadar.

Siperi bir gül fidanıydı onun gül fidanı dibinde yatıyordu ki yüzükoyun ak bir taşın ardından kara bir yılan çıkardı kafasını. Derisi ışıl ışıl gözleri ateşten al dili çataldı. Birden bir kurşun gelip kafasını aldı. Hayvan devrildi kaldı.

Karayılan

Karayılan olmazdan önce kara yılanın encamını görünce haykırdı avaz avaz ömrünün ilk düşüncesini:

«İbret al, deli gönlüm, demir sandıkta saklansan bulur seni ak taş ardında kara yılanı bulan ölüm... »

Ve bir tarla sıçanı gibi yaşayıp bir tarla sıçanı kadar korkak olan fırlayıp atlayınca ileri bir dehşet aldı Anteplileri seğirttiler peşince.

Gâvuru tepelerde yediler.

Ve bir tarla sıçanı gibi yaşayıp
bir tarla sıçanı kadar korkak olana:

«Karayılan» dediler...

Ve biz bunu böylece duyduk.

Ve çetesinin başında yıllarca namı yürüyen Karayılan'ı ve Anteplileri ve Antep'i aynen duyup işittiğimiz gibi destanımızın birinci bâbına koyduk... »

« Yavrum, yaşasın Karayılan aşkolsun Antepliler. Bak bunu iyi yazmış, beğendim.»

Daha bir hayli şeyler söyleyecekti Mahmut Aşer fakat seslendiler içerden:

« Garson.»

Hikmet Alpersoy'du çağıran gümrah kahkahalı adam konserve fabrikatörü ve silâh taciri. « Maden suyu getir bana.

Galiba sahte sizin Kavaklıdere şarapları, okudu midemin canına...» « Hayır, beyim, şaraplarımız...» « Kes.

Çabuk maden suyu getir.» Dudakları titredi Garson Mustafa'nın, kızardı esmer elmacık kemikleri, kendini zor tuttu küfretmemek için. Zaten bir yıldır hapisanedekini ziyaret ettiği günden beri kirli, ıslak bir ten fanilası gibi taşıyordu garsonluğu sırtında.

Tellerin ve demirlerin arkasında görmüştü içerdekini.

Çocuk yüzlü bir adamdı.

Garsonluğunu öğrenince sözlerinden Mustafa'nın
acır gibi
üzülür gibi

hattâ biraz ayıplar gibi

bir şey geçmişti gözlerinden.

Belki yoktu böyle bir şey

ve o anda belki

bir demirin gölgesiydi düşen gözlerine hapistekinin.

Ne olursa olsun fakat garsonluk saygıdeğer bir meslek değildi artık. Mustafa'ya göre» uşaklık gibi bir iş.

Metrdotele kızgın bir sesle söylendi Mustafa: « Şuradaki bay, şarabı beğenmemiş, nazik midesi bozulmuş pezevengin.

Maden suyu istiyor.

Götür.» Metrdotel yataklı vagonlar üniforması içinde kibirli bir adam birçok şeye birden o kadar şaşırdı ki götürdü maden suyunu» Fakat giderken: « Mustafa, ben gelmeden,» dedi,

«okuma şunu... »

Dışarda ıslak bir toprak gibiydi karanlık. Anadolu sürat katarı yağmur ve rüzgârla itilerek inanılmaz bir süratle akıyordu rayların üzerinde.

Döndü Metrdotel.

Mustafa devam etti destanına:

« 1920 YILI VE HİKAYEİ ARHAVELİ İSMAİL

Ateşi ve ihaneti gördük.

Düşman ordusu yine başladı yürümeye.

Akhisar, Karacabey

Bursa ve Bursa'nın şarkında Aksu çarpışarak çekildik.

920'nin 29 Ağustosu

Uşak düştü. Yaralı ve dehşetli kızgın fakat toprağımızdan emin Dumlupınar sırtlarındayız.

Nazilli düştü...

Ateşi ve ihaneti gördük.

Dayandık dayanmaktayız.

1920 Şubat, Nisan, Mayıs, Bolu, Düzce, Geyve, Adapazarı:

İçimizde Hilâfet ordusu

Anzavur isyanları.

Ve aynı sıradan 3 Birinciteşrin Konya.

Sabah.

Beş yüz asker kaçağı ve yeşil bayrağıyla Delibaş girdi şehre. Alaeddin Tepesinde üç gün üç gece hüküm sürdüler. Ve Manavgat istikametlerinde kaçıp ölümlerine giderken terkilerinde kesilmiş kafalar götürdüler...

Ve 29 Birincikânun Kütahya. Dört top ve bin sekiz yüz atlı bir ihanet yani Çerkez Ethem, bir gece vakti kilim ve halı yüklü katırları koyun

ve sığır sürülerini önüne katıp düşmana geçti. Yürekli karanlık kemerleri ve kamçıları gümüşlüydü atları ve kendileri semizdiler...

Ateşi ve ihaneti gördük.

Ruhumuz fırtınalı, etimiz mütehammil.

Sevgisiz ve ihtirassız çıplak devler değil inanılmaz zaafları, korkunç kuvvetleriyle silâhları ve beygirleriyle insanlardı dayanan. Beygirler çirkindiler bakımsızdılar hasta bir fundalıktan yüksek değillerdi. Fakat bozkırda kişneyip köpürmeden sabırlı ve doludizgin koşmasını biliyorlardı. İnsanlar uzun asker kaputluydu, yalnayaktı insanlar... İnsanların başında kalpak yüreklerinde keder yüreklerinde müthiş bir umut vardı... İnsanlar devrilmişti, kedersiz ve ümitsizdiler. İnsanlar etlerinde kurşun yaralarıyla köy odalarında unutulmuştular. Ve orda sargı deri ve asker postalları halinde yan yana, sırt üstü yatıyorlardı. Koparılmış gibiydi parmakları saplandığı yerden eğrilip bükülmüştü ve avuçlarında toprak ve kan vardı...

Ve asker kaçakları korkulan, mavzerleri, çıplak ölü ayaklarıyla karanlıkta köylerin üstünden geçiyorlardı.

Acıkmıştılar

merhametsizdiler

bedbahttılar.

Şosenin ıssız beyazlığına inip, nal sesleri ve yıldızlarla gelen atlıyı çeviriyor ve Bolu dağında ekmek bulamadıkları için deviriyorlardı uçurumlara şayak, cıgara kâadı, tuz ve sabun yüklü yaylıları...

Ve çok uzak çok uzaklardaki İstanbul limanında gecenin bu geç vakitlerinde kaçak silâh ve asker ceketi yükleyen laz takaları hürriyet ve ümit su ve rüzgârdılar. Onlar suda ve rüzgârda ilk deniz yolculuğundan beri vardılar. Tekneleri kestane ağacındandı üç tondan on tona kadardılar ve latin yelkenlerin altında fındık ve tütün getirip şeker ve zeytinyağı götürürlerdi. Şimdi büyük sırlarını götürüyorlardı. Şimdi denizde bir insan sesinin ve demirli şileplerin kederini, ve Kabataş açıklarında sallanan saman kayıklarının fenerlerini peşlerinde bırakıp ve karanlık suda düşman taretlerin önünden akıp

küçük

kurnaz

ve mağrur gidiyorlardı Karadeniz'e.

Dümende ve başaltlarında insanları vardı ki bunlar uzun eğri burunlu ve konuşmayı şehvetle seven insanlardı ki sırtı lacivert hamsilerin ve mısır ekmeğinin zaferi için hiç kimseden hiçbir şey beklemeksizin bir şarkı söyler gibi ölebilirdiler...

Karanlıkta kurşunî derisi kırmızıya boyanan baltabaş gemi düşman torpitosudur. Ve dalgaların üstünde sallanarak alev alev yanan Şaban Reisin beş tonluk takası...

Kerempe fenerinin yirmi mil açığında gecenin karanlığında dalgalar minare boyundaydılar ve başları bembeyaz parçalanıp dağılıyordu...

Rüzgâr:

yıldız - poyraz.

Esirlerini bordasına alıp kayboldu düşman torpitosu. Şaban Reisin teknesi ateşten direğiyle gömüldü suya.

Arhaveli İsmail bu ölen teknedendi. Ve şimdi Kerempe fenerinin açığında batan teknenin kayığında emanetiyle tek başınadır, fakat yalnız değil: rüzgârın bulutların ve dalgaların kalabalığı İsmail'in etrafında hep bir ağızdan konuşuyordu.

Arhaveli İsmail kendi kendine sordu: « Emanetimizle varabilecek miyiz?» Kendine cevap verdi: «

Varmamış olmaz.» Gece Tophane rıhtımında kamacı ustası Bekir Usta ona: «
Evlâdım İsmail,» dedi, «hiç kimseye değil,» dedi, «bu sana emanettir.» Ve Kerempe fenerinde düşman projektörü dolaşınca takanın yelkenlerinde İsmail, reisinden izin isteyip,

« Şaban Reis,» deyip,

«emaneti yerine götürmeliyiz,» deyip atladı geminin patalyasına, açıldı...

Allah büyük ama kayık küçük, demiş Yahudi.

İsmail bodoslamadan bir sağnak yedi bir sağnak daha, peşinden üç kardeşler. Ve denizi bıçak atmak kadar iyi bilmeseydi eğer alabura olacaktı.

Rüzgâr tam kerte yıldıza dönüyor.

Ta karşıda bir kırmızı damla ışık görünüyor:

Sıvastopol'a giden bir geminin sancak feneri. Elleri kanayarak İsmail çekiyor kürekleri. İsmail rahattır. Kavgadan ve emanetinden başka her şeyin haricinde. İsmail, unsurunun içinde. Emanet: bir ağır makinalı tüfektir. Ve İsmail'in gözü tutmazsa liman reislerini ta Ankara'ya kadar gidip onu kendi eliyle teslim edecektir.

Rüzgâr bocalıyor.

Belki karayel gösterecek.

En azdan on beş mil uzaktır en yakın sahil.

Fakat İsmail ellerine güvenir. O eller ekmeği, küreklerin sapını, dümenin yekesini ve Kemeraltı'nda Fotika'nın memesini aynı emniyetle tutarlar.

Rüzgâr karayel göstermedi. Yüz kerte birden atlayıp rüzgâr bir anda bütün ipleri bıçakla kesilmiş gibi düştü.

İsmail bunu beklemiyordu.

Dalgalar bir müddet daha yuvarlandılar teknenin altında sonra deniz dümdüz ve simsiyah durdu. İsmail şaşırıp bıraktı kürekleri. Ne korkunçtur düşmek kavganın haricine.

Bir ürperme geldi İsmail'in içine. Ve bir balık gibi ürkerek bir sandal bir çift kürek ve durgun ölü bir deniz şeklinde gördü yalnızlığı. Ve birdenbire öyle kahrolup duydu ki insansızlığı elleri yıldılar: yüklendiler yüreklere.

Kürekler kırıldılar.

Sular tekneyi açığa sürüklüyor.

Artık hiçbir şey mümkün değil. Kaldı ölü bir denizin ortasında kanayan elleri ve emanetiyle İsmail, İlkönce küfretti.

Sonra elham okumak geldi içinden. Sonra güldü eğilip okşadı mübarek emaneti. Sonra, sonra malûm olmadı insanlara Arhaveli İsmail'in akıbeti...»

Aşçıbaşı Mahmut Aşer kocaman yumruklarının tersiyle ovuşturdu gözlerini, sesi doluydu:

« Ben bu İsmail'i tanırım, yavrum.»

Güldü Metrdotel:

« Amma da yaptın, usta, sahiden İsmail diye bir adam yok.

Böyle bir insan yaşamamış.

Bu dinlediğin masal... »

Mahmut Aşer âdeta kızdı bu itiraza: « Yavrum, masal olur mu?

Hâşâ!..

Destan denildi, duymadın mı?

Köroğlu da mı yaşamamış?

Tahir'le Zühre de mi yalan?

Hem ben tanırım dedim sana Arhaveli İsmail'i.

Fakat yirmi yıldır gördüğüm yoktu.

Ölmüş daha o zaman yazık erkek çocuktu.» Sustu Mahmut Aşer. Yemekli vagondakilere cam bölmenin arkasındakilere bakıyordu Garson Mustafa: öfkesi yükseliyordu yüreğinden boğazına doğru. Konuştu tekrar Mahmut Aşer, sanki konuştu kendi kendine; « Doğrusun, yavrum, hikâye oldu Arhaveli İsmail.

Eski zamanlar bütün hikâye oldu gayrı.

O günler ayrı, bu günler ayrı.

O günün adamları, yavrum, bir başka çeşit bir başka çeşit, yavrum, bugünün adamları.

Mustafa bana bak, harplerden de yazıyor mu bu?» « Yazıyor.»

« İnönü harbini de anlatıyor öyleysem?» « Anlatıyor.» « Ben bulundum orada...

Sonra o harbe Birinci İnönü dediler.» Garson Mustafa hayretle sordu: « Sen de muharebe ettin demek?» « Ettik elbette.

İnönü meydanı, yavrum, rüzgâr, soğuklar insanı arı gibi haşlıyor.

Zemheriler bitti diyelim hamseyn ya başladı, ya başlıyor.

Muharebe beş gün beş gece sürdü.

Kan gövdeyi götürdü.

Ve nihayetinde gâvurlar karın üstünde top arabaları, sandıklar dolusu konyak, altı kamyon bıraktılar.

Sonra kaçarlarken, yavrum, biz mi kaçtık, onlar mı, pek belli olmadı ya, fakat onlar kaçarlarken köyleri, köprüleri yaktılar.»

Aşçıbaşı Mahmut Aşer inkılâpçı yeni büyük mutfağımızın «neo-klasik» tipi birdenbire göründü Mustafa'nın gözüne büsbütün bambaşka bir adam gibi, burnunun biçimine kadar hattâ. Ve beyaz takkesi kayboldu. Sonra Mustafa'ya Metrdotel: « Kimden aldın bu yazıları?» « Kardeşimden.» « Bu şiirleri yazan mahpusu kardeşin tanıyor mu?» « Arkadaşıdır.

Bir gün ben bile gittim ziyaretine?» « Kimin? Hapisteki şairin mi?» « Evet.»

« Kardeşin ne iş yapar senin?» « Amele... »

Fırtınada karanlık bir tiren götürüyor adamları. Yağmur kamçılıyor mavi camları, damlalar sicim gibi iniyorlar. Mustafa devam etti destanına: « Birinci İnönü, sonra ikincisi. 23 Mart 921 günü düşmanın Bursa ve Uşak grupları üstümüze yürüyor. Onlardaki topçu ve piyade bizden üç kere fazla, bizim atlımız yok. Atların makanizması hartucu namlusu yoktur ve kılıç çıplak, ucuz bir demirdir. 28 Mart. Akşam.

Sağ cenah ilerimize yanaştılar. 27 Mart: bütün cephelerde temas. 28, 29, 30: kavgaya devam. Ve Martın 31'inci gecesinde (ay ışığı var mıydı? bilmiyorum) İnönü karanlığı sesler ve kıvılcımlarla doluydu. Ve ertesi gün 1 Nisan, Metristepe aydınlanıyor. Saat altı otuz: Bozöyük yanıyor.

Düşman muharebe meydanını silâhlarımıza terketmiştir. Sonra 8 Nisandan 11 Nisana kadar: Dumlupınar. Sonra Haziran. Bir yaz gecesi. Dünyada yalnız pırıltılar ve böceklerin sesi. Sakarya'yı üç yerinden sallarla geçiyoruz. Basarak aldık Adapazan'nı. Ve dolaşıp Sapanca Gölünün sazlıklarını yanaştık İzmit'in şarkında çuha fabrikasına. Düşman kısmen gemilere binerek denizden ve kısmen

Karamürsel üzerinden Bursa'ya çekilip boşalttı İzmit şehrini gece yarısı.

Sonra 23 Ağustos.

Sakarya melhameyi kübrası ki devamı 13 Eylül gününe kadardır. Bizim kırk bin piyademiz dört bin beş yüz atlımız, düşmanın seksen sekiz bin piyadesi üç yüz topu vardır. Harp meydanının şimal yanı Sakarya ve dağlardır. Keskin ve dik yamaçlarıyla, kireçli toprakları ve kayalarında tek başlarına birbirinden uzak haşin ve münzevi çam ağaçlarıyla Abdüsselâm Dağı Gökler Dağı dağlar. Ve Sakarya'dan bu havalide yalnız çatal tırnaklı karacalarsu içmektedir. Ankara suyunun döküldüğü yerden Eskişehir şimali garbisine kadar Sakarya mecrası uçurumlar içinden geçmektedir. Cenupta ve cenubu şarkîde yapraksız ve hazin geniş ve uzun ve insana bıraktığı hiçbir şeye acımadan ölmek arzusu veren Cihanbeyli Ovası: çöl... Bu çölün bu dağların bu nehrin ve bizim önümüzde yirmi iki gün ve gece fasılasız dövüşüp düşman ordusu ricata mecbur kaldı.

Buna rağmen sene: 1ve on beş vilâyet ve sancak ve dokuz büyük şehir düşman elindedir. İnanılmaz şeyler düşmandadır ki bunların arasında: yedi göl, on bir nehir ve köklerinde baltamızın yarası ve yangınlarıyla bizim olan yüz kere yüz bin dönüm orman, bir tersane, iki silâh fabrikası, ve on dokuz körfez ve liman ki belki birçoğunun rıhtımı mendireği kırmızı yeşil fenerleri yoktur ve belki sularında ateş kayıklarının ışıltısından başka ışık yanmadı, fakat onlar tahta iskeleleri ve kederli balıkçılarıyla bizimdiler. Sonra üç deniz altı kol tiren hattı; sonra göz alabildiğine yol: sılaya gittiğimiz gurbette göründüğümüz ve neden ve niçin olduğunu sormadan çöle, Çanakkale'ye ölüme gittiğimiz yol; ve sonra toprak ve o toprağın insanları:

Uşak tezgâhlarının halı dokuyanları, klaptan işlemeli eyerleriyle meşhur Manisalı saraçlar, yol kenarlarında ve istasyonlarda açlar, ve kurnaz cesur ağırbaşlı ve çapkın ve kütleleriyle delikanlı İstanbul ve İzmir işçileri, ve zahire ve kantariye tacirleriyle eşraf ve âyan, kıl çadırlı Yürükleri Aydın'ın ve sonra ırgat ortakçı maraba, davarlı ve davarsız yarım meşin çizmeli ve ham çarıklı köylüler.

On beş vilâyet ve sancak ve dokuz büyük şehir düşman elindedir... »

V

Anadolu sürat katarı yaklaşıyordu Sapanca'ya.

Siyah elbiselerin sarışını

siyah elbiselerin esmerine dedi ki:

« Deminden beri bakıyorum, Faik Bey, aşçı, metrdotel ve garson şurda camın arkasında bir şeyler okuyorlar.» « İyice bakmamışsınız.

Garson okuyor, dinliyor ötekiler.» « Evet.

Ne okuyorlar acaba?» « O garson ne okuyabilir? diye düşünüyorsunuz.

Garson ve okumak.

Aşçıbaşı ve okunan bir şeyi dinlemek tuhafınıza gidiyor.» «Doğru.

Karagöze benziyor okudukları şey.» « Niye Karagöz geldi aklınıza?» « Bilmem.
Fakat başka bir şey de olabilir.» « Ahmet Haşim'in şiirleri niye olmasın?» «
İmkânı yok.

Hayır.

Aşçıbaşı anlayamaz Haşim'i.» « Haklısınız, Bay Şekip Aytuna, aşçıbaşıya anlatacak açık korkunç cesur haklı ve umutlu bir tek sözü yoktur Ahmet Haşim'in.» « Şiir bunlardan mı ibaret yalnız, Doktor Bey?» « Şiir dünyadan ibaret.

Ve bugünkü dünyada yalnız bu dediklerim anlatılmaya değer.»

« Ne garip fikirleriniz var.» « Gariptirler, hattâ bir bakıma komik, hattâ bir bakıma mürai, züppe ve alçak sadece bol bol gevezelik edip dövüşmedikleri, dövüşemedikleri için...»

Yağmur dinmişti dışarda rüzgâr aynı hızla esiyordu fakat. Zifiri karanlıkta belirdi Sapanca Gölünün pırıltısı. Anadolu sürat katarı yavaşlıyor. Geçiliyor yanından sırılsıklam, simsiyah ağaçların. Ve yavaşlayan tirenin azaldıkça gürültüsü rüzgârın uğultusunda yeni bir ses duyulmaya başlıyor: bu ses suyun ve sazlıklarındır...

Tiren durdu.

Haykırışmalar oldu dışarda.

Yemekli vagonun mavi camlarına dışardan bir şeylerle yüklü ıslak kadın ve çocuk elleri vurdu. Baktı bu tırmanan mavi ellere yemekli vagondakiler. Bir tek elma almadan fakat kalktı Sapanca'dan Anadolu sürat katarı. Yirmi biri elli yedi geçiyordu saat.

Ve 108 kilometre cenubunda Anadolu sürat katarının giriyordu Bilecik İstasyonu'na bir başka tiren: Haydarpaşa'dan 15.45'de kalkan katar. Burda ne yağmur, ne rüzgâr kar gibiydi ay ışığı. Ve 510 numaralı üçüncü mevki vagonun camları değil maskelendiğinden ampulleri koridorda bir açık pencereden iki yolcu mehtabı seyrediyordu: Nuri Öztürk (Bakımevi kaleminde muhasebeci) ve Kartallı Kâzım.

Bir dümdüz beyazlığın üzerinde sarsıntısız ve kolay kızakla çekiliyormuş gibiydi ay.

Mahkûmların bölmesindeydi Üniversiteli.

Son harbin ekonomiko-sosyal sebeplerini anlatıyordu mahkûm Halil.

Yuvarlak sayılar ve kupkuru kelimelerle konuştuğu halde kavga ediyormuş gibi heyecanlı. Ve miyop gözleri gözlüklerini yenmişti. Ve ölen insan sayıları yıkılan şehir isimlerine rağmen umutlu iki el gibi bu gözleri alnının üstünde duyuyordu Üniversiteli. Fakat dehşetli umutsuzdu Çavuş.

Mırıldandı kendi kendine: « Asi geldiler, âsi geldiler Allaha. Amma da olur şimdiki muharebe ha, ana baba günü vaveylâ günü. Vaveylâ çalkanır böyle arzla semanın arasında. Hayat meselesi.»

Sonra mahkûm Süleyman'a döndü: « Süleyman Bey,» dedi,

«Süleyman Bey, Uveyk kuşu şöyle feryad edermiş ilânihaye: keşke beni yaratmasaydın! Bu dünyaya gelip ilk defa ölümü gördüğünden; sonsuzluk yani. Hay felek, hay felek, devri âleme bak, bir yükseliş devri sonra bir alçalış devri geliyor muhakkak. Dünyaya sahip olan bir rüzgâr. Haydi bakalım toprağa kalboldun... »

Mahkûm Fuat kendi İstanbul'u yüreğinde açık pencereden geceyi seyrediyordu. Kızını düşünüyordu mahkûm Melahat: «İki kat entarisi, dört çift çorabı var, patikleri eskidi, kış gelirse yün atkısı yok.»

Uyukluyordu jandarma Haydar.

Mahkûm Halil'i dinliyordu jandarma Hasan.

Gökyüzünde kızakla çekiliyormuş gibiydi ay, yaklaşmayıp uzaklaşmayarak değirmi ve parlak hep aynı mesafede tirenle birlikte yürüyordu, tirenle birlikte yavaşladı, tirenle birlikte durdu Bilecik Istasyonu'nda.

Koridorda üç kerre derin nefes aldı Nuri Öztürk, hazin bir şarkı söyler gibi konuştu:

« Mâhitaba bakamam yâr gelir hatırıma.»

Ay ışığıyla doluydu sarı kurt gözleri Kartallı Kâzım'ın.

Kartallı Kâzım konuştu:

« Benim eski yıllar gelir hatırıma, Kuvvayı Milliye yılları.» Sustu ve devam etti hemen: « Kaç yıl geçti üzerinden, tıpkı böyle mehtaplı bir gece.

Yine böyle bir gümüş kutunun içindesin ortalık öyle bir tuhaf aydınlık, öyle ıssız. Ya çok seslidir. ya hiç ses vermez mehtaplı gece zaten. Ben tek başıma yüzükoyun yatıyorum arkasındayım filintamın, kız gibi Osmanlı filintası. Parlıyor arpacık namlunun ucunda yüz yıllık yoldaymış gibi uzak bir damlacık. O gün merkezden emir aldık: Gebze'deki İngiliz yüzbaşının tercümanı vurulacak. Köylerde teşkilât kurmuş tercüman Mansur satıyor bizimkileri... İyi hesaplamışım herifin geçeceği yeri. Söküldü karşıdan. Beygirin üzerinde. Beygir yüksek İngiliz kadanası.

Kendi halinde yürüyor hayvan ortasında demiryolunun sallana sallana ağır ağır. Tercüman her halde bırakmış dizginleri onun da başı sallanıyor belki de uyuyor üzerinde beygirin. Yaklaştıkça büyüyor herif. Zaten mehtapta heybetli görünür insan. Aramızda kaldı kalmadı dört yüz adım, namluyu kaldırdım biraz

Mansur'un sallanan başını nişanladım. Soldaki yamaçtan düştü bir taş parçası. Bir kuş uçtu sağımdaki ağaçtan; ağaç çınar, kuş ürkmüş olacak. Kafam çevrildi kuşun uçtuğu yana mehtapla yüz yüze geldik, tıpkı işte bunun gibi kocaman desdeğirmi bembeyaz Gözümü aldı âdeta.

Zaten bu yüzden tekrar göz, gez, arpacık hedefi bulup ateşlediğim zaman ilk kurşun Mansur'un başını delecek yerde galiba omzuna girdi. Herif «Hınk» dedi bir, kulağımın dibinde sesini duydum.

Beygirin başını çevirdi dört nal kaçıyor. Yetiştirdim ikinci kurşunu. Beygirin üstünde sola yıkıldı.

Üçüncü kurşun. Düştü beygirden. Fakat bir ayağı üzengiye takılmış biraz sürüklendi peşinde kaçan hayvanın. Sonra kurtuldu ki ayağı Mansur yıkılıp kaldı olduğu yerde, yamaca sardı beygir. Kalktım.

Yürüdüm herife doğru. Üzerinden kâatları alacağım, casuslarının isimleri vardır. Aramızda dört telgıraf direği yalnız, ellişerden iki yüz metre eder. Tercüman doğruldu apansızın yana attı kendini kaçıyor bayır aşağı. Filintayı omuzladım. Dördüncü kurşun. Yıkıldı herif. Başladım koşmaya. Doğruldu yine. Aramızda yüz adım. Mansur yürüyor önünde sarhoş gibi sallanarak kaçmıyor artık yürüyor. Ben de koşmayı bıraktım. Deniz kıyısına indik. Orda boş bir fabrika vardır. Bir de beyaz bir ev, tahta iskelesi iner denizin içine kadar. Baktım ki herif suya giriyor. Kâatlar ıslanacak. Beşinci kurşunu yaktım. Suya düşüp kalktı önde giden. Ve ben tazelerken şarjörü bir ışık yandı evde, bir pencere açıldı, galiba bir kadın baktı dışarıya. Boğazlanıyormuş gibi bağırdı tercüman. Pencere kapandı. Işık söndü.

Tercüman ayakları kırılmış bir hayvan gibi sürünüp tırmanıyor. Hâlâ gitmez gözümden. Hay anasını. Ay da denize düşmüş: dağılıp

toplanıyor toplanıp dağılıyor. Velhasıl uzatmayalım Mansur'un işini bıçakla bitirdik.

Kâatlar kan içindeydi, fakat kan kapatmıyor yazıyı... »

Sustu birdenbire Kartallı Kâzım sonra devam etti hemen:

« Herif namussuzun biriydi, muhakkak. Düşmana satılmıştı, orası öyle. Kaç tane din kardeşinin başını yedi, biliyorum. Ama ne de olsa mehtapta herif beygirin üzerinde uyumuş geliyordu. Demek istediğim öyle günlerde bile böyle bir adamı bile bu çeşit öldürüp ortalık durulduktan yıllarca sonra mehtaba baktığın vakit üzüntü çekmemek için ya insanda yürek dediğin taştan olacak yahut da dehşetli namuslu olacak yüreğin. Bizimkisi taştan değil çok şükür, fakat namuslu. Ne malûm? dersen: dövüştük pir aşkına yaralandık birkaç kere ve saire. Ve kavga bittiği zaman ne çiftlik aldım, ne apartıman. Kavgadan önce Kartal'da bahçıvandık kavgadan sonra Kartal'da bahçıvan. Yalnız işte ara sıra yerli yersiz böyle anlatırız... »

Nuri Öztürk:

**« Anlatmazsın övünürsün mamafi böbür böbür,» diyecekti
az daha. Esasen Kuvvayı Milliye hikâyeleri asabını
bozardı Nuri Öztürk'ün:**

Anadolu'ya zamanında geçmediğinden...

510 numaralı üçüncü mevki vagon.

Alaca karanlığında uykusundaydı beşinci bölme.

**Yalnız Sakaryalı Şakir'di uyumayan
(sirozlu hasta), çöp gibi boynunun**

üzerinde (bir mantık yanlışlığı olarak) dimdik duruyordu başı. Karnının üstüne koymuştu ellerini. Bu yamru yumru eller düşünüp konuşabilseydi eğer: « Şakir her dakka artıyor karnındaki su, düştü yüreğine ölüm uykusu göz yummak ne mümkün?» diyebilirdiler. Demediler fakat.

Çünkü artık düşünmeye tenezzül etmiyor Şakir. Ve duymuyor artık: yaylı bir karyolada ölmenin hasretini bile.

510 numaralı üçüncü mevki vagon.

Koridor.

Koridorda iki yolcu mehtabı seyrediyor.

Gökyüzünde sarsıldı bir kerre sonra kızakla çekiliyormuş gibi rahat ve kolay yürümeye başladı ay. Bilecik İstasyonu'nu arkada bıraktı tiren. Ve 90 bu kadar kilometre şimalinde bu tirenin bir başka katar

Anadolu sürat katarı koşuyordu rüzgârlı karanlıkta cenuba doğru.

Boşalmıştı yemekli vagon yarı yarıya.

Garson Mustafa daha bir hayli okumuştu destandan:

«HİKAYEİ İMALATI HARBİYE FABRİKASI»,

«HİKAYEİ HASAN»,

«HİKAYEİ ÜÇ İNSAN»

ve «HİKAYEİ MUSTAFA SUPHİ VE ARKADAŞLARI». Metrdotelin kaşları çatılmıştı
bilhassa bu son hikâyede ve kararmıştı içinde üniformasının.

« Yavrum, Mustafa,» dedi Aşçıbaşı Mahmut Aşer, «yoruldun. Gerisini birazdan
okuruz, biz bize kalınca... »

Ve Mustafa soktu sarı yapraklı defterini cebine.

22'yi 36 geçiyordu saat. Büyüklerden insan kalktı masadan. Yanındakiler de kalktılar. « Ben yatmaya gidiyorum,

müsaadenizle, siz rahatsız olmayın.» Düşündü Tahsin

(Mebus Doktor): « Zekâ bu kadar erken uyurmu?»

22'yi 36 geçiyordu saat:

Mösyö Düval konuşuyordu Cazibe Hanımla:

« Sizin köylülerinizden
memnunum, kanaatkâr ve
sabırlı insanlar.

Tüccarlarınız da
fena değil,
memurlarınız
zararsız,
beğenmiyorum

fabrikatörlerinizi
fakat.

Size her şeyden önce ziraat lâzım.

Sonra devletçiliği de bırakmalısınız.»

22'yi 36 geçiyordu saat.

İzmirli tacirlerden Emin Ulvi Açıkalın'ın
aklında yüz bin sandık kadar üzüm ve
incirin hesabı var.

Geğirdi Kasım Ahmedof

ve tadı bir mandalina dilimine benzeyen
kızın titredi dudakları.

Hikmet Alpersoy:

« 350.000 ,» diye bitirdi sözünü.

Mardanapal:

« 400.000'e çık, yalnız bir mesele var,» diye başladı sözüne. C. M. Muavini Fehim:

« Mardanapal'dan 500 lira borç isteyebilirim,» diye düşündü.

22'yi 36 geçiyordu saat.

Ve Anadolu sürat katarında bir delikanlı duruyordu sahanlığında birinci mevkiin.

Tıp Fakültesi'nde talebeydi.

Eskiden bir köy ağasıydı ki babası sahibi
olmuştu son on beş yıl içinde üç çiftliğin ve
iki çeltik fabrikasının. Duruyordu kederle
sahanlıkta tıp talebesi. Altay dağlarını
düşünmüyordu, o dağlara ki bir gün yalın
kılıç gitmek niyetindedir yedi tuğ taşıyan
atlılarla ve başında demir miğferi. Şimdi
yüreğindeki keder yine macerasız geçen bu
tiren yolculuğundandır. Halbuki tirenlere
ne kadar güzel 22'yi 36 geçiyordu saat.

Anadolu sürat katarında iki kadın konuşuyordu ikinci mevkide bölmelerin birinde Elli yaşındaydılar.

Elli yıl elle tutulacak gibi belliydi ikisinin de üzerinde. Soldaki bir profesör karısıydı. Geniş, uzun yüzü ağlamaktan kızarmış, şapkasını çıkarmış buruşuk elleriyle ak saçlı şakaklarını tutuyordu. Durmadan konuşuyordu sağdaki kadın: « Herifin bu kadar kahrını çektin, kardeş.

Boyunca iki evlât yetiştirdin.

Ne demeye boşanacaksın?

Bakmaya mecbur sana.

Baksın.

Şimdi gidip elinle tutsan bile boşanayım deme sakın...

Boşanmak onun canına minnet Herifi rezil et bir temiz fakat, sonra dön, keyfine bak, köşene kurul.»

22'yi 36 geçiyordu saat.

Aynı bölmedeydi Nimet Hanım.

Genç bir kadın.

Bir vekâlette memurdur.

Güzel değil, başka bir şey, bir acayip sıcaklık.

Güzel olmadığı için güzel.

Yakınları ona mutlaka «canım» derler.

Bir mektup okuyordu.

Çok uzaklardakine yazmıştı bu mektubu
Ankara'dan atacaktı postaya, belki de atmayacaktı, hayır, atacaktı muhakkak. Şöyle başlıyordu mektup: «Orhan, sana dün aşağılık bir mektup yazıyordum, vazgeçtim.

Ama şimdi ne diye söylüyorum bunu? Kim bilir? Kancıklığım zahir.

Halbuki ben onu yazabilseydim sonuna kadar sen bir hayli sinirlenecek sevinecek iştahlanacak falan filân olacaktın. Şu kadar ifşa edeyim: seni istedim dün dün dehşetli canım çekti seni. Ve bütün münasebetsizliğine rağmen horozluğunu özledim. Bu fizik açlık bende yoktu. Bir krizdi geldi geçti. Ama kaç para eder, ben eminim ki artık bu krizler daima sen yanımda olmayınca tutacak. Bu fizik açlık bende yoktu.

Ve tahammül edemem böyle bir şeyin başlamasına. Bu olmamalı, sevgilim. Etimi yenmesi lâzım kafamın.

Ama insanda öyle mahrem bir an oluyor ki kafasız bir vücutla kalıyor insan. Tek bir arzusu var işte o zaman. Ama bu herhangi bir erkeğe ait sanma. Hayır, daha o kadar olmadım. Ben seni istedim sadece. Ama ne türlü istemek nasıl merhamete lâyık, ne korkunç, nasıl âciz ve yapayalnız bir şey. Fakat gülünç değil. Ve korkum burdan başlıyor.

Benim için dua et, sevgilim, madem ki yanımda yoksun. Dün hırsımdan bir bardağı kırdım elimde. Ne boktan, isterik bir hal. Niye bu kadar uzaksın? Fakat gelme sakın, zaten gelemezsin, istemiyorum olduğun yerde sittin sene kal... »

Mektubu zarfına koydu Nimet Hanım.

Başını dayadı cama.

Baktı boyalı camdan dışarı.

Bir köyün yanından geçiyordu Anadolu sürat katarı.

Ve saat 22'yi 36 geçiyordu.

Bir kadın yatıyordu köyde üst katında kerpiç bir evin yalın kat bir döşekte bir karanlık odada. Dinledi tirenin gürültüsünü Hatice kadın. Sanki evin içinden gelip geçti tiren. Abraş öküz böğürdü aşağıda.

**Döşekte soldan sağa döndü Hatice kadının kocası. Düşündü Hatice kadın
kurnaz bahtiyar: « Kocam bu harman sonu kızını alacak Çopur Ekrem'in. İmam nikâhı kıyacaklar. Kız diri karıdır Osmanlı karı.**

Taze gelinlik eder Kasıma kadar sonra işe koşarız.» Hatice kadının yorgun bacakları gevşedi yorganın altında saadetle. Ve düşündü Hatice

kadın: « Çapada bu kadar yorulmam gayrı.» Ve sevincinden çatlayacakmış gibi çarptı kalbi, kolsuz kalmış sızlayan kollarından ebediyen kurtulmuş gibi.

22'yi 36 geçiyordu saat.

Hatice kadının köyünden on kilometre içerde kahveleri henüz kapanmamıştı kasabanın; birisinde gıramofon çalıyordu, radyo birisinde.

Ve sobacı Hakkı Usta az evvel indirdiği kepenklerin gerisinde bir teneke boru kesiyordu, elmas yontar gibi dikkatli ve titizdi.

Gidiyordu peşince aklından geçenlerin.

Hakkı Ustanın aklından geçenler gözüküp kayboluyor yumuşak yüzünde.

Dört yıl önce karısını boşadı Usta.

Kadın vardı kunduracı Rıfat'a.

Fakat şimdi usta tekrar istiyordu eski karısını.

Bir ay önce rüyasında göründü kadın divaneye döndü Usta.

Nihayet kadınla sözleştiler.

Bu gece yatağında urganla boğup kunduracı Rıfat'ı kuyuya atacaklar ve çekip gidecek kendileri Balıkesir taraflarına.

Hakkı Usta baktı dükkânının raflarına, orda urganın yanında bir çalar saat vardı. ve 22'yi 36 geçiyordu.

Ve 22'yi 36 geçiyordu aynen elli kilometre uzakta Ferit Beyin kol saati da. Yeşilçam nahiye müdürü Ferit Bey ve jandarma karakol kumandanı Seyfi Çavuş Şerifler Köyü'ne yanaşmışlardı.

Cıgaraları gizliydi avuçlarının içinde.

Çömelmişlerdi.

Ağız dolusu nefes alıyorlar köyü kokluyorlardı karanlığın arasından: (halbuki yağmur yağmıştı bir saat önce ve sırılsıklamdı toprak), ne ışıklı bir pencere, ne yürüyen bir şey, insanlar ve hayvanlar köyü bırakmışlardı sanki, ve rüzgârdan başka ses yoktu. Seyfi Çavuş sol elinin şahadet parmağını çamura soktu köküne kadar. Konuştu Ferit Bey fısıldayarak: « Boşuna bekliyoruz gelmeyecek.» « Gelir, çocuklar uyulmamıştır da ondan.» « Kaç çocuğu var?» « Üç .» Sustular.

Yarım saat kadar geçti. Parmağı hâlâ çamura gömülüydü çavuşun. Köylüydü Seyfi Çavuş çömelip sabretmesini bilen bir soydandı. Hattâ böyle olduğu yerde daha saatlarca bekleyebilir Ferit Beyle tek kelime konuşmadan ve sonra rahatça kalkıp gidebilirdi. Nahiye müdürü Ferit Bey konuştu: « Daha fazla bekleyemem.

Ben gideceğim, çavuş.» « Sen bilirsin.» « Peki sen?» « Ben burdayım.

Madem ki geldik.» Sustular.

Ferit Bey gitmedi. Korkuyordu.

Geçti bir müddet daha. Yine Ferit Bey sordu:

« Demek senin karakola boyuna geliyor?» « Gelir.

Benden önceki çavuş alıştırmış.

Bir kerre bir gecede bütün karakol geçtik üzerinden, bana mısın demedi. Sabahleyin çoraplarımızı bile yamadı. Adam başına beşer kuruş verdik.» Esmerdi Seyfi Çavuş ve kemikli genç burnunun altında kendinden emin ve kibirliydi ağzı. Esmerdi Ferit Bey de, külrengi bir elbise giymişti. Bir köpek uludu köyün içinden, fakat başka köpekler ona cevap vermediler, uludu ve sustu. Seyfi Çavuş çıkardı parmağını çamurdan ve doğrulmaksızın:

«Geliyor,» dedi. Ferit Bey hızla kalktı ayağa ve ne yaptığını düşünmeden düzeltti kıravatını. Emine'ydi gelen. Kalındı ve uzun boyluydu. Telâşsız çekinmeksizin geliyordu karanlığı iteleyerek. İyice yaklaşmasını bekledi Seyfi Çavuş sonra doğruldu, kalktı. Ferit Bey sıkılarak kadına baktı. Yalnız gözleri çıplaktı. Çıplaktı her halde ayakları da, fakat Ferit Bey biliyordu ki köylü kadınlarda ayak çıplaklığının çıplaklıkla ilgisi yoktur. Bir keçe vardı koltuğunda Emine'nin, rüzgârda çırpınarak uçları dövüyordu sağrısını. Kadınla konuşmadılar. Seyfi Çavuş yürüdü Ferit Beyi kolundan çekip.

Emine yürüdü peşlerinden on beş adım aralıkla ve koltuğunda keçesi. Yürüdüler bir çeyrek kadar alınlarında rüzgârlı ıslak bir ilkbahar gecesi. Ve çamlığa ulaştıklarında (burcu burcu kokuyordu heybetli çamlar)

Seyfi Çavuş bir düzlükte durdu ve yüksek sesle Ferit Beye sordu: « önce sen istiyorsan? Ben çekileyim.» Ferit Bey kekeledi: « Ben ben hiçbir şey istemiyorum.» Güldü Seyfi Çavuş: « İpekli döşek mi lâzımdı beyimize? öyleyse sen uzaklaş bakalım... » Uzaklaştı Ferit Bey kayboldu karanlıkta. Ve ancak ve ancak o zaman Seyfi Çavuş baktı arkasına. Kalın ve dimdik duruyordu kadın. Yaklaştı Emine, eğildi öne doğru. Ve çocuğuna döşek seriyormuş gibi koltuğundaki keçeyi ıslak toprağa yaydı ve uzanıp sırt üstü üzerine keçenin baktı yukarıya, başucunda duran çavuşa...

Yirmi dakka sonra çamlıktan çıktılar: önde Seyfi Çavuşla nahiye müdürü arkada Emine. Yürüdüler biraz. Dönemeçte sola saptı kadın tuttu Şerifler Köyü'nün yolunu koltuğunda keçesi. Erkekler farkına bile varmadılar bu ayrılığın. Yürüdüler nahiyeye doğru alınlarında rüzgârlı ıslak bir ilkbahar gecesi.

Bir tiren gürültüsü geldi uzaktan. « Sürat katarı,» dedi Ferit Bey. «Şimdi içinde olsaydık yemekli vagonda rahat... » Seyfi Çavuş mırıldandı:

« Demek kî on ikiyi geçiyor saat... »

VI

Anadolu sürat katarında yemekli vagonda 24'ü 10 geçiyordu saat.

Yemekli vagonda üç kişiydiler:

Garson Mustafa, Metrdotel ve Aşçıbaşı Mahmut Aşer.

Oturmuşlardı birinci masaya, oraya büyüklerden insan oturmuştu bir saat önce.

Masaların beyaz örtüleri kaldırılmıştı.

Kırmızı abajurlar sönmüştü, şimdi sadece eski kumaş parçalarıydılar.

Terkedilmiş bir meyhane kokuyordu.

Ve Garson Mustafa destanı okuyordu: 922 SENESİ AĞUSTOS AYI ve HİKAYEİ KADINLARIMIZ ve ALTI AĞUSTOS EMRİ ve HİKAYEİ BİR ÂLETLE BİR İNSAN...» Sordu Aşçıbaşı Mahmut Aşer: « Burda mı kaldıktı, yavrum?» « Evet.

Hikâyei Mustafa Suphi ve Arkadaşları'nı okuduk en son , sonra burası geliyor.» « Peki öyleysem, oku.» « Okuyorum:

«Ayın altında kağnılar gidiyordu. Kağnılar gidiyordu Akşehir üstünden Afyon'a doğru. Toprak öyle bitip tükenmez dağlar öyle uzakta sanki gidenler hiçbir zaman hiçbir menzile erişmeyecekti. Kağnılar yürüyordu yekpare meşeden tekerlekleriyle, ve onlar ayın altında dönen ilk tekerlekti.

Ayın altında öküzler başka ve çok küçük bir dünyadan gelmişler gibi ufacık kısacıktılar ve pırıltılar vardı hasta kırık boynuzlarında,

ve ayakları altında akan toprak,

toprak,

ve topraktı.

Gece aydınlık ve sıcak ve kağnılarda tahta yataklarında koyu mavi humbaralar çırılçıplaktı. Ve kadınlar birbirlerinden gizleyerek bakıyorlardı ayın altında geçmiş kafilelerden kalan öküz ve tekerlek ölülerine... Ve kadınlar bizim kadınlarımız:

korkunç ve mübarek elleri

ince küçük çeneleri, kocaman gözleriyle

anamız, avradımız, yârimiz,

ve sanki hiç yaşamamış gibi ölen

ve soframızdaki yeri

öküzümüzden sonra gelen, ve dağlara kaçırıp uğrunda hapis yattığımız, ve ekinde,
tütünde, odunda ve pazardaki, ve karasapana koşulan ve ağıllarda

ışıltısında yere saplı bıçakların oynak ağır kalçaları ve zilleriyle bizim olan
kadınlar

bizim kadınlarımız şimdi ayın altında kağnıların ve hartuçların peşinde harman
yerine kehribar başaklı sap çeker gibi aynı yürek ferahlığı aynı yorgun
alışkanlık içindeydiler. Ve on beşlik şarapnelin çeliğinde

ince boyunlu çocuklar uyuyordu.

Ve ayın altında kağnılar yürüyordu Akşehir üstünden Afyon'a doğru.

Altı Ağustos emri verilmiştir.

Birinci ve İkinci Ordu, kıtaları, kağnıları, süvari alaylarıyla yer değiştiriyordu, yer değiştirecek 98.956 tüfek 325 top 5 tayyare 2.800 küsur mitralyöz 2.500 küsur kılıç ve 186.326 tane pırıl pırıl insan

yüreği ve bunun iki misli kulak, kol, ayak ve göz kımıldanıyordu gecenin içinde. Gecenin içinde toprak. Gecenin içinde rüzgâr.

Hatıralara bağlı, hatıraların haricinde gecenin içinde: insanlar, âletler ve hayvanlar demirleri, tahtaları ve etleriyle birbirine sokulup korkunç ve sessiz emniyetlerini birbirlerine sokulmakta bulup kocaman yorgun ayakları topraklı elleriyle yürüyorlardı. Ve onların arasında Birinci Ordu İkinci Nakliye Taburundan İstanbullu şoför Ahmet ve onun kamyoneti vardı. Bir acayip mahlûktu üç numrolu kamyonet: ihtiyar cesur inatçı ve şirret. Kırılıp dağlarda kalan sol arka makası yerine şasinin altına, dingilin üzerine budaklı bir gürgen kütüğü sarmış olmasına rağmen ve kalp ağrılarıyla ve on kilometrede bir karanlığa yaslanıp durduğu halde, ve vantilatöründe dört kanattan ikisi noksan iken şahsının vekarlı kudretini resmen biliyordu, 6 Ağustos emrinde ondan ve arkadaşlarından «... ihzar ve teşkil edilmiş bulunan «ve cem'an 300 ton kabiliyetinde kabul olunan «yüz kadar seri otomobil...» diye bahsediliyordu. İhzar ve teşkil olunanlar bu meyanda Ahmet'in kamyoneti insanların, silâhların ve kağnıların yanından geçip Afyon - Ahırdağları ve imtidadına doğru iniyorlardı. Ahmet'in kafasında uzak bir şehir ve bir şarkı vardı.

Bu şarkı nihaventtir.

**Ve beyaz tenteli sandalları
siyah mavnaları
güneşli karpuz kabuklarıyla
bir deniz kıyısındadır şehir.**

Vantilatörde adedi devir düşüyor gibi. Arkadaşlar ileri geçtiler. Ay battı. Manzara yıldızlardan ve dağlardan ibaret...

Sen Süleymaniyelisin oğlum Ahmet,

Çınar dibinde iki mars bir oyunla yenip bücürü, kalk sıra kahvelerin önünden yürü, çeşmeyi geç, mektep bahçesi, medreseler, orda, Harbiye Nezareti'nin arka duvarında siyah çarşaflı bir kadın çömelip yere darı serper güvercinlere.

Ve papelciler

şemsiye üstünde papaz açarlar.

Motor mızıkçılık ediyor, bizi dağ başlarında bırakacak meret...

Ne diyorduk oğlum Ahmet? Dökmeciler sağda kalır. Derken, Uzun Çarşı'ya saparken köşede, sol kolda seyyar kitapçı:

Hikâyei Billur Köşk altı cilt Tarihi Cevdet,

ve Fenni Tabahat. Tabahat mutfaktan gelirmiş, yani yemek pişirmek.

Hani uskumru dolmasına da bayılırım pek. Yaldızlı kuyruğundan tutup bir salkım üzüm gibi yersin. İlerde bir süvari kolu gidiyor, saptılar sola...

Uzun Çarşı'yı dikine inersin.

Sandalyacılar, tavla pulcuları, tesbihçiler, ve sen İstanbullu sen kendi ellerinin hünerine alışmış olduğundan şaşarsın İstanbullulara: ne kadar ince, ne çeşitli hünerleri var, dersin.

Rüstem Paşa Camii.

Urgancılar.

Urgancılar'da yüz parça yelkenli gemiyi ve hesapsız katır kervanlarını donatacak kadar urgan, halat ve dökme tunçtan

çıngıraklar satılır.

Zindankapı, Babacafer.

Uzakta Balıkpazarı.

Kuruyemişçiler.

Yemiş İskelesi'ndeyiz:
o, sandalları, mavnaları
güneşli karpuz kabuklarıyla
yüzüne hasret kaldığım deniz...

Sol arka lastik hava mı kaçırıyor ne?

İnip baksam...

Yemiş İskelesi'nden dilenci vapuruna binip Eyüp'de niyet kuyusuna gittikti.

Elleri yumuk yumuk,
bacakları biraz çarpıktı ama,
yeşil zeytin tanesi gibi gözler.

Kaşları hilâl gibi çekikti.

Tam Kasımpaşa'ya yaklaştık, beyaz başörtüsü...

Lastik hava kaçırıyor.

Derdine deva bulmazsak eğer...

Dur bakalım Babacafer.

Üç numrolu kamyonet durdu.

Karanlık.

Kriko.

Pompa.

Eller.

Küfreden ve küfrettiğine kızan elleri

lastikte ve ihtiyar tekerlekte çalışırken

Ahmet hatırladı:

bir gece nüzüllü babaannesini

sedirden sedire taşırken

kadıncağız...

İç lastik boydan boya patladı.

Yedek?

Yok.

Dağlarda avaz avaz
imdat istemek?

Sen Süleymaniyelisin oğlum sana tek başına verilmiştir üç numrolu kamyonet.

Hem hani bir koyun varmış kendi bacağından asılan bir koyun.
Süleymaniyeli şoför Ahmet soyun...

Soyundu.

Ceket, külot pantol, don, gömlek ve kalpak

ve kırmızı kuşak Ahmet'i postallarının üstünde çırılçıplak bırakarak
dış lastiğin içine girdiler, şişirdiler...

Bu şarkı nihaventtir.

Deniz kıyısında bir şehir, beyaz başörtüsü.

Saatta elli yapıyoruz.

Dayan ömrümün törpüsü,

dayan da dağlar anadan doğma görsün şoför Ahmet'i. dayan aslan...

Hiçbir zaman

böyle merhametli bir ümitle sevmedi
hiçbir insan
hiçbir âleti... »

Güldü keyifle Aşçıbaşı Mahmut Aşer: « Pardon şoför Ahmet'e,
yavrum,» dedi,
«doğrusu pardon.

Açıkgöz millettir İstanbullular,
yiğitleri de, yavrum, yiğittir.

Şimdi şoför Ahmet nerde kim bilir?

Belki şoförlük eder, Ankara'da, belediye otobüslerinde, yahut Mudanya-Bursa yolunda kaptıkaçtılarda çalışır .

İster misin bizim tirende olsun? Üçüncü mevkide tabiî...»

Garson Mustafa kötümser konuştu: « Ölmemişse eğer... » Birdenbire ciddileşti Mahmut Aşer: « Allah rahmet eylesin.

Doğrusun.

Belki sonradan öldü, belki de şehit düştü daha o zaman.» Tekrarladı Garson Mustafa :

« Belki de şehit düştü daha o zaman üç numrolu kamyonetiyle beraber...

Bilir misin bir resim vardır, Mahmut Usta; kahvelerde duvarlara asarlar:

Arabistan çölünde güneş batar, vurulmuş bedevi Arap al kanlar içinde kumlarda yatar ve herifin ceylan gibi atı durur başucunda koklar ağlayarak sahibini.» «

Bildim.» « Bildin demek?

Usta, öyle sanıyorum ki ben, şoför Ahmet şehit düşmüşse daha o zaman başucunda durup ağlayarak üç numrolu kamyoneti dağlarda kuşa kurda karşı beklemiştir Ahmet'i... » « Doğrusun yavrum, beklemiştir.

Lâkin insanoğlunun tez dağılır cesedi, şimdi o dağlara varsan şoför Ahmet'den eser yoktur lâkin demiri, tekeri filân kalmıştır kamyonetin. Kahbe felek bu...» Hızla burnunu çekti Mahmut Aşer: «

Neysem, hele sen şunun sonunu oku.» Sordu Metrdotel: « Çok var mı daha?» « Yok.

Beş altı yaprak.

Başlıyorum.» Ve başladı Garson Mustafa: « HİKAYEİ 26 AĞUSTOS GECESİNDE SAATLAR

İKİ OTUZDAN BEŞ OTUZA KADAR...

Saat iki otuz.

Kocatepe yanık ve ihtiyar bir bayırdır,
ne ağaç, ne kuş sesi
ne toprak kokusu vardır.

Gündüz güneşin

gece yıldızların altında kayalardır.

Ve şimdi gece olduğu için
ve dünya karanlıkta daha bizim

daha yakın daha küçük kaldığı için ve bu vakitlerde topraktan ve yürekten evimize, aşkımıza ve kendimize dair sesler geldiği için kayalıklarda şayak kalpaklı nöbetçi okşayarak gülümseyen bıyığını seyrediyordu Kocatepe'den dünyann en yıldızlı karanlığını. Düşman üç saatlik yerdedir. Ve Hıdırlık Tepesi olmasa Afyonkarahisar şehrinin ışıkları gözükecek. Şimali garbide Güzelim Dağları, ve dağlarda tek tek ateşler yanıyor. Ovada Akarçay bir pırıltı halinde ve şayak kalpaklı nöbetçinin hayalinde şimdi yalnız suların yaptığı bir yolculuk var. Akarçay belki bir akarsu belki bir ırmak belki küçücük bir nehirdir. Akarçay Dereboğazı'nda değirmenleri çevirip kılçıksız yılan

balıklarıyla Yedişahitler Kayası'nın gölgesine girip çıkar, ve kocaman çiçekleri eflatun kırmızı beyaz ve sapları bir, bir buçuk adam boyundaki haşhaşların içinden akar. Ve Afyon önünde Altıgözler Köprüsü'nün altından gündoğuya dönerek ve Konya tiren hattına rastlayıp yolda Büyük Çobanlar Köyü'nü solda ve Kızılkilise'yi sağda bırakıp gider.

Düşündü birdenbire kayalıklardaki adam kaynakları ve yolları düşman elinde kalan bütün nehirleri, kimbilir onlar ne kadar büyük ne kadar uzundurlar? Birçoğunun adını bilmiyordu, yalnız Yunan'dan önce ve Seferberlik'den evvel Selimşahlar Çiftliği'nde ırgatlık ederken Manisa'da geçerdi Gediz'in sularını başı dönerek.

Dağlarda tek,

tek,

ateşler yanıyordu.

Ve yıldızlar öyle ışıltılı, öyle ferahtılar ki şayak kalpaklı adam nasıl ve ne zaman geleceğini bilmeden öcalıcı, güzel ve rahat günlere inanıyordu ve gülen bıyıklarıyla duruyordu mavzerinin yanında. Kocatepe'de gözetleme yerinde...

Saat üç uçuk.

Halimur-Ayvalı hattı üzerinde manga mevziindedir. İzmirli Ali Onbaşı karanlıkta göz yordamıyla sanki onları bir daha hiç görmeyecekmiş gibi baktı manga efradına birer birer: Sağda birinci nefer sarışındı, ikincisi esmer, üçüncü kekemeydi, fakat bölükte yoktu onun üstüne şarkı söyleyen. Dördüncünün yine mutlak bulamıç istiyordu canı. Beşinci vuracaktı amcasını vuranı tezkere alıp Urfa'ya girdiği akşam.

Altıncı inanılmayacak kadar büyük ayaklı bir adam memlekette toprağını ve tek öküzünü bir ihtiyar muhacir karısına bıraktığı için kardeşleri onu mahkemeye verdiler ve bölükte arkadaşların yerine nöbete kalktığı için ona «Deli Erzurumlu» derdiler. Yedinci Mehmet oğlu Osman'dı. Çanakkale'de, İnönü'nde, Sakarya'da yaralandı, ve gözünü kırpmadan daha bir hayli yara alabilir ve dimdik ayakta kalabilir. Sekizinci İbrahim korkmayacaktı bu kadar bembeyaz dişleri böyle tıkırdayıp böyle birbirine vurmasalar. Ve İzmirli Ali Onbaşı biliyordu ki tavşan korktuğu için kaçmaz.kaçtığı için korkar.

Saat dört.

Ağzıkara - Söğütlüdere mıntıkası.

12'nci piyade fırkası.

Gözler karanlıkta, uzakta,

eller yakında, makanizmalar üzerinde,

herkes yerli yerinde.

Tabur imamı

mevzideki biricik silâhsız adam

ölülerin adamı, kıbleye doğru kırılmış bir söğüt dalı dikerek durdu boyun büküp
el kavuşturup sabah namazına, İçi rahattır.

Cennet, ebedî bir istirahattır. Ve yenilseler de, yenseler de âdayı meydanı

gazadan o kendi elleriyle verecektir
cenabı rabbülâlemine şühedayı.

Saat dört kırk beş.

Sandıklı civarı.

Köyler.

Sarkık siyah bıyıklı süvari

çınar dibinde beygirinin yanında duruyordu.

Çukurova beygiri

kuyruğunu karanlığa vuruyordu, diz kapaklarında kan kantarmasında köpük. İkinci Süvari Fırkasından Dördüncü Bölük atları, kılıçları ve insanlarıyla havayı kokluyor. Geride, köylerde bir horoz öttü. Ve sarkık siyah bıyıklı süvari ellerinin tersiyle yüzünü örttü. Karşı dağlar ardında, gâvur içinde kalan bir başka horoz vardır, balta ibik, sütbeyaz bir Denizli horozu, gâvurlar her hal onu çoktan kesip çorbasını yapmışlardır...

Saat beşe on var.

Kırk dakika sonra şafak sökecek. «Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak.»

Tınaztepe'ye karşı Kömürtepe cenubunda On Beşinci Piyade Fırkasından iki ihtiyat zabiti ve onların genci, uzunu Darülmuallimin mezunu Nurettin Eşfak mavzer tabancasının emniyetiyle oynayarak konuşuyor: « Bizim İstiklâl Marşında aksayan bir yan var, bilmem, nasıl anlatsam. Akif, inanmış adam.

Fakat onun ben inandıklarının hepsine inanmıyorum. Beni burda tutan şey şehit olmak vecdi mi? sanmıyorum. Meselâ bakın

'Gelecektir sana vaadettiği günler Hakkın' Hayır. Gelecek günler için gökten âyet inmedi bize. Onu biz kendimiz vaadettik kendimize. Bir şarkı istiyorum zaferden sonrasına dair... Kim bilir belki yarın...'»

Saat beşe beş var. Dağlar aydınlanıyor. Bir yerlerde bir şeyler yanıyor.. Gün ağardı ağaracak. Kokusu tütmeye başladı

Anadolu toprağı uyanıyor. Ve bu anda kalbi bir şahin gibi göklere salıp ve pırıltılar görüp ve çok uzak çok uzak bir yerlere çağıran sesler duyarak bir müthiş ve mukaddes macerada ön safta en ön sırada şahlanıp ölesi geliyordu insanın.

Topçu evvel mülâzımı Hasan'ın yaşı yirmi birdi. Kumral başını gökyüzüne çevirdi kalktı ayağa. Baktı, yıldızları ağaran muazzam karanlığa. Şimdi bir hamlede o kadar büyük öyle şöhretli işler yapmak istiyordu ki bütün ömrünü ve hatırasını ve yedi buçukluk bataryasını ağlanacak kadar küçük buluyordu.

Yüzbaşı sordu:

« Saat kaç?»

« Beş.»

« Yarım saat sonra demek...»

98.956 tüfek ve şoför Ahmet'in üç numrolu kamyonetinden yedi buçukluk şinayderlere, on beşlik obüslere kadar bütün aletleriyle ve vatan uğrunda yani toprak ve hürriyet için ölebilmek kabiliyetleriyle

Birinci ve İkinci Ordular baskına hazırdılar.

Alacakaranlıkta, bir çınar dibinde, beygirinin yanında duran sarkık siyah bıyıklı süvari kısa çizmeleriyle atladı atına. Nurettin Eşfak baskı saatına: Beş otuz... Ve başladı topçu ateşiyle ve fecirle birlikte büyük taarruz...

Sonra.

Sonra düşmanın müstahkem cepheleri düştü, bunlar

Karahisar cenubunda 50 ve şarkında 20-30 kilometreydiler. Sonra.

Sonra düşman ordusu kuvvayı külliyesini ihata ettik
Aslıhanlar civarında

30 Ağustosa kadar.

Sonra.

Sonra 30 Ağustosta düşman kuvvayı külliyesi imha olundu.

Ve 31 Ağustos 1922 günü ordularımız İzmir'e doğru yürürken, serseri bir kurşunla vurulan

Deli Erzurumlu'ydu. Devrildi,

kürek kemikleri arasında toprağı duydu. Baktı yukarı baktı karşıya. Gözleri
hayretle yandılar, önünde sırt üstü, yan yana yatan postalları her seferkinden daha kocamandılar. Ve bu postallar daha bir hayli zaman üzerlerinden atlayıp geçen arkadaşların arkasından seyredip güneşli gökyüzünü ihtiyar bir muhacir karısını düşündüler. Sonra.

Sonra sarsılıp ayrıldılar birbirlerinden ve Deli Erzurumlu ölürken kederinden yüzlerini toprağa döndüler.»

Sustu Garson Mustafa.

Sordu Aşçıbaşı Mahmut Aşer:

« Bitti mi?»

« Bitti.»

« Sahiden bitti demek.»

« Sahiden bitti, usta.

Daha neyi bekliyordun ki yazsın?» « Bilmem.
Doğrusun, yavrum.

Daha neyi yazacaktı.

Gâvuru yendik, girdik İzmir'e.

Sonra.

Sonra Cumhuriyet oldu.

Velâkin... »

Konuştu Metrdotel:

« Dilinin altında bir şey var, Aşçıbaşı, çekinme söyle.» «
Kimden çekineceğim.

Yani, destan bitmesine bitti, biraz acı bitti lâkin. Yüreğim üzüldü bayağı. Şöyle ferah, şöyle yiğitçe koşarken kapana tutulmuş gibi oluyor insanın ayağı.»

Metrdotel bir tuhaf güldü.

Ses çıkarmadı Garson Mustafa.

Bilecik İstasyonu'na girdi tiren.

Ve yataklı vagonda, ikinci bölmede, üst katta horluyordu Hikmet Alpersoy. Güzel kahkahalı adamdan eser kalmamıştı uykuda. Uyku ihtiyarlatmıştı onu gözlerinin rengini örtüp ışıksız bırakarak yüzünü. Ve şimdi ipek pijamasının içinde altmış yaşında bir sarhoştu horlayan. Ve aynı bölmede, alt katta Burhan sırtında pamuklu hırkası (hiçbir zaman vazgeçmedi bu hırkadan) oturmuştu yatağının kıyısına. Sivaslı Ahmet Paşa tarihini okuyordu. Kafasında bir öntasarı: vagon atelyesini büyütmek. Tiren Bilecik'de fazla durunca baktı pencereden Burhan, pencerenin altında konuşuyordu tiren polisiyle Metrdotel: iki masmavi adamdılar. Bu sırada altmış kilometre kadar güneyinde Bilecik'in çoktan geçmişti İnönü'nü yaklaşıyordu Eskişehir'e Haydarpaşa'dan 15.45'de kalkan katar.

510 numaralı üçüncü mevki vagon.

Koridor.

Koridora çıktı mahkûm Süleyman.

Karşılaştı Kartallı Kâzım'la.

İkisinden başka kimse yoktu.

Fısıldadı Kartallı Kâzım:

« Merhaba, Süleyman.»

« Merhaba, köylüm.»

« Sahanlığa gel, Süleyman, rahatça konuşalım.»

« Burası daha iyi.

Tanışmayan iki yolcuymuşuz gibi yan yana pencereden bakıyormuşuz gibi yaparız.» Ve öyle yaptılar. Sordu Süleyman: « Sen nereye böyle, köylüm?» « Ankara'ya. Sonra Halil'in gittiği yere.

O hapisanesine, ben oteline.» « Öyle mi söylediler?» « Kimse bir şey söylemedi, ben düşündüm.

Ne olur, ne olmaz.

Hapisanenin duvarını bir de dışardan ölçeriz.

Fena mı?» « İyi .»

« Bizim şairden ne haber, Süleyman?» « Onu bizden beş ay önce gönderdiler.» «
Biliyorum.

D...'ye gitti.

Yani mektup geliyor muydu?» « Geliyordu.

Köylüm, onu da mı selâmetledin yoksa?» « Elbette yerine kadar. Fakat berbat bir şey D...'nin hapisanesi. Duvarları dehşetli yüksek. Ama aşılmayan duvar mı vardır?» Süleyman güldü: « Peki, sen böyle tek

başına icabederse hani hangisini ilkönce aşıracaksın?» « İlkönce Celâl'!.»

« Demek daha çok seviyorsun onu?» « Sevgi meselesi değil, herif şair.» « Halil de âlim.»

Kartallı Kâzım düşündü cevap vermeden önce: « Doğru, o da ilk postalık olacak zaten. Ama evvelâ Celâl. Dedim ya şiir yazıyor, şiir yazıyor, boru değil. Senin şiir yazdığın var mı? Yalnız yazılanı güldür güldür okursunuz. Ben gördüm nasıl yapıldığını bu işin, bahçıvanlıktan beter bir şey turfanda sebze yetiştirmekten bile zor. Şiir yazarken dikkat ettin mi Celâl'e, her seferinde sanki herif on beş yaşında kız olmuş da kıvrana kıvrana kemikleri açılıp çatırdayarak ağrılar içinde çocuk doğuruyor, sanki her seferinde dünyayı yaratıyor yeniden.» Süleyman içerledi biraz: « Nerdeyse Celâl'e tapacaksın, be köylüm.

Zaten bizde halkın bir garip hayranlığı var şairlere Namık Kemal'den beri. Fakat senin muhabbetinde bir sebep daha görüyorum: Seni de sokacaktı destana, fakat sokmamış.» « Sokmasın.

Daha iyisini, daha doğrusunu bulmuştur.

Yoksa bitirmiş mi destanı?» « Bitirdi.» « Güzel oldu mu?» « Elbette.

İçerde bizde üç kopyası var.

Sana birini vereyim.

Yalnız sen hâlâ vazgeçmedin köylüce, anarşistçe düşünmekten.» « Ne gibi?» « Kendi kendine işlere kalkışıyorsun kimseye danışmadan.

Eğer düşündüğün şey lâzım olursa sen, ben değil, bunun mesulleri söyler önce kimden başlanacağını.» Somurttu Kartallı Kâzım.

Acayip bir üzüntü geçti sarı kurt gözlerinden: « Peki, anladık.

Halil'le oraya gitmek de mi hata?

Eskişehir'de inip döneyim mi?» « Hayır, köylüm, hattâ benim hapisaneyi

Fuat'ınkini de bir yokla.» Bahtiyar; yayıldı dişsiz çocuk ağzı Kartallı Kâzım'ın, bağırdı âdeta:

« Seni gidi, bulgur pilavı Süleyman, seni.» Süleyman telâşlandı: « Bağırma, köylüm.» Sonra sessizce güldü.

Bütün arkadaşlar bilirdi bulgur pilavı hikâyesini.

Sekiz yıl önceye ait bir hikâye:

Süleyman'a verilmişti konuşup anlaşmak işi Kartallı Kâzım'la.

Bulutsuz bir yaz günüydü.

Yorulmuştu ve dehşetli acıkmıştı Süleyman Kâzırn'ın bahçesine vardığı zaman.

Burda güneşin altında sebze bahçesi yeşil fasulya sırıklarının sessizliğiydi göz alabildiğine. Ve toprağın üzerinde ıslak su arklarıyla kırmızı domatesler.

Kâzım oturuyordu altında çardağın.

Uzakta, mısırların arasında eğilip kalkıyordu beyaz başörtülü bir kadın.

Mavi bir duman tütüyordu çardağın arkasından.

Bol zeytinyağlı ve sirkeli diri yeşil bir salata ve kızaran bir et kokusu vardı havada.

Çardakta bir saat kadar konuştular:

Süleyman ihtiyatlı ve kurnaz

Kâzım alaycı ve cesur. Ve kızaran et kokusu havada devam etti her dakka çoğaltarak Süleyman'ın açlığını. Nihayet mavi gözlü, yalnayak bir kız çocuğu bir tencere getirdi, iki tahta kaşık ve iki baş kuru soğan: «Buyrun,» dedi, açtı Kâzım tencerenin kapağını. Öyle yavan bir bulgur pilavıydı ki karşısına çıkan umutsuz bir yenilgiyle yüzünü buruşturdu Süleyman ve darılmış gibi fısıldadı:

« Teşekkür ederim, Kâzım Efendi, karnım tok.» Güldü sarı kurt gözleri Kartallı Kâzım'ın, her halde birçok sefer böyle gülmüştür Hoca Nasreddin'in de gözleri. Bulgur tenceresini Kâzım gönderdi geri. Kızarmış et, salata ve irmik helvası getirdiler ve iki şişe kırk dokuzluk. Utanmış, fakat cesur ve bütün hücumlara hazır yemeğe başlarken Süleyman, konuştu Kartallı Kâzım yavaşça: « Bizim köylünün çoğu bulgur yer malûmunuz, siz de fakir köylü için çalıştığınızdan...» Süleyman kesti sözünü Kâzım'ın:

«Haklısın, Kâzım Efendi,» dedi, «ama ben de haklıyım, et kızartması yavan bulgurdan iyidir. Fakat istersen şimdi bulguru da getir yürütürüz helvadan önce... » Ve öyle yaptı Süleyman fakat bu kurtarmadı onu o günden sonra «Bulgur pilavı Süleyman» diye anılmaktan. Bütün arkadaşlar bilirdi bulgur pilavı hikâyesini.

Kartallı Kâzım tekrarladı:

« Seni gidi bulgur pilavı Süleyman, seni.»

Ses çıkarmadı Süleyman.

Tirenin penceresinden tükürdü gecenin içine.

Sonra eğilip konuştu aşağıda toprakta tirenle birlikte giden birine söylüyormuş gibi:

« Allahla aramız nasıl, köylüm?»

Kâzım cevap verdi canı sıkılarak:

« Bildiğin gibi.»

Karşı taarruzundan memnundu Süleyman.

Kâzım devam etti:

« Allahsız yaşayabiliyor insan, ama Allahlı da yaşayabiliyor. Benimki gibi olursa hele, suya sabuna dokunmayan politikayla uğraşmayan bir Allah. Muska gibi bir şey, Süleyman, rahmetli babamı hatırlamak gibi bir şey.» Süleyman güldü: « Görüşmeyeli bu işi çok düşünmüşsün kaçacak bir de kapı bulmuşsun köylü kurnazlığıyla.» Cevap vermedi Kâzım. Her şeye rağmen Allaha inanıyordu ve düşmandı Bulgarlara. O kadar ki (...) derhal dünyaya küser sonra hemen bulurdu tesellisini: «Ya Balkan Harbi'nde hamile kadınlara yaptıkları yalandı bu mille tin,» diyerek,

(...)

Bir ayak sesi geldi. Kâzım'la Süleyman döndüler, baktılar. Koridora çıkmıştı Sakaryalı Şakir. Ve bölme kapılarına tutuna tutuna, ince bacakları üstünde su dolu karnını taşıyarak yaklaştı Kâzım'la Süleyman'a.

Ağzının içinde ağlayan bir düdük varmış gibi konuştu: « Bilecik daha uzak mı?»

Ürktü Süleyman.

Güldü Kâzım.

Süleyman cevap verdi:

« Bilecik'i çoktan geçtik.»

Kâzım karıştı söze:

« Uykuda mıydın?»

« Uyumak ne mümkün, hemşerim. Bilecik geldi geçti demek. Şimdi nerelere indirirler bizi? Ben şimdi ne edeceğim? Nerelere gideceğim?..»

Artık gülmüyordu Katallı Kâzım. Tekrarlıyordu boyuna Şakir elleriyle kupkuru kafasını yumruklayarak:

« Ben şimdi ne edeceğim? Tirenlerde öleceğiz. Atarlar tiren yoluna bizi:

Kurda kuşa yem olacağız. Ben şimdi ne edeceğim? Ben şimdi ne edeceğim?»

Gözleri yerde susuyordu Süleyman.

Ve bir daha dönülmemek üzere geri götürüyordu sarsıntılarla ayın içinde Şakir'i

(artık bu bir daha olmaz, artık bu son, ben şimdi ne edeceğim? ben şimdi ne edeceğim?) kederli tıkırtılarla 510 numaralı üçüncü mevki vagon...

VII

Gün ağarıyordu.

Muazzambuzlu bir cam gibiydi gökyüzü.

Ve bozkır kupkuru ve kaskatıydı.

Kireç, kil vekaya tuzu.

Ve geniş dalgalarla donmuş tepeler.

Hızla artan bir rüzgâr gibi aydınlık sürdü bozkırın üstüne bulutları kırmızı mavi sarı.

Her seferinde zaten güneş batarken ve doğarken gelirler bozkırın üstüne başka dünyalar gibi bulutlar...

Güneş çabucak yükseldi yarım mızrak boyu, bozkır ortaya çıktı büsbütün: bir iklim yeni doğmuş bir seyyareden aydaki vadilerin kederli susuzluğu,

ne bir dam,

ne bir tekerlek izi,

ne de o mutlu çağırışı insan eline uzanan bir yemişin, hayvansız ve otsuz sonsuz yalnızlığı hiçbir şey vermek istemeyişin.

Baktıkça bu küstah toprağa insan kendi soyunun ilk kavga narasını duyuyordu yüreğinde, bir kayanın altında kesmek onun yolunu ve hep birlikte çığlıklarla üzerine saldırıp bir mamutu yener gibi yenmek onu.

Yukarda dağıldı bulutlar.

Haydarpaşa'dan 15:45 de kalkan katar ufacık fakat cesur bir oyuncak gibi geçiyor bozkırı.

Nihayet bir adam göründü. Bir başına, üzerinde bir eşeğin.

Bir köy göründü nihayet (ağaçsız ve penceresiz) toprak ve tezekten ibaret.

Bir kız çocuğu çıktı yerin içinden.

Bakımsız, fakat sıhhatli bir kedi yavrusu gibi şirin ve pisti.

Boyundan büyük bir testiyi yüklenmişti.

Baktı tirenin arkasından.

Yuvarlacık burnuyla kokladı havayı.

Güldü.

Yanakları çukur çukur oldular.

Babası yoktu Zehra kızın, neden yoktu?

Belki bir yerlere gidip dönmemişti bir daha.

Belki de dönecekti.

Kimbilir belki bugün ikindi üzeri bozkırın içinden çıkagelir. Anası içerde henüz uyanmamıştı Zehra kızın. Ama belkisi, kimbiliri yok, ama muhakkak o bir daha uyanmayacak. Çarşafsız, simsiyah yorganın altında çırılçıplak yatıyor arasında sevinçle sıçrayan pirelerin, kaskatı upuzun. Ve bozkırda gülüyor beş yaşındaki Zehra kız ölünün koynundan çıktığı halde farkında olmayacak kadar dünyadan habersiz ve dünyadan dehşetli haberli: boyundan büyük testiyi taşıyacak ve tirenin arkasından bahtiyar bakıp ve koklayıp bozkırı gülecek kadar.

Tiren yaklaşıyordu ki Etimesut'a birdenbire telsiz istasyonunun antenleri.

Solda çıplak tepelerin arasından (fırlıyormuş gibi yukarı, atlıyormuş gibi ileri) telleri ve potrelleriyle yükseldiler. Onlar bu kibirli, kısır toprağın ortasında insan soyunun emeği, aklı ve ümidi gibi güzeldiler.

Etimesut'da durdu tiren.

Etimesut bir numune köyüdür galiba.

Ve bundan dolayı numune mekteplerinden kanaviçe örneklerine kadar bütün numune örnek ve modeller gibi yalancı ve ölüydü.

Muharrir mahkûm Halil'in böyle düşünmesine rağmen tesviyeci mahkûm Fuat beğendi Etimesut'u.

Kalktı tiren.

Sağda bozkır ağaçlanmıştı.

Akasyaydı çoğu.

Korkak, kuşkulu ve tereddütlüydüler.

Halbuki cesurdur akasyalar ve kanaatkârlıkta geçtikleri halde develeri bu toprakta tutunabilmek için Ankara'da bir müteahhit kadar para yemişti herbiri.

Mahkûm Halil'in böyle düşünmesine rağmen mahkûm Fuat memnundu akasyalardan.

Tiren Gazi İstasyonu'nda durdu.

Bir taksi gidiyordu asfaltın üzerinden Ankara'ya.

Üç hava gediklisi vardı takside ve nar çiçeğinden bir kadın. Kadın arasındaydı pilot Yusuf'la telsizci Vedat'ın, şoförün yanındaydı makinist Rahmi. Yaşı on sekizdi makinist Rahmi Çavuşun. Genç ve hayret içinde bir fareye benziyordu sivri, esmer suratı. Ve kurşunî-mavi üniformasında kıravatı yerine iyice yerleşmemişti henüz. On sekiz yaşındaydı makinist Rahmi Çavuş, on sekiz yaş. On sekiz yaşında yürek bir sapan taşı gibi fırlatılır ve kafamız omuzlarımızın üstünde değil, nerelerde? nerdedir?

On sekiz yaşında hatırasız yatılır,

on sekiz yaşında pırıltılar ilerdedir:

bir yanı deniz derya

bir yanı yemyeşil ormanlık,

bir yanı gayya kuyusu

bir yanı bizimle başlayan dünya bir yanı günlük güneşlik

bir yanı rüya,

bir yanında sırt üstü yat,

yıldızlara bak,

bir yanı dümdüz

göz alabildiğine koş,

bir yanı tozluk dumanlık

bir yanı bomboş, habbeler kubbedir, pireler deve bine bin katılır, on sekiz yaşında hatıralar düşünülmez anlatılır.

Fakat makinist Rahmi neyi anlatacaktı? Hava Gedikli Okulu'na girmeden önce bir hapisane bakkalında çıraktı. Sefil torbalan ve zavallı tabakaları hiçbir zaman ağzına kadar dolduramayıp tahan pekmez, kuru fasulya ve kömür taşıdı bir buçuk yıl taş dükkânla demir kapının arasında. Makinist Rahmi neyi anlatacaktı?

İlkokulu aç karnına ve aktardan çalınan kalemlerle bitirdiğini mi, yoksa babası (kara sakallı bir kadayıfçıydı) öldükten sonra anasına kendi eliyle zampara getirdiğini mi? Neyi anlatacaktı makinist Rahmi?

Hapisane bakkalı pehlivan Hüseyin'i mi? Ard ayakları üstüne kalkmış ihtiyar bir ayı gibi Hüseyin dolaşırdı karanlık dükkânı homurdanarak. Sesi bir kız çocuğununki gibi ince ve şirret olurdu sevinirken ve küfrederken. Ustasından dayak yerken Rahmi derhal çömelir avuçlarıyla örterdi yüzünü ve parmakları arasından kurnaz ve masum gülümserdi, her nedense, bakkalın karısına.

Elli yaşında vardı yenge.

Simsiyah, sımsıkı başörtüsü.

Bacakları kupkuru, göğsü dümdüz.

Saçları ve dişleri takma.

Fakat inanılmayacak kadar mavi, hain ve edepsiz gözleriyle belki de Rahmi'yi bir şeylere hazırlıyordu. Rahmi öyle sanıyordu ki artık bu dükkândan bir daha çıkamayacaktır: (çırağının adam olmasını ister mi bakkal Hüseyin?) «Hep burda geçecek böyle yüz, böyle bin hesaba gelmez yıllarım. Hem de sonunda şu karanlık köşeye ceviz çuvallarının altına kazılacak mezarım..»

Neyi anlatacaktı makinist Rahmi,

Hava Gedikli Okulu'na nasıl girdiğini mi?

Bir öğretmen yatıyordu hapiste.

Yüreğinde bir başka dünya olduğundan rahatı yoktu.

İçerde cezası, dışarda ahbabı çoktu.

Kulakları kocaman, boyu kısacık, aptalca bir şey gibi gelirdi adama.

İnanılmaz ama parasız yazardı mahkûmların istidasını.

Gardiyan Memet'i dışarda işe soktu.

Bir idamlığı aldı darağacından.

Can ciğer ahbabıydı müdürün.

Halbuki hafta geçmezdi ki hakkında çifte aylı bir zarf gelmesin.

Bir sünnetçi hapiste yatıp çıkmıştı . Hırsız, nekre, kardiyak, dev gibi bir adam, bir gözü kör. Aktörlüğe meraklı ve Halkevinde rejisör.

Rejisöre gönderdi Rahmi'yi öğretmen (bakkal Hüseyin'den gizli), Rahmi'yi şube reisine yolladı rejisör (reis dayısıydı) ve Rahmi girdi Gedikli Okulu'na, (...)

Neyi anlatacaktı makinist Rahmi Çavuş? Ne bir tek atlayış, ne bir tek uçuş, yeryüzündeydi işi ve ilgilendirmez nar çiçeğine benzeyen bir kadını hangarda motorların temizlenişi. Rahmi Çavuş şoförün yanında arkaya dönmüş avuçlarıyla kapamıştı yüzünü, (kimbilir neden?) ve parmakları arasından masum ve kurnaz gülümsüyordu nar çiçeğinden kadına. Kadının gözleri yengeninkiler gibi edepsizdiler (fakat hain ve mavi değil yumuşacık ve yeşil ve sürmeleri içinden Rahmi'yi süzmüyorlardı, ve belki bundan dolayı Rahmi'nin yüreğinde hafif bir diş ağrısı gibi bir sızı vardı ve bir

lokma keder,) kadının gözleri baygın bakıyordu pilot Yusuf'a. Küstah, tıknaz ve sarışındı pilot Yusuf. Ve sol kaşının üstündeki yara yeri şımarık ve dargın bir çocuk edası veriyordu pembe beyaz yüzüne. Nar çiçeğine benzeyen kadın , (otuzluk, otuz beşlik ve onun nar çiçeğine benzeyişi dudak boyasının ve ipekli emprimesinin işi zaten.) dokundu tombul parmağıyla Yusuf'un yara yerine. Ve gözleri edepsizliklerini kaybetmeden tuhaf bir ıstırapla bir abla, hattâ bir anne sesiyle sordu:

« Bu neden oldu böyle?» « Bu mu?

Bu, hiç, yara yeri.» « Çocukken daldan mı düştün?» Güldü istihfafla pilot Yusuf, (kahverengi meşin bir ceket giymişti üniformasının üstüne bilhassa en kalını ve en kabasından seçilmişti boyun atkısı): « Daldan değil, iki bin metreden.» « İki bin metreden mi?

Minareden ne kadar yüksek?

Vah gülüm.

Tayyareden, şey, uçaktan düştün demek?» « Pek de düştük sayılmaz, kendimiz atladık.» Ve pilot Yusuf kadına merhametle gülümseyerek anlatıyordu artık: « Tecrübe uçuşundayım

Eskişehir üzerinde,

Yüzbaşı Rıfat'la beraberiz.

Boyuna kumanda veriyor bana, halbuki işten anlamaz, bir aldırmadım, iki aldırmadım nihayet kızdı kafam, kaldırıp attım kendimi.

Paraşüt geç açıldı biraz.

Kaşımızdan yaralandık.» Sustu.

Ve çocuk dudaklarının ucuyla ilâve etti hemen: « Bunlar ufak iş!..» Konuştu küsmüş gibi kadın: « Niye bu mesleğe girdin?

Ben seni bırakmazdım, eğer (eğer annen olsaydım, diyecekti az daha), karın, şey, nişanlın olsaydım.» Babasının (vapur kaptanıydı) sesiyle cevap verdi

Yusuf: « Kadınlar karışmaz böyle işlere.

Hem bizim meslekten üstünü var mı?

Üstünü, şereflisi? (Şimdi kendinindi sesi).

Harbe girelim de bir o zaman anlarsın benim ne adam olduğumu.

Sonra, evet, havalarının istiklâlini kaybeden millet (şimdi bir radyo hatibinin sesiyle konuşuyordu), yok olmaya mahkûmdur... » Kadın batırdı ateş kırmızı sivri tırnaklarını Yusuf'un dizine: « Gülüm,» dedi, «gülüm, anlıyorum senin ne adam olduğunu, ben şimdi de anlıyorum, ama kuzum gülüm, muharebe olmasın.» Telsizci Vedat Çavuş da (on dokuz yaşında, buğday benizli, ince uzun) aynı fikirdeydi. Korktuğundan değil (belki korkardı hâlâ karanlıkta tek başına yatmaktan ve hâlâ babasından korktuğu muhakkaktı, harbetmekten korkmayı aklına bile getirmemişti fakat, aynı fikirdeydi Vedat açılması gecikir diye elektrikçi dükkânının. Çünkü harp biter bitmez askerlikten çıkıp açacaktı dükkânını İzmir'de. Babası memurdu Vedat Çavuşun, ticaret yapmış, bağları da var. Vedat'ı sırf haylazlığı yüzünden terbiye olması için gedikli okuluna attılar.

« Doğru. biz harbe girmeyelim,» dedi. « Öyle ya,» diye dargın konuştu pilot Yusuf, «babanın küflü altını çok. Dükkân işi malum.

Ama harbe girilmezse biz pilotlar ne halt edelim, oğlum? Biz nasıl gösterelim kendimizi? Kaptıkaçtı şoförü gibi yolcu mu taşıyacağız?» « Uzun etme, parası bol sivil pilotluğun... » « Orası öyle ama, yalnız para yeter mi be adama, sivilliğe boş ver, üniforma, oğlum, üniforma... » « Yusuf, gülüm, ya bu genç yaşında ölürsen?»

Çavuşların üçü de hayretle baktılar yüzüne kadının. Makinist Rahmi omuz silkti, güldü telsizci Vedat, cevap verdi pilot Yusuf: « Ne olacak? (üçünün adına konuşuyordu), hem yalnız harpte mi ölünür? Daha bir hafta önce Teğmen Ali'yle Başçavuş Hasan yirmi metreden meydana saplanıp kömür oldular. Sonra, bir ay önce, siste dağa çarpıp parçalandı Şahap'la Selim, sonra .. saymakla tükenir mi? Hem, ölümse ölüm, zaten ölümü göze almadan bu halt yenir mi?» (Bunu, sırf böyle övünülür diye söylüyordu, yoksa farkında değildi neyin göze alındığını, yirmi yaşındaydı o ölüm öyle mânâsız bir şeydi onun için.) Makinist Rahmi karıştı söze, (anlatacağı şeyden kibirli ve bahtiyardı ve bilhassa bahtiyardı söze karıştığından): « Bizim Raşit Çavuş makinist benim gibi ben yaşta belki bir yaş büyük Gelibolu'da bir kız seviyordu. kızı başkasına verdiler. Raşit arlandı bundan. Talim uçağına atladığı gibi sözde yasak, makinistler uçamazlar gerdek sabahı çarptı kendini kanat, motor, damadın damına. Ev mev, kız mız, Raşit falan cayır cayır yandılar hep beraber... »

Pilot Yusuf yandan memesini sıktı kadının. Ve mırıldandı bir şarkının ilk sözlerini:

« Delisin, deli gönlüm.. »

Sonra bağırdı sarhoş olmuş gibi birdenbire:

« Ölümse, ölüm.. »

Çiftlik kümeslerini geçmişti taksileri çoktan.

Etlik Bağları gözüküyordu karşıda, solda.

Dipte, ilerde Ankara Kalesi.

Bu bahar sabahında, asfalt yolda,

serin bir su fısıltısı gibiydi lastiklerin sesi.

Yumuşak bir şarkı mırıldanıyordu motor.

Şoförün emrinde makina, (insanın emrinde hiçbir hayvanın olmadığı kadar) makina bir cep saati rahatlığıyla işliyor. Üzerlerine doğru gelip tekerleklerin altından kaçan asfalta bakıyor şoför, yürekte ışıklı halkalar genişliyor, genişliyor.

İpodrom'a yaklaştılar.

Şoför bir bahçe iskemlesinde oturur gibi oturmuştu. Kırk yaşında vardı.

Matruştu.

Yakın arkadaşlarındandı hapisteki şairin, (kimbilir şoför Ahmet'in destandaki macerasını belki de ondan almıştı şair). Merakla dinliyordu gediklileri. «Eski ordularda süvariler,» diye düşünüyor,

«şimdi tayyareciler. Onların da en süslüydü üniformaları bunların da. Onlar da en delilerle en gençlerden seçilirdi bunlar da öyle. Ölüme en yakın onlardı o zaman şimdi bunlar.» Ve baktı dikiz aynasından Yusuf'un yüzüne: sarışın ve küstah olan ve çizgilerine hayat bütün

haşmetiyle henüz dolan. Baktı Yusuf'un yüzüne, telsizci Vedat'a baktı, baktı yanında oturan makinist Rahmi'ye.

Hepsinde, kırışıksız alınlar ipekli kâat gibi dümdüz, hepsinde açlığını bile bilmeyen aç bir yüz. Yaşamışlar bir lokmacık henüz, henüz bir lokmacık hatıraları var, yükleri böyle hafif ölüme böyle kolay gidiyorlar... ipodrom'un yanından geçiliyor. Ve yepyeni bir şehir karşıdadır: kibirli ve muzaffer inkâr ederek varoşlarını bozkırın ortasında başıboş bir israfla peyda oluveren.

Geçiliyor stadyomun yanından: burası hazır elbise gibi bir tuhaf yeni, bir tuhaf ütülü ve şehre değil de camekânda bir mankene giydirilmiş gibi duruyor.

Şoföre seslendi kadın:

« Dur, beni burda bırak,» dedi.

Kadının ustalığını beğendi gedikliler: ne olur ne olmaz, subaylar bile yaka silkiyor Merkez Komutanı Demir Ali'den.

VIII

Haydarpaşa'dan 15:45'de kalkan katar girdi sessizce Ankara Garı'na. Saat sekizi çeyrek geçiyordu (beş dakika rötar).

Ankara Garı'na bahar:

İstasyon polisinde artan gizli bir telâş, üçüncü mevki bekleme salonunda köylü yapı işçileriyle ve büfesinde göbekli bir marula benzeyen İstanbul hasretiyle gelir.

Ankara Garı temizdir, rahattır ve bilhassa yenidir.

Fakat mermerlerinin aydınlığına rağmen anlatılması öyle zor (yahut öyle kolay) bir şey vardır ki rüzgârında bağrışılmaz, koşuşulmaz, yüksek sesle gülüşülmez Ankara Garı'nda.

O kadar ki kalkacak tirenlerini ses-büyütenlerle haykırdığı zaman boş bulunursa insan şaşırır, başka bir dünyadan sesleniyorlarmış gibi.

Mahkûmlar indi tirenden bavulları ve jandarmalarıyla.

Kelepçeleri vurulmuştu yine. Yürüdüler ilgi uyandırmadan, (yahut uyanan ilgiler belirtilmedi).

Yalnız, bir kadın bir kadına:

« Bunlar Alaman casusu,» dedi, (sarışındı Süleyman).

Mahkûmlar yola koyuldular jandarma merkezine doğru (aktarma tirenlerini orda bekliyecekler).

Bir köylü hamal taşıyordu bavullarını.

Issızdı caddeler:

belki erken
belki geç

belki ölü bir saat,

belki duvarların arkasına çekilmiş hayat.

Yığın yığın

kat kat

mermer

beton

ve asfalt.

Ve heykel
ve heykel

ve heykel,

insan yok fakat.

Ve sonra bozkır: en beklenilmedik yerde
ve her şeye rağmen şehrin içine kadar giren,

ve sonra derhal toprağın sonsuzluğu...

« Süleyman,» dedi mahkûm Halil,

«şehirle bozkırın kavgasına bak.» « Görüyorum, henüz ayakta olsa da bozkır yeniliyor.»

Durdu tesviyeci mahkûm Fuat, okşadı ince bıyıklarını kelepçenin demiriyle, bir tezgâha bakar gibi şehre baktı:

« Ben beğendim Ankara şehrini kardaşlar,» dedi, «aklım ermez ama yapı işine belli ki ter dökmüş bizim işçi milleti temiz iş çıkarmışlar.. »

Bakıyordu gökyüzüne mahkûm Melahat: Gökyüzü masmavi geniş rahat. Hop, lastik top.

Çocukluğu geldi, kızı geldi aklına. Topunu havaya fırlat kızım, havaya fırlat.

Topu yok kızımın.

İstanbul'a mektup:

«Anne, lastik bir top al benim kıza, koskocaman, kıpkırmızı olsun, benim gümüş küpeleri sat.»

Topunu havaya fırlat kızım, havaya fırlat. Nerde top oynayacak? Gökyüzü gözükmez bizim sokakta. Havada bulut, sen bunu unut.

Havada yüzen tek bulutu gördü Melahat: bir çocuk gömleği gibi küçük şirin ve beyazdı, ve uçsuz bucaksız mavilikte gidiyordu gülümseyerek.

Karşı kaldırımdaydı Üniversiteli, (bırakmamıştı peşini mahkûmların) baktı Melahat'ın baktığı yere bulutu ve gökyüzünü gördü, hatırladı Tolstoy'un «Harp ve Sulh»ünü:

Toprağın kavgasını yüreğinden at, bul ki gökyüzünü, ordadır bahtiyarlık, kuşkusuz, sefaletsiz, geniş, yüksek, rahat, büyük sırrını orda çözer hayat...

Güldü.

Ve kaybetmeden muazzam ihtiyara saygısını: «Toprakta yenilmek, insanlardan kesmek ümidi,» diye düşündü, «hazım zamanlarının felsefesi yahut.»

Ve o bunları düşünürken yukarda, sonsuz mavilikte bir çocuk gömleğine benzeyen bulut yarılır gibi bıçakla yırtıldı ortasında üç motorlu bir uçakla.

Baktı uçağa Üniversiteli ve düşünceler kafasında atladı birbirinden:

«Teknik ter ve kan içinde kurtuluşu getiren teknik elektrik, motor, mazot pike yapıyor pilot kolan vururken Emirgân Korusu'nda ben çınar asma salıncak yar gelip yar gidip sallanacak pilot aklını oynatsa bir bomba atsa, mitralyöz ateşine tutsa yahut Londra, Belgrad, Roterdam.

Tolstoy büyük adam

her şeye rağmen büyük,

düşman askerleri ne güzel konuşturur

Sivastopol Harbi'ndeki hatıralarından almış bunu,

Sivastopol önünde yatan gemiler

Harp ve Sulh'ün Fıransızca tercümesindeki not:

'Ateş kes zamanlarında düşman orduların askerleri toplanırlardı bir araya ve anlamadıkları halde birbirlerinin dilini kardeşçe gülüşürler vururlardı omuzlarına birbirlerinin.

Harbi hazırlayanların ruhu yanında onlarınki ne kadar yüksek onlara, ayrı milletlerden gelmişler diye onlara, insan ve kardeş değilsiniz düşmansınız, diyenler..' Ben Tolstoy kadar büyük bir yazıcı olabilirsem eğer.

'Sevgilim elini ver, öpecek değilim, götüreceğim onu yeni bir dünyayı işleyen ellerin arasına.' Bu şiiri bitirip bir yerde bastırabilsem Selma dehşetli sevinecek.»

Bir köşeyi dönünce göründü Vilâyet Jandarma Merkezi.

İki katlı, beton bir yapıydı bu.

Muzaffer olmuştu yine tahta evlerin ortasında:

İkinci elden Ankaralı müteahhitle Macar kalfaların kübik üslûbu.

Mahkûmlarla jandarmalar girdiler.

Melahat erler koğuşunun önünde sofada kaldı, kelepçeler söküldü nezarete kapatıldı ötekiler bodruma bavullarıyla beraber. Çimento çıplak ve aydınlık. Bavulların üstüne oturdular.

Süleyman:

« Yorulmuşum be,» dedi. Dayadı başını duvara. Ve kalın sesinde bir parça alay ve bir hayli hasret, başladı sevgili şarkısını mırıldanmaya: «Hayatı gel içelim gel içelim puseden kadehlerle.» Büyük bir ciddiyetle gazete okuyor Fuat.

Ve Halil hatırladığını farketmeden hatırlamaktadır: Polis müdürlüklerinde odalar, jandarma nezaretleri, hapisaneler, herbiri kopmuş bir yürek gibi vurup akıllı kederinde geçiyorlar kilometre

taşları gibi durup yolunun kenarında. Hudut boyundaydı ilki jandarma nezaretinin, bir âsi denize ve mısır tarlalarına yakın,, bodrumundaydı hükümet konağının: ıslak gemi enkazıyla dolu penceresiz simsiyah derinde nasıl uzun tereddütlerle tutuştuydu alev:

Bir kibrit yakabildiydi.

Hava bir öldürülmüşün cesedi gibi çıplak ve alildi duruyordu aydınlanmadan yerli yerinde.

Bağırdı, tekmeledi kapıyı Halil ve çavuş bir mum getirip koyduydu.

Dışarda, güneşin altında saat sabahın dokuzuydu.

Halil bir insan kokusu duyduydu da, yürüdüydü insana doğru, mumu elinde.

İnsan:

Gözlerinin arkasında: kapanık

İnsan:

siyah, uzak bir bıyık, bir unutulmuş evde bir pencere gibi camsız karanlık ve ayaktaydı parçalanmış bir omurganın üzerinde.

Korkuluyormuş gibi akıntıya kapılacağından insanı bir çıpaya zincirlemişlerdi bacağından.

Halil'in selâmını almadı insan
kaldı yine öyle hep bir başına
kendi gözlerinde. Deli,
karasevda, melankoli.

Üç gün üç gece deliyle başbaşa bıraktılar Halil'i. Deli zincire bağlı,

Halil birbiri peşinden yaktığı mumlarla. Sonra çıkarıldılar atıldılar bir gemide ambara. Yedi gün yedi gece yolculuk. Ve İstanbul'da geçerlerken köprüden (Halil deliyle aynı zincire bağlı ve süngüler iki yanda) peşlerine takıldı çoluk çocuk. İlkönce tuhaf bir utanma duydu Halil sonra büyük bir rahatlık. Ve bu rahatlığı bir daha kaybetmedi artık.

Evinin her basılışında aynı rahatlıkla açtı kapıyı. Ve müdüriyette her kalkışında sopanın altından (yanaklarında parçalanmış gözlüğü ve tabanlarında ayıpladığı bir sızı) yüreğinde fakat hiçbir şey söylememiş hiç kimseyi ele vermemiş olmanın rahatlığı, aynı rahatlık... Ve galiba üçüncü girişinde İstanbul Cezaevi'ne aynı rahatlıkla yattı açlık grevine arkadaşlarla beraber, ve tayınları yastık yaptılar ayaklarında pıranga ve ıslak çimentoya uzandılar yarı çıplak. Ve şarkta akrepleri, toprak koğuşları, karpuzlarıyla ünlü hapisanede Halil'in üstüne uşaklarını saldırdı Kürt beyleri ve beline inen odunla devrilmeden önce Halil aynı rahatlıkla yardı üçünün kafasını. Ve Ankara'da, münferitte kitapsız, kalemsiz, ve insansız gündüzleri bir avuç leblebiyi yere atıp sayarak ve geceleri sayarak pencereden şehrin ışıklarını aynı rahatlıkla tek mi çift mi oynadı kendi kendine. Anlamak: en büyük rahatlık.

Karşı konulmaz zoru sosyal zaruretlerin ve kavga:

akıl,

yürek,

yumruk,

alabildiğine nefret,
kin,

alabildiğine merhamet,

sevgi,

insan insanı sömürmesin diye

ve daha âdil bir dünya daha güzel bir memleket için...

Fakat kapattı gazeteyi hışımla:

« Vatan sevgisinden bahsediyor Nuri Cemil,» dedi,

«sıkılıp utanmadan

vatan sevgisinden bahsediyor!» Keyifle konuştu Süleyman: « Hele şükür, senin de kızdığını gördüm be .

Ne sandın idi ya?

Bahseder.

Bir yandan vatanı satıp bir yandan böyle bahsettiler.

Vatan sevgisi mi bu hergelelerde?

Hangi vatan sevgisi?

Sandalya, depo, fabrika, çiftlik, apartıman sevgisi.

Mülkünü, sermayesini al

sandalyasını çek altından,

heriflerde düşman toprağı olur vatan.

Bütün tarih boyunca bu böyle.

Fıransız inkılâbında

düşman ordulara rehber oldu asilzadeleri Fıransa'yı ezmek kırallığı kurtarmak için...

Ve beyaz Rus ordularının iplerini çeken
Vırangel'in, Kolçak'ın Denikin'in,

Alman, İngiliz, Japon kapitalistleriydi.

Ve bizde

Hanedanı Âli Osman ve etrafındakiler

Londra bankaları ve Venizelos'la beraber yürüdüler fethetmeye Türk milletinden Anadolu'yu.

Ve hattâ laf aramızda, millî Çin lideri Çan-Kay-Şek, Amerikan parası ve Japon silâhlarıyla... » Süleyman'ın sözünü kesti Fuat:

« İnsanlığın Hali romanında Malro'nun lokomotif ocaklarında bir yakılışı vardır işçi Çinlilerin...»

Devam etti Süleyman: « İberik yarımadasının 'en büyük vatanseveri' Franko saldırdı Faslı Arapları ve Alaman uçaklarını halkçı İspanyol vatanının üzerine.

Ve işte Verdun kahramanı Mareşal Peten,

Fıransız kasketlerinden ürkerek
Fıransa'yı düşmana teslim eden...

Vatan sevgisi mi bu hergelelerde?

Hangi vatan sevgisi?» Halil güldü.

« Yine coştun, Süleyman... » « Coştum ya, elbette coşarım.» Fuat takıldı:

« Şimdi bu coşkunlukla bir satranç partisine var mısın?» « Ona da varım.

Ama siz Halil'le oynayın önce yeneni ben yeneyim.» Halil çıkardı bavuldan satranç takımını. Tahtasını kendileri boyamışlar, taşlarını kendileri oymuştular.

Oyun ilkönce sükûnetle başladı.

Şart koşmuştu Halil:

«Sürülen taş geri alınmayacak.»

Altıncı hamlede Fuat bu şartı bozdu.

Halil kızdı.

Devam etti oyun.

Süleyman birlik oldu Fuat'la Halil'i kızdırdı büsbütün.

Devam etti oyun.

İkide bir Fuat'a akıl öğretiyordu Süleyman. Fuat kızdı bu sefer: « Sen karışma, şaşırıyorum.» Devam etti oyun.

Fuat'ın şahı bir başına kaldı tahtada. « Şimdi beni on hamlede mat edersen edersin, Halil, edemedin mi pata.» « On hamlede değil, on beş.» Süleyman atıldı: « Hayır, on iki... »

Üçü de bilmiyordu kaç hamlenin gerektiğini. Bağırıp çağırıyorlar kibirli bir inatla gürültü ediyorlardı. Dışardan kapıya vuruldu: « Ne oluyor be?

Dövüşüyonuz mu?» Sustular.

Gülerek baktılar birbirlerinin yüzüne. Süleyman cevap verdi: « Dövüşmüyoruz, meraklanma, onbaşım, konuşuyoruz.» « Dövüşmeyin, dövüşmeyin.

Adam gibi konuşsanıza...»

Kapıdaki gitti.

Ve oyun patayla bitti.

Çıkardı gözlüklerini Halil, çıplak iki çocuk gibi kaldı gözleri: tertemizdiler bir parça kederle gülümsüyor ve üşüyordular. Yumdu gözlerini Halil.

Kırmızı, yeşil halkalar döndü kapakların karanlığında ve sonra durgunluk simsiyah geldi. Açtı derhal gözlerini Halil, gözlüklerini telâşla taktı. Gözleri kavanozda iki balık gibi ürkmüştüler. Baktı: gitgide daha sıcak, gitgide daha net, tekrar ışıkla ve renkle geldi eşyada ve insanlarda hareket. Sordu Süleyman: « Nen var, Halil?» « Bir şeyim yok. Karanlık meselesi.» « Anlamadım.» « Karanlık kötü şey, Süleyman, yalnız karanlığı görmek karanlıktan başka bir şey görmemek kötü.» Süleyman güldü: « Kör olmak desene şuna.

Bence de sakatlığın en müthişi bu.»

Fuat karıştı söze:

« Kolsuz, ayaksız kalmak, kör olmaktan iyidir.»

Halil birdenbire bir şey hatırlamış gibi Fuat'a sordu:

« Kavgan gözlerini istese vermez misin?»

«-- Hiç düşünmemiştim.

Mutlak icabederse ama onu da veririz. Bunu şimdi niye sordun?» Süleyman kuşkuyla baktı Halil'e: « Yine gözlerin mi yoruldu?» « Hayır. (Fuat'a döndü Halil). Senden iki yaş gençtim, Fuat, bu işe girdiğim zaman. En olmaz şeyi düşünen, en ağır fedakârlığa hazır, dehşetli merhametli, müthiş merhametsiz, ve lirizme düşman ve bir hayli romantik, kusurları ve meziyetleriyle velhasıl delikanlı bir münevverdik. Sen anlamazsın, şükür ki amelesin, Süleyman anlar.

Halkın kokusunu ilk aldığı kitleye ilk geldiği zaman bir tuhaf tezattadır münevver delikanlılar: bir yandan topyekûn inkâr eder fert olarak kendini, yine kendi kendiyle uğraşır öbür yandan. Ben de kendi kendime sorardım:

Her şeyini vermeye hazır mısın, Halil?

Evet.

Gözlerini?

Evet.

Kör olduktan sonra da söylerim, yazarlar,

kör olduktan sonra da dövüşmek kabri... » Fuat güldü: « Doğru düşünürmüşsün,» dedi,

«ama bu durup dururken şeytanın bile gelmez aklına.» « Münevverin aklına gelir.» Fuat sordu:

« O zaman da gözlüklü müydün?»

Halil düşündü:

« Yani yine gözlerin hasta mıydı, diyeceksin.

Gözlüklü değildim.

Fakat belki hastalık başlamıştı.

Bilmiyorum, Fuat...

Hâlâ bilmiyorum ya hastalığın adını.

Hâlâ teşhis koyamadılar.

Fakat mesele bunda değil... »

Kapının demiri çekildi dışardan.

Hep o yana baktılar.

İki jandarmayla Melahat açılan kapıda göründü.

«. Çocuklar, biz gidiyoruz.»

(Ankara Hapisanesi'nde kalacaktı Melahat, zaten ötekiler de ayrılacaklardı birazdan: Süleyman doğuya, Fuat kuzey taraflarına,

Halil bir bozkır hapisanesine gidecekti).

« Biraz dur, abla.» İpekli, kırmızı bir mendil verdi Fuat: « Gözünün yaşını silersin aklına geldikçe kocan. Zaten bu onun yadigârıdır. Sen sakla, daha iyi...» Halil sordu: « Onbeş liran var, değil mi?

Şu beşi de al, yirmi olsun. Her hafta mektup yaz, kuzum. Oldukça rahattır Ankara Hapisanesi. Yerleş, kızını da getirirsin yanına...»

El sıkıştılar,

Melahat'ın gözleri yaşardı biraz.

Melahat güldü.

Melahat kayboldu.

Kapandı kapı.

Ve dışardan demiri tekrar sürüldü...

İkinci Kitabın Sonu

ÜÇÜNCÜ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Toprak gözalabildiğine dümdüz,

çırılçıplak,

ve kırmızı biber gibi acı.

Batıda bir tek,

uzun kavak ağacı.

Bozkırda hâlâ dolaşıyorsa da kokusu sararmış kekik gök çiçekler,

çoktan kurumuştu

ve geven otları safi dikendiler.

Başköy'le Bakırlı'nın arası sekiz saat çeke,

Nigâr sabah ezanından beri kaçıyordu kocasının köyünden hovardasıyla.

Terlemiş memeleri.

Vakit öğleye yakın.

Isındı bıyam otları.

Toprakta uğultu.

Bozkırda cırlayak böcekleri ve çekirgeler söylüyor en umutsuzunu şarkıların. Altı aylık bebesi kucağında Nigâr'ın.

Bozkırın üstünde bulutlar bembeyaz, üstüste ve ağırdı. belli belirsiz kımıldanıyordular. Durdu Nigâr.

On adım önde giden
Mustafa'yı çağırdı.

Mustafa yıkmış kasketini ensesine, bakıyor bulutların arasından geçen bir çaylağa Yırtıcı mahlûk germiş kanatlarını, sessiz sedasız, kâattan resim gibi, bulutların arasından akıyor.

Bulutlarda bir avlanmaz kuş olmak...

Kuyunun başındaydı kavak.

Nigâr oturdu kuyunun taşına. Peştemalının altında karnı haindi ve yumuşak.

Bebek çıkardı kundaktan yumruklarını. Kundakta düğmeler dikili iki sıra on ikişerden yirmi dört. Bir tanesi cam. Eğilse üstüne içinde kendini bir elma kurdu kadar görür adam.

Vakit ikindiye yakın. Çekirgeler ve cırlayak böcekleri bozkırda hâlâ bitirmediler şarkılarını. Bir tilki geçti yolun alt ucundan ve çovanlann ardında kaybolmadan önce dönüp baktı kuyunun taşında oturanlara.

Bebek ağır geliyordu Nigâr'a. Kocasının dölü. Ve Mustafa diyordu ki: « Köyde ölen çocuğun hesabı mı var?

**Ölü
sayılm
az altı
aylık
ölü
Çaylak
yırtıcıd
ır.**

Tilki kurnaz.

Kuyu derin.

Bozkır uçsuz bucaksız ve kırmızı biber gibi acı.

Devrildi cam düğmenin içinde bir küçücük kavak ağacı. Nigâr'ın kucağından bebek düştü kuyuya. Yolcu yolunda gerek bebek rahat uyuya...

Rahatlığında yalnız kalmadı bebek. Mustafa ile Nigâr mapusanede aynı rahatlıkla uyuyordular.

Kalede jandarmalar ileri geri.

Fır fır ötüyor düdükleri.

Yıldızlar görünüyor bulutların ardından.

Mapusane çeşmesi bir başına avluda yandan akıyor yandan. «Mapusluk bir şey değil ayrılık var bir yandan.»

Altıncı koğuşta on dört kişiydiler. Mustafa kapının dibinde. Sözleri yumuşacık kapalı ağzı açık. Elini şarkı söyler gibi dayamış yanağına. Hamamda kir çıkarır gibi çıkarıyordu hapiste yorgunluğunu. Uykusu bahtiyardı ve memnundu hayattan.

Mustafa'nın solunda Hamza.

Hamza bir avuç döşeğinde bağdaş kurmuş oturuyor, ufacık. « Vur,» dedi Hamza'ya, çiftliğinde çalıştığı Nuri Bey, «Dürzadelerin çobanını vur.»

Nuri Bey ki jandarma çavuşuyla ayak ayak üstüne atıp konuşur, Dürzade saymaz da Nuri Beyi çobanına kırdırırsa bacağını sarı ineğin, elbette ki bu çoban yaylanın düzünde vurulur arkadan, kızıl kanla dolar ak kepeneği.. . Hamza çoktan unutmuştu çobanın yüzünü. den çıkıp gelse bile tanıyamaz. Nuri Bey tutmadı sözünü. « Ceza giydirtmem,» dedi.

Giydirdiler. « Hapiste bakarını,» dedi.

Bakmadı. Bilhassa bunu affetmedi Hamza. Ye mektup yazacak müddeime Beyden korkmasa.

Ortalık işiyordu. Hamza kalktı namaza.

Hapiste Allah,

hapiste sineklerin çeşidi, tahtakurusu, pire, bit, yeniden görülecek hesaplar, insanı hırsından ağlatacak kadar ümit, dostluk ve düşmanlık, hapiste kuşku, hapiste vefa, fakat girmiyordu hapise inadetmiş bir defa: pişmanlık.

Kabahat
ölenin,
dışarda
kalanın,
cezayı
verenin.

Koğuşların kapıları açılıyor.

Mapusâne çeşmesi bîr başına değil avluda artık.

Geliyor çeşmenin yandan akan suyuna, bir geyik sürüsü gibi bir perişan kalabalık.

Kahve ocakları yandı.

Kerim çıkardı zuladan bıçağını aldı üzerine. Dört kat yatağının tepesinde Şakir Ağa uyandı. Gece Musa'yı ıslatıp münferide atmışlar. Esrarkeş Aptül çırptı kollarını horoz gibi öttü. Kumar yedinci koğuşta nerdeyse baslar.

Yolunuz açık olsun günaydın arkadaşlar.

Başgardiyanın odasını vermişlerdi Halil'e.

Tek başına.

Masası ve karyolası vardı.

Odası tekmil duvarlar ve kitaplardı.

Ve fotoğrafları, Ayşe'nin, Fuat'ın ve Süleyman'ın.

Kapının üzerinde iki harita:

Şimalî Afrika ve Şark cephesi.

Burda bazan kendine kızacak ve utanacak kadar rahattı Halil.

Şimdilik galiba tekrarlanmayacak:

açlık grevleri ve Şarkta Kürt beylerinin uşaklarından yenen dayak.

Dizine vurup piposunu, külünü döktü Halil, baktı kapıdan yana.

Şirin bir utangaçlıkla aralandı kapı, gıcırdadı rezeler ve yuvarlak başı önde ürkek bir tosun gibi içeri girdi «Peder».

Mapusâne asıl ismini çoktan unutmuştu Peder'in, belki kendisi de unutmuştu asıl ismini. Çocuklar koğuşunda sübyan babalığı yapmıştı ve «pederlik» kalımıydı o günlerin.

Adımda bir duraklayıp yürüdü Halil'e doğru, sonra yırtık, kocaman asker postallarını birbiri üstüne basıp tombul boynunu büküp durdu.

« Çalışmıyorsun, bubacığım, niye çalışmıyorsun?»

« Merhaba, bubacığım,» dedi.

Sesi de gövdesi gibi tıknaz ve bodurdu.

« Merhaba, Peder.»

« Çalışmıyorsun, bubacığım, niye çalışmıyorsun?»

« Gözlerim ağrıyor, Peder, gece uyuyamadım.»

« Niye uyuyamadın, buba, hanım ablamı mı düşündün?» Halil güldü: « Evet.»

« Yalnız onu mu düşündün, buba?» « Hayır.»

« Beni de düşündün mü, muhterem bubacığım?» « Sen aklıma gelmedin, Peder.»

«Ben aklına gelmedim demek?» « Gelmedin.»

Peder çömeldi Halil'in karşısına: Bir cigara çıkardı koynundan. Kibrit istedi. Vahşî bir tapınış gibi içiyordu cıgarayı.

Gözlerini şehvetle sımsıkı yumuyor ve ağzı iki yana yırtılacak gibi uzayarak dumanı ıslıklı solumalarla çekiyordu içine.

Tek lâf etmedi cigara bitene kadar.

« Sana bir diyeceğim var, buba. Bana Afyon'da ceza kesen reis buraya reis gelmiş. Bir mektup yazacağız, ceket pantul isteyeceğiz. Afyon'da veriyordu. Kararı okuyunca sana 24 sene verdik oğlum, dedi.

Ben ne dedim?

24 seneyi yatarım, buba, sen de her yıl bana bir ceket pantul göndereceksin ama.» « Gönderdi mi, Peder?» « Gönderdi.

Sonra ben buraya gelince kaldı.

Şimdi söyleyim yaz, bubacığım.

'Muhterem reis buba, evvelâ selâm ederim, iki gözlerinden öperim.

Bana vermiş olduğun cezayı kabul etmiyorum.

Ama niçin kabul etmiyorum?

Sen sözünde durmadın.

Bana bir kat elbise gönderirsen gönder, göndermezsen al cezanı geri.'

Yazdın mı?» « Yazdık, imza?» « İmza istemez elden yollayacağım.»

Halil, Peder'in suçunu ilk defa merak etti: « Peder, senin suçun ne?» « Kız kaçırmak, bubacığım.» « 24 sene çok be, Peder.» « Ölü de var, bubacığım, iki üç tane kadar.» « Peki nasıl oldu bu iş?»

Peder cevap vermeden önce düşündü biraz:

« Bubacığım,» dedi, «ben söyleyim sen yaz gazeteye basarız.

Ben bu kaçıracak olduğum kızın bubasına çalıştım iki buçuk sene.

Bu herif son hayatında tuttu kızı bir zengin yere verdi fakat.

Bubacığım olmadı bu iş falan dediysem de kızı bana verimkâr olmadı.

Ben ne yaptım?

Gittim bir tabanca aldım, bir de kama.

Ben parayı nerden buldum?

Kolay:

Uşak şirketinde çalıştım, şeker değirmeninde iki ay.

Burda çalışırsan para verirler adama.

Bir tabanca aldım, bir de kama.

Yaz günü.

Ağustosa

Yaylaya bunlar arpa yonmasına gitmişler.

Ben de gittim.

Vukuatın meydana geleceğinden haberim yok.

Fikrim:

dönerken yolda çevireceğim bunları kızı kaçıracağım. Pustum, bekledim. Saktım: bunlar ateş yaktılar yemek yediler biraz. Sonra ayın aydınlığında biraz yonma biçtiler. Yattılar.

Ben ne yaptım?

Yüzümü boyaladım ateşin kömürüyle. Ben ne dedim? Beni tanımasınlar. Sonra usul usul yanaştım oraya, Kızın saçlarını kavradım sardım adamakıllı bileğime. Ne
kadar kuvvetim varsa bîr tartış tarttım kızı. Vay anam yandım, demesiyle beraber çullandım üzerine. Yandım, dedikçe, hemen öte yandaki anası olacak kızın acısına dayanamadı, geldi orağı bir takış taktı boynuma. Takmasıyta beraber, ben ne yaptım, bir bıçak, gitti tepesi üstü.

Sonra birisi daha geldi.

Ona da dah ettim.

Bindirdim omzuma kızı. Bayır aşağı yürüdüm. Attım omzumdan kızı, sürüdüm, sürüdüm, sürüdüm, kesildim. Bir müddet geçti aradan. Öbür tarlanın yüzünden iki adam geliyor.

Silâhlı.

Ben ne dedim?

Vuracaklar beni.

Bu kızı bırakacağım dedim ben kendi kendime.

Kızın donunu çıkardım bıraktım çıpçıplak. Bir şey yapmadım ne yatan söyleyim. Sonra geldim köye.

Bindim bir hayvana. Murat Dağı'nda gezdim bir buçuk ay. Bir müddet geçti aradan.
Bu iş böyle olmayacak. Ben ne dedim?

İyisi mi gideyim olayım mapusaneye teslim. Kız da ölmüş sonradan. Gitmedikçe dan ederdim bıçağı, öldürmüşüz yavrucağı... »

Hepsi bu kadar mı, Peder?»

Bu kadar,

ama dur bir şey daha var, onu da söyleyim yaz.

On yaşındaydım bizim köye geldiğinde Yunan.

Bir sürü kalabalık katır matır öyle yığıldı doldu her tarafa. Bir on sekiz yaşında dayımın bir oğlu vardı dah ettiler süngüyü gitti. Komit diyorlardı, çete. Sonra dayım dipçiği vurduğu gibi Yunan dili boğazına tıkandı öldü. Sonra Yunan belki yüzden fazla doluverdi evimizin içine. Zavallı anneciğim beni bırakıp kaçamadı, kaçamadığı taktirde mecbur oldu kalmaya. Odaya koymak istediler ırzına taarruz için, o da girmediği taktirde dah ettiler süngüyü.

Bir vakit geçti aradan, iki gâvur çocuğu gökte uçan kuşu sapanla vuruyor, getiriyorlar tutup çıkarıyorlar gözlerini. O zavallı kuş ne yapsın? Çıkıyor yukarı tavana bir, bir çarpıyor kendini yere. Yahu, düşünüyorum ki niçin çıkardılar bunun gözünü? Tabiî ben de cahilim, kuşun gözünü çıkaracağınıza kafasını kesin dediysem de biz böyle görmüşüz diyorlar atamızdan, dedemizden. Sonra...

Bir müddet geçti aradan. Sonra... bu kadar işte, muhterem bubacığım...»

Halil güldü:

« Sözlerinin yarısı yalan, Peder.»

Peder buruşturdu suratını ağlamaya hazır altı aylık tombul bir çocuk kafası gibi. « Değil bubacığım.» « Peki hepsi doğru mu?» Peder cevap vermedi. Halil ısrar etti: « Söylesene.»

Peder konuştu şımarık bir kurnazlıkla: « Yalan da var, bubacığım.» Güldü: « Nur olasın,» dedi.

«Ben görüşme yerine gideyim, muhterem bubacığım.» « Bugün görüşme günü mü, Peder?» « Görüşme günü.

Görüşmecim yok ama görüşmecilere bakmak hoşuma gider.» Kırptı yumuk gözlerini: « Katık da çıkar, bubacığım, görüşmeciler sevabı sever... »

II

Hamdi,

Çerkeş'in Kabak Köyü'nde 336'da dünyaya geldi.

Tuzladılar.

Yumuşaktı.

Sevindiler oğlan olduğuna.

Kırkı çıkmadan buğdayın dibinden güneşe baktı, Öğrendi toprakta yatmasını.

Ev karanlık toprak güzeldi.

Çiçek çıkardı 337'de, ellerini bağladılar.

Ve 1339'a kadar dolaştı dünyadaki 36 haneyi 4 sokağı.

Hayvanları ve yağmuru sevdi. Helva yalnız bayramları pişiyordu.

Ağlamadı artık Hamdi dayak yerken babasından anası.

Fırtınalı bir kış oldu

1925'e girerken (eski tarih 1340). Öküzün bir teki öldü. Babası gitti askere.

Çok rahmet yağdı. Çok çok kabak yediler. Jandarmalar geldi, «martinleri» vardı.
Bir karakuş dadandı köydeki civcivlere.

926"da beş yaşındaydı.

Bir kötürüm keçiyi emanet ettiler.

Keçiyle kırlara gittiler.

Bir türlü tutamadı bulutları Hamdi.

Rastlamadı kurda.

Tanıdı otları Hamdi.

Çok çok bulgur yenildi.

Kurak gitti havalar 27'de. Yarıldı toprak. Ekin tane almadı. Uğultular geldi yerden. Aynı yılın ortasında babası döndü askerden. Çok az kabak yediler.

Hamdi zıpka ve mintan giydi.

Sünnet oldu (1928).

929'da indi Çerkeş pazarına: kendisi babasının kucağında, eşekte, arkada, yerde anası. Pazarda meyvalar;

ayna, çakı, bıçak. Çok rahmet yağdı o yıl. Çok tarhana içildi. Çok bol oldu kabak. Ve yine o yıl tavuğun ardına elini sokup çıkardı yumurtayı, tavuk ölmedi. Fırtınalı bir kış oldu 1930'da. Tahsildarı gördü: atı vardı heybesi vardı bıyıkları yoktu.

Ertesi yıl, kızlarla beraber davar dölü güttüler. Hamdi çorap ve çarık giydik (1931 Birinciteşrin 7).

932'de kızlar sırtüstü yatırıp el attılar uçkuruna. Bağırdı. Kızların memeleri vardı.

Fırtınalı bir kış oldu 1933'e girerken. Dondu Meral Çayı., O kış ilk defa gitti balığa. Merkebe odun sardı. Canavara rastladılar. Bir samanlık yandı köyde. Babası başladı ortakçılığa.. Memelerinden

başka şeyleri de vardı kızların, 34'de soyadı aldılar ŞENTURK diye. Babası yalnız devlet işlerinde kullandı bunu, anası hiç kullanmadı. Fakat Hamdi bu adı sevdi. Hamdi Şentürk on üç yaşındaydı. Sapanın tutağını emanet ettiler.

Ve öküzlerle Hamdi toprakta iki çizgi gelip gittiler. O gece gizliden tütün içti. Dayak yedi babasından Ve ertesi gün bir kız yatırdı samanlıkta Su dökündü.

35'de kurak gitti havalar. Ne tepeler yeşerdi ne ekin tane aldı. Bir kız kaçırdılar köyden.

Merkep öldü.

Kesekli olmadı herk.

Babası dövdü anasını bayıltıncaya kadar.

O yıl ilk defa Hamdi, gitti namaza.

36'da anası öldü. Komşular kazdı kabri. Gördü ağladığını babasının: yaşlar inceden ince

kara sakalına dökülüyordu.

Uyumadı.

Cigara içecekti az daha babasının karşısında. O yıl çok yağmur yağdı. Bol bol kabak yediler.

Herk kesekli oldu 37'de. Kabardı toprak.

İlk defa Çerkeş'de karpuz yedi. Düşündü zengin olmayı: «Yüz liram olsa,» dedi.

Evlendi
(1938).

Kavga çıktı dağ yüzünden Türbelilerle.

Karanlıkta silâh attı iki taraf.

Vergi bakayaya kaldı.

Yüzük oynadı gençler odasında.

Fırtınalı bir kış oldu ertesi yıl. Aynı yılın Teşrininde üç arkadaş Zonguldak'a indiler. Şurdan şu tarafa tut bütün deniz. Girdi ocağa. Kânununda aynı yılın, bir sabahtı,

Şentürk'ü kömürün altından çıkardılar kan içinde yüzü gözü, elleri simsiyahtı. Bir beyaz karyolada hayata veda etti (1939).

Rahmetli Hamdi Şentürk'ün bir oğlu doğdu (1940).

Tuzladılar.

Ahmet koydular adını: Hamdi oğlu Ahmet Şentürk.

Aynı yılın sonlarında yine kavga çıktı dağ yüzünden Türbelilerle karanlıkta silâh attı iki taraf.

Üç ölü kaldı yerde, üç kişi hapse girdi, Ahmet'in dedesi bu meyanda.

1941'de Ahmet görüşmeci geldi hapis dedesine, anasının kucağında. Kanunun heybetini ne bilsin bebek! Ahmet bakıyordu mapusaneye pembecik ağzında iki ön dişiyle gülümseyerek. Tahta parmaklık ve tel kafesti görüşme yeri, ayıracaktı mapuslarla görüşmecileri, fakat onlar

karmakarışıktılar çok şükür. Dedesi aldı Ahmet'i kucağına ve kovdu biraz fazla sokulan Peder'i.

Aynı toprakta, aynı işin insanları, hep birbirine benziyordu köylü görüşmeciler. Yalnız ayrıydı gelinleri Şakir

Ağanın: kalın uzun güzel besili kısrak gibi iki genç kadın. Peştemalları kızıl kıpkırmızıydı üç etek entarileri. Feslerinde altınlar ve alevli al şalvarlarıyla güneşten inmiş gibiydiler bu fakir bayram yerine.

Arı kovanı gibi uğulduyordu tel kafes, havada parça parça cümleler ekleniyor birbirine:

« Ne düşünüyorsun? Düşünmek geçti. Ne kadar düşünsen oldu bir sefer.»

« Hastalığı, ölümü, misafiri bildirir saattir saati olmayan insana örümcekler.»

« Hemen torbaya sarılırsın, öpsene ananın elini.» « Dört gün evvel de geldi, boşver canım.» « Ah oğul, analar meler, oğullar melemez... »

« Para getirdin mi para?»

« Şakir Ağa on kile un vermiş büyük memuranlara.»

« Benim babam harp içinde yaşamış gitmiş ta kırlangıçların memleketine kadar.»

« Kadınlarda dokuz nefis bir akıl var.»

« Harbe gireceğiz

Kitap kavliyle gireceğiz. Kuran'dan okudu hocalar, ebcet hesabıyla. Rumanya'yı, Bulgar'ı vurup Tuna ağzına ineceğiz. Bulgar'ın topları bizden yana çevrilmiş bizimkiler Bulgar'dan yana.»

« Bulgur getirdim senin gardiyana.»

« İnsanoğlu hey, doğması, büyümesi, nerelerde gezintisi, bir de kalışı nerelerde... »

« Cezamı okudu reis, bağırdım 'Yaşasın Cumhuriyet' diye.» « Az mı kestiler cezayı?» « Az değil, çok. Lâkin öyle sırma giymiş, sıralanmış kürsüde reisler, hoşuma gitti, keyiflendim, bağırdım.»

« İnsanoğlu güle benzer bir dakkada soluverir.»

Yalnız 24'lük Ömer'di konuşmayan.

Çömelmiş oturuyor, yumruğunu vuruyor dizine.

Gidip geliyor yumruğun içinde tahta ağızlık.

Kısmış gözlerini.

Bakıyor karşısındakinin yüzüne ve düşünüyordu 24'lük Ömer: « Yine yaz geldi, çalı dibi adam kabul eder... »

Halil dışarıya baktı pencereden: görünüyor demir kapı, üstleri ve eşyaları aranıyor giriyor görüşmeciler. Karşı yoldan geçen pazarcının bir tuhaf kişnedi beygiri. Havayı kokladı Halil. Bozkır ikliminde rüzgâr ansızın çıkar ve hızla kasırgalaşır. Bu sefer de öyle oldu. Sıcak ot kokuları geldi önce sanki alt başta bir samanlık yandı. Karakolun bayrağı dalgalandı. Kavaklar pul pul ürperdiler. hava

kan gibi ılık. Bir çocuk kahkahası bir çığlık ve hemen arkasından toz duman. Güneşe baktı Halil.

Ordaydı

uzaklarda,

yükseklerde,

**yuvarlak,
kırmızı**

ve bulanıktı ötesinde toz dumanın.

Halil kapadı pencereyi. Yumdu gözlerini.

Kafasının içinde güneş: bir alevden ağırlık ki 3 defa milyon defa 2000 milyon ton.

Ne iyi

ne fena

ne güzel

ne çirkin

ne haklı

ne haksız,

bir muazzam

bir uçsuz bucaksız hayat.

Beher metre karede 100.000 beygir kuvveti takat.

Ne akşam

ne sabah

ne
ü
m
it
ne
ey
va
h
ne
aş
ağ
ı

ne yukarı.

Saatta 600 bin kilometre esen
beyaz gaz kasırgaları. Atomlar
iyon halinde.

Tekrar ölümünde

tekrar doğumunda

tekrar kemalinde ve kopuşlarla, sıçramalarla başsız ve sonsuz, bana bağlı olmadan benden evvel var olup benden sonra var olan.

Pencereyi açtı Halil. Bozkır'dan ansızın
gelen rüzgâr geçip gitmişti ansızın. Tam
karşıda marangoz Şükrü'nün karısı Zeynep
duruyordu. Ufacık kızını tutmuş elinden.
Bir yoğurt bakracı öbür elinde. Ayakları
çıplak, yüzü ağır ve mübarek .

Dört yıl önce aldılar kocasını, peşinden indi şehre. Şükrü hapis, Zeynep çapacı bahçelerde.

Ve her gün dört senedir:

yağmur, çamur,

rüzgâr, sıcak,

kar kıyamet geliyor demir kapıya aynı saatta.

Ve daha on bir sene her gün gelecek.

Ve yine hep böyle gözlerini kaldırmadan bakacak erkeğine, hiçbir şey beklemeyen bir anne gibi fısıltılarla konuşacak ve bakracı usullacık bırakıp gidecektir.

Halil güneşe
baktı: Orda
yükseklerde,
uzaklarda,
berrak ve kırmızı
ve Zeynep'in
çamurlu, çıplak
ayaklarından
büyük değil

yüreksiz ve
ufacıktı.

Her şeye rağmen insan olmanın saadetiyle ve saygıyla güldü Halil, Şükrü'ye haber vermek için koştu içeri...

IlI

On iki dükkân vardı hapisane avlusunda, taş duvarın dibinde, kaybedilmiş sandıklar gibi çaresiz ve küçülmüş.

Ve yeryüzündeki bütün küçük dükkânlar gibi birbirlerine dehşetli benzedikleri ve yan yana durdukları halde herbiri kendi kederiyle yapayalnız, bir başınaydı dibinde taş duvarın. Evkafındılar.

Açık arttırmayla kiralanıyordular mapuslara. Birincisinde
bağdaş kurmuş terziler. Enselerinden kesik gibi başları
göğüslerinde. Terziler, müdür beyin gömleği ütülenmeli.

Terziler, makasınız leyleğe benzer, sap sap tire sarkar
ağzınızdan terziler. Gülmek iyidir, terziler, neden gülmemeli?

Gülmek yardım eder. Terziler.

Sinirli ince bacaklarıyla durmadan düşer, kalkar, koşar terzilerin eli, bir kaybolur, bir çıkar külot pantolonun teyeli. Bağdaş kurmuş terziler. Terziler.
Terzilerlerin makinası Singer 1897 modeli. Kalaycı Şaban Ustanındı ikinci dükkân. Zaçyağı, tuzruhu, kum ve bakır, ve kıpkırmızı ıslak ayaklar: kalaycı yalağında çalkalanıp kıvranıyordu çocuk çırak daracık omuzlan sağa, incecik beli sola ve çıplak bacakları bitişik. Dipte ağır bir hayvan ciğeri gibi körük, toprağın içinden bakan ateş, tepside kalay, pamuk, nişadır ve pöstekisinde kıvranışlara ve pırıltılara hâkim Şahmeran gibi oturan Şaban Usta,

Üçüncü dükkân iki yıldır boş, kapalı.
Atmıyor soğumuş ölü bir yürek
kapısında kilit.

Bitişikte katırcı kunduralarıyla yemenilerin tabanındaki dünya:
eskici Raif Ağa dişsiz şaşı sağır ve müdürün kasasında 150 sarı altın.

Aynacı Asrî Yusuf'undu beşinci dükkân. Yaldızlı markaların resimliklerin ve yağlı boya kırmızı güllerin arasından bakan aynalar. Çıplak kadınlar duvarlarda, ve taş basma bir mareşal. Aynacı Asrî Yusuf'da dalgalı kumral saçlar yandan taralı, süzme bal aydınlığında gözler, kartal gagası burun, ve kırpık, cesur bir bıyık. Asrî Yusuf en şık adamıydı mapusanenin, sarı iskarpinleri boyasız görülmemiştir.

27'li ve Ilgazlıydı Yusuf.

Ilgaz.

Ilgaz'a gittiniz mi?

Ne zaman bulundunuz?

Ilgaz:

4 mahalle, 600 hane, 1000 nüfus,
hükümet konağı, karakol ve şube,

aşçı, fırın, demirci, semerci, bakırcı. manifatura, bahçe ve tarla yorgunluk geberesiye. Ve üstü otel, alt katı kahve olan 3 tane han.

Şafakla uyanır Ilgaz, yatsıda yatar. Cansıkıntısı sabahlara kadar.

Memurlar: poker,

delikanlılar: zar, her iki taraf rakı. Ve uzakta gökyüzüne yakın bembeyaz karlarıyla yukardaki yüksekteki geyiklerin ve çamların memleketi.

Kasabanın dışında,
Ilgaz Dağının eteğinde doğdu Yusuf.

Babası evvelce terzi iken rençber sonraları Kadir Usta.

Anası Şehriban Kadın. Kadir Usta öldü Balkan Harbi'nde, Yusuf'u dedesi büyüttü (zaptiye tekavüdü 3 lira aylık alırdı kâat para bir inek bir ev bir öküz 15 dönüm tarla).

Yedi yaşında terzi çırağı oldu Yusuf ve mektebe girdi.

Belleyemedi terziliği fakat okudu ortaokulun son sınıfına dek.

Sonra gurbete gitti katırcılarla:

İnebolu, Kastamonu, Çankırı, Ankara. İstanbul'da askerlik.

Ve tezkere alıp Ilgaz'a henüz dönmüştü ki «Çıktık açık alınla on yılda her
savaştan.»

O gece dehşetli içti Yusuf.

Bir «hep yek» yüzünden oldu en yakın arkadaştan:
işletti makinayı.

15 sene verdiler.

Kendi seçti soyadını «Asrî» diye. Ona göre asrîlik
komik değil. O kadar ki soyadını sonra kullanıp «Yusuf Asrî»
olacağına, bilerek, isteyerek başta kullandı «Asrî Yusuf» oldu. İşini
seviyordu Asrî Yusuf. Aynacılık asrî meslek sayılır: yeni harflerin
süslü majeskülleri ince fırçalar yağlı boya ve kimya.

Kalabalıktı dükkân:

İhtilastan yatan Çopur İhsan Bey,

Trabzonlu Bakkal Sefer

(ihtikârdan) ve İlyas Kaptan

(kalpazan) Asrî'ye çay içmeye gelmiştiler.

İlyas Kaptan

ne kaptan, ne de kalpazandı,

dolandırıcıydı sadece.

İlyas Kaptan çayı kırklama şekerle yudum yudum içiyor ve forslu şapkasının altında emniyette anlatıyordu: « Ben bugün kalpazanlık ilân ediyorum. Kursunu Sabranya'da görmüştüm 80 basamak bodurumda göz bağlı. Bilmiyorum kim verdi bana bu dersi.

Gizli her şey sır. Bolşevikler, menşevikler...»

İlyas Kaptan Batum'da bulunmuştu Bolşeviklerin geldiği sıralarda, bu muhakkak. Ama nasıl ve neden? Belli değil, belki kaçakçı olarak.

« Parayı kaldırmalı.

1000'lik Allah, 500'lük peygamber.»

Asrî Yusuf sordu: « Ya melekler?» « 50'lik, 25'lik.»

Kıllı suratını astı Bakkal Sefer, İlyas Kaptan devam etti

**bilgiç ve muzaffer: « Para var Allah var, para yok Allah yok.
Yüksek bir sözdür bu**

4800 kelimedir

ağır siyaset, ben ağır siyaset kullanırım şark siyaseti.»

Kurnaz, utangaç ve memnun incecik güldü. Oynadı ceketinin düğmeleriyle. Kaç kerre hapislerde aç kalıp dehşetli müsrif ve cömertti ceketini ve şapkasını sattı, fakat çapalı, sarı, kaptan düğmelerini asla.

**« Kaç çeşit çiçek varsa ona göre de rüzgârı var. İnsan demek ot demektir.
Otların pîri rüzgârdır. Her hayvanın kendine göre bir saltanatı vardır.**

Sessiz görüşürler vücutla.

Gelir gelir bir çapraz bakar öyle kulağını oynatır. Balıkların ağzından çıkan nefes döner döner harf olur, konuşurlar. Otlar bile birbiriyle konuşur rüzgârla, sesler havada kalır.»

Ayak ayak üstüne atıp çıkardı şapkasını: sıfır numarayla tıraşlı bembeyaz saygıdeğer bir baş ve kuşkulu simsiyah mahzun gözler.

« Elektrik tenekeden bulunmuştur, elektrik teneke, nasıl benziyor bak. Pîri öyle bulmuş onu. Dünya bir fendir yahu, her şey çalışmaktır (halbuki kendisi dehşetli tembeldi akıl almayacak kadar tembel). Her şey çalışmaktır dedik, lâkin insanlar insanların etini yiyor.»

Dükkânın kapısında Peder belirdi, uzattı içeri altı aylık çocuk kafasını, nerdeyse ağlayacak: « Kaptan buba,» dedi, «görüşmecin gelmiş, muhterem bubacığım.»

Kıpkırmızı oldu Kaptan.

Ümitli bir çift söz gibi güldü mahzun siyah gözleri.

Telâşla giydi şapkasını:

« Bizim muhtardır gelen.»

Elli kuruş attı Peder'e.

Bu son elli kuruşuydu ve muhtardan elli lira alamazsa dağda gömülü elli bine mahsuben, Kaptan açtı bu akşam. Eğildi öne doğru biraz, ellerini ovuşturdu ve zeybek oyununa hazırlanıyormuş gibi dizlerini kırıp topuklarını vurarak ceketinin eteğine çıktı dışarı.

Asrî Yusuf'a baktı Çopur İhsan Bey:

« O işe başlayalım mı,» demek ister gibiydi «fırsattır.»

Anladı Asrî Yusuf ve sordu Bakkal Sefer'e:

« Şu İlyas Kaptan, bilimiyon, 31 Mart'da eline geçse keserdin ya?»

« Keserdim.»

Sordu Çopur İhsan:

« Lâkin efendi ağa, 31 Mart'da tevatür işler olmuş. Sen bahriye askeriydin o zaman, değil mi hele?»

« Muini Zafer gemisinde askerdik» « Peki nasıl oldu bu 31 Mart?»

Ezbere biliyorlardı Bakkal Sefer'in hikâyesini fakat bugün ona bunu mahsus soruyordular.

Anlatmaya başladı Bakkal Sefer şüpheli altın dişleriyle kıranta bıyıklarının içinden: « Sabahleyin sivil giydi zabıtan, giderlerken dediler ki çavuşa: 'İhtilâl çıkarmış nizamiye askeri, size de gelirlerse bize uyun diyerek uyun amma fenalığa meydan vermeyin.'»

Çopur İhsan Bey, Asrî Yusuf'u dürtüp tasvipledi: « Zabitan da akıllı zabitanmış, efendi ağa.»

« Hem akıllı, hem bıyıklıydılar. Her neyse. Arası geçti biraz,

Parmakkapı'dan doğru bir mızıka çala çala geliyor. Herkes uydu bunlara. Beşiktaş'da basıldı karakol silâh alındı. Ama bilmiyoruz nereye gidilecek? Akşam ezanı Yıldız'a vardık.

Başımızda üç çavuş:
biri Memet Ali Çavuş,

biri İbrahim Çavuş.

Dizildik önüne sarayın.

Bağırdık üç defa 'Padişahım çok yaşa' diye. Balkona çıktı cennetmekan Sultan Hamid. 'Ne istiyorsunuz evlâtlarım?' dedi. Üç kişi çıktı huzura:
biri Memet Ali Çavuş, biri İbrahim Çavuş. Küfelerle ekmek dağıtıldı askere, sıcak sıcak.

Geleceğimizi biliyormuş demek. Daha ilerde silâhlar atılıyor. Neymiş o? Bir şey yok, orda sivil giymiş mektepli zabit gördüler, vurdular onu.» « Sen de silâh attın mı, efendi ağa?»

Yıllanmış bir kuşkuyla baktı İhsan Beye, Bakkal Sefer: « Atmadım, attıysam da havaya.

Her neyse, dört beygirli, kapalı arabayla Ethem Paşa geldi.

Asker etrafını sardı.

Doğru Ayasofya Meydanına.

Gece oldu, iyice karardı.

Orda yüksek bir şey yapmışlar nutuk okumak için.

Ethem Paşa nutuk okuyor.

Hayda bir şenlik.

Silâhlar atıldı.

Bunun şenlik olduğunu anlayamadılar,

'Sarıldık da kırılıyor muyuz?'

Bahriye ayrıldı.

Herkes kaçıyor.

Mızıka dağıldı, davullar kırıldı.

Neden sonra havuzlara geliyoruz.» « İşe biraz şaşkınlık karışmış, efendi ağa.»
« Karıştı doğrusu, İhsan Bey.

Her neyse.

Ertesi gün barutaneye gittik.

Orda bir zabit öldürüldü.

Şehre dağıldık.

Ama soygunculuk yok.

Bedava, kendiliklerinden dükkâncılar veriyorlar.

Kerhane, meyhane, silâh atmak keyfet bildiğin gibi.

İki gün sonra duyuluyor ki Hareket Ordusu geliyor.»

Derin bir soluk aldı Bakkal Sefer, belki yorgunluk belki bir parça keder. Kazıdı tırnağıyla altın dişlerinin kefekisini:

« Zaten,» dedi, «düşündüm kendi kendime, beş vakit namaz yiyip içip padişaha dua vazifeye dikkat, istanbul da burası, Bağdat da... Burası böyle olursa dışarları ne olmaz... Hükümet nerde? Askerlik öldü. Memlekete gidelim.»

Asrî Yusuf alay etti:

« Öyle ya, Hareket Ordusunu duyunca sıkı geldi eşinemedin.»

Öfkeyle karşılık verecekti ki Bakkal Sefer, « Bak, efendi ağa,» dedi İhsan Bey,

«hele bir bak bende ne var... » Bu bir eski gazeteydi, eski harflerle ve yer yer parçalanmış.

« Çok eski bir gazete, efendi ağa, 33 senelik.» « Ver.»

Çekip aldı gazeteyi Bakkal Sefer. Kendini zor tutuyordu Yusuf gülmemek için. Bakkal Sefer kokladı gazeteyi, altın dişleri kaysı gibi tatlandılar ağzında. Taktı gözlüklerini: « Bak, gördün mü, ihsan Bey, resim de yok, baştan başa Müslüman yazısı.

Al, oku da dinleyelim.»

Yumdu gözlerini bakkal, ağız açık, bir akşam ezanı vakti gibi parlıyor altın dişleri.

« Gazetenin ismi 'Sabah', efendi ağa,

10 Rebiülahır 1327.

Numero 7038.

Sahibi imtiyazı Mihran.» Asrî Yusuf sordu: « Vay, sahibi Ermeni miymiş?»

« Ermeni, mermeni, oku İhsan Bey... » « Okuyorum, efendi ağa

Directeure-proprietaire.» ***(Fıransızcayı Türkçe gibi okudu)*****.**

Gözlerini açtı Bakkal Sefer: « O ne, İhsan Bey?»

« Fıransızca, efendi ağa.»

« Doğru, eskiden İstanbul'da, Beyoğlu'nda gâvur dükkâncılar Frenkçe de yazarlardı levhalarına.

Bak, şimdi yasak ettiler bunu, iyi oldu.

Türkçe yazmalı, Türk'ün ekmeğini yiyenler.

Her neyse, oku makaleleri.»

« Okuyorum, efendi ağa:

'Abdülhamid'e tebliği hal.»

Asrî Yusuf sordu;

« O ne demek?»

« Yani, Abdülhamid'e tahtından indin denmesi.

Abdülhamid'e tebliği hal'e memur heyet azası:

Arif Hikmet Paşa Ayandan,

Aram Efendi Ayandan,

Meb'usandan İşkodra meb'usu Esat Paşa ve Emanuel Karasu Efendi Selanik.

Yıldız Sarayı'na gidilip mabeyin başkâtibi sabıkı Cevat Beye haber verilmiştir Abdülhamid'i heyet görecek diye.

Cevat Bey, Abdülhamid'den müsaade almıştır.»

Asrî dayanamadı: « Tüh reziller, herifin yanına girmek için hâlâ mı izin istiyorlar?

İhsan Bey devam etti:

«Heyet odaya girmiş:

Abdülhamid ayakta. İki büyük ayna

bir muazzam avize

birçok koltuklar,

ve üzerinde battaniye diğer uzun bir koltuk ve Abdülhamid'in yanında oğlu Abdurrahim Efendi.

Ağır cezaları Abdülhamid burada verir mühim işlere burada bakarmış rivayete göre.

Ve hareme bitişik olduğundan bu daire heyet girerken kadınların feryadını işitmişlerdir.

Esat Paşa yaklaşıp Abdülhamid'e bir metre kadar askerce bir selâm vermiş:

Memuren geldik demiştir Millet Meclisi tarafından.

Millet seni hal'etti fetvayı şerife mebni.

Hayatınızla evlâd ü ayalinizin hayatı emindir. Abdülhamid siyah ceketli imiş. Üzerinde bir pardösü.

Pardösü iliklenmiş idi.

Mabeyin setresi giymiş oğlu Abdürrahim Efendi, ve iki eli göbeğinde ihtiram vaziyeti.

Tebliği bitirince Esat Paşa

Abdürrahim Efendi kapanarak kanapeye feryada ve ağlamaya başlamıştır. Abdülhamid:

Bazı ifadatım vardır, demiş.

Beni burda yalnız bırakmayınız.

Benim hayatım emin midir?

Esat Paşa:

Asildir Osmanlı milleti, demiş, bir padişah mâzulüne ne yapmak lâzım geldiğini bilir.

Tekrar ediyorum ki canınız emindir. Abdülhamid'in çenesi titriyor imiş. Benzi fena halde uçuk fakat çehresi gayet gazaplı ve korkunç:

Ben bu işin böyle olacağını bilir idim, demiş. Ve konuşma sırasında eski hakan iki gündür aç bırakıldıklarını söylediği zaman bahsetmeyi unutmuştur şüphesiz:

bisküvitlerden, şekerlemelerden, havyarlardan, tereyağlarından, Haber aldığımıza göre saraya giren asker sepetler dolusu yiyecek bulmuştur her tarafta.»

« Vay anasını,» diye haykırdı Bakkal Sefer, ve sipsivri kahkahalarla güldü. Altın dişleri şimşeklendiler:

« 31 Mart'a bulaşmaktansa Hareket Ordusuna katılmalıymışız, ama bizde o talih nerde?»

Yusuf'la İhsan şaşırdılar.

Hiç beklemiyorlardı Bakkal Sefer'in böyle bir tepkisini.

« Okusana, İhsan Bey, niye durdun?» « Okuyorum, efendi ağa.

'Abdülhamid'in Müfarakatı.'

Yani Abdülhamid'in gidişi,

Yusuf anlıyorsun ya, yani herifi nasıl dehlemişler.»

Bakkal Sefer tasdikledi: « Sürdülerdi Selânik'e.

Ama sonra Selanik Yunan'a geçince geldi. Seferberlikte İstanbul'da öldü, cenazesini de bir kaldırdılar, görmeliydin! Millet kırıldı ağlamaktan, sen sürgünü bırak İhsan Bey, başka şey oku...» « Okuyalım.

'Abdülhamid'in Serveti': Abdülhamid'in yanında Şark Şimendiferleri tahvilâtı

700.0 imiş, 5 milyon 150 bin lira eder.»

Yusuf güldü:

« Çalışıp alın teriyle kazanmış, belli!»

Bakkal Sefer gözlüklerinin altından baktı Yusuf'a: « Şimdikiler gibi,» dedi,

«bal tutan parmağını yalar, oğlum.

Havadis yok mu, İhsan Bey, havadis oku.» « Var, ama gazetenin bu yanı hepten parçalı.» « Olsun, oku, İhsan Bey.» « Taşkışla ve civarındaki yerler Osmanlı, Arnavut, Rum, Ermeni, Musevi, Bulgar kanlarıyla sulandı, vatan aşkı ve hürriyet için... Hayretle sordu Asrî Yusuf: « Türk yok muymuş be?» « Osmanlı diyor ya.» « İkisi bir mi?» « Bilmem.» « Sen oku hele...»

« Tatavla'dan topları geçirmeye uğraşan askerlere Ermeni kadınlarının yardımını görenler... »

Bırakacak oldu gazeteyi İhsan Bey, bakkalı kızdırmaktan kesmişti ümidini: « Okunmuyor, paramparça.»

Bu sefer Asri İsrar etti:

« Ne olursa olsun, oku dibine kadar.»

« Kâmil Paşanın firarı. evler ateşe verilir

pazar günü firar

konağından Caddebostanı'na
. . . . . . bir kayığa binerek
bir istimbota can attığı

Asri Yusuf hatırladı mapusluğunu: « Allah yolunu açık tutsun, tutulmasa bari!.. »

Devam etti İhsan Bey: « 'Adana vukuatı'

menhus eller, kirli nasıyeler

. . .. evli bir Ermeni kadının hanesine

zevci gelir, bu mel'unlardan üçünü kurşunla katleder bu fırsattan istifade, Ermeni evlerine hücum hükümetin miskinliği

İslâmlar Ermenilere, Ermeniler İslâmlara . .

evler ateşe verilir

şehri yağma eden mürteciler .

. Adana kıtali köylere

Tarsus sokakları cesetle doludur .

Daha okuyalım mı?»

« Oku.»

« Meclisi Mebusan Risayeti Aliyesine:

Efendim Hazretleri

Hürriyet şehitleri

.. Cenaze merasimi

.. ol bapta emr ü ferman

Mahmut Şevket Paşa

Bak, Hürriyet Şehitleri nasıl gömülmüş:

en önde bir takım süvari .

daha sonra polis ve belediye memurları . . .

. . . yeni padişah tarafından cenazede . .

evvelâ ulemadan biri tarafından dua

Ayandan bir zat sonra mebuslardan

ve Mahmut Şevket Paşa hazretleri . .

başka hiç kimse nutuk söylemeyecektir . . . .

Şehitlerin ruhlarına mevlût . .

Yeni padişahın oğlu (adı okunmuyor) himayesinde

**. Darülmusikii Osmanî müesseseleri tarafından
şehitlere abide dikilecek iane verenler:**

5000 Sabah imtiyaz sahibi Mihran

20 kaleminde Tevfik

108 tüccardan Halil

100 Dâva vekillerinden Samuel

Anastasyadi

30

20

Avrupa'nın takdirleri:

La Türki,

(Fıransızca gazete olacak)

. Avrupa memleketlerinden gelen telgıraflar . .

Genç Türkler
muzafferiyetinin
Paris 28:

Bütün gazeteler . . , Abdülhamid'in hal'i

Budapeşte 27:

. . . . Matbuat umumiyetle . . . .

Paris Borsası, 28 Nisan:

Borsa muamelesi sakindir

Düyunu muvahhideyi Osmaniye kırk santim kazanmış

Şark Şimendiferleri tahvilleri ...

Gayet sakindir Londra Borsası da .

. . . . Osmanlı eshamları .

Amsterdam

Felemenk kıraliçesi bu gece doğurduğundan

İran'da meşrutiyet

. . . Hürriyetseverler bugünlerde kuvvetlendiğinden

İlân:

Üç gün Alemdağı'nda gezinti.

Letafetü ab u havasıyla meşhur
On beş kişilik saz takımı

günde iki kerre yemek dahil

. . . azimet ve avdet . . . .

.iki liradır bilet

Hükemayı Cihan .

ve Talim ve Terbiye Tarihi . . . . ,

. . . iş bu eser Kozan Mutasarrıfı sabıkı
Şayanı hayret bir ilâç baygınlığa ve yürek
çarpıntılarına duçar olan . . . . ,

Fırlattı gazeteyi İhsan. Sustular bir müddet.

Asrî Yusuf'un ilişti gözü aynalarından birine: kıravatlı, kumral bir yiğit kendisine bakıyor. Her nedense birdenbire şapkasını giydi yiğit, gülümsedi.
Asrî Yusuf:

« Öf be!» dedi, «ne de olsa epeyce yürümüşüz...» Çıkardı şapkasını. «Hay anasını, ne zamanlarmış,» diye düşündü, «dünyaya biraz geç gelmişiz, şükür!» Bir kumarbaz sevinci duydu: dubara atmak da mümkünken atmamış olmanın sevinci.

Çopur İhsan Beyle Bakkal Sefer gittiler.

Gazeteyi aldı yerden, düzeltip katladı, derlitopluluk severliğiyle, ve masaya bırakıyordu ki orda üzerinde masanın Hazreti Ali'nin devesiyle karşılaştı Asri Yusuf. Bir kambur deveydi bu, bir tabut taşıyordu. Bir agelli Arap, yüzünde nikap, yediyordu deveyi. Deveyi yeden, tabutta yatan,

Hazreti Ali.

Bir yol yeşil bir yol al, tabutun üstünde şal. Tabutta boydan boya tabuttan büyük Zülfikâr, ağzı çatal.

Gökte bir melek, solda bir geyik, sağda bir arslan, ağlıyor Hüseyin, ağlıyor Hasan. Ve ince bir camın üzerinde gidiyor Hazreti Ali'nin devesi lokum aynaların arasından.

Sürümü çoktu bu levhaların, en uzak köylerden bile sipariş geliyor.

Model: eski örnek, bir tek fazlalık: gökteki melek. Onu Çopur İhsan Beyle beraber Ermenice bir dua kitabından çizmiştiler.

Asrî Yusuf bıraktı gazeteyi devenin üzerine, ve tuhaf bir sıkıntı duydu birdenbire.

Hazırladı mangalı ayna dökmek için: camlar tertemiz, pırıl pırıl, lavanta şişelerinde ilâçlar: nitrat darjan, amonyak, sel dö senyat, maı mukattar, ve Asrî'nin yüreğinde artan sıkıntı...

Vazgeçti ayna dökmekten, çıktı kapının önüne:

karşıda dinleniyordu kalaycı Şaban Ustanın çırağı, sırtını duvara dayamış. Bir bozkır köyü gibi perişan ve kimsesiz. Gayet iyi bilirdi Asrî kıraç toprakta batan bu köyleri.

Marangoz Şükrü'nün dükkânından çıktı Halil.

Yusuf sordu:

« Yine Sükrü'ye komodin örneği mi çizdin, hocam?»

karısı gelmiş, haber verdim.» « Benim de bir işim var seninle, hocam.» « Aklımda, Yusuf, Hazreti Ali'nin devesini asrîleştireceğiz.» « O değil, hocam, hem bu rezillikleri ben satmayacağım artık. Benim işim, bir şey soracaktım sana. Hani, bilimiyon, yürüdük mü, diyecektim, asrîleştik mi Abdülhamid'den bu yana?»

Halil şaşmadı Yusuf'un sorgusuna: « Elbette yürüdük,» dedi,

«daha da yürüyeceğiz. Bir merdiven çıkıyoruz, diye düşün, basamaklar, son basamak, kapı, kapı açılacak, kendiliğinden değil, biz açacağız elbette gireceğiz eve:

rahat,

sıcak.»

« Yaşa be hocam! Bilimiyon, insanın içini açar seninle konuşmak. Bir çayımı iç. Ben de aynaları dökerim kömür geçmeden.»

Asrî Yusuf döktü aynalarını, Halil papatya örnekleri çizdi aynalara işlemek için. Papatyalar,

sarı sarı,

iri iri, karısının,

Ayşe'nin gözbebekleri...

IV

Şubenin bahçesinde cephanelik boş. Ve ağaçlar: dut, akasya, erik.

Şubenin bahçesinde kalabalık.

Muhtarları başlarında

ve takım takım geldiler. 36'lılar

toprağa çömeldiler.

Beyaz torbaları rüyada bir memleket.

Ve çarıkları.

Ve yere bakan gözlerinde ayrılıkları.

Mor cepkenle ipek şal

türkülerindir ve festivallerde sıçramaların. Hangi köylü benim köylümden iyi bilir kahrolası hünerini yamaların?

Şubenin bahçesinde kalabalık,
ve çarıkları,

ve yere bakan gözlerinde ayrılıkları,
ve paramparça haşin perişanlıkları
ve takım takım geldiler
36'lılar

toprağa çömeldiler.

Kadınlar uzakta ayakta durdu:
sessiz ve karanlık.

Söylemeye doyulmamış bir Allahaısmarladık.

Şubenin bahçesinde kalabalık.

Sabahtı, akşam oldu.

Neden bu kadar kolay bu tokat?

İkindi döndü akşama.

Bu küfür sadece rahat.

Bitti yoklama.

Bilirsiniz:

sevgili memleketimde benim,
kışla yolculuğunda delikanlılarım
kapatılır medreselerle camilere,
yarasıyla henüz soğumamış kederin,
sonsuz boşluğuna kurşun kubbelerin.

Ve günler karşıda, uzak
uzak turnalar gibi geçer...

Gökte bulutların yolu: geçti bir turna kolu. Şubede cephanelik 36'lılarla dolu.

Kadınlar

hasta aç kurtlar gibi geldiler,
geçtiler ağaçları,
toprağa çömeldiler.

Görünmeyen saçları,

ve kucaklarında biçare çocuklar gibi yufkalarıyla bakraçları
Şubenin bahçesinde cephanelik karanlık. Ve kıpkızıl ağaçlar:
dut, akasya, erik.

Şubenin bahçesinde kadınların gözleri:
on yaşındakilerde bile şimdi sadece anne olan,
ve jandarmalar.

Şubenin bahçesinde mecalsiz yalvarmalar:

« Candarma, oğlum,

candarma efendi ağa.

Şu bakracı veriver. Versene, niye vermiyon?»

« Candarma, kardeşim, candarma efendi ağa.

Aç kapıyı göreyim. Açsana, niye açmıyon?»

.« Candarma, kız, candarma efendi ağa... »

Kadınlar âdeta sürünerek,

başladı yaklaşmaya:

« Candarma, canın çıksın.»

« Candarma, teneşire gelesin.»
« Alın, yeşilin yıkılsın üzerine, candarma.»

Nöbetçiler biliyor:

(hem köylü, hem jandarmaydılar) karı kısmı kızdı mı, kötü kızar, ha kızgın karı, ha kürtlerin iti, atın üstünden alırlar yiğiti.

Dipçikle yürüdüler karılara: « Yasak... »

Kadınlar dağıldı çığrışarak.

Taş attılar

Sövdüler avratlarına jandarmaların, bilhassa avratlarına.

Şubenin bahçesinde cephanelik karanlık. Ve ağaçlar simsiyah:

dut, akasya, erik.

Bir kadın bir dipçik yedi. Düştü, doğruldu.

Ağzının içinde kan.

« Kavaklar gibi boyun devrilsin,» dedi,

«benim oğlum da candarma olur elbet,

senin köyüne gider,

bana ettiklerini anana eder!»

Deminden beri seyrediyordu kadınlarla nöbetçileri, külhan kasketinin altında ve dal gibi içinde mavi tulumunun, canım ciğerim, on üç yaşındaki demirci Kerim.

« Ölen candarma milleti,

oooha yumurtacılar!» diye bağırdı. Bakındı etrafta polis olmasın diye.
Şehirli her fakir çocuk gibi Kerim, jandarmayı takmıyor, nefretle korkuyordu polisten fakat.

Dün akşam inmişti komserin bahçesine, ve komserin kanaryası dün akşam bahçede kafesten azat buzat
Hatırladı bunu.

Çekti kansız yüzünde ucu kömür karalı minik burnunu, ve dolandı arkasına cephaneliğin.

Kerim üç yıldır işçiydi fabrikasında Cevat Beyin.

Biliyordu artık demiri hamur gibi işlemeyi, çeliğe su verip menevişlemeyi.

Şimdi kafasında bir tek şey var fakat:

bir tel kafes

ve bir sarı kanarya, azat buzat.

Bir anahtar çıkardı tulumunun cebinden,

koskocaman bir anahtar, soktu arka kapısının kilidine cephaneliğin. İçerdekiler kapıya yığıldılar. Kanaryalar azat buzat anahtar işlemedi fakat. Uğraştı bir daha, bir daha Mümkünü yok. Sövdü ana avrat komserine, cephaneliğine. Sonra eğildi, dayadı ağzını anahtar deliğine: « Umudunuz kırılmasın ayılar, yarın yine gelirim.» dedi.

Ve karşıda eteğinde Kesikbaş Kalesinin simsiyah damların devasız korkusu, havada bu odun ateşiyle pişen bulgur kokusu, bu kerpiç duvar, bu şimdi bir kertenkelenin girdiği delik, bu perişan: dut, akasya, erik, bu insan kapatılan cephanelik, bu «yasak», bu örtüleri ve peştemalları yırtılarak devrilen kadınlar, bu Ortaçağ dünyasının içinde, bıraktı arkasında akşamı, yürüdü, yürüdü canım ciğerim, yürüdü on üç yaşındaki işçi Kerim, yirminci yüzyılın en umutlu adamı.

Daldı memleketimde iç sokaklarına bir vilâyet merkezinin. Uzaklardadır asfalt, istasyondan hükümet konağına beş yüz metre küsur hasret.

Burda topraktı zemin, kutsal ve mübarek, atalardan kalma toprak, ve ineklerden kalma tezek.

Dövme demir halkalı kapıların yanında karanlığında tahta perdelerden sarkan dalların, aptal boşluklarıyla uykudaydı mermer dibekler.

Evlerin yalnız alt katları yapılmış, üst katları feci, çıplak direkler.
Kafeslerin arkasında gıramofon,
kalın kalın konuşmalar,
ve ağlayan bebekler.

Duvarlara dayalı tekerlekler.

Onlar artık bir daha duymayacak yolların sevincini, böyle oldukları yerde çürüyecekler.

Evine geldi Kerim. kerpiç ve tahtaydı yapı. Açıktı kapı, babası evde.

Kerim'in babası Lutfullah Usta nalbanttı eskiden. Şimdi sarhoş ve işsiz. Kerim'in gündeliği besliyordu evi. Bir dokuma tezgâhları vardı. Kerim'in anasıyla kızkardeşi astar dokuyorlardı. Fakat Lutfullah Usta kadınların işini zorla alıp satarak yediriyordu kerhanede tuttuğu dosta. Ve haftalarca uğramıyordu eve.

Kerim içeri girdiği zaman anası köşedeydi sığınmış beyaz örtüsünün altına ve kocaman gözleri korkmuş, bir kat daha kocaman. Kızkardeşi bir kurşun yemiş gibi ensesine abanıp kalmış tezgâhın tefesine. Fırlamıştı, yerdeydi mekik. Devrilmiş bir kavak gibi

düşmüş yumak. Bıçakla kesildiği belli çözgünün: iplikler sarkıyor hışımla çekilip bırakılan uzun beyaz saçlar gibi sallanarak. Ve orta yerde babası, elinde bıçak, ayakta duracak hali yok. Kerim anladı. Ve suyun sıçrayarak buhara inkılâbı gibi yürüdü üstüne babasının. Yürüdü canım ciğerim. yürüdü on üç yaşındaki işçi Kerim: « Ben sarhoş baba istemem dedi. karılardan geçinen erkeğe de lüzum yok. Bu evin erkeği benim gayrı, gayrı rezillik yeter.»

Babası dövmek istedi Kerim'i, çiğnemek ayağının altında, belki de bıçaklamak.
Kadınlar araya girdiler. Baba lanet etti, sonra hayret etti ve sanki bu hayreti bekliyormuş gibi gitmek için fırlattı bıçağı yere, sonra eğildi aldı tekrar, ve gitti. Kadınlar ağlaştılar. Bilhassa anası Kerim'in.

Yere çömelmiş ve beyaz örtüsünün içinde sarsılıyordu daracık omzu. « Gayrı çıkmaz koynundan oruspunun, bir daha çalmaz kapımızı.»

Kerim önce öfkelendi bu hale,

« Ölen göbeller niye ağlıyonuz?»

Sonra birdenbire o da başladı ağlamağa, kapandı kucağına anasının:

« Keder etme ana.

Kırma umudunu.

Babam darılmaz bana.

Rakı içmez bir daha bak.

Oruspuyu da savacak.

İstersen hemen varıp getireyim babamı.»

Ve böyle hıçkırıklarla konuşarak, canım ciğerim on üç yaşındaki işçi Kerim yirminci yüzyılın en mutlu adamı uyudu kucağında anasının...

V

Karısı Ayşe'ye mektup yazıyordu Halil, hapisanede, üst katta, pencereden geceye bakarak:

«Sevgilim,

bu ne rezillik,

derya ufuklarından kopup

gelirken üstüme köpürerek, baş ve yürek

bir ulu rüzgâr içinde iken, oturup tahta iskemleye yan gelerek,
istirahatta beden... Bu bahsi bırak... Sevgilim,

saçlarının içinde elim, şarkısı avucumda. Sen altı yüz kilometre benden uzak
ve başucumda... Bu da ayrı bir bahis. Biz bu 41 senesinde ikimizden konuşacak değiliz, henüz o kadar cesur değilim...

Sevgilim,

maskelenmiş masmavi yanıyor bak elektrik lambası
beyaz evin önünde

yolun kenarında Ay ışığında yol aydınlık.

Şubenin bahçesinde cephanelik,

ve ağaçlar:

dut, akasya, erik. Bir de kameriye olacak,
göremiyorum.

Ağustosun biri. Geceler kısalmadı daha. Jandarma düdükleri. Yol tek ü tenha.
Gökyüzünün yarısında bulutlar dolaşıyor.

Böyle hışımla gelen,

Zonguldak tirenidir. Mehtaba rağmen, gökyüzünün öteki yarısında, dağlara yakın, yıldızlar görüyorum.

Demir köprüden geçti tiren, kavakların arkasından.

Şehir iki bölüm: eskisi kalenin dibinde, zifiri karanlık.

Kızlı kahve tutulmadı bu yaz. Mehtapta simsiyah camlarında pırıltılar.

Yeni şehir istasyona yakın. Ağaçların arasında mavi mavi ışıkları. Bir kadın sesi duydum. Çocuk çığlıkları. Sızladı burnumun direği, kızımı dehşetli özlemişim.

İki erkek hayaleti yan yana ağır ağır geçti. Memurdular, sanırım; çok vakurdular ve çok yorgun.

Her halde konuşmuyorlardı.

Beyaz evin alt katından ışık sızıyor her halde yemekteler.

Kalktı tiren:

acı acı öttürüyor düdüğünü, kulak çınlaması gibi. Kulakların çınlasın, karıcığm.

Eskici Raif Ağanın sesi geliyor arkamda, beşinci koğuşun açık kapısından: « Benim babama zulüm, ve bana zulüm ettiler. Yer nizası dükkân nizası emlâk nizası... »

Kendi kendine konuşuyor Raif Ağa, sağır, şaşı ve dişsiz. « Dükkân aldım emlâki metrûkeden. Manifaturacı İsmail zulüm etti bize. Kolağası karısıydı rahmetli ablam. Ah, dedi bana, çok felâketler gelecek senin başına, dedi bana.»

Raif Ağa sustu.

Radyo başladı.

Halkevinden verdiler hoparlöre.

Cephanelik karanlık. Halbuki tıklım tıklım insan dolu içi.

Eskici Raif Ağa konuşuyor yine:

« Zulüm ettiler zulüm ettiler, ailemin kardeşleri zulüm ettiler bana. Çekerlermiş esmayı gece gündüz benim evden yana. Kırda bana bir su içirdiler. Benim karı ilâç katmış yemeğe:

kalkamaz oldum
gidemez oldum
konuşamaz oldum

çıkamaz oldum çarşıya.

Zulüm ettiler bana, zulüm ettiler, zulüm ettiler.»

Kopan bir ip gibi birdenbire kesildi Raif Ağanın sesi.

Bir adam geçti yoldan.

Cigara içiyor.

Yine Raif Ağanın sesi:

« Kardeşimin karısı bana bu hakareti yapan.

Herkes onlarla birlik:
karakol kumandanı filân.

Kardeşimin karısı bana bu hakareti yapan.

Bir muska yazdı bana.

Ben bu hale giriftar oldum.

Evimi köyümü karı tayfası taşladılar.

Temelin altında param var, aldım parayı.

Kardeşimin karısı muska tutuyor bana doğru, gözümle gördüm.

Mustantığa vardım, almadı ifademi.

Baktım ki deli edecekler beni âdemi, koydum benim karıyı cinayete.

Kan tuttu beni, kan tuttu beni, kan.

Yer nizası, emlâk nizası, dükkân nizası.

Yer yarıldı, yandı emlâk, yıkıldı dükkân.

Zulüm ettiler, zulüm ettiler bana, zulüm ettiler...»

Eskici Raif Ağa artık temelli sustu, biliyorum:

apansız uyumuştur. Şüphe düştü içime: Raif Ağa bu gece ölecek sanıyorum.

Valinin otomobili geçti yoldan. Gözeldir vali beyin kızları. Bu gece Halkevinde büyüğünün düğünü var... »

Halil devam ederken mektubuna Halkevinde başlamıştı düğün. Müthiş bir rüya duruyordu bahtiyar baba gözlerinin arkasında vali beyin: Derinde, dipte, kıpkırmızı balıklar tembel, uzun sazları kımıldatıyor. Kızı bir zifaf baygınlığında anadan doğma çıplak yatıyor yeşil bir su aydınlığında.

Ve şimdi şehir bandosu vururken zeybek havasını, ak bir sülün gibi dolaşırken masaları gelin, kaynana, süzüm süzüm süzülürken elmasları ve yağlarıyla yüklü, ve damat, mühendis dimdik yürürken gelinin peşinde ölçülü adımlarıyla bir pergelin, baba vali bey hatırlıyor rüyasını, hatırlıyor hatırladığını kendi kendinden gizleyerek. Belki bu

müthiş rüyaya sebep: beş gün önce dikilirken görmüş olmasıdır kızının ipekli, pembe kombinezonunu.

Vali bey çevirdi gözlerini kızından, büfeye baktı: büfenin önü: et ve kumaş kalabalıktı. Ve orda Bay Refik Başaran komuta ediyordu garsonlara.

Bay Refik Başaran'dı düğünde en çok yorulan, ve en çok yorulduğundan en çok bahtiyar olan. Parti Vilâyet İdare Heyeti azasıydı Refik Başaran, Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme, Kızılay, Halkevi ve Türk-Demirspor Kulübü, bütün resmî balolar, karşılama törenleri ve önemli düğünler daracık omuzlarına yüklenirdi Refik Başaran'ın. Henüz vakit bulmamıştı evlenmeye, babadan kalma kasap dükkânına bakmasa eniştesi, anası Fatma Hocanım sarılık illeti kesmenin kaçakçısı olmasa, açlıktan ölebilirdi Refik Başaran parti binasıyla vilâyet arasında farkına varmadan.

Sıtmalı, sapsarı alnı daima terli, incecik bacaklarında telâş, ve kansız dudakları bir çocuk imanıyla gülümseyerek su gibi harcardı kendini Refik Başaran.

Vali beyin indinde «lâf anlamaz bir adam»dı, parti başkanının gözünde: «Kürt Memet», adlî tabibe göre: bir çeşit deliydi, halbuki o sadece partiliydi.

Parti başkanının kafası usturayla kazılı, kaşları kalın ve çatık, gözleri kocaman kocaman, ve bir muazzam burnun altında badem biçimi bıyık, hasılı yüzünde eski harflerle «Ya Ali» yazılı.

Parti başkanı zahire tüccarıdır.

Bir kefen beyazlığında acılık.

Kör bir bıçak gibi murabahacılık.

Ve inanmış Müslümandır: beş vakit namaz.

Hanımı erkekli kadınlı toplantılarda bulunmaz, hastalanır bir gün önce.

parti başkanı âşıktır karısına: hiç ihtiyarlamayan bir kadın, has ekmek gibi tombul, ak ve yumuşak, ve levrek lezzetinde eti. Bazan öyle dayanılmaz bir sevinç olur ki başkanın muhabbeti ağlar iki gözü iki çeşme hanımının dizlerine kapanarak. Fakat gül üstüne gül koklamaz değildir. Fakat yalnız yılda bir, İstanbul'a gittiği zaman.

Başkan eğildi kulağına Belediye Reisinin: heybetli burnuna yaraşmıyordu hiç henüz ergenleşmemiş inceliği hatim indiren çocuk sesinin.

Belediye Reisi: esmer, kıranta, dazlak, kısa boylu, zayıf. Belediye Reisi, kızaran kulaklarında canı, dinliyordu Başkanı. O herkesi böyle dinler. Tereyağından kılı çekmeyi. Herkesin kötü dediği kötü, iyi dediği iyi.

Belediye Reisi binbaşı tekavüdü. Seferberlikte şube reisiydi buraların, yerli halkı yakın kıtalara sevkederek kazandı şehrin teveccühünü.

Korkusu tek:

Rüyalarının hayvanı, damdan dama seke seke, kızıl, sivri sakallı bir teke reislikten atılmak.

Oğlu meczuptur Reisin.

Şehrin bütün kızlarına nişanlı.

Sırma saçları alabildiğine uzun, masmavi gözleri alabildiğine sorguyla açık,

Hazreti İsa gibi bir delikanlı. Bıldır hastalandı Reis, yandı ateşler içinde,
Ecel teri bir kemik bir deri avucunda. Ve meczup oğlanla anası paylaştılar bakırları, kilimleri, bağıra çağıra hastanın başucunda.

İyileşti Reis, oğlanı kovdu evden, kırbaçla dövdü karıyı, ve cebinden besledi üç gün yedi fukarayı.

Belediye Reisi bir tarafında ömrünün güzel iki insan yaratmış gibi mağrurdur: kaşları kalem, gözleri elâ belediye binasıyla umumi helâ.

Ve Reis düşmanıdır bir tek insanın, asliye ceza hâkimi Rauf Beyin. Ve ceza hâkimi Rauf Bey belediye düşmanıdır, şimdi, burda değil, her yerde, her zaman. Belediye cezasıyla gelen her suçlu: beraat, olmazsa, tecil. Zaten Rauf Bey nadiren ceza verir. Kanun maddeleriyle müthiş bir kavgadır hayatı. Avukatlara kızar kendi arar hakkını suçlunun. Her şeyin üstünde şahsî kanaati.

Ayı İbrahim'le Rauf Bey aynı masadaydılar, maaile. Sarıkamış Harbi'ni anlatıyordu yine İbrahim. Ve uyukluyordu hâkim, altmış yaşının ve genç karısının yorgunluğuyla.

Rauf Beyin karısı öğretmen.

İki çocukları vardır.

Kadının birinci kocasından.

Fakat Rauf Bey öyle sever ki çocuklarını burda hiç kimse bilmez üvey olduklarını, bunu çocuklar bile unutmuşlardır.

Mazi tangosunu çalıyor cazbant, eski bir yerli malı. Hayat... Karınız gençtir, Rauf Bey, kâfi değil çocuklarını sevmek, karınız dans etmek ister, Rauf Bey, uyumamalı.

Sarıkamış'ın en karlı dağındayken Ayı İbrahim, silkindi birdenbire hâkim, kaldırdı karısını dansa, bastı bağrına dimdik, bastı bağrına taş basar gibi. Ve taze sıcak kokusuyla onun, ve seyrek beyaz saçları sımsıkı taralı, ve matruş, ve kaptırmadan kendini dalgasına akordeonun, yarı inmeli bacağını belli belirsiz sürüyerek mağrur titrek gezindi. İsyan gibi cesur, adalet gibi hazindi.

Sarıkamış hikâyesi yarıda kalan İbrahim yedek subaydı seferberlikte. Sarıkamış'ta yaralandı.

Dövüştü İstiklâl Savaşı'nda başından sonuna kadar. Belli değil ama, elli yaşında var. Parti ve belediye azasıdır şimdi.

Ve zor sığdırarak kocaman gövdesini minicik dükkânında arzuhalcilik yapar.

Karısı kara kuru, ufacık bir hanımcağız.

Ayı İbrahim, karısı Hatça'nın aklına hayran.

Dükkânda, dairede, kahvede, her yerde, her zaman:

«Bizim Hatçanım şöyle

bizim Hatçanım böyle,

Bizim Hatçanım dedi,

bizim Hatçanıma soralım.

Hatçanım, Hatçanım, Hatçanım... »

Ve haksızlığa düşman. Haksızlık İbrahim için diş ağrısı gibi bir düşmandır. Bir vatandaş uğrayınca haksızlığa İbrahim'in dişi ağrır. Vatandaşı hemen dükkânına çağırır ve Farisi terkibi tavsifilerle ateşfeşan ve makam saygısı gözetmeyen zehir zemberek arzuhaller yazılır. Ve İbrahim ki oldukça hasistir haksızlık girdi mi araya, acımaz paraya, yıldırım telgırafları yağdırır kendi cebinden

Ankara'ya. İki yıl önce bir sabah dükkânına şöyle bir levha astı: «Muhterem sükkânı belde, haksızlığı kahre bir berki belâdır hâmem elde, bî-kayd ü telâş güzar etme bu yerden. Bir gün lâzım olur, defterine yaz: Mal müdürü hakkında vuku bulacak şikâyetlerden arzuhal ücreti ve pul parası alınmaz.»

Vilâyet ve başkanın şahsında parti derhal harekete geçti: rapor almak istediler İbrahim delidir diye Fakat garnizon komutanı, hatırladı İbrahim'in -yedek de olsa- subaylık etmiş olduğunu, çizmelerini giyindi. Ertesi gün yürüdü mal müdürü. Levha indi.

Bir tarihteki bütün millî tangolar gibi mutlaka ra-ram'la bitti Mazi tangosu. Ve ceza hâkimi Rauf Bey dönerken yerine üç kardeşleri gördü.

Üç kardeşler, üç kardeşler, Hayrettin, Seyfi ve Sefer. Onlar da düğüne gelmişler, boy sırası dizilmişler: ilâç şişeleri gibi kapalı.

Yalnız gözlerden ibaret bir başın altında en küçüğü üç kardeşin ve tırnak, üç kardeşin efendisi, üç kardeşin en küçüğü Hayrettin.

Tuzpınarı'nda yazıhane: boş çuvallar ve tenekeler, çürümüş arpa kokusu. Köyleri dolaşırken ötekiler:

Seyfi'yle Sefer, Hayrettin dükkânda, önünde defter, avcı örümceğin yalnızlığındaki keder bekler.

Güllü hanım, Güllü hanım, Söğüt dalı gibi nazlı
ipince belli hanım,
bembeyaz elli hanım,

Güllü hanım, Hayrettin'in karısı, alınsız bir tevekkül gelmiş, gidiyordun,
birdenbire niye durdun, ve bir gece yarısı kaynananı vurdun? Seni en çok seven ve karıncayı bile incitmeyen ve üç yılan doğurmuş olan ak koyun, devrildi senin kırmızı terliklerinin üzerine.

Kocandan dayak yiyordun yine. Hep aynı sebep: Hayrettin'i kıskanıyordun kelimesiz ve hareketsiz kıskanıyordun kocanı. Yalnız gözlerden ibaret bir başın altındaki adam tercih ediyordu sana Sarraç'ın oğlu Ihsan'ı. Kocandan dayak yiyordun yine. Tabanca çekmecesindeydi aynalı konsolun, biraz kıl ve biraz dere suyu kokan çamaşırların arasında uzandı bembeyaz ilik gibi kolun, nazlı başının içinde kıpkızıl bir karanlık, birikmeler birikmeler, sıçrayıp atlaması, tohumun çatlaması, çıplak baldırlarına inerken tekmeler silâhın patlaması.

Ve yıkıldı senin kırmızı terliklerinin üzerine yine seni kurtarmağa gelen,

Hayrettin'in anası.

Kadın ölmedi.

Ve beraat kararı aldı Güllü hanım asliye ceza hâkimi Rauf Beyden.

Hikâyenin sonu: Güllü Hanım altınlarını sattı, aldı Hayrettin'in elinden Sarraç'ın oğlunu, fakat belki onunla yatmadı, belki de yattı. Ve altı ay önce kayboldu ortadan. Ankara'da Şehnaz'ın kerhanesinde gördüler onu...

Şehir bandosu İzmir marşını çalıyor.

Refik Başaran koşarak susturdu bandoyu: vali bey nutuk söyleyecek.

«Sayın davetlilerim,» diye başladı nutuk

ve camlarından renkli kâatlar sarkan avizenin aydınlığında
ve zaman zaman telâşla bastırılan çatal bıçak tıkırtılarıyla
ürperip devam ederken..

VI

Aşağıda,

dışarda,

sokakta iki insan geçiyordu

Halkevinin önünden.

Alabildiğine uzun ve enliydi biri

ötekisi ufacık.

Ayın altında asfalta düşmüştü gölgeleri.

Görünürde kimsecikler yoktu ikisinden başka.

Ağır ve saygılı yürüyorlar

fısıl fısıl konuşuyorlardı,

bir cenazenin arkasından gidiyorlarmış gibi...

Ve uzunu, enlisi, Şevki Bey, diyordu ki:

« Sana teselli vereyim, bu iyi bir şey.

Ne yazık ki ben de muhtacı teselliyim. Şahsî, ailevî, millî, beynelmilel o kadar üzüntü verecek ahval içindeyiz ki. Ve hepsinin fevkinde ihtiyarlık, (altmışa yaklaşıyordu Şevki Bey) hepsinin fevkinde ihtiyarlık, yolculuğun son istasyonu. Ve nihayet

«Vatan mahzun, ben mahzun» demeğe mecal kalmadan yuvarlanmak haviyeye. Beni yanlış anlamayın oğlum, evhamlı ve meyus değilim. Hakikatleri ben bir müslüman yani tam bir adam halinde uyanık rüya gibi görüyor ve hudutsuz bir kalbin ancak dayanabileceği bir sabr'ile geleceğin hesapsız maceralarını seyrediyorum.»

Uzun, sert, kıllı, kalın kaşların altında yusyuvarlak, pırıl pırıl kara gözleri vardı Şevki Beyin.

Yanakları pençe pençe kırmızıydı.

Altmış sene vız gelmişti Deliormanlı pehlivan gövdesine.

Devam ediyordu Şevki Bey: « Saçmalıyor muyum? Hayır oğlum, sabırsızlanıyorum sadece: olanı olmadan olmakta olanı senelerce evvel ve olacakları şimdiden gördüğüm ve maceraları geniş bir sabr'ile seyretmeğe mecbur bırakıldığım için, işte o kadar. Yoksa, arızî bir şeydir ihtiyarlık ve sonu gençliktir. Hayatın, her şeyin teceddüt ve tekemmüle gittiğini gören ve bilen meyus olur mu? Ancak bana boşu boşuna üzüntü veren bu teceddütteki tembellik ve yavaşlıktır. Bir dağın milyonlarca sene sonra da olsa eriyeceğini, ve hattâ en küçük hayvandan bizlere kadar her şeyin aslına dönmek için milyonlarla istihaleler göreceğini bilmek bilmek bütün bunları ve sonra eşya hesabına üzülmek ve ya değişmez kaideleri âlet etmek istemek keyfimize nedendir? bilmem... »

Şevki Bey'in konuştuğu ufacık adam kulağına çok uzaktan sesler geliyormuş gibi dinliyordu onu.

Seyrek, sıska, kuru ağaçlar vardı istasyona giden asfaltın iki yanında, ümitsiz insanlar gibi birbirlerinden uzak ve yeşilliksiz duruyorlardı. Şevki Beyle ufacık adam asfalttan sola saptılar. Boş bir arsaya girdiler. Memleketimin şehirlerindeki bütün boş arsalar gibi belki de başka memleketlerin şehirlerinde de öyledir ay ışığında insana aynı tiksintiyi belki de aynı kederli korkuyu veren bir ceset hali vardı bunda da. Şevki Bey durdu ortasında arsanın. Ve dev gövdesi bir kat daha büyüyerek ve bu kimsesiz yerde bir baskıdan kurtulmuş gibi ferahlayıp fırlattı öne doğru sağ kolunu. « İleri oğlum. diye bağırdı

âdeta, ileri. Çok öğren, çok oku. Öğren, öğrenmeyenlerin mantığını da. Kur'an'da bir söz var: 'Küllü yamellu şakiliyetihi.' Herkes derecesine göre iş yapar. Aklını hâkim kıl oğlum kurtul ıstıraptan.»

Şevki Bey birinci Büyük Millet Meclisi'nde de bundan yıllarca evvel yine böyle dev gövdesiyle yükselir ve sağ kolunu yine böyle fırlatıp öne doğru her nutkunun sonunda fakat böyle Kur'an'dan âyet değil şu beyti okurdu: «Nâmî insaniyete, iman ü vicdan nâmına,. hakkı hürriyet yolunda fışkıran kan nâmına... »

Grupların dışında muhalifti.

Cesurdu Topal Osman'ı bile şaşırtacak kadar
Onu ikinci seçimde mebus çıkarmadılar.

Dövüştü.

İstiklâl mahkemesine düştü, çıktı hapisten.

Halep'e kaçtı kavgaya dışardan devam için, ve belki de Topal Osman'ı şaşırtacak kadar cesur değildi artık, belki de biraz şantaj edası var bu kaçışta.

Halep'te çoluk çocuk aç kaldılar.

Ve Şevki Bey:

anlaşılmamış bir kahramanın ölüsü yüreğinde ve hâlâ bu ölüden bile korkarlar, diye bir teselli, ve koltuğunda protestan bir Kur'an'la döndü memlekete Halep'ten.

Şevki Bey:

masalların Bağdatlı halifeleri gibi hükmeder kendi evinde:

kendine has şahane merhameti,

insafsız adaleti,

akıl almaz hasisliği

ve cömertliğiyle...

Ve Şevki Bey şimdi şifalı otlara merak sarmıştır:

kırlarda ot ve çiçek toplar.

Arapça el yazma bir kitaptan anlar sırrını onların Fıransızca bir lûgattan koyar isimlerini. Şevki Bey ailesi tekavüt maaşıyla ve terzi kalfası oğullarının haftalığıyla geçinir.

Şevki Bey ve ufacık adam boş arsadan aydınlık bir yola çıktılar. Sağda beyaz bir ev vardı, solda hapishane. Ve karşıda, şubenin bahçesinde cephanelik.

Konuşuyordu Şevki Bey mahzun ve gazaplı: « Gökyüzünden taş yağmuru yağarken zelzeleler çevirirken viraneye mamureleri, ovalan kaplayan seller insanları sürüklerken enginlere taştan taşa çarparak, bakır ve demir yağdırırken yanardağlar lavlarıyla, istikbali değil, hali mevzuu bahs'iken beşerin, ne hazindir, oğlum, hadisatın esbabı fenniyesini izah için bir âlimin «jö se tu» diye böğürmesi. Böğürmek sözüne gücenmeyin, bu söz bu halin tam ifadesidir.

Taş, demir ve bakır yağmuru dursun ve seller boğup enginlere attıkları insan sürüleriyle ve çamur yığınlarıyla kurusunlar, işte o vakit yeryüzünde insan kalırsa ve kalan insanda dinlemeğe kalırsa

tâkat işte o vakit gür sesiyle izahına başlayabilir âlim. Yoksa bugün, bizim, sizin ve her 'bilirim' diyenin sözü muhatabını bulmak imkânından uzak çok ve çok uzaktır, oğlum. Hâdisatı sükûnetle seyretmeği bilmektir bugünün istediği akl ü mantık ve dirayet ve kiyaset.»

Ufacık adam

inadına esmer ve çok uzun burunlu bir delikanlı,

Şevki Beyin oğlu terzi kalfası Emin,
babasını dinlemiyor gibiydi artık.

Esmer yüzünde mavi gözlerini dikmişti duvarına hapishanenin.

Dalgın
ve seven

ve bekleyen bir hali vardı.

Ordakine Halil'e mektup yolladı iki gün evvel. Ve Şevki Beyden gizlemedi bunu. Şevki Bey oğlunu hiç ummadığı bir yönünden keşfetmenin şaşkınlığıyla ses çıkarmadı. Ot toplamağa gitmedi. Düşündü iki gün, ve sonunda böyle bir gece gezintisine karar verdi.

Şimdi hapishanenin önünde en dehşetli sözünü söylüyordu: « O duvarlara bakma, oğlum, ben de yattım onların içinde.

Ben de bir zamanlar umumî menfaata feda ettim nefsimi.

Bunun ilk kötülüğü evlâd ü ayalime oldu lâkin.

Anan göçtü vaktinden evvel, kızkardeşin evde kaldı, sen terzi kalfalığına girdin.

Dünyayı düzeltmek istiyorsun kendi yuvanı düşün ilkönce.

Hem şunu bil ki, oğlum,

hiç ve hiç bir meslek

hiç ve hiç bir mezhep ve onun sâlikleri

ilâhî esasatın dışında yaklaşamaz bize, ve dost olamaz.

Sema ve zemini idare eden kuvvet

saadetini isteseydi insanların derhal bahtiyar kılardı onları.

İstemiyor demek.

Nasıl?

Yobaz düşüncesi değil mi?

Fakat, oğlum, bu cerholunmaz bir hakikattir.

İlmen, mantıken ve hakikaten bu böyle.

Kendi nefsini ve işlerini insafla gözden geçir

sağına soluna bir nazar eyle:

hep aynı yalancılık

aynı canavarlık, aynı riya

sönmez bir inat, sarsılmaz bir israr ile sarmış beşeri.

Bunu anladığın gün:

sen de Monteskiyö gibi bir düstur kurar,

«her millet layık olduğunun içinde çırpınır» dersin.

İnsanlara irşadınız lâzım değil.

Allah isteseydi irşadederdi onları.

Allah istemiyor demek, insanlar istemiyor demektir.

İnada inatla mukabele boştur.

Ve ma sebrüke illa billah.

Bu üç kelime kurtardı beni çıldırmaktan.

**Allah böyle istiyor diyerek ona teslim
olabilmek
ne kadar iyi bir şey.»**

Şevki Bey birdenbire sustu.

Her nedense utanmış gibiydi kendi kendinden.

Sözlerinin boşa gittiğini anlıyor dehşetli kızıyordu buna. Beş yıl önceye kadar yaptığı gibi oğlunu bayıltıncayadek dövmek geliyordu içinden. Birdenbire mahzun ve özür diler gibi konuştu yine: « Muvazenesi bozulmuş milletlere bak, oğlum, bu bozgundan müstefit olanlara karşı koyanlar, en büyük şahsiyetler bile, (bunların içinde kendi de vardı), mağlup olagelip mağlup olagitmişlerdir. Hiç kimsenin işi ve kazancıyla

uğraşma, bundan bahsetme kendi kendine dahi. Düşünme kendi işin ve kendi kazancından başka bir şeyi. işte o kadar.»

Yine sustu ve ağlar gibi ilâve etti:

« İnşallah sonumuz iyi olur... »

Mahalleye saptılar. Arkalarında kaldı beyaz ev,

cephanelik ve hapishane...

Hapisanede, üst katta, pencerenin önünde, karısı Ayşe'ye mektup yazan Halil yarıda bırakmıştı yazısını, ve karısından daha bu sabah gelen mektubu okuyordu belki beşinci defa olarak . Ve bahtiyardı bir akarsu ferahlığıyla. Ayşe mektubunda diyordu ki: «Pencerenin önünde, minderde yatıyorum, dizimde battaniye, hafif bir sıcaklık içindeyim. Kırlar, fevkalâde kırlar, ve Çamlıca Tepesi görünüyor. Hava çok sakin.

Dehşetli aksi seda yapıyor sesler.

Hemen bizim bahçeye bitişik bir tarlayı sürüyorlar.

İki öküz,

bir adam önden çekiyor,

bir adam arkadan idare ediyor sapanı.

Toprak kabarıyor.

Hayat dolu toprağın üstünde insan eli.

Hayretler içinde bakıyorum.

Ne muazzam,

ne güç iş, nasıl bu kadar kolay,

bu kadar basit yapıyorlar. Sabahtan beri koca bir toprak parçasını dirilttiler.
Ne ekecekler bakalım. Yazarım sana. Artık akşam oluyor. Kargalar mektepten dönüyor. Çocukluğumda öyle derlerdi. Kızınız Leylâ da öyle diyor. İyice karardı ortalık. Lambayı yaktım. Baktım aynaya. Kocası mahkûm bir kadın her zaman aynaya bakar, hem de sık sık Her kadından çok duyar bu ihtiyacı, korkar ihtiyarlamaktan. Sevdiği adam çıktığı zaman da onu beğensin ister, ama otuz sene sonra da olsa, ne çıkar? Aynadaki kadın henüz ihtiyar değil, saçları kırmızı,

ve gözleri
bazan yeşil
bazan bal rengi.»

Ayşe'nin mektubunu kapattı.

Halil, koydu cebine.

Ve yarıda kalan cevabına başladı: "Bir tanem,

elbette saçlarınız kırmızıdır,

gözleriniz

bazan yeşil

bazan bal rengi.

Bunu görebildiniz demek!

Bunu herkes görebilirdi.

Fakat onların böyle olduğunu ilkönce ben gördüm, çünkü ben yazdım ilkönce. Ve bu dünyada benden evvel söylenmemiş sözüm bundan ibarettir.

Biliyorsunuz, verdim ömrümü
en güzel
en olacak

en olması lâzım şey için. Fakat çoktur,

sayılamayacak kadar
aynı işi benden evvel

belki de benimkinden büyük bir inatla yapanlar.

Elbette saçlarınız kırmızıdır, gözleriniz

bazan yeşil

bazan bal rengi.

Ve bir şey daha var ki farkında değilsiniz belki, elleriniz harikuladedir.

Biliyorsunuz:

insanlar sınıf damgalarını taşırlar avuçlarının içinde.

Bu hususta hakikatler, meselâ insan elinin sosyal inkişaftaki rolüne dair,

benden evvel keşfedilmiştir. Fakat ellerinizin güzelliğini ben gördüm,

çünkü ben yazdım ilkönce

Elbette saçlarınız kırmızıdır,

gözleriniz bazan yeşil

bazan bal rengi

Ve elleriniz,
bunu da öğrenmiş olun,
harikulade.

Bir tanem hani biz bu 41 senesinde ikimizden bahsedecek değildik. Dünya var memleketimiz var açlık, ölüm, hasret, ümit ve zafer, dünya ve memleketimizle beraber ve onların içinde şu anda ayrılığımız ve aşkımızla ikimiz de varız.

Bir tanem, önce sesleri geldi kağnıların. sonra kendileri. Ard arda üç taneydiler. Bir tanesi üzüm yüklü. Kayboldular.

Yolda, bir hayli zaman, sesleri kaldı.

Tiren işçileri geçiyor.

Yalnız onlar konuşurlar böyle bağıra bağıra.

Yol aydınlık. Radyo şarkı söylüyor: 'Ne gelen var, ne haber, gün uzun, yollar uzak... »

Neden? Halbuki ben, halbuki biz, haber her halde ve çok yakında gelecek biliyoruz... »

İKİNCİ BÖLÜM

I

Lüzum gördü adlî tabip ve Halil hastaneye yattı gözleri için.

Başhekim ve operatörü Faik Beydi memleket hastanesinin, (Polis Müdürlüğü eski doktorlarından).

İki mahkûm daha vardı koğuşta ve üç jandarma muhafız.

Hastane şehrin dışında, kırın ortasındaydı. Civarda bir karıştan boylu nebat yoktu bir ahlat ağacından başka. Yüksek yeşillikler, uzakta bir dağın bir acayip dağın kayboluyordu arkasında dağa tırmanmadan yerde yürüyüp dönerek.

Yapı tek katlı, betondu, kübikti.

Ve bir tarihte yapılan bütün beton binalar gibi çatlamıştı duvarlar ve parça parça ıslaktı. Geniş taş merdivenler kapısının önünde. Faik Bey Halil'e şöyle demişti bu merdivenler için: « iyi ki bu taşlar böyle geniş ve rahat.

Hastane hükümet kapısıdır bizim köylüye göre, ve hükümet kapısında duvar diplerine çömelirler, burda taş merdivenlere otururlar hiç olmazsa.»

Halil'in hastanede dördüncü günüydü. Doktor Faik Beyle yan yanaydılar merdivenin sahanlığında iskemlelerde. Akşamdı, kıpkızıldı ortalık. Karşıda bozkırda Dümelli Memet ağzının tam ortadan yarısı dişsiz ve çipil, mavi gözleri ıslak, içerde otoklavın uğultusu:

Dümelli'nin karısı ameliyat olacak. Doktorla Dümelli konuşuyorlar: « Bağırsağı düğümlenmiş karnını yaracağız.» « Ölür mü ki?»

« Karnını yarmazsak ölür mutlaka, karnını yararsak belki kurtulur.» « iki bebesi var.» « Karnını yaracağız.» « Kurtulur mu ki?» « Karnını yararsak belki kurtulur.» « İki bebesi var.

Komşuya koyup geldik. Bir defa öldü müydü...» « Karnını yarmazsak ölür mutlaka.» « Gece harman yerinde hani, örtümüz neyimiz de yok. Bebeler de yanında. Harman yerinde hani, Uy anam' dedi bağırdı göbeğini bastırıp bulaştı kıvranmaya,

Ölür mü ki?

Bir ilâç yazıversen.»

« İlâç kâr etmez.

Karnını yaracağız.» « Sen bilirsin.

Gece harman yerinde çıplaktık hani. Bir sarı hap içirsen?» « Karnını yarmaktan başka çare yok.» « Kurtulur mu ki?»

« Karnını yarmazsak ölür mutlaka.» « Bebeleri komşuya koyup geldik, harman öylece durur.» « Babacığım, kardeşim, karnında barsağı düğümlenmiş.» « Çözülmez mi ki?» « Çözülmez kendiliğinden.

Açacağım karnını, barsağı çözeceğim.» « Ellerinle mi?» « Ellerimle.

Gürültüyü duyuyor musun?

Aletleri kaynatıyorlar.

Tertemiz, pırıl pırıl.» « Kurtulur mu ki?» « Karnını yarmazsak ölür mutlaka.»
« Bir sarı hap?» « Olmaz.

İstersen hastanı al, geri götür.

Senin iznin olmadan açamayız karnını.

Sen izin vereceksin ben bıçağı çalacağım.

Kanun böyle yazıyor.

Bir kâat imzalarsın.» « Ne kâadı?» « Razıyım, diye.

Dolaş.

Düşün biraz.» « Ölür mü ki?» « Karnını açmak lâzım.

Lâkin mal senin.

Kanun böyle yazıyor.» « Kurtulur mu ki?» « Karnını yararsak belki kurtulur.
Karnını yarmazsak ölür mutlaka.

Şu ahlatın altına otur.

Düşün.

Sonra gel, kâada bas mührünü.» « Mührüm yok.»

« Parmak basarsın.»

Dümelli uzaklaştı. Doktor Faik Bey sordu Halil'e: « Dikkat ettiniz mi Dümelli'nin ağzına? Tipik bir piyore vakası. Sağda dişler tamam, beyaz, sol taraf tekmil dökülmüş, ağzının yarısı yok gibi.» « Mavi gözlü.» « Evet ve kırmızı bir sakal. Bakın, Halil Bey, bakın, nasıl çömeldi oturuyor.

İhtiyar, perişan bir çakal.

Ve korkuyor sanki sırtını ağaca dayamaktan. İçerlerden stepten geldiğine eminim. Step damgasını vurur adama. Beni hiç sevmiyor. Bana düşman. Ve ümitsiz.

Ben, bu büyük yapıdaki efendiyim. Sarı bir hap verecek yerde ona inadına kötülük eden insan. Tapu kâtibi ve ben ikimiz de bir. Parmak basacak, inandığı için değil, ben emrettiğim için. Ve şimdi hiçbir şey düşünmüyor, belki harman müstesna. Elinden geleni yaptı kendisi karısı ölürse kabahat benim. Ben, ben, bu büyük yapının efendisi. Benî sevmiyor bana düşman. Karısını gördünüz mü? Bir toprak parçası halinde, bir avuç. Hastalıktan değil, senelerden beri. Sonra gebe, iki bebesi de var. Demek ki hâlâ su ısıtıyor hâlâ giriliyor koynuna. Kafa

kâadına baktım, 1321. Bir yaşında bin yaşında olabilir yaşamamış ki. Meselâ: ne bileyim, deniz hakkında fikri yoktur.

Meselâ:

duymamıştır imambayıldının adını. Ve her seferinde hayretle bakmıştır eğer varsa kocası kurarken saatini. Ve meselâ: düşünmemiştir bile mümkün olabildiğini gün doğarken uyumanın. Bakmayın yüzüme öyle muhabbetle. Ben hapiste yatamam. Malûm, dünyaya bir kere gelir adam. Ve ölüm birleştirmiyor ayırıyor insanları. Ben öldükten sonra da o yaşayacak, o ölecek ben yaşamakta devam edeceğim Güzel ve rahat yaşamakta müsavat? Olabilir. Fakat bugün yaşamak bir piyango gibi: bana dolu çıkmış ona boş. Ne yapalım? Ama biliyorum, benim dışımda bana bağlı olmadan yürüyüp değişmede insan yığınlarıyla hayat. Biliyorum. Şimdilik fakat memnunum biletimden. Gözünüzden düşüverdim. Beni affetmeniz mümkün değil. Benim de böyle bir şey istediğim yok. Siz de sevmiyorsunuz beni, ahlatın altına çömelen de sevmiyor...»

Cevap verecekti ki Halil başhemşire geldi nazlı bir telâşla. Bir gelin tacı gibi taşıyordu kırmızı aylı hotozunu. « Hazırız, doktor, bey,» dedi.

Halil'i yalnız bırakıp gittiler.

Fakat çok sürmedi bu yalnızlık.

İnsanlar doldurdu taş merdiveni birer ikişer.

Bozkırda rengârenkti alaca karanlık.

Hastane kâtibi oturmuştu doktordan boşalan iskemleye:

(kitaba ve resme meraklı kırk yaşlarında bir adam).

Solda, uzaktaki dağı gösterdi Halil'e:

« Sabahları,» dedi,

«bir de akşam bu vakitler böyle eflatun olur bu dağın rengi. Acayip bir dağ. Arazi volkanik.

Bazı madenlerin tesiri belki. Meçhul bir şua bir şeyler var. Civarındaki köylerin ağaçları kalın hayvanları yüksek ve çok güzel oluyor çocuklar:. Çocuklar sonra bozuluyorlar. Kabil olsa da bu dağı dolaştırsak bu çatlamış toprak ve çakıl memleketinde. Yine nefti kasaba yeşil. Burda stepin sınırındayız. Arka taraf içerlere girildikçe, Hüseyinli, Çukurören,

Karapazar orta nahiyesi, on altı saat bir tek ağaç görmeden, kesif bir aydınlık içinde. Çölde bulundum. Çöl başka şey. Size tuhaf gelecek ama, karanlık bir orman yalnızlığı. Jül Vern'in romanlarında Amerikayi Cenubî ormanları vardır. Hatırladınız mı?

Karanlık mütemadiyen ağır ağır yükselir yerden isimleri korkunç ağaçların tepesine doğru; Ve yürür haftalarca bu nebatî karanlıkta kazazedeler. Tıpkısı, bozkırda ağaçsızlık aynı şey.»

Hastabakıcı İsmet Hanım geldi.

İstanbulluydu.

Halil sordu İsmet Hanıma:

« Başladı mı ameliyat?»

« Başladı.»

« Kolay bayıldı mı bari?»

« Çok kolay.»

Bütün bir Aksaray vardı İsmet Hanımın kuyruklu samur kaşlarında. Bir kapıya vurur gibi vurdu Hüseyin'in omuzuna İsmet Hanım: « Sen yine cigara içiyorsun, canım.» Uzak iç köylerdendi Hüseyin.

İki aydır yatıyordu.

Çoktan ölmesi lâzımdı tıbben.

Fakat daracık, upuzun göğsü ve kurnaz köylü inadıyla ölümü aldatıyordu. « Bir tane yaktım,» dedi. « Böyle yaparsan yine kan gelir, Hüseyin.» « Kabahat tütünde mi, İsmet Hanım?

Doktor Bey de içiyor ya.» « Sen hastasın, canım.» « Olur, şunu içelim de gayrı içmeyiz.» « İçersin.

Hem sana taşa oturma demedim mi?» « Merdivene oturuyorum.» « Merdiven de taş.» « Olur, bir daha oturmayız.» « Oturursun, nafile.»

Hüseyin merdivende oturmakta devam etti ve İsmet Hanım karşıları gösterdi Halil'e: « Kalenin üstündeki buluta bakın kuzum, yelkenli kayık. Nasıl da yavaş yavaş salına salına gidiyor. Ah, canım İstanbul. Göresiniz gelmiyor mu, Halil Bey?» «

Elbette, arasıra.»

Emin Efendi karıştı söze:

« İstanbul'dan sepet getirmiş Çtngen İsmail arılara, sepet asrî sepet lâkin durmamış kaçmış arılar.»

Emin Efendi, bir küçük memurdu. Fakat galiba büyük ve mahiyeti meçhul bir hastalığı vardı. Halil'e sordu Hüseyin: « Tayyareler gökten adam indiriyormuş doğru mu, bey?»

« Doğru.»

İçini çekti İsmet Hanım:

« Ah, yarabbi, biz harbe girmesek.» Hüseyin konuştu kendi kendine: « Akıl sarar iş değil, gökyüzünden demek... » Emin Efendi kesti sözünü Hüseyin'in: « Benim arılar gibi.

Arı bir saatlik yola çiçeğe gider.

Analar ayrı, oğullar ayrı.

Yolda rahmet yağarsa eğer meşenin dalına saklanıverir.» Hastane kâtibi önce merakla sonra alay ederek sordu: « Ya meşe yoksa, Emin Efendi?» « Kavak bulunur.»

« Kavak da bulunmadı, Emin Efendi?» « Ağacın birine.» « Ağaç da yok?»

Emin Efendi yuvarlak çocuk gözleriyle baktı kâtibin yüzüne « Öyle şey olur mu?» Kâtipten yana çıktı Hüseyin: « Kâtip efendi doğru söylüyor. Neden olmasın.
Bizim oralarda ağaç bulunmaz, rahmet yağdı mıydı, arılar bıyam otlarına dalıverirler. Halil konuştu Emin Efendiyle: « Siz hiç kasabadan çıkmadınız mı?» « Çıktım, bahçelere kadar.

Bekârım, anam bıldır öldü.

Geziyor benim yerime artlarım.»

Askerlik?»

« İhraç.» « Peki şöyle dolaşmak dünyayı görmek biraz?» Pos bıyıkları altından kalın dudaklarını tükürür gibi uzattı Emin Efendi: « Nesini dolaşacağım?

Görülecek nesi var? İnsanoğlu bir suya, bir ekmeğe bir de döşeğe muhtaç. Bir de arıları olursa.»

Hüseyin kısık bir sesle kesti sözünü Emin Efendinin.

Daracık, upuzun göğsü hırlıyordu:

« Ben dolaşmak isterdim, bey,» dedi Halil'e.

«Bizim oraları tekmil çakıldır.

Ne dağ, ne ağaç.

Yirmi haneden on sekizi insandan ibaret bir şey değil.

Her işte yol gösteren akıldır.

Karnımda aklım olsa.

Ortakçıyım sekiz yıldır bir keçi alamadım.

Karnımda aklım olsa... » « Ne yapardın?» « Ne yapardın var mı, bey?

Kes topraktan umudu, şehirlere göç.

Sen bilirsin iyisini,

öylesine şehirler

bir ay gezsen ucu başı yok.

Gidecektik İstanbul'a,

dünyanın halini orda belleyecektik.

Türkiye'nin en iyi yeri İstanbul mu, bey?

Kısmen değilmiş.

Dert varmış içerimde.

Bu dert beni böyle böyle yer gider.» « Aldırma, iyi olursun.» « İnşallah.»

« Ben geldim, ağalar.»

Gelenden yana baktı taş merdivendekiler.

Sallanıyordu öne arkaya.

Tıraşı yemişti yüzünü gözlerinin altına kadar.

Yalnız bam telinde bembeyaz bir deri parçası var.

Tüylü bir böcek gibiydi ve perişandı.

« Geç kaldın, Vasfi,» dedi İsmet Hanım, pansımancı ameliyatta.» Emin Efendi mağrur konuştu: « Sana kaç defa söyledim, arılar gibi olmalı insan hayatta.»

Merdivenin alt basamağına oturdu Vasfi: « Beklerim,» dedi. Oynattı samur kaşlarını İsmet Hanım: « Sen bilirsin, pansımancı yorgun çıkar ameliyattan yapamam derse, karışmam, canım. Emin Efendi tastikledi: « Yapamaz ya, o da memur sayılır, o da insan.» Homurdandı Vasfi: « Ya ben?

Ben insan değil miyim? Ayyaşsak, kumarbazsak... Sıcağa dayanmıyor, kurtlanıyor yara... » Emin Efendi birdenbire zengin ve bahtiyar güldü: « Sen de muhtaç olacaksın benim arılara: tütünü balda ezip yaraya koydun muydu... » Emin Efendiye çıkıştı İsmet Hanım: « O ne biçim söz

Emin Efendi, canım? Sen yine pansımancıyı bekle, Vasfi.» « Bekliyoruz.

Bir yıldır çekiyoruz bu acıyı.

Hep pansımancılar sebep.

Fıtık yarası on günde kapanmaz mı?

Benimkisi kapanmadı işte. Ayyaş olduk, kumarbaz olduk. Ankara'da aldılar fıtığı benim. Bir pansımancı vardı camız gibi kapkara. Doktor teslim etti beni eline ameliyattan sonra. Lâkin, taze yara meraklısıymış rezil.

Herifin gıdası taze yara. İki saat geçmeden bezleri çözüverdi. Bir kan boşandı, kardeşler, yatak yorgan kızdırmak. Kopuvermiş dikişler. Bende küfür, bende bağırmak, rezil, güler. Sabah olsun, doktora söylerim, dedim. Doktoru zor görürsün bir daha sen benim elimdesin, dedi. Şahit olun hastalar, dedim. Hastalarda ses yok. Hastalar, dedim. Hastalar susup durur. Hastalar uyumuşlar. Yapı da öylesine büyük bir yandan top atsan öte yandan duyulmaz. Korktum, arkadaşlar.

Zemheride it gibi titremeye bulaştım. Yarayı sarıp çıktı, rezil, dışarda durmaz güler. Bekledim, gitti. Biraz buçuk gün ağardı don gömlek kaçtık hastaneden. Benim elbiseler hâlâ ordadır. Hana vardım. Köye götürdüler. Ceza yersin dedilerse de arayıp soran çıkmadı şükür. Lâkin bir kerre nevri döndü kapanmıyor, kurtlanıyor yara. Köy yerinde aylak dolaşmak olmaz. Şehre indik yine, bu yara ayyaş etti, kumarbaz etti bizi. Ayyaş olduk, kumarbaz olduk.»

Bir müddet susuldu. Hastane kâtibi sordu Halil'e:

« Yeni bir kitap yazıyormuşsunuz?»
« Çalışıyorum.»

« İsmini sorabilir miyim?»

« 1908'den 1939'a kadar

Anadolu'da tabakalaşma ve sınıflaşma.»

İsmet Hanım birdenbire haykırdı: . Ay...

Aya bakın. Ayı gördüm Allah amentü billah.» Kâtip takıldı:

«Müslümansınız hemşire hanım.» « Çocukluğum aklıma geldi, canım.

Ortalık iyice kararmadan aya rastlamak uğurludur. Kaç defa denedim. (Halil'e döndü) Severim akşam karanlığını böyle şehirden uzak kırların ortasında. Bakın, ateşböceklerine bakın, nereye gidiyorlar böyle pırıldayarak? konuşmuyorsunuz, Halil Bey?» Halil uykudan uyanır gibi sordu: «

Kurtulur mu dersiniz?» « Kim?» « Ameliyattaki.» « Doktorun eli hafiftir.

Fakat Yarabbi dünya ne güzel. Karşısı İstanbul'dan bir yerlere benziyor evleri kaybolup ışıkları yanınca.:

Halil'in muhafızlarından Refik Onbaşı geldi. Sevinçli bir haber getiren bir çocuk gibi anlattı: « Seyrettim camlı kapıdan içerisini.

Ak çarşaflar üstüne yatırmışlar karıyı.

Önce ürküyor adam, sonra merak sarıyor.

(Tuttu Halil'in kolundan)

Gel istersen sen de bak, beyim.»

« İstemem, onbaşı.» « Fakat görülecek şey.» « Yarım saat oldu.» « Daha da çok.»

Seslendi Hüseyin:

« Karanlıkta biri var, kim oradaki?» « Benim, efendi ağa.»

Tanıdı İsmet Hanım:

« Ameliyattaki kadının kocası, canım.

Ne istiyorsun?» « Hiç.»

« Bir şey mi diyecektin?» Halil çağırdı Dümelli Memet'i: « Gelsene.

Ameliyat bitmedi daha.» « Biter inşallah, efendi ağa.»

Askere talim öğretir gibi izahat verdi Refik Onbaşı: « Ben seyrettim, hemşeri, insan eli değil, kuş kanadı doktor beyin elleri, bir o yana seğirtir, bir bu yana. Öz anası olsa böyle uğraşmaz herif.»

Halil yer gösterdi Dümelli Memet'e: « Otursana.» «Ayakta dinelirim. Tez biter mi?» « Biraz daha sürer.» « Tez bitmez demek?» « Belli olmaz.

Ama çoğu gitti, azı kaldı.» « Ben şehre varıp elma alayım.» Yuvarlak omuzları sarsılarak güldü İsmet Hanım:

« İlâhi, çok yaşa, elmanın sırası mı, canım?» « Bitenecek varıp gelirim.

Elmayı sever.» « Sevse de yiyemez ki hemen.» « Sonra yer.

Tez varıp gelirim.

Elma iyidir.

Çeyrek saat sürer mi daha?» « Evet.» « Tez varıp gelirim.

Elmayı sever.»

Ve omuzlarını kısıp kayboldu karanlıkta Dümelli Memet.

Hüseyin bir müjde verir gibi konuştu: « Karnım acıktı.» Hastane kâtibi eğildi Halil'e doğru: « Açlık,» dedi,

«açlık, hiçbir şey yememek değil, barsağı düğümlenene kadar yarma çorbası içmektir. Düşünün: köyde diz boyu kar. Eve girdik. Kimse yok. Vardık dama, gübrenin içine gömülmüş yatıyorlar. Yine sizin hapisanedekiler en gürbüzleri.

Tayın,

uyku.»

Halil düşündü:

«Hürriyet, tayını ve uykuyu vermiyor.»

İçerden bağırdılar: « Yemeğe.»

Emin Efendiyle Hüseyin telâşla kalktılar yerlerinden.

Pansımana gelen Vasfi yalvardı İsmet Hanıma: « Bana da bir katık ayır, gözünü seveyim.» « Ekmeğin var mı?» « O da yok.» « Bakalım, artarsa. Hem
biliyorum: böyle yemek dilenmek için pansımana geç geliyorsun. Razıyım, öğle üstü gel öğle yemeğinden verelim.» Vasfi utangaç güldü: « Öğleyin başınız kalabalık telâşeniz çok.»

Sordu Halil'e İsmet Hanım:

« Yemeğe gelmiyor musunuz, canım?»

« Ben sonra yerim.»

İsmet Hanımla kâtip gittiler.

Kaldı taş merdivende Vasfi'yle Halil.

Güneş battıktan sonra tıpkı açık deniz gibi, büyük dağlar, büyük ormanlar gibi, bozkır süratle serinleşir. Ve bu saatlarda, buralarda, aylak insan keyifli değilse hele aydınlardansa eğer, kabuklu bir hayvan gibi kendi içinde derinleşir. Bu işin bir başka çeşidi geldi Halil'in başına: İlikledi düğmelerini ceketinin, omuzlarının arasına çekti boynunu, ve gözlüklerini karşıki şehrin ışıklarına dikip daldı. « Hapisaneye haber göndermeli yarın.» diye düşündü, «mektup gelmiştir Ayşe'den. Tuhaf şey, karşıda bir ışık yanıp sönüyor. Neden?

Her halde odadan odaya lamba geçiriyorlar. Nerde okudum, böyle işaret verir bir yerlere beyaz entarili, siyah saçlı bir kadın.

Kadın kurtulacak mı?

Lastik eldivenle de olsa canlı, insan barsağına dokunmak.

Açlık, açlık hiçbir şey yememek değil...

Köyde diz boyu kar.

Gübrenin içine gömülmüş, yatıyorlar.

Hindistan, Kongo, Çin.

Sömürge yerlileri.

Işık yine kayboldu yandı.

Neden?

Her halde odadan odaya...

Her halde haber yollamalı hapisaneye.

Her halde mektup gelmiştir Ayşe'den.

Ayşe'yi seviyorum ölesiye.

Son mektuplarında 'şekerim' diye yazmıyor artık, niye?

Boynu nasıl da kalın ve beyazdır.

Kızım anasına benzeyecek mi?

Kör olursam kızım karanlıkta büyüyecek, bana göre karanlıkta.

Onun nasıl değiştiğini göremeyeceğim.» « Efendi.»

« Bana mı dedin, Vasfi?» « Cıgaran varsa hani...» « Tütün var.

Kâadın var mı?» « Yok ama, sen yine tütünü ver.»

Halil tütünü verdi Vasfi'ye ve hernedense sinirlendi: « Niye kapanmıyor bunun yarası?» diye düşündü, «şeker hastalığı mı var? Nasıl oluyor da topyekûn ölmüyorlar? Nasıl da dayanıklı benim milletim? Hapisanedekiler en gürbüzleri. Yaşamak hakkı, yaşamak.» « Yarım saatta aldılardı benim fıtığı, hâlâ bitmedi mi bu?» « Nerdeyse biter.» « İnşallah.»

« Karşıda ışık yine yandı,» diye düşündü Halil. «Yarın hapisaneye haber yollamalı. Yine bizimkiler Avrupa'dakilerden iyi, ayda bir gelenin de olursa hapisâne kapısına Öyle göresim geldi ki Ayşe'yi.

Çoğu gitti, azı kaldı. Farkında değiller, habersiz bahtiyar olacaklar.»

İsmet Hanım yemek getirdi Vasfi'ye.

« Ameliyat bitti, Halil Bey,» dedi,

«Kadını yatağına yatırdık. Doktor sizi sordu, geliyor. Sizi ne kadar çok seviyor, canım. Hepimiz sizi seviyoruz ya... Sen de yemeğini al, arkaya git, Vasfi, pansumancıdan hayır yok bu akşam... »

Halil karşıladı doktoru.

« Geçmiş olsun, Faik Bey.

Kurtuldu mu?» « Belli değil henüz.

Operasyon kusursuz.

Fakat bu vakalarda tehlike sonra başlar.» « Ümidiniz?» « Yüzde otuz.

Kocası nerde?» « Şehre gitti elma almak için.» « Acele etmiş.» « Söyledik, dinlemedi.

Yoruldunuz.» « Çok değil.» « Demek yüzde otuz?» « O kadar.

Hattâ daha da az.»

Sustular.

Ay ışığında gündüz gibiydi ortalık.

Karşıda tek tük lambalarıyla şehir, etrafta uçan ve sürünen haşaratın çatırtısı ve «Ben buradayım, yani karşınızdayım,» diyen toprak.

Bozkır rahattı.

Doktor cıgarasını attı, yerde fosforlu bir böcek gibi yanmakta devam etti ateş.

Halil dizine vurup döktü külünü piposunun.

Doktor sordu birdenbire:

« Öleceğinizi ciddiyetle düşündünüz mü hiç, uzun uzun, bir hesap meselesi düşünür gibi düşündünüz mü? Ben, hep bunu düşünüyorum bu son senelerde. Gece, giriyorum yatağa, yumuyorum gözlerimi ıslıkla bir beste tutturuyorum dişlerimin arasından her seferinde kendi kendime uydurduğum, bana gayet hazin gelen bir şeyler ve öleceğimi düşünüyorum. Kederli bir yalnızlık doluyor içerime ölümünü düşünen bir insanın yalnızlığı sevgisiz ve nefretsiz. Kopuyor insanlarla alâkam

anlıyorum ki ölümde bir başımayım. Sonra hesap ediyorum, kırk sekiz yaşındayım, en fazla yaşasam yetmiş beşine kadar daha yirmi yedi senem var demek. Ölçüyorum geçen kırk sekizle kalan yirmi yediyi kepazelik. Ne tuhaf şey, ne tuhaf şey en fazla yirmi yedi sene ve bir varmış bir yokmuş Doktor Faik Bey.

Sustu.

Sonra, imdat arıyormuş gibi adeta yalvarıp sordu Halil'e:

« Kaç yaşındasınız?»

« Otuz dokuz galiba.»

« Galiba ne demek?»

« Nüfus tezkereme göre otuz dokuz.

Ama annem 'Seni bir yaş büyük yazdırdık,' derdi.»

Hernedense Halil'i tersleyerek konuştu Faik Bey: « Annenizi bırakın, otuz dokuz diyelim.» Halil güldü:

« Kırk da diyebilirsiniz.» « Hayır cömertliğe lüzum yok, bir sene bir senedir. Peki, hesapladınız mı, Halil Bey?» « Neyi?» « Ne kaldığını?» « Hayır.»

« Hesaplamanız lâzım. Otuz altı kalmış. Benden dokuz fazla. Artık bu hesabı yapacak yaştasınız, çoğu geçmiş elinizden. Geçenle kalanı kıyas edebilirsiniz.
Otuzuna kadar seneler ve hattâ ölüm bir nazariye, sonra hakikatlaşıyor. Ve ne kadar çabuk ne kadar az kaldı diye insan şaşıyor. Hiç duymadınız mı bu şaşkınlığı?» «

Hayır.

Ama, sizi anlıyorum.» « Ne anlıyorsunuz?»

« Bol bol düşünmeye vaktiniz ve imkânınız var.» « Sizin yok mu?»

« Benim de böyle bir imtiyazım var elbette.» « İmtiyaz ne demek?» « İmtiyaz şu demek ki, Faik Bey: demin ameliyat ettiğiniz kadın, sizin de dediğiniz gibi, gün doğarken uyumanın mümkün olduğunu aklına bile getiremeyen, yarı nebat, yarı hayvan hayatı sürmeye mahkûm şu Dümelli'nin karısı, ve Dümelli'nin kendisi, memleketimde ve yeryüzündeki insanların çoğu mahrumdur bol bol düşünebilmek saadetinden. Vakitleri ve imkânları yok.

O kadar çok çalışıyor öyle yorgundurlar ki gece, altmış yaşında bile, yatağa girdikleri zaman uyku kurşun gibi bastırıyor.

Belki uykuda rüya görülür, ama düşünülmez.»

Sustu.

Sonra bahtiyar gülümseyerek ilâve etti Halil: « Ve düşündükleri zaman hayatı düşünüyorlar, ölümü değil... » « Peki, ölümü düşünmeye vakitleri ve imkânları olsa?» « O zaman da ölümü sizin gibi düşünmeyecekler.» « Neden?» « Şundan ki Faik Bey, siz hayatta bir başınıza olduğunuz, için ölümde de bir başınasınız. Bütün bağlarıyla kalsaydınız Polis Müdürlüğünün doktoru olarak, sınıfınızla aranızdaki ipleri kesmeseydiniz, yahut bu ameliyattan sonra karşı tarafa geçip başka bağlarla başka insanlara bağlansaydınız, şimdi fasılasız gelişen bu müzmin hastalık nadiren tepen bir kriz olurdu hiç olmazsa... »

Faik Bey kahkahalarla güldü.

« Doktorca konuşuyorsunuz,» dedi,

«ama baksanıza nadiren de olsa yine tepermiş.» « Teperdi, evet, Faik Bey.

Ağaç yaşken bükülür,

ve karargâh değiştirmek kolay değildir öyle. İçinde beşiğinden bir şeyler taşır insan. Ve sonra...»

Dümelli Memet belirdi ahlatın atlından. Halil gördü onu. Sevinçle kalktı yerinden. « Geliyor,» dedi. «Geldi işte...» Dümelli'yi karşıladılar.

Ve kapıdan ve pencereden vuran sıcak san ışıkta durdular konuşmadan üç ağaç gibi ayakta. Kucağında dolu, kocaman bir kesekâadı Dümelli'nin.

**Düşürmekten korkuyormuş gibiydi bunu. Kesekâatlarına alışkın olmadığı belli. «
Senden insana hayır gelmez, ama sen söyle yine,» der gibi bakıyordu doktorun yüzüne, ağlıyordu Dümelli. « Geçmiş olsun, gözün aydın kardeşim,» dedi Halil. Dümelli düşürdü kesekâadını kucağından.**

Toprakta dağıldı bir çocuk sevinciyle elmalar. Halil'in yardımıyla Dümelli topladı elmaları koydu kesekâadına tekrar ve bıraktı taş merdivenin üzerine. Sonra iki elma aldı içinden mintanının yeniyle sildi ve ikram etti Halil'le doktora. Dişsiz ağzı yarı yerinden gülüyor çipil mavi gözleri bâlâ ağlıyordu. Karşılıklı bir itişip kakışmayla doktorun elini öptü. Saldırdı ellerine Halil'in. Atik davrandı Halil, kucaklaştılar. Ve

Halil'in bağrındayken henüz

Dümelli yeni bir sevinçle irkilip kulak kabarttı.

Sesler geliyordu, şehrin batısından yola çıkan kağnı sesleri. Bir taş balta gibi işleyen ve ayın altında ağır pırıltılarla genişleyen alt edilmemiş bozkırın vahşi şarkısıydı bu.

Halil de duydu.

Ve toprağa yenilmiş insanın karanlığı ve kederi sevgili memleketinin dolaştı ürpertilerle üzerinde etinin.

« Bizimkiler,» dedi Dümelli Memet, «varıp durdurayım, demin ben gelirkene yola çıktılardı. Kağnıya bindiririz, yorulmaz.

(Doktora döndü)

Efendi ağa, sen deyiver, hazırlansın.» Ve davrandı kağnı seslerine koşmak için.
Doktor tuttu kolundan. « Dur,» dedi, «daha ayılmadı bile.» « Ben varıp gelene dek ayılır.» « Belki ayılır ama, yola çıkamaz.» « Kağnıya binecek, yürüse yürüse burdan oraya...» « Olmaz.» « Etme, efendi ağa, iki bebesi var.
Komşuya koyup geldik.

Harman öylece durur.» « Olmaz baba.» « Haydi, varsın yürümesin, kağnıyı getiririz buraya dek.» « Yataktan çıkamaz.

En aşağı on beş gün sırtüstü yatacak.» « Evde yatar.» « Olmaz.» « İki bebesi var.»

« Deli etme insanı, olmaz dedik ya.» « Parmak basarım.» « Ne diye?» « Ma! senin demedin miydi?

Malımı be temam aldım diye parmak basarım.» « Olmaz.» « Mühür?»

**« Hani mührün yoktu?» «
Kulun olayım, zevklenme
adamla, ver çocukların anasını
gidelim, harman öylece durur.**

(Ve Halil'e döndü Dümelli)

Efendi, sen deyiver bari... » Halil zor tutuyordu kendini göz yaşlarıyla boşanmamak için. « İçeri girelim,» dedi, «hastanı gör.

Kımıldanacak hali var mı, yok mu, bakarsın... »

Dahiliye, hariciye, vilâdiye, emrazı sariye, kadın, erkek, çocuk, elli dokuz yataktı memleket hastanesi, fakat yetmiş ikiydi hasta sayısı. Yerde yatıyordu fazlalık ve ikişer hasta vardı bazı karyolalarda...

Dümelli karısını gördü.

Ayılmamıştı henüz.

Saçları tıraş edilmişti dibinden.

Yamru yumru, kabuklu patates gibi bir yüz.

Hastalıklı bir oğlan çocuğuna benziyordu.

Ve beyaz patiska nevresimin üzerinde topraktan fışkırmış iki kök gibi duruyordu elleri.

Dümelli bıraktı elmaları hastanın ayak ucuna. Baktı uzun uzun baktı çipil mavi gözlerini kısarak. « Hayır kalmamış,» dedi, «kötülemiş.

Benim ala öküz de böyle olduydu bıldır, yattı, kalkmadı bir daha. Elmaları verin yesin. Elmayı sever. Sağolun efendi ağa... »

Ve çıktı dışarı Dümelli ağlaya ağlaya. Çıkış o çıkış.

Onu bir daha görmediler.

Ve üç gün sonra öldü kadın...

II

Sabah sabah erkenden, hastanenin üstünde şafak söktü, sökmek üzere.

Doktor Faik Bey uyandı apansızın, (bekâr olduğundan hastanede yatıyordu). Alaca karanlıktı oda. Ve perdeleri açık pencerenin geniş camları arkasında soğuk bir su aydınlığı vardı, merhamet gibi bir aydınlık. « Saat kaç?» diye düşündü Faik Bey. Masaya uzandı, bakmak için, seçemedi. Elektriği yaktı, odada şafak vakti istasyonlarının kederi, beyazlaşan lâmbalar, ayrılık. Sırtüstü, çırılçıplak yatıyordu Faik Bey. (Yaz kış böyle yatar). Ve saata tekrar bakmayı unutmuştu. Gözlerini tavana dikti, çıtaları saydı. Baktı karşı duvara, orda bir tahtakurusu kireçli, muazzam bir beyazlığın ortasında ufacık

gidiyordu, kutbun uçsuz bucaksız karlarında kaybolmuş bir insan gibi, sonsuzlukta bir yıldız yalnızlığıyla...

« Sonsuzlukta bir yıldız yalnızlığıyla,» diye tekrarladı Faik Bey yüksek sesle. Ve göğsüne eğdi başım, gözlerinin önünde upuzun yatıyordu ayak tırnaklarının ucuna kadar, başsız, çırılçıplak vücudu.

Onu, ilk defa görüyormuş gibi seyretti. İlk defa bakıyordu ona bu gözle, şaşırmış meraklı ve mahzun; Karnı esmer, içeri çökük, bacakları, adalesiz, ince, uzun, deri ihtiyarlamış. Karnının üstüne koydu elini: tiksintisi bir pelte yumuşaklığının. Sağ bacağını büktü, sarktı baldır. Topukta aşık kemiğine yakın kırışıklar. Ve bu başsız, ihtiyar vücudun yalnızlığı.

Faik Bey kendi vücudunun karşısında düşündü onun ölümünü. Aklına ilk gelen şey yıkanırken, yahut kefenlenirken değil, morgda görmek oldu onu. Taş masanın üstüne böyle çırılçıplak uzanmış. Sonra, bir çukura indirilirken, sonra, ıslak toprak kokusu, tabutun tahtasını oymaya başlayan kurtlar (onları vücuduna tırmanır düşünmeye tahammülü yoktu) ve hepsinin beteri

duymayan

görmeyen

kımıldanmayan yalnızlık...

Faik Bey bastı zile

arka arkaya

arka arkaya.

Sonra hızla toparlandı yatağın içinde yastığa doğru.

Çarşafı çekti dizlerine büzülüp oturdu, bekledi.

Kapı açıldı.

Girdi telâşla, İstanbullu hastabakıcı İsmet Hanım.

Faik Bey belki onu bekliyordu belki hiç kimseyi beklemiyordu, tuttu genç kadını bileklerinden: « Korkma, bağırma, sus,

Allahaşkına beni kurtar,» dedi. İsmet Hanım önce ürktü, debelendi, fakat çok geçmeden:

« Aman doktor bey, duyarlar, görürler, kapı açık,» filân derken söndürdü elektriği ve ses çıkarmadı artık.

Dışarda, pencerenin geniş camian arkasında soğuk bir su aydınlığı vardı, merhamet gibi bir aydınlık...

Sabah sabah erkenden hastanenin üstünde şafak söktü, sökmek üzere, Halil uyandı apansızın kalktı yataktan.. Seslendi uyuklayan nöbetçi jandarmaya: « Ben kapının önündeyim taş merdivenlerin orda.»

Koridora çıktı.

Uyku ve ilâç kokusu, insana yapmacık gibi gelen iniltiler, çok uzaklarda madenî bir tıkırtı ve beyazlaşan lambalar şafak vakti istasyonlarının kederi, ayrılık...

Kadınlar koğuşunun kapısı açık: hasta bir kadın oturmuş yatağında saçını tarıyor. Yüzü sapsarı saçları simsiyah.

Halil taş merdivenleri indi. Toprağın üstünde durdu. Nefes aldı kollarını açarak.

Hava ıslak.

Güneş doğuyor.

Gökyüzü yaş bir bezle gıcır gıcır silinmiş gibi tertemiz.

Soldaki dağın eteğinde ince bir duman dağılan tül gibi bir şey. İlerde ağaçlar aydınlandı: sol yanlarına vuruyor ışık. Ve uzakta şehir:

Bir uzun yolculuktan limana henüz dönmüş gibi duruyor. Manzara katıksız aydınlık, açık renkli, ve bu saatta tabiat sıhhatli, genç ve iyi yürekli.

« Doktor Bey uyandı mı ki, efendi ağa?» Halil dönüp baktı çocuğa. Canım ciğerim on üç yaşındaki işçi Kerim karşısında kömürlü tulumuyla yerden bitme bir cin yavrusu gibi duruyordu. En umulmadık bir anda en eski bir dosta rastlamış gibi sevindi Halil:

« Evvelâ merhaba diyelim delikanlı,» dedi. Kerim gülümsedi: « Merhaba, amca.» « Merhaba, adın ne senin?» « Kerim.»

« Doktoru ne yapacaksın, Kerîm Usta?» Minicik kırmızı burunlu suratını astı Kerim: « Ustalık bizden uzak,» dedi. « Neden?»

Kerim sağ elini çıkardı cebinden. Kat kat bezlerle sarılıydı baş parmağı.
Telâşlandı Halil: « O ne öyle?» « Prese ezdi dün akşam.» Ve birdenbire tekrar duymuş gibi ezilişin acısını sızlandı, gözleri dolarak: « Uy anam, uy anam, acıyor.» « Peki, dün akşamdan beri ne yaptın?»

« Hiç.

Ahmet Usta çaputla sardı, evde sargıyı tazeledik.

Anam, hastaneye git, doktora göster, dedi.

Bugün işten kalmayım diye geldim erkenden.»

Halil'le Kerim içeri girdiler, başhemşireyi buldular, pansıman yapıldı. Halil çay ikram etti Kerim'e, tanışıldı daha yakından. Arkadaşlığa karar verdiler, Kerim gitti.

Vakit geldiği halde sabah vizitesi başlamamıştı henüz. Halil koridorda karşılaştı hastabakıcı İsmet Hanımla. Karmakarışıktı kumral kaşları genç kadının (halbuki daima taranmış gibi dururlardı) elinde boş çorba taşlarıyla yüklü bir tepsi vardı. Halil sordu:

« Doktoru gördünüz mü?» İsmet Hanım durdu. Yüzü pancar gibi kızardı. « Başhekimi, Faik Beyi mi?

Hayır, görmedim.

Fakat, şey...

Sabaha yakın bastı zile.

Nöbetçiydim.

Su istemiş.

Götürdüm.

Sonra görmedim bir daha...

Niye sordunuz?

Koğuşlardadır.

Ama başhemşire de 'Geç kaldık' diyordu demin.

Saat kaç?»

İsmet Hanım boş çorba taslarının üstünden gittikçe artan bir kuşkuyla bakıyordu Halil'e.

Ve yalan söyleyenler gibi daldan dala çabuk çabuk ve çok konuşuyordu.

Halil farkına varmadı bu telâşın,

« Teşekkür ederim,» dedi
ve girdi koğuşuna,

yatağına oturdu.

Eğildi öne doğru.

Dalgın yüzünde incelip uzamış gibiydi burnu. Parlıyordu gözlükleri:

biçare iki cam parçasıydılar. Düşmüştü kolları.

Ve elleri dizlerinde, avuçları yukarı dönük. Halil artık biliyordu hastalığının adını: göz damarlarının dumura doğru gitmesi. Yıllardır ağır ağır, birike birike ve bir gün bir anda, bir sıçrayışla: körlük. Burda da diyalektik, Halil, her yerde diyalektik. Ama belki?

Tedavide yeni bir keşif? Şifaya doğru sıçrayış? Ve ölümden önce kaybetmemek aydınlığı...

Halil zaman zaman unutuyordu hastalığını gözlerinin, zaman zaman hatırlıyordu: ve derisinin altında bir yerde, ince bir damar kopmuş gibi oluyor yüreği çarpıyordu alabildiğine. Ve zor tutuyordu kendini soluk soluğa nefes almamak için. Sonra sükûn. Sonra dalgınlık.

Bir kapıdan girer gibi girerdi dalgınlığının içine Halil. Eski İstanbul evlerinin taşlıklarına benzerdi bu dalgınlık: Bembeyaz tülbenti, kuyusu, kalaylı maşrapasıyla yumuşak, serin ve alaca aydınlığında kederli masallardan bir şeyler biraz...

İki karyolanın etrafına toplanmıştı koğuşta hastalar.

Birincisinde Arapkirli Ali namazda oturur gibi diz çökmüştü yatağa. Sol dizine yayılmış turuncu, yazma mendili. Gözleri ve bıyıkları pırıl pırıl, simsiyah. Ve yanağında buruşuk, cilâlı yeri bir Antep çıbanının. Ali rüyasını anlatıyor ve saygıyla dinliyor ötekiler. Saygıları rüyayı görene değil rüyayadır.

« Hayırdır inşallah.» « Hayra yor, hayır ola.» « Uzun bir arazi gördüm öyle sulanmış. Ben al beygirlerle çift sürmekteyim. Öküzle

çift sürmek âdeti değişmiş köyde. Bir silâh patladı arkadan.» Ali'nin sözünü kesip sordu biri: « Sesini duydun mu?» « Duymadım.»

« İyi, duymadığın, çok iyi, çok.»

« Ama, dur hele duydum gibi.»

« Zarar yok, duysan da olur, değil mi ki arazi sulanmış ve hem de geniş...

Resimli bir derginin etrafındaydı ikinci karyola.

Dün gece Halil'den aldılar.

İnsanları, âletleri ve yangınlarıyla harp resimleri.

« Memetçiklere bak, hele, Memetçiklere bak.»

« Onlar Memetçik değil be, İngiliz askeri.»

« Olsun, hepsi Memetçik.»

« Şunlar da İtalyan mı?»

« Şapkalarından belli, İtalyan.»

« İtalyanlar harpçi millet değil, canım, kibar insanlar.»

Recep, damdan düşer gibi karıştı söze:

« Harbe girdiğin zaman bir gâvur öldürüp bir yudum içersen kanını korku kalmazmış.»

Hepsi Recep'e baktılar.

On beş, on altı yaşlarındaydı.

Yusyuvarlak.

Herkesle alay eder ve sıkışınca boynunu büküp nazlı nazlı gülümserdi. Okumaya meraklıydı. Bütün vilâyetlerde kaza ve nahiyeleri ezbere sayardı.

« Şimdi bunu nerden çıkardın ülen?» « Şehit babamdan duydum, şehit babam, şehit düşmüş ben altı aylıkken.» Aydınlı Talip Çavuş vurdu dergiyi Recep'in kafasına: « Canın çıksın, Recep... »

Talip Çavuş, seyrek sarı saçlı, yeşil gözlüydü. Balmumundan dökülmüş gibiydi yüzü.

Yumuşacık konuşur, ansızın sinirlenir, günlerce küserdi insana.

Recep'le ahbaptılar.

«Anne» derdi Talip Çavuşa Recep.

Jandarma Refik karıştı söze:

« Altı haftada işin tamam diyormuş Rus'a Alaman,

Köroğlu'nda okudular.» Çerkeşli Tenekeci Müslim cevap verdi (yüzü baltayla yontulmuş gibi bir adam): « Rus baba yıkılmaz kolay kolay... » « İçi çürükmüş...» « Öyle lâflara boş ver. Kayseri'ye vardın mı? Bize bir bez fabrikası kurdu herifler eşi emsali dünyada yok. Bir amele evleri yapmışlar haltetmiş vali konağı...»

Talip Çavuş yumuşacık konuştu:

« Şimdi İngiliz de Rus'la beraber.»

Jandarma Refik itiraz etti:

« İngiliz'e kaçak güreş yapar diyorlar.»

Recep'in eline geçmişti dergi.

Son sayfada çölde İngiliz askerlerini eğlendiren kızların çıplak, beyaz bacaklarına bakıyordu. Ve yusyuvarlak yüzünde kısılan gözleri hiç de alaycı değildiler.

Telâşlı sesler geldi koridordan.

Vizite başlıyor diye hastalar dağıldı yataklara.

Halil uyandı dalgınlığından.

Kapı birdenbire açıldı.

İstanbullu İsmet Hanım eşikte:

« Halil Bey,» dedi,

«doktor öldü.

Ne yüzünde bir başkalık vardı İsmet Hanımın ne sesinde. Hattâ kumral kaşları artık deminki gibi karmakarışık değil yine taranmış samur gibiydiler:: « Doktor Faik Bey öldü,» diye tekrarladı. Ve kapıyı hızla çekip gitti. Hastalar afalladılar. Bir doktorun hele bir başhekimin ölümü kavranılmaz bir şeydi onlar için. Ve bir vuruşta yıkıyordu bütün sağlık ümitlerini. Arapkirli Ali mırıldandı: « Allah rahmet eyleye, Allah ecir sabır vere çoluk çocuğuna.» Talip Çavuş yavaşça konuştu:

«Kimsecikleri yokmuş dedilerdi. Bir başınaymış bu dünyada...»

Ve nasıl ansızın şaşırıp sindiyse koğuş, yine öyle ansızın harekete geçti, hastalar fırladılar koridora. Hastane kâtibiyle karşılaştı Halil. Halil'in ellerine sarıldı kâtip: « İntihar,» dedi, «intihar...

Kendini zehirlemiş.

Yatağında çırılçıplak yatıyor.

Bu kadar gecikince merak ettik.

Kapısı kitli.

Bende bir eşi var anahtarın.

Muavinle birlikte açtık.

Sormayın...»

Halil kurtardı ellerini kâtipten ve sesinde yırtılan bir şeyle ve kendisi de niçinini bilmeden sordu: « Kırk sekiz yaşındaydı, değil mi?» Ve gözlüklerinin camlarını siliyormuş gibi yapıp örterek gözlerini, yürüdü, taş merdivenlerin üstüne, güneşe çıktı. Bozkır aydınlık ve ılıktı...

Birdenbire Halil'e yalanmış gibi geldi Faik Beyin ölümü, intiharı bilhassa hele kendi kendini zehirlemesi. (Halbuki bir dakka önce Halil bunun izahını yapmıştı kafasında). Geri döndü.

Ve hareketlerinin mantığını kendi de anlamayarak telâşla geçti koridoru Faik Beyin odasına doğru. Kapı açıldı.

Ölüyü sedyenin üstünde dışarı çıkardılar. Beyaz bir çarşafla örtülüydü. Halil duvara dayadı sırtını, yol verdi. Geçtiler:

Doktor Faik Beyin ölüsü önde arkada kâtip ve elleri cebinde müddeiumumi. Yığılmıştı koğuş kapılarına hastalar ve başka sedyelere baktıkları gibi kuşkuyla değil kaygıyla değil merakla bakıyorlardı doktorun sedyesine. Faik Beyi morga indirdiler. Kapısı kapandı koğuşların ve Halil'in karşısında koridor bomboş sessiz upuzun kaldı bir vakit. Kulağının dibinde bir kadın çığlığı duydu Halil.

Bakındı silkinerek.

Solda, ameliyat salonunun kapısı aralıktı ve buzlu camları aydınlanmıştı içerden kör, bebeksiz, beyaz bir göz gibi aydınlık, mücerret, saf akıl gibi bir şey.
Sokuldu kapıya Halil.

Ve hernedense kötü bir iş yaptığını sanarak, bakmaması gereken bir yere baktığından utanarak içeri baktı. Demin buzlu camlarda gördüğü aynı ihtirassız aynı kansız ve sinirsiz aydınlığın içinde, pırıl pırıl aletlerin arasında ve üstünde doğum masasının sırtüstü devrilip yaslanmış bir kadın yatıyordu. Alabildiğine ayrıktı bacakları ve kasıklarına kadar geçirilmiş beyaz bezlerin ortasında kocaman, çıplak, müthiş bir çiçek gibiydi çiftleşme yeri. Kadın iniltilerle sarsılıyordu. Bileklerinden tutmuştu İsmet Hanım, başhemşire yanındaydı dahiliye doktorunun. « Faik Beyin yerine,» diye düşündü Halil,

«dahiliyeci ne anlar bu işten, bir kaza çıkarmasa bari...» Yeni bir çığlıkla sarsıldı kadın.

Başı düştü sola. Tanıdı Halil, sabahleyin yatakta siyah saçlarını tarayandı. Katılaşıp şişiyordu karnı sancılarla, tenasül nahiyesi fırlıyor

öne doğru ve yarı kanlı bir madde sızıyordu.

« Bütün memeli hayvanlar gibi,» diye düşündü Halil. «inekler, kediler, köpekler gibi. Kâinat gibi,» diye düşündü Halil,

«doğuran ağaçlar, yıldızlar, cemiyetler gibi.»

Yumurta biçiminde açılıp büyüdü çıplak ve müthiş çiçeğin ortası. Ve bir karartı belirdi derinliklerinde: bu yumuşak ve ıslak saçlarıydı gelen çocuğun. Her ıkıntıda artık biraz daha büyüyordu yolun ağzı. Ve nihayet bir çocuk kafası iriliğinde karanlık. Gazlı bir tamponla tazyik etti doktorun lâstik eldivenli eli lohusanın makadını.

Ve Halil birdenbire müthiş bir utanç duydu:

« Ayşe de Haseki'de böyle doğurdu demek?» diye düşündü.

Çocuğun kafası çıktı meydana. Doktor çevirdi çocuğun yüzünü anasının sağ bacağı içine doğru. Sonra sol omuzunu, sonra ötekini çekip çıkardı, sonra kollar, gövde ve bacaklar: çocuk ellerinde doktorun. Ve göbeğinden bağlı annesinin içerisine. Doktor, iki pensle sıkıştırdı göbeği kesti makasla. Ve Halil o zaman dünyanın en güzel sesini duydu, yeni doğanın ilk zafer türküsünü.

Ve yüreği sevinçle dolu kapattı usullacık kapıyı.

Üçüncü Kitabın Sonu

DÖRDÜNCÜ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Günlerden pazardı.

Ve canım ciğerim,
on üç yaşındaki işçi Kerim hapisaneye gidiyordu ziyaretine Halil Amcanın.

Dehşetli ahbaptılar.

Ve hastaneden hapisaneye döneli beri Halil aritmetik dersi veriyordu Kerim'e,

ve dünyanın gidişatını konuşuyorlardı.

Günlerden pazardı.

Kerim'in elinde aritmetik defteri ve ceplerinde leblebi vardı.

Cephaneliğin önünden Şubenin bahçesini geçiyordu ve karşıda Halil Amcanın demirli pencereleri.

Kerim birdenbire durdu.

Kaldırdı başını havaya, baktı takırtılardan yana: gökyüzüne. Orda leylekler,
orda leylekler döne döne orda leylekler döne döne ve gitgide yükseliyorlardı. Yolculuk vardı. Küme küme geliyorlardı, bulutsuz boşlukta dağılıp toplanıyor ve yükseliyorlardı döne döne. Tek kol oldular. Belki beş yüzden fazlaydılar.

En bilgini geçti öne. Şehir altlarındaydı:

Bozkırın kıyısında, hastanesi, hapisanesi, hükümet konağı ve Şubenin bahçesinden yukarıya, kendilerine bakan on üç yaşındaki işçi Kerim'i ve çeşitli bacalarıyla... Fakat çok geçmeden yuvadan atılan yavru gibi kayboldu şehir.

Kımıldanan ağır kanatlarıyla leylekler gagaları dümdüz ve boyunları gergin ve ince bacakları tığ gibi uzanmış arkalarında ve havada uçar gibi değil, havada yüzer gibi, yöneldiler güneye doğru. O akşam girdiler Ankara vilâyet hududuna. Çandır dolaylarında kıra inip gecelediler:

Gagaları kanatlarının altına sokulu ve tek ayak üzerinde... Ve şafakla havalandılar. Günlerce devam etti güneye doğru yolculuk. Ankara ,tez geçildi, bitip tükenmedi Konya vilâyeti: üstlerinde dümdüz gökyüzü altlarında dümdüz toprak. Nihayet dağlar göründü, tepeler değil, karları ve ormanlarıyla sahici dağlar. Bir göl geçildi ve bir nehir.

Artık «Üç nokta» vilâyeti üzerindeler. Hava ısınıyor saattan saata. Ve bir çarşamba günü ikindi vakti göründü taa karşıda, aşağıda gökyüzüyle birleşerek, dümdüz, tertemiz upuzun bir pırıltı halinde Akdeniz. Gagalarını keyifle takırdattı leylekler ve biçilmiş pirinç tarlalarında konakladılar. Dağıldılar ertesi gün: kümelerle ve bazıları ikişer ikişer. Yalnız en bilginleri uçtu vilâyet merkezine doğru bir başına. Tarlalar geçti altından, bahçeler başladı: mandalina, portakal ve limon (henüz yeşildiler). Hızla yaklaştı deniz ve genişledi, büyüdü. Leylek artık şehrin üstündedir. Ağaçlı caddeler, damlar ve bacalar. Yüksek bir düzlükte denizin kıyısında şehir. Limanda, açıkta, bir tek gemi demirlemiş. Hava tuzlu ve sıcak ve kokuyor muz gibi. Leylek döndü şehrin üstünde sola kıvrıldı biraz kanatlarını gerdi bıraktı kendini aşağı doğru, süzülüyor. Sallanarak yaklaşıyor leyleğe bir bacanın üstünde eski yuvası. Leylek sağa kıvrıldı biraz bitişik damdaki tellere çarpmamak için (bunlar radyo antenleriydi belki yirmiden fazlaydılar), fakat kurtaramadı sol kanadını dolandı, çabalandı ve yıkıldı damın üzerine kopmuş tellerin arasında ve yirmi metre uzakta yuvasından...

Radyoda birdenbire bir tuhaf parazitle kesildi sesi Amerika'nın. Telâşlanmadı Cevdet Bey. Taktı gözlüklerini.

Araştırdı.

Hiçbir istasyon ses vermiyor. Geçti ikinci makinaya:

940 R.C.A. Onda da ses yok. Üçüncü makinaya baktı, altı lâmbalı Telefunken.

Ses yok.

Dördüncü makina o da öyle.

Tuhaf şey.

Cevdet Bey uzun beyaz bıyıklarını aldı içine ağzının.

Geriledi, oturdu odanın tam ortasındaki tek koltuğa.

Gözlerini kısarak seyretti uzaktan makinaları:

Radyoların dünya pazarlarına ilk sürümünden beri (kulaklılardan pikaplılara kadar) bütün firmaların en meşhur modelleri tarih ve lamba sayısı sırasıyla dizili duruyordular.

Vurdu çıplak kafasına Cevdet Bey, beyaz bıyıkları fırladılar ağzından:

« Evreka...» diye bağırdı.

Koşarak çıktı odadan, sofa, merdiven, tavanarası, dam ve antenler.

Düzeltti antenleri.

Ve tekrar koşarak, dam, tavanarası, merdiven, sofa ve kucağında kocaman bir leylekle döndü Cevdet Bey radyo odasına.

Bir ayağı kırılmıştı hayvanın.

Sardı.

Sonra kesti kanatlarının yarısını uçmaya kalkışmasın diye (bu işler kolay olmadı, kuş ve insan debelendiler biraz). Sonra et çıkardı buzdolabından ikram etti. Karnını doyurdu hayvan ve topallaya topallaya köşeye gitti. Ve Cevdet Beyin yüzüne hayretle baktı ordan.

« Afiyet şeker olsun Hacıbaba,» dedi Cevdet Bey, «can yoldaşıyızdır bugünden itibaren. Size bitişik odayı tahsis ederiz.

Orda yatar kalkarsınız. Mamafi her tarafı evimin emrinize amade, yalnız bir buraya bensiz girmek yasak, sonra maazallah benim oyuncakları kırarsınız. Gündüzleri bahçeye çıkmak mümkün. Ne de olsa leyleksiniz belki canınızı sıkar radyo dinlemek bütün gün. Benim bu dünyada onlardan başka kimsem yoktu artık bir de siz varsınız, sizin için de artık yalnız ben varım bir de radyolarım.

Kokainoman

eroinoman

nikotinoman
megaloman,

filân var ya Hacıbaba, ben de elli beş yaşında bir radyomanım.

Yani illetimiz radyomani. İnsanların seslerini dinliyorum, dünyanın dört bucağından bana sesleniyorlar. Onlarla alâkamız uzaktan, yaptıkları işler umrumda değil bunları nasıl anlattıklarına meraklıyım. Şarkılarını da seviyorum doğrusu, hangi dilde, hangi usulde olursa olsun, yeryüzünün bütün şarkılarını. Fakat farkında mısınız? Şimdi hem şarkı söylüyorlar, Hacıbaba, hem de gırtlak gırtlağa harbediyorlar yine. Nasıl harbettiklerini de bir anlatıyorlar hani, sanırsın şarkı söylüyorlar aşka dair.

Artık müsaadenizle Berlin'i dinleyelim. Alamanca bilmezsiniz, değil mi? Tercüme ederim. Size bunun faydası olmaz, fakat ben mutadım üzre yüksek sesle temrin yapmış olurum.» Fıransızcayla Arapçayı eskiden beri bilirdi Cevdet Bey, fakat Alamancayı, İngilizceyi,

Ruscayı, İtalyancayı radyomaniye tutulduktan sonra öğrendi kendi kendine.

Cevdet Bey açtı Berlin'i, tercümeye başladı: « Ukrayna'nın merkezi Kiyef şehri tamamen işgal edilmiştir.

665.0 esir...

Tank, top...

Hop!

keselim.

Bunu daha dün gece dinlemiştik.

Demek Berlin'de taze bir şey yok henüz.

Londra'ya gidelim, Hacıbaba.

Bir aylık hava akınlarında ölenlerin sayısı.

Bunu da dinledik.

Yine Londra'dan size cazbant bulayım mı birkaç dalga ötede.

Buyrun işte... »

Odaya dolan cazbandın gürültüsü ürküttü leyleği, kesik kanatlarını çırptı hayvan, bir yerlere kaçmak istedi, fakat kaldı olduğu yerde topal bacağıyla. Cevdet Bey güldü:

« Cazbant sizi sarmadı, Hacıbaba. İspanya'ya, Barselon'a gidelim. İspanya,

Barselon...

Nasıl sustu,

neden sustu Dolores İbarruri Pasionaria?

Sesi güneş gibi bir şeydi kadının.

Hâlâ arar dururum İspanyol radyolarında o sesin benzerini:

kalın

aydınlık

sıcak...

Ben İspanyolca anlamam, fakat sinsileme bile sövse dinlemek saadetti onu...»

Ve Cevdet Bey ümitsiz açtı Barselon'u.

II

Ne güzel şehirleri var Anadolu'mun benim Akdeniz kıyısında. Küçüktürler, portakal gibi güneşlidirler diri balık gibi pırıltılı ve renklidirler acı zakkum gibi.

«Üç nokta» şehri 45 bin nüfusludur: Giritliler, Araplar, yerli Türkler. Evlerin çoğu ahşap (Rumlardan kalanlar en güzelleri) yeniler beton, kübik, ve hepsi akar sularla ışıltılı bahçeler içinde. Ve iki parkı, iki gazinosu bir «Şehir Kulübü» ve bir «Askerî Mahfil», (şehirde bir piyade alayı var).

Bir sinema,

iki hastane (memleket ve askerî).

Köy Enstitüsü,

Lise,

Kız Akşam Sanat Okulu.

Elektrik.

4 çeltik, 3 tane un, 2 susam fabrikası.

Soğuk hava deposu: 2. Hal: 2 sebze ve etle balık.

Ticaret ve Sanayi Odası ve bankalar:

Osmanlı, Ziraat, İş. Ve Zahire Borsası.

Vilâyette arpa, buğday ve yulaf 100 milyon kilo istihsal edilir, mısır 10 milyon, pirinç 15, akdarı, fasulya 10, susam 100 milyon.

Sonra mandalina, portakal, muz, turunç, limon Domates, biber, bilhassa enginar, karnıbahar ve patlıcan...

Balıklar: barbunya, çipura, mercan...

Şehre bir çeyrek mesafede, sabaha karşı Yürükler yıktılar develerini. Develer kısa tüylü ve yüksektiler ve kara kıl çuvallar buğdayla dolu. Homurtular oldu ve uzun boyunlarda bakır çanlar inceli kalınlı seslenip sustular. Hemen otlamaya başladı eşek. Yürükler indirdiler çuvalları, batmış gemileri boşaltır gibiydiler. Yürükler bir kat daha geniş ve iriydiler alaca karanlıkta ve çökmüş develerin arasında.

Güneş doğarken at arabalarıyla köylüler geçti Yürüklerin yanından, onlar da şehre buğday götürüyorlardı ve belki de susam. İsteksizce selâmlaştılar. « Pis, kıllı yürük,» diye söylendi köylüler ve şaklattılar kırbaçlarını. « De ha, kaypak Türk,» diye homurdandı kumral sakallı Yürük. Ve solundaki tastik etti: « Köyün Türkü olmaktansa dağın Yürüklüğü yektir.»

Zahire Borsası iki kat, kübik, beton. Merdivenleri çık: camekan gir kapısından: salon: tahta parmaklıkla bölünmüş ortadan: en dipte Borsa Komiserliği, ilerde ayrı ayrı masalar, iskemleleriyle ve parmaklığa yakın ve tahta sıralar öbür tarafta. Bitişikte odaları Toprak Mahsulleri Ofisi'nin.

Borsa Komiseri ve memurları mevkilerindeydiler. Koyunzade Şerif Bey girdi salona: yanında ortanca oğlu ve iki kâtip, arkasında simsarı ve yirmiden fazla köylüyle Yürük, ve mendiller ve kese kâatlarında hububat numuneleri... Tahta sıraların başında, ayakta kaldı köylülerle Yürükler, haşin, esmer elleri kuşaklarının üstünde kavuşmuş ve kuşkulu başlarını salıverdiler göğüslerine, bıyıklarının

altında dudakları kıpırdıyor, alınlarında keder, cenaze namazına durmuş gibiydiler...

Koyunzade Şerif Bey iltifat etti Borsa Komiserine ve oturdu ilerdeki ayrı ayrı masalardan birine en sağdakine, kendine ait olana oğluyla beraber... Numuneler konuldu masanın üzerine, ve tescil edildi hububat Şerif Bey adına. Kır saçlıydı Koyunzade Şerif

Bey Elli, elli beşinde vardı, Geniş omuzlarının üstünde güzel erkek kafasıyla insanın yüzüne emrederek bakardı. Koyunzadeler asildiler kökten çok eskiden şehre inmiş Yürük beylerindendiler. Altmış bin dönümdü toprakları ve onlarındı çeltik fabrikalarından biri.

Üç oğlu üç kızı var Şerif Beyin. Kızlar çirkindiler birbirinden oğlanlar birbirinden güzel.

Malların mülkiyeti babanındır.

Şerif Bey ölürse büyük oğlu geçecek yerine ve mülkiyet devam edecek bölüşülmeden.

Damatların biri ziraat mühendisi, biri hâkim.

Büyük kız evli değil.

Ölen annenin yerine geçti.

Uzun boylu, kemikli, esmer.

İpince dudakları bir kerre bile gülmemiştir.

Hizmetçileri odunla döver (babasının ırgatları dövdüğü gibi). Ve geceleri kapanıp odasına Alfret dö Müse'yi okur ağlayaraktan. Şerif

Bey bile kendinden yaşlıymış gibi kızını sayar. Bütün aile gayet şık giyinirler:

İngiliz modası takibedilir konakta fakat politikada ırkçı ve Alamancıdırlar.

Alamanya'yla iş yapıyorlar Meşrutiyet'ten beri.

Hüseyin Yavuz girdi Borsa salonuna: köylüleri, Yörükleri, numuneleri ve simsarıyla beraber. Köylüler köylülerin, Yürükler Yürüklerin yanında kaldı. Selâm verdi komisere Hüseyin Yavuz ve Şerif Beye: « Merhaba beyzadem,» dedi ve oturdu ayrı ayrı masalardan üçüncüsüne kendine ait olana. Tescil muamelesi yapıldı. Erzurumlu ulemadan Ayetullah Efendi bembeyaz sarığı, heybesi ve simsiyah sakalıyla ihtiyarı gurbet edip memleketinden gelir bu Akdeniz şehrine 1315'de (1899). Ve kurtarır keskin nefesiyle ervahı habisenin tasallutundan yerli, dul bir kadını. Evlenirler kadının portakal bahçeleri ve 20 bin dönüm toprağıyla beraber. İşte bu evlenmenin verimidir Hüseyin Yavuz. Babasıyla anası rahmeti rahmana kavuştu çoktan fakat toprakla portakal bahçeleri çoğalıp canlandılar yıldan yıla.

Çok zayıf ve çok uzun Hüseyin Yavuz, kambur biraz, gözleri patlak kulakları büyük saçı seyrek. İstanbul'da Kolej'de okur bir kızı var: güzel mi güzel, bebek mi bebek. Her yıl kendi eliyle mektebe götürür kızını ve tatillerde kendisi gidip getirir. Düşünür bazan:

kızı ölürse kendi de intihar eder, yaşamaz. Ve bu ihtimal aklına gelir gelmez kapanıp odasına günlerce, gecelerce içer, ayyaştır zaten.

Karısı 45 yaşlarında, kısa boylu, tıknaz, başörtülü ve mantolu ve banka müdürü Fevzi Beyin metresidir.

Avrupa'ya talebe yollar Hüseyin Yavuz kendi cebinden, fakat saklar bunu, sorulsa inkâr eder:

«iyilik de, kötülük de gizli yapılmalı»

Politikaya meraklıdır.

Ve seferberlikte İngiliz'e esir düştüğünden Alaman dostudur. Ve Amerika'yı sever:

« Bir düşün, milyarder olmak ne demek,

mil-yar-der. Petrol kıralı, demir kıralı, kömür kıralı hepsi Amerikalı. Herifler bir tutsa bizi ihya oluruz.» Harpten önce Amerika'ya susam ihracederdi Yavuz...

Mustafa Şen geldi, yerleşti ikinci masaya. arasına Koyunzade Şerif Beyle Hüseyin Yavuz'un. Mustafa Şen kırmızı saçlı minimini bir adamdı yalnız burnu inanılmayacak kadar uzun. Çilli, beyaz elleri durmadan kımıldanıyor ve boyuna kırpıyor renksiz kirpiklerini.

Yıllarca memurluk etmiş ve biriktirmiş ilk sermayesini rüşvet alıp vermeye vasıtalık ederek Babası Suriyelidir, anası Burdurlu ve kendisinin piç olduğu söylenir.

İstanbul'da büyük bir yazıhanesi var Mustafa Şen'in ortaktır Rum ve Ermeni ihracatçılarla (Yahudilerden ayrıldı Alamanya'yla 41 - Haziran anlaşmasından sonra). Gayet güzel saz çalar Mustafa Şen süzme bal gibi tatlı ve yapışkandır sesi, ve kumarbazdır. Mustafa Şen akıl hocasıdır «ağaların»,

Koyunzade Şerif Beyin bile.

«Ofis inhisarı» kuruldu kurulalı

Mustafa kaçak buğday satıyor Rodos'a, İtalyanlara ve çimentoyla kalay getiriyor ordan. Vali biliyor meseleyi fakat göz yumuyor şehre kalay ve çimento girsin diye...

Ali Çâviş geldi salona ve masasına oturmadan önce konuştu Mustafa Şen'le:

« Şu, ofisçinin işini düşündün mü. Mustafa Bey?»

« Düşündüm ağa.»

« Ne düşündün?»

« Düşündüğüm şu:

sen ofisçiyi alıp D...'ye götüreceksin, bir hafta kalacaksınız orda, alıp getireceksin, ötesini bana bırak.

Anladın mı?» « Anladım.» Güldü Ali Çâviş: bembeyaz dişlerle böündü yağlı, pörsük bir karanlık: zebellâ gibi zenciydi Ali Çâviş Tırablusgarp'dan gelmeydi. Aitmiş beş yaşlarında var.

Okuması, yazması yok.

Korsanlık, kaçakçılık ve eşkiyalık etmiş seferberliğin sonuna kadar. Ve Cumhuriyet'te açmış ilk yazıhanesinin kapılarını. Şimdi Maliyeye vergi ödendiği sıralarda kâtipleri heybeyle taşırlar emlâk ve arazisinin tapularını Beyaz kadınlara dehşetli meraklıdır bilhassa şişmanlarına ve kumrallarına, mavi gözlüleri sevmez, uğursuz sayar bütün mavi gözlü insanları zaten. Sakızlı bir Rum kızıydı birinci karısı, kolları, elleri tombul tombul, parmak çukurlarına fındık koy, durur.

Balkan Harbi sırasında kayboldu, kaçtı, dediler, öldürülmüş olması da ihtimal içinde belki kocası, belki yerli Rumlar tarafından, İkinci karısını Elmalı köylüklerinden kaçırdı. Ali Çâviş. Şeftali gibi bir Türk kızı. Bir oğlan doğurdu:

kâat gibi beyaz, ve öldü kadıncağız. Alamanya'da hukuk tahsil etti oğlan, şimdi ticaret yapıyor babasına ortak, fakat yalnız ticarette değil, yatağında da üvey anasının, (halbuki yeni evlidir kendisi valilerden birinin kızıyla). Kerhaneden alınmıştır Ali Çâviş'in üçüncü karısı, geniş, beyaz kalçaları taş gibi ve simsiyah kirpiklerinin gölgesi baygın elâ gözlerinde ve som altın bilezikler: yumuk bileklerinden dirseklerine kadar.

Bir gün Ali Çâviş'e oğlunun işini ima ettiler. Hiç de Othello gibi kıskanç değildi Çâviş, kalın mor dudaklarını yaladı sipsivri pembe zenci diliyle: « Malûm,» dedi, «malûm, ortağımdır oğlum, ihtiyar babasına her işte yardıma mecbur ve hem de yabancıya muhtacetmez analığını ve hem de masraf iner yarı yarıya, genç karının masrafı çok olur.»

Başı açıktı Ali Çâviş'in, şapka giymez, ve şalvarı yamalıydı.

Giritli Cemil Bey girdi Borsa salonuna. Uzun kıvırcık saçlı, sivri sakallıydı Cemil Bey, çenesindeki yara yerini saklıyordu sakalı. Gözleri kuş gözüne benziyordu: yuvarlak ve hemen hemen akları yok gibi. Cemil Bey tatlı Girit şivesiyle korkunç dedikodular yapar katardı ortalığı birbirine. Validen tahsildarına Koyunzadelerden mahalle bakkalına kadar bütün bildikleri hakkında mahrem dosyalar tutardı: aylık vukuatlarını kaydeden muntazam dosyalar.

Cemil Beyin un ve çeltik fabrikası vardı ve idare meclisi reisiydi Giritliler Şirketi'nin.

Zahire Borsası'nın salonu doldu ağız ağıza: parmaklığın bu yanında, masalarında «ağalar», vilâyetin beş büyük efendisi, kâtipleri ve simsarları, ve masadan masaya birbiriyle şakalaşır ve kaşlarının altında düşmandılar birbirine. Parmaklığın ötesinde Yürüklerle köylüler, hâlâ ayaktaydı çoğu... Mırıl mırıl bir şeyler konuşuluyor fakat o kadar çok insan mırıldıyor ki uğulduyor salon. Koyunzade Şerif Bey bağırdı o tarafa: « De ha, susun be, kafamızı şişirdiniz.»

Sustular ve salonda ses kalmadı Ali Çâviş'in çocuk, zenci kahkahası ve komiserliğin daktilo tıkırtısından başka. Her şey hazır. Toprak Mahsulleri Ofisi şefinin gelmesi bekleniyor. Bitişikte Toprak Ofis'de, Ofis şefi Kemal Bey köylü Ahmet'le konuşuyordu. Kurumuş ceviz içi gibiydi köylünün yüzü ve kederle boyuna gülüyor gibiydi. Delikanlıydı Kemal ve ilk memuriyetiydi bu.

Kararnamesi mucibince Koordinasyon Heyeti'nin hububatın yüzde otuzundan yüzde yetmiş beşine kadar (istihsalin miktarına göre: % 30-50-75.) Toprak Mahsulleri Ofisi'ne satılıyordu. Geri kalan miktar istenilirse satılmayabilir, ama satılırsa yine Toprak Ofis'e. Köylüler ve Yürükler yüzdelerini Ofis'e sattıktan sonra geri kalanı «ağalarına» götürüyorlardı, ve «ağalar» Borsa kanalıyla devrediyordu bunu Ofis'e ve bu, çileden çıkarıyordu Kemal Beyi. İşte yine bu işi konuşuyordu köylüyle Kemal: « Yüzde otuzunu Ofis'e verdin, mecburî.» « Verdik beyim, mecburî.» « Kaldı yüzde yetmiş.» « Kaldı.»

« Onu Ofis'e getirip satmazsın.» « Satmam.» « Kime götüreceksin?» « Koyunzadelere.» « Ama Koyunzade de onu getirip bize satacak başka yere satamaz, mecburî.» « Sana satacak, beyim, mecburî.» « Bana değil, Ofis'e.» « Ofis'e.»

« Öyleyse niye Koyunzade'ye götüreceksin, herife yüzde iki komisyon da vereceksin sırtından, simsara da yüzde bir, ölçek hesabını da kat, kantar dalaveresi de ayrı.» Köylü güldü; sonra çekinerek sonra cesaretle konuştu: « İş kantarda ya, noksan çekiyor sizin kantar.» Kemal Bey baktı köylünün yüzüne: « Demek noksanlık onlarınkinde değil bizimkinde. Yüzde otuz alırken de mi eksik yazıyoruz?» « Yok, o zaman fazla. Hükümetsiniz, beyim, hükümet zarara sokar mı kendi kendini?» Kemal güldü:

« Demek bizim kantar...» Boynunu büktü köylü ve kurnazca fısıldadı: « Bozuk.»
« Kim demiş?»

« Herkesin dediği kıllı Yürüklerin bile.»

« Sen kantardan, yazıdan anlar mısın?»

« Anlamam.»

«Yürükler anlar mı?»

« Ne gezer, Allanın çobanı herifler.»

« Öyleyse kantardan, yazıdan anlayan kim?» « Ağalar:

Mustafa Bey, Ali Çâviş, Koyunzade Şerif Bey, ağalar tekmil. Onlar kantardan da, yazıdan da anlar... » Kıpkırmızı oldu Kemal:

« Demek bu propaganda onların başı altından çıkıyor. Eşşşoğlu eşekler. Umum Müdürlüğe yazacağım.» Köylü ürktü, şaşkın, baktı yüzüne Kemal'in

İlk defa duyuyordu bir hükümet adamının ağalara sövdüğünü.

Kemal sordu:

« Koyunzade'ye borcun var mı senin?»

Köylü tereddüt etti cevap vermeden önce.

« Söylesene var mı?»

« Var, iki yüz bankonot kadar.»

« Ziraat Bankası'ndan niye almadın?»

« Bankadan ağa alır, dağıtır bize.»

« Faiz ne vereceksin?»

« Yüz bankonota on bankonot, demek, iki yüze yirmi.

Ağanın çeltik tarlasında da çalıştık biraz.» « Para aldın mı?» « Buncacık işe para mı alınır?

O da, hükümete işimiz düşerse parasız görüverir.» « Niye deyyuslara başvuruyorsun?

Kendi işini kendin görsen ya hükümette.. » Şaşkınlığı gitgide artıyordu köylünün: «Deli mi, yoksa hepten cahil mi bu tüysüz oğlan?» diye düşünüyordu bir yandan, bir yandan da tuhaf bir üzüntü düşüyordu içine:

«Bunu burda komazlar, atarlar,» diye düşünüyordu, «Vali tutsa bile ağalar tel çekip attırır.»

« İşimiz ufak olursa kendimiz görürüz, lâkin iş büyüdü mü ağaların eline yapışırız.» « İyi halledersiniz.» Kemal Bey öfkeyle kalktı

masadan: « Demek yüzde yetmişi Ofis'e satmıyorsun?» Köylü ses çıkarmadı. « Yoksa Koyunzade'ye götürdün mü?» « Götürdüm.» « Öyleyse gel bak şimdi onları nasıl satacak bana, mecburî... » « Mecburî... »

« Senin yüzde iki de herifin cebine girecek ama.» « Girecek.» Kemal güldü:

« Bu da mı mecburî?» Köylü güldü: « Mecburî... »

III

«Üç nokta» vilâyetine komşudur D... vilâyeti. D... şehri merkezidir D... vilâyetinin..

D.. şehri dere içindedir,
etrafta çepeçevre çorak tepeler,
şehrin dolaylan bağlık, bahçelik.

Baygın kokulu ve pekmez gibi ağır bir şarabı var bağların,
bir yudum iç dudakta yapışkanlığı ve karnında değil yüreğinde alevi günlerce kalır.

Bir şişe iç alışkın değilsen eğer çarpar yıldırım gibi ve yıkılırsın. Ve bir kerre alıştın mıydı duramazsın gece gündüz içmeden, başın mavi bir dumanda altın bir güneş gibi yüzer, tutar bütün mafsallarını tembellik, şişer göbek, ve karın koynundan kovar seni:

erkeklik alâmetleri elveda...

D... şehri yalnız dokumacılıkla geçinir

(şarabı olduğu yerde tüketiyor erkekleri, ihraç edilemiyor).

Her evde tezgâhlar vardır, yalnız kadınlar dokur ve dokuturlar, tezgâhlar mülkiyetindedir kadınların.

Şehrin iriyarı ve ablak yüzlü, elma yanaklı kadınları «Ana şahlık» ailesini kurmuş gibidirler yeniden: dehşetli zamparadırlar. Ve kerhanesi olmayan şehirdir.

İşte buna inanmıyordu Ofis şefi Kemal:

« Öyle şey olur mu canım?»

Güldü Ali Çâviş gözlerinin akını devire devire:

« Olmaz olur mu?

Benim üçüncü karı da oralıdır.» « Demek ki istediğin kapıyı çal...» « Amma ve lâkin, karı da seni beğenecek.» « Alay etme Ali Ağa, böyle şey olmaz...» Zenci uzattı uzun parmaklı simsiyah elini: « Bahse girelim ya Kemal Bey, elini ver. .» Elini vermedi Kemal: « Ne olacak? Nasıl bahis?» « D. ..'ye gideriz, benim dediğim doğruysa ziyafet parası senden, yalansa, benden.» « Peki, kadınlar kaç para alıyorlar?» « Orospu mu bunlar para alacak?

Yalnız yemek içmek masrafı görürler... »

Ve Ali Çâviş tutarak sözünü Mustafa Şen'in

Ofisciyi D.. şehrine götürdü. İkindiyin indiler otobüsten ve hemen o gece Kemal Bey:

alt katta hâlâ çalışan iki el tezgâhına hayretle bakıp ve döşemesi, duvarı, sediri halılarla döşenmiş ve şahane, ceviz karyolalı bir odada ve iki çocuk anası bir esmer güzeliyle bahsi kaybetti. Harikulade ut çalıyordu kadın ve farkına vardı Kemal:

**beş altı yaşındaki çocuklar birbirine benzemiyordu hiç. Kadının kocasıyla da tanıştılar, al yanaklı ve kocaman göbekli, nekre bir adamdı, sofrada bir bardak
şarap içip gitti.**

Kemal bahsi kaybetti, fakat yine Ali Çâviş çekti masrafı.

Bir hafta ayrı ayrı evlerde kaldılar.

**Ve döndükleri zaman Ali Çâviş Ofis'e bırakıp
Kemal Beyi koştu Mustafa Şen'in
yazıhanesine.**

Çilli ellerini oğuşturdu Mustafa Şen: « Bu iş de bitti,» dedi Ali Çâviş'e,

« bu iş de bitti. Ofisci aksilik çıkarmaz artık..»

Fakat yanıldı Mustafa Şen, bitmedi «bu iş». Bir hafta sonra pirinç teklif etti Ofis'e Giritliler Şirketi 40 kuruştan, (pirinç satışı serbestti henüz) 35 verdi Kemal Bey. Girdi araya Ali Çâviş, faydasız. Koyunzade satmak istedi kendi çürümüş pirincini Ofis'e 35'den.

Kemal Bey almadı Tavassut etti Banka Müdürü, olmadı. Polis Müdürü girdi araya, faydasız. Ve buna rağmen bir sabah oldu bittiye başvurup Koyunzade yıktırdı pirinç çuvallarını önüne Ofis ambarının. Aldırmadı Kemal Bey.

Öğleye doğru vilâyetten telefon ettiler Kemal Beye:

Parti Müfettişi derhal sizi görmek istiyor, diye. « Hemen gelemem, akşamüstü uğrarım, çok işim var,» dedi. Ve yarım saat geçti geçmedi Ofis'e geldi alayın iaşe subayı, hemşerisiydi Kemal Beyin, uzun bir lakırdı kalabalığıyla götürdü Kemal'i Partiye...

Alçıdan dökülmüş gibi beyaz ve koftu Parti Müfettişi'nin yüzü ve çenesi iki kat. Folklora meraklıydı, toplardı halk türkülerini posta pulu biriktirir gibi.

Kemal Bey odaya girdiği zaman geniş sırtı kapıya dönüktü Müfettişin, pencere camından tırampet çalıyordu kalın parmaklarıyla.

Dönüp
bakmadı,
çalgısına
devam etti.

Bir müddet ayakta bekledi Kemal, sonra oturdu koltuklardan birine bilhassa gürültü ederek. Hızla döndü Müfettiş, yürüdü Kemal'in üzerine: « Çağrılınca niye gelmezsiniz?» Ayağa kalktı Kemal: «

Müstacel işim vardı, efendim.» « Sen serkeş bir gence benziyorsun.

Halka müşkülât çıkarın diye mi Ofis'i kurdu devlet?» « Benim, halka müşkülât çıkardığım yok, efendim.» Alabildiğine açtı soluk

mavi gözlerini Müfettiş: «
Halka müşkülât çıkardığınız yok da, memleket eşrafına saygınız var mı?

Meclisi Umumî azası ne demek bilir misiniz?» « Bilirim, efendim.» « Yalan, hiçbir şey bilmiyorsun?

Koyunzade Şerif Beyin neden pirincini almadın?

Rüşvet vermiyor diye mi?» « Ben rüşvet yemem.

Koyunzade'nin pirinci bütün çürümüş.

Alırsam mesul olurum ve hazine zarar görür.» « Size mi kaldı hazineyi düşünmek?
Biz neciyiz?

Biz hazineyi düşünmüyoruz, öyle mi?

Haydi,
gidiniz,
pirinci alınız
hemen 35
kuruştan.

Sizin ambarın önüne kadar getirmiş zaten.

Bu kadar da hüsnü niyeti var adamcağızın.

Müstahsile müşkülât çıkarma, oğlum.

Millî serveti korumak ödevimizdir.

Kolaylık göstermeliyiz Cumhuriyet ekonomisine.

Anladınız mı, evlâdım?

Kırtasiyecilikle değil, halka yardım ederek kendini göster.

Altı umdemizden birisi halkçılıktır.

Haydi, oğlum, mahcup etme beni,

Şerif Beye söz verdim.» Kemal ezildi, büzüldü ve inadederek değil, âdeta yalvararak konuştu: «Yapamam, beyim, mesul olurum... » Müfettiş tiksintiyle baktı Kemal'in elâ gözlerinin içine: « Giritliler'den almak isterken mesuliyet düşünmedin m?» « Onların malı çürük değildi, efendim, 35 verdim.» Müfettiş kısa kollarını kaldırdı havaya: « Giritli şirketin pis, kırık pirincine 35 veriliyor, fakat beğenilmiyor bir öz Türk'ün malı.

Sonra bu. buhranlı yıllarda biz uğraşıp duralım, parti, hükümet, meclis, Türk vatanında Türk'ü hâkim kılacağız diye!» Müfettiş kollarını indirdi, sustu.
Dolaştı biraz. Durdu pencerenin önünde tekrar trampet çaldı. Döndü ve tekrar Kemal'in karşısına dikilip eğildi delikanlıya doğru ve sordu tokatlıyormuş gibi: « Sen nerelisin?» «

Akşehirli.» « Yalan, Akşehirliler Türktür ve merttirler.

Siz düşmanlık ediyorsunuz Türk ırkına.

Bana bak delikanlı, bana, (iki parmağını uzattı Kemal'in yüzüne doğru) ben adamın gözünü çıkarırım, benim kim olduğumu biliyor musun?»

Kana batmış gibi kızardı ince uzun yüzü Kemal'in, omuzlarıyla kolları titremeye başladılar ve isyan eden çaresiz bir çocuk gibi boşandı

hıçkırıklarla. Kendini tutmaya çalışıyor fakat ara vermeden geliyordu hıçkırıklar ve yağmur gibi iniyordu esmer yanaklarına gözyaşları.

Nihayet haykırabildi bir solukta: « Almayacağım Koyunzade'nin pirincini almayacağım almayacağım... » Ve kapattı yüzünü elleriyle geri çekildi, adım adım, döndü, ve başı önde, fırladı odadan.

O gece Kemal uyumadı sabaha kadar: haksızlığa isyan ve işten atılmak korkusu.
Gecenin ilk saatlerinde isyanıydı üste çıkan fakat sabaha karşı korkusu geçti öne. Ve saat sekizde Ofis'de masasına oturduğu zaman Kemal Bey yenilmişti büsbütün: «Sen enayinin birisin, sen eşşşoğlu eşeksin,» diyordu kendi kendine Ve Ankara'dan telgıraf gelecek diye bekledi: «Derhal istifa ediniz.» Ve telefon çalacak diye bekledi: «Koyunzade beş kuruş iniyor, sen de uzun etme, otuzdan al.» Ne telgıraf geldi, ne telefon, fakat gürültüler ve haykırışmalar geldi dışardan saat dokuza doğru ve kırılan camların şangırtıları. Muhasebeci girdi telâşla odaya, kısa boylu, şişman ve elleri ceketinin çok uzun kolları içinde kaybolmuş bir adamdı. « Kemal Bey,» dedi, yanaklarını şişire şişire «Borsayı bastılar Kemal Bey. Geliyorlar bizim tarafa...» « Basan kim, ne oluyor?» « Ahali bastı.

Şehrin bütün baldırı çıplakları merdivenlerde. Buğday istiyorlar.» « Siz derhal polise telefon edin, ben gidip bakayım.» Muhasebeci polise telefon ederken Kemal'in masasından

Kemal fırladı dışarı.

İnsanla doluydu:

Ofis kapısının önü, Borsa salonu, merdivenler. Yüz yüz elli kişi kadar vardılar fakat Kemal'e milyonlarcaymışlar gibi geldi. Kadın, erkek, çoluk çocuk, yalnayak, takunyalı, kasketli, başörtülü, başaçık uzamış

tıraşları ve fıldır fıldır gözleriyle milyonla karınca gibi milyonla insan. Salonun camekânı parçalanmıştı. Başı döndü Kemal Beyin ve kararan gözlerinin içinde bir çocuk gördü yalnız, cam parçalarıyla kesilmişti çamurlu, çıplak, minimini ayağı, kan akıyordu ve kımıldanan siyah bir etekliğin altında yere oturmuş ağlıyordu çocuk. Kemal'in gelmesiyle bağrışmalar çoğaldı: « Ekmek isteriz.»

« Buğdayı çıkarın ortaya, kime saklıyorsunuz?» « Kendileri has ekmek yer domuzlar.» « Elbette yiyecekler, buğday ellerinde.» « Buğday almadan şurdan şuraya gitmem... »

Şehrin varoşlarından gelmiştiler, kamış damlı balçık kulübelerden, Pirinç tarlalarının ırgatlarıydılar.

Dört polis göründü aşağıda. Çıkmak istediler merdivenleri. Halk bırakmadı, İkisi ısrar etti, dayak yediler.

Koşarak döndü odasına Kemal valiyi buldu telefonda:

« Beyefendi, burası Ofis, halk yığıldı.» « Biliyorum, benim burda da belki beş yüz kişi var

Bir kısmı da Koyunzade'nin pirinç çuvallarını yağma ediyorlar sizin ambarın önünde. Geliyorum.»

Vali geldi.

Otomobilinin arkasında koşan yüzlerce insanla beraber.

Doldu ağız ağıza akasyalı cadde.

Bağıra çağıra valiye yol verdiler

bir mısır koçanı attı birisi arkasından.

Vali yukarı çıktı.

Fakat peşinden çıkmak isteyen üç polisi bırakmadılar.

Vali girdi Kemal'in odasına.

Dilenciymiş de para istiyormuş gibi yalvardı:

« Buğday dağıtınız Allahaşkına, çabuk.»

Kemal baktı valinin sapsarı ve terlemiş yüzüne:

« Umum Müdürlükten emir gelmezse dağıtamam, beyefendi, mesul olurum.» Vali, kulağını çekiyorlarmış gibi, bağırdı; platindi, parladı önde iki dişi: « Sen mesul olursun da, ya ben ne olurum.

İsyan edecekler, isyan, kan dökülecek... » Ve bıraktı kendini Kemal'in iskemlesine, bitkin, fısıldadı: « İş büyürse azlederler beni.

Çoluk çocuğum var, oğlum.

Sen gençsin, bekârsın.» « Umum Müdürlüğe tel çekelim, Vali Bey, Ankara'ya.» «
Cevap gecikir.

Beklemeye vakit yok.» « Siz bana yazılı emir veriniz, Vali Bey.» « Veremem mesul olurum selâhiyetimin haricinde iş göremem.»

Dışarda uğultular köpürdü.

Bir taş attılar sokaktan pencereye ve odanın kitli kapısı tekmelendi.

Polis düdükleri ötüyor artsız arasız.

Vali fırladı yerinden:

« Alaya telefon edeceğim, asker yollasınlar.

Polisler baş edemiyor.» Açtı telefonu, baktı imdat arar gibi Kemal'e.

Kemal ses çıkarmadı. Vali kapattı telefonu. « Olmaz,
alaya telefon etmek olmaz, değil mi?

Bu kadarcık işi idare edemedin derler adama, öyle değil mi?

Cevap versenize.

Niye konuşmuyorsunuz?

Bana bir akıl verin.»

Birdenbire müthiş bir kibirle kızardı Kemal'in ince
uzun yüzü

ve fedakârlığın gizli hodbinliğini kendi kendine karşı
ince bir merhamet
ve durdurulmaz bir hamle halinde duydu
ve konuştu sesi boğularak:

« Peki ben vereceğim buğdayı, bütün mesuliyet bende
kalsın.

İsterlerse mahkemeye sevketsinler beni.

Kaç ton buğday istiyorsunuz, beyim?» « Elli, ne bileyim
altmış ton olsun.» « Ben size dört yüz ton vereceğim.»

Buğdayı verdi ve derhal tel çekti Ankara'ya.

İki gün sonra geldi cevap:

«Vaziyeti idarede devam ediniz.»

Mesele kalmamış oldu böylelikle.

Ve o kadar keyiflendi, kendini öyle kudretli duydu ki Kemal ve o kadar bahtiyardı ki:

«Parti Müfettişinin de hatırı kalmasın,» dedi,

«Koyunzade'nin pirincini de al.»

Ve yağmadan kurtulanları aldı 40 kuruştan.

Ve mavi bir zarfın içinde soktu ceketinin dış cebine ilk rüşvetini.

Ve ertesi gün gitti D.. şehrine:

göresi gelmişti iki çocuklu esmer tazenin butunu ve etini..

İKİNCİ BÖLÜM

Atlantiğin dibinde upuzun yatıyorum, efendim.

Atlantiğin dibinde dirseğime dayanmış.

Bakıyorum yukarıya: bir denizaltı gemisi görüyorum,

yukarda,

çok yukarda,

başımın üzerinde, yüzüyor elli metre derinde, balık gibi, efendim,

zırhının ve suyun içinde balık gibi kapalı ve ketum.

Orası camgöbeği aydınlık.
Orda, efendim, orda yeşil yeşil, orda ışıl ışıl,

orda yıldız yıldız yanıyor milyonlarla mum.

Orda, ey demir çarıklı ruhum,

orda tepişmeden çiftleşmeler,

çığlıksız doğum,

orda dünyamızın ilk kımıldanan eti,
orda bir hamam tasının mahrem şehveti,

mahrem şehveti, efendim,
gümüş kuşlu bir hamam tasının ve koynuna ilk girdiğim kadının
kızıl saçları.

Orda rengârenk otları, köksüz ağaçları

kıvıl kıvıl mahlûkları deniz dünyasının,

orda hayat, tuz, iyot,

orda başlangıcımız, Hacıbaba,

orda başlangıcımız

ve orda hain, çelik ve sinsi bir denizaltı gemisi.

400 metroya kadar sızıyor ışık. Sonra alabildiğine derin alabildiğine derin karanlık. Yalnız arasıra acayip balıklar geçiyor karanlığın içinden . ışık saçarak. Sonra onlar da yok. Artık dibe kadar inen kat kat kalın sular katî ve mutlak ve en dipte ben. Ben, upuzun yatıyorum, Hacıbaba, upuzun yatıyorum dibinde

Atlantiğin dirseğime dayanmış, bakıyorum yukarlara. Avrupa Amerika'dan Atlantiğin yüzünde ayrıdır dibinde değil. Gazgemileri gidiyor yukarda, çok yukarda, birbiri peşi sıra.

Omurgalarının altını görüyorum, omurgalarının altını. Dönüyor keyifli keyifli pervaneleri. Dümenleri ne tuhaf suyun içinde insanın teker teker tutup kıvırası geliyor. Köpekbalıkları geçti gemilerin altından, karınlarını gördüm ağızları da orda. Gemiler şaşırdılar birdenbire, herhalde köpekbalıklarından değil. Denizaltı gemisi bir torpil attı, efendim, bir torpil. Gemilerin dümenlerine baktım: telâşlı ve korkaktılar.

Gemilerin omurgalarında imdat arar gibi bir hal vardı, gemiler bir bıçak darbesinden en yumuşak yerini, karnını saklamak isteyen insanlara benziyorlardı. Denizaltılar birken üç oldular, derken, altı, yedi, sekiz Gazgemileri düşmana ateş açarak insanlarını ve yüklerini

suya döküp saçarak batmaya başladılar. Mazot, gaz, benzin, tutuştu yüzü denizin.

Bir alev deryasıdır şimdi yukarda akan, yağlı ve yapışkan bir alev deryası, efendim. Kıpkızıl, gömgök, kapkara, arzın ilk teşekkülü hengâmesinden bir manzara. Ve denizin yüzüne yakın suyun içi allak bullak. Köpürüp, dağılıp parçalanmalar. Yukardan dibe doğru inen gazgemisine bak. Gece uykuda gezenler gibi bir hali var: lunatik. Geçti kargaşalığı, girdi deniz dünyasının cennetine. Fakat durmadan iniyor. Kayboldu ıslak karanlıkta. Artık baskıya dayanamaz, parçalanır. Ve direği, efendim, bacası yahut nerdeyse yanıma düşer. Yukarda insanla dolu denizin içi. Bir tortu gibi dibe çöküyorlar tortu gibi çöküyorlar, Hacıbaba. Baş aşağı, baş yukarı, uzanıp kısalıyor, bir şeyler aranıyor kolları, bacakları. Ve hiçbir yere, hiçbir şeye tutunamadan onlar da iniyorlar dibe doğru.

Birdenbire bir denizaltı düştü yanıbaşıma.

Parçalanmış bir tabut kapağı gibi açıldı köprü üstü kaportası ve Münihli Hans Müller dışarı çıkıverdi.

39 ilkbaharında denizaltıcı olmadan önce Münihli Hans Müller Hitler hücum kıtası altıncı tabur birinci bölük dördüncü mangada sağdan üçüncü neferdi. Münihli Hans Müller üç şey severdi:

1 Altın köpüklü arpa suyu.

2 Şarkî Prusya patatesi gibi dolgun ve beyaz etli Anna.

3 Kırmızı lahana. Münihli Hans Müller için vazife üçtü: i Çakan bir şimşek gibi mafevke selâm vermek.

2 Yemin etmek tabancanın üzerine.

3 Günde asgarî üç çıfıt çevirip sövmek sinsilelerine.

Münihli Hans Müller'in kafasında, yüreğinde, dilinde üç korku vardı:

1 Der Führer.

2 Der Führer.

3 Der Führer.

Münihli Hans Müller sevgisi, vazifesi ve korkusuyla 39 ilkbaharına kadar bahtiyar yaşıyordu. Ve Vagneryen bir operada do sesi gibi heybetli Şarkî Prusya patatesi gibi dolgun ve beyaz etli Anna'nın tereyağı ve yumurta krizinden şikâyet etmesine şaşıyordu. Diyordu ki ona: « Bir düşün Anna, yepyeni bir manevra kayışı takacağım, pırıl pırıl çizmeler giyeceğim ben.

Sen beyaz ve uzun bir entari giyeceksin, balmumundan çiçekler takacaksın başına.

Tepemizde çatılmış kılıçların altından geçeceğiz.

Ve mutlak

hepsi erkek 12 çocuğumuz olacak.

Bir düşün Anna,

tereyağı, yumurta yiyeceğiz diye

top, tüfek yapmazsak eğer

yarın 12 oğlumuz nasıl muharebe eder?»

Münihlinin 12 oğlu muharebe edemediler, çünkü doğamadılar,

çünkü henüz, efendim, Anna'yla zifaf vâki olmadan önce bizzat harbe girdi Hans Müller. Ve şimdi 41 sonbaharı sonlarında dibinde Atlantiğin benim karşımda durmaktadır.

Seyrek sarı saçları ıslak, kırmızı sivri burnunda esef, ve ince dudaklarının kıyılarında keder.

Yanıbaşımda durduğu halde yüzüme çok uzaklardan bakıyor, insanın yüzüne nasıl bakarsa ölüler. Ben biliyorum ki, o bir daha görmeyecek Anna'yı, ve artık bir daha arpa suyu içip yiyemeyecek kırmızı lahanayı. Ben bütün bunları biliyorum, efendim, ama o bütün bunları bilmiyor. Gözü bir parça yaşlı, silmiyor.

Cebinde parası var, çoğalıp eksilmiyor. Ve işin en tuhafı artık ne kimseyi öldürebilir ne de kendisi ölebilir bir daha. Şimdi şişecek birazdan, yükselecek yukarıya, sular sallayacak onu ya balıklar yiyecek sivri burnunu.

Ben

Hans Müller'e bakıp, Hacıbaba, bunları düşünürken yanımızda peyda oluverdi

Liverpul Limanından Harri Tomson. Gazgemilerinden birinde serdümendi. Kaşları ve kirpikleri yanmıştı. Gözleri sımsıkı kapalıydı. Şişman ve matruştu. Bir karısı vardı Tomson'un: tavan süpürgesi gibi bir kadın, tavan süpürgesi gibi, efendim, zayıf, uzun, titiz, temiz ve tavan süpürgesi gibi münasebetsiz. Bir oğlu vardı Tomson'un: altı yaşında bir oğlu, Hacıbaba, tombul mu tombul, pembe beyaz, sarı papa ,mı sarı papa.

Tuttum Tomson'un elinden.

Açmadı gözlerini.

« Vefat ettiniz,» dedim.

« Evet,» dedi, «İngiliz İmparatorluğu ve hürriyet için:

Canım isterse, harp içinde bile Çörçil'e sövmek hürriyeti ve canım istemezse de aç kalmak hürriyeti uğruna.

Fakat değişecek hürriyette bu son bahis, harpten sonra artık işsiz ve aç kalacak değiliz.

Planı hazırlıyor Lordlarımızdan biri.

Adalet: ihtilâlsiz.

Ben İngiliz İmparatorluğu'nu dağıtmaya gelmedim, dedi Çörçil.

Ben de ihtilâl çıkarmaya gelmedim: buna Kenterburi başpiskoposu, bizim tredünyonun reisi ve karım razı değil.

Ay bek yur pardın

İşte bu kadar, nokta, son.»

Sustu Tomson.

Ve ağzını açmadı bir daha.

İngilizler fazla konuşmayı sevmezler,

hele hümoru seven İngilizler. Ve Tomson dehşetli seviyordu alay etmeyi. Tomson'la Müller'i yan yana yatırdım.

Şiştiler yan yana, yan yana yükseldiler yukarı doğru.

Balıklar Tomson'u afiyetle yediler,
fakat dokunmadılar ötekisine,

Hans'ın etiyle zehirlenmekten korktular anlaşılan
Hayvan deyip geçme, Hacıbaba,
sen de hayvansın ama
akıllı bir hayvan...

Ve Cevdet Bey baktı muhabbetle leyleğe.

Gece buram buram turunç kokuyor. Cevdet Bey bahçesinde leyleğiyle beraber.
Bahçeye bir radyo indirmiştiler.

Londra, Atlantik Harbi haberlerini okuyor.

Demleniyordu Cevdet Bey ve kendini Atlantiğin dibinde görüp geçiyordu dalgasını.

Beyaz göğsüne eğmişti, leylek, kırmızı uzun gagasını, kanatları hep öyle kesik ve tek ayak üstünde uyukluyor.

Aşağıda limanda genç bir anne gibi Akdeniz çıplak, cömert memeleri içi gülen gözleriyle. Ve yukarda hüsnüyusufların ince uzun boyunlarını uzatıp havayı dinlemeleri. Yıldızlar turunç yapraklarının arasında. Ve şimdi bahçede ve kadehte ve yüreğinde Cevdet Beyin bir türlü unutulmayan iyi bir kadının hatırası. Şimdi artık ne dibi Atlantiğin ne de Atlantiğin dibindekiler. Bizden uzak ölenleri kovuyor

yanımızda ölenler. Ve beş yıl önce Cevdet Beyin karısı Leylâ Hanım (Ne Hitler için ne de İngiliz İmparatorluğu ve Çörçil'e sövebilmek hürriyeti uğruna, hattâ zatürreeden, kanserden filân bile değil) sadece günü yetip, yani mevut eceliyle öldü Cevdet Beyin kucağında.

« Moskova'ya girdiler mi, Cevdet Bey?» « Cevdet Bey, gözünü seveyim, müjdeyi ver.» « Cevdet Bey, Londra'dan ne haber?» « Moskova'ya girdiler mi, Cevdet Bey?»

Cevdet Bey silkindi dalgınlığından birdenbire üşümüş gibi ürperdi.

Baktı seslenenlere.

Bahçe kapısı önündeydiler:

Giritli Cemil Bey, Mustafa Şen ve Koyunzade, vilâyetin beş büyük efendisinden üçü. Kulüpten dönüyordular, çakırkeyiftiler biraz.

Dehşetli memnundular hayatlarından:

bu ılık ve bahtiyar Akdeniz gecesinin içinde ve altında akasyaların.

« Cevdet Bey, Londra'dan ne haber?» « Moskova'ya girdiler mi, Cevdet Bey?»
Ve beklemeden karşılığını Cevdet Beyin ağızdolusu gülüştüler ve uzaklaştılar belli belirsiz sallanarak.

Cevdet Bey kendini şezlonga sırtüstü bıraktı, turunçlara ve yıldızlara baktı:

turunçlar yakın, yıldızlar uzaktı. Ve Cevdet Beyin içinden gelen turunçlara değil yıldızlara dokunmaktı. Doğrulmadan gözlüğünü

taktı ve yine hep öyle uzanmış ve başını çevirmeden buldu radyoda Moskova'yı el yordamıyla:

Dünya ve yurt, ev ve ağaç, insan ve çakal ve kurt, ve bütün akarsular: Ganj, Amazon, Nil, Volga, Menderes, sözlerin ve hareketlerin hepsi: hızla yükseldi, yakınlaştı ses, ulu bir besteyle doldu Akdeniz bahçesi. Yumdu gözlerini Cevdet Bey ve elini bırakır gibi içine denizin bıraktı ihtiyar yüreğini çalınan senfoniye.

Sekiz lambalı ve 39 modeliydi turunç bahçesindeki radyo Ve pırıl pırıldı isimleri istasyonların, peri padişahının gizli memleketi gibiydi. Dört lambalı ve 29 modeliydi hapisanede radyo. On beş gün önce yolladılar Halkevinden.

Ve koridora kurdular.

Dışarda soğuk ve cam gibi bir gecenin altında tüyleri diken diken, kaskatı donmuştu bozkır. İçerde, hapisane, uykusundadır. İçerde yalnız üç kişi uyanık: nöbet yerinde gardiyan (taşlığa ateş yakmış ısınmakta), ve radyo başında Halil, Ressam Ali ve Bethoven Hasan. Sesi kısmışlar.

Ve beş yüz kilometre güneylerinde turunç bahçesini dolduran senfoniyi dinliyorlar binlerce kilometre kuzey doğularındaki Moskova'dan. Başını avuçlarına almış Bethoven Hasan, sokmuş kıvırcık, siyah uzun saçlarına parmaklarını. Fildişinden oyulmuş gibi Ressam Ali'nin yüzü ve durmadan yalıyor kırmızı, kalın dudaklarını. Ayakta Halil.

Öfkeli mi, kızgın mı, yoksa dehşetli kaygılı mı, belli değil.. Bu anda sadece göğsünü yarıp kurtulmak istiyor, sevgili insanlarına bir hamlede topyekûn verip yüreğini.

Ve devam ediyor senfoni. Soprano, alto, tenor, kemanlar insan kemanlar insan ve mağrur soruyor: Beyaz, sarı, kızıl, kara, ırkların ırklara milletlerin milletlere kulluğunu ve insanın insanı sömürmesini reddetmediler mi?»

Ve fülütler konuşuyor kızkardeşimin sesiyle: «Saygıları: çocuklara, yıldızlara, şarkılara, toprak, motor ve kitap sevgileri,

ve evlerinin güneşte saadetle pırıldayan camlan ve yaratmak ihtiraslarıyla durup dinlenmeden hayatın ve aşkın adamları.»

Fülütlerden son cümleyi alıp birdenbire bir bıçak gibi yürekte altosu viyollerin:

«Hayatın ve aşkın adamları tepeden tırnağa kan içindeler, ve gözlerinde henüz şaşkın duran intikamları, hayatın ve aşkın adamları çekiliyorlar içerlere doğru çarpışarak. Yanıyor alabildiğine, yanıyor alabildiğine arkalarında toprak.»

Şimdi kornetlerle kontrbaslar aldı sözü: bütün seslerin üstünde ağırlıkları. Ve itham ediyorlar, adaletlerinden emin: «Düşman gadredici, hilekâr ve amansızdır, zırhlarının içinde gelenler ölüme tapınırlar. İnsanı doğuştan günahkâr sayan, insanda aklı öldürenlerdir. Ve kitapları yaktılar... Alınları taştan, soluklarında: yosunlu su çürümüş ot ve leş kokusu, ve elleri yırtıcı kuş pençeleri gibi sarılmış makanizmalara, ve kendilerine teslim olmayan bir tek yeşil fidan ve hayat gibi umutlu bir tek insan bırakmamak için geliyorlar tanklarının arkasında iki büklüm. Çekirge sürüleri gibi yok ediliyorlar, boşluklar açılıyor saflarında, boşlukları doldurup saldırıyorlar yine. Kiyef'i zaptettiler, ve kış bastırmadan önce girebilmek için yürüyorlar Moskova ve Leningrat üzerine.»

Bütün sazlar birdenbire sustu, şimdi gümrah ve tenor bir tek viyolonsel konuşuyor:

«Yurttaşlar,

kardeşler ve kızkardeşler,
ordumuzun ve donanmamızın erleri,
dostlarım size hitabediyorum.

Ölümün adamlarına ölüm... »

Bu hitaba cevap verip Maestro bütün âletleri getirdi harekete.

Bir Kuzey fırtınası geçti bir gürgen ormanından, sonra yavaş yavaş ilerledi klarnetler ve anlattılar hikâyesini cevap verenlerden birinin:

«Köyde doğdu.

Kolhozda büyüdü.

Çalıştı elektrik santralinde.

Okumayı ve insan yavrularını seviyordu.

Ve askere alındığı zaman kopça burunlu İvan çocuk bahçesinin kitabevi müdürüydü.

Belorusya Lehistan sınırındaydı kıtası.

Sabaha karşı çıktı nöbetten.

Yeni sağılmış süt gibiydi ortalık, toprak yumuşacık, ıslaktı, ağaçlar buğuluydular.

Ve kuşlar nerdeyse cıvıldayacaktı.

Tozpembe söktü şafak.

Ne güzel şey, şafak vakti sıhhatli ve genç olmak.

Çekik, maviş gözleriyle İvan etrafına baktı:

Teslim etmiş kendini dümdüz uzanıyordu ova.

Ilık uykularından başlamışlardır uyanmaya doğuda, içerlerde kolhozlar.

Ve kalın, beyaz baldırlı kızlar nerdeyse binerler traktörlere.

Kara tütünü sert bir cıgara yaktı İvan.

Ve kopça burnu yüzünde büsbütün kaybolarak gülümsedi, memnun vatanından.

Yürüdü.

Ve kapıda bir daha dönüp bakarak arkasına girdi bölüğün barakasına.

Arkadaşlar uyuyor mışıl mışıl.

Solunda Türkistanlı Ahmet yatıyor,
sağında Ukraynalı Yurçenko,
üst ranzada Ermeni Sagamanyan.

Erkek teri ve asker kaputu kokusu.

Ceketini çıkardı astı yerine.

Kadife bir kumaş gibi indi birdenbire gözlerine uykusu.

Yatağına oturdu İvan

ve eğildi esneyerek çizmelerine.

Solunu çıkardı.

Doğruldu kulak verdi:
dışarda bir uğultu vardı.

Birdenbire kapı açıldı ardına kadar

ve nöbetçi düdük çalıp haykırdı: Silâh başına.

Fırladılar.

İlk çıkan İvan oldu.

Bir ayağında çizmesi var öbüründe yok.

Yanıyor kuzey batıda büyük orman, durmadan akan kan gibi hava.

Top sesleri, top sesleri.

Bir uçak filosu geçti çok yukardan.

Ve ilk düşman tankları göründü güneyde: birbiri arkasında demirden, simsiyah altı hayvan.»

Yıllardan: 1941. Günlerden: 22 Haziran.

Ömründe hiç kimseyle kavga etmemişti İvan, (hattâ iyi yürekli, fakat çok aksi bir adam olan Ermeni Sagamanyan'la bile), korkaklığından

değil barışseverliğinden. Ve hiçbir millete düşmanlığı yoktu. Büyük bir kusuru vardı İvan'ın: şaşmak bahsinde çocuktu.

Ve tuhaf bir acıyla şaşmıştı Hitler Alamanya'da yerleştiği zaman. «Marks'ın, Engels'in, Bethoven'in ve Şiller'in milleti,

Sosyal-demokratların ihanetine rağmen nasıl olsa devirirler iti,» diye düşündü. Hitler devrilmedi.

Biraz daha şaştı, biraz daha üzüldü İvan. Ve şimdi 22 Haziran şafak vakti:

«Gelenler Faşistlerdir, diye düşündü,

«biz burdan, Alaman milleti içerden temizledik demektir işi.»

İvan dayandı burdan.

Alaman, Rumen, Fin İtalyan, Macar,

bir tek ölüm bayrağı altında saldırıyordular.

Çekoslovak, Belçika, Hollanda, Fıransa fabrikaları emrindeydi gamalı haçın. Hitler'in uçakları ve tankları çoktu. İvan'ın askerlik sanatında henüz yeter bilgisi yoktu ve her şeye rağmen bu işe bir parça hâlâ şaşan bir çocuktu. Çekiliyordu içerlere doğru çarpışarak.

Yanıyordu alabildiğine yanıyordu alabildiğine arkada toprak. Dayanıyordu İvan. Fakat Alaman milleti

Hitler'e av köpekliğinde
ve İvan'ı şaşırtmakta devam etti. Ve bu şaşkınlık sürdü ilk Alaman esirini görünceye dek. Kızılordu erleri toplanmışlardı esirin başına.

Görülmedik bir âlete bakar gibi bakıyorlardı yüzüne. İvan da baktı ve bir daha hiçbir şeye şaşmamak üzre hayretini oracıkta eski bir diş fırçası gibi bıraktı. Çünkü anladı ki İvan: karşısında duran yarı hayvan, yarı insan gelmişti Vels'in romanı Doktor Moro'nun Adası'ndan.»

Soprano sesleri çoktan geçmişlerdi arkaya renkleri: açık mavi, açık pembe, açık yeşil. Ve altolarla tenorlar ikinci plandaydı: turuncu, kestane ve gülkurusu. Ve en önde kıpkızıldı baritonlarla baslar: Karıncalar taşıyor sel basan yuvalarını.
Bir memleket bir halı gibi katlanıyor bir ucundan. Elleriyle arpa yoluyor bir kadın, düşmana bırakmamak için, ve kan sızıyor avucundan. Bir memleket yükleniyor: yürekleri-yelken, insan denen gemilere. Ve çocuklarını beşiğinden alıp yangından kaçıran anneler gibi tezgâhlan söküp götürüyorlar gerilere: bazan altlarında ezilerek fakat bir bayrak gibi elden ele geçirip ve bir tek vidasını düşürmeden yere. Kabil olsa şehirleri, ormanları, nehirleriyle toprağı omuzlayıp ve arkada partizanlardan başka bir şey bırakmadan göçecekler doğuya doğru topyekûn, göçecekler dönüm yerine kavganın. Elleriyle arpa yoluyor bir kadın ve kan sızıyor avucundan. Arpa yolan kadını gördü İvan. Göz göze geldiler. Dişi gözler erkek gözlere: « Nereye gidiyorsunuz,» dediler, «arpalar yolunup bitmedi henüz.»

Bir ikindi üstü stepte bir yola düştü çekilen taburu İvan'ın. Yol geniş yol uzun.

Yürekler postalların içinde postallar içinde taşın, tozun.

Ricatta ağrıyan ayakların değil, silâh taşıyan omuzun. Bir ucu mağrıpta yolun, bir ucu maşrıkta. Yol geniş yol uzun. Yolun üstü darmadağın:

semaver yatak yorgan. Ve patates çuvalları: karınları patlak. Düşman uçakları geçmiş besbelli burdan çok alçaktan uçarak.

Göç eden kolhozlular baskına uğramış burda, belki bir öğle sıcağında yürürken yakalanmışlar. Arabalar sırtüstü: havada tekerlekleri. Havada tekerlekler dokunsan dönecekler, Ölüler yatıyor iki yanında yolun. Ölüler yatıyor üstünde buğdayların. Kaçışırken peşlerinden yetişti kurşun. Kaçışırken kapaklandılar yüzükoyun. Gergin sırtlarında aynı anın içinden bakıyor: hareket ve sükûn.

Yulaf tarlasında dolaşan kim?

Yulaf tarlasında dolaşan ne?

Yulaf tarlasında otluyor başıboş bir inek zaman zaman sol omzunda yarasını yalayarak. Ve görünmez bir ipliğin ucunda kanatlı bir böcek konup kalkıyor bir beygir leşinin üstüne. Hava sıcak.

Havada pırıltılar yükseliyor döne döne.

Bir ağaç.

Bir elma ağacı.

Elmalar yeşil,

Elmalar acı.

Ağacı gördü İvan.

Ağaç dile geldi:

« İvan beni bırakıp

nereye İvan?» dedi.

Bir ölü.

Bir kız çocuğu ölüsü.

Al entarisi ak benekli.

Çıplak bacakları çöp gibi ince, dal gibi uzun.

İvan eğildi.

Okşadı saçlarını ölü çocuğun.

Saçlar dile geldi:

« İvan beni bırakıp
nereye İvan?» dedi.

Ve İvan kendi kendine soruyor:

« Nereye, nereye, nereye? Nerde duracağız?

Nerde, nasıl, ne zaman?»

Kin duymayı öğrendi İvan vahşi fakat cana yakın bir şarkı öğrenir gibi.

Ve sırtları beyaz haçlı tankları yakıp
ve her köpek leşini serdikçe yere
gözünde bir kat daha aziz oldu vatan.

Sessiz ve öfkeliydi doludizgin.

Ve artık nefret etmeyi
ve affetmemeyi biliyordu.

Ortaçağ sürüleri habire geliyordu, paraşütlerle inen
motosiklete binen

Ortaçağ sürüleri. Subayları başlarındaydı: yobaz inanmış, sormak

yasak, düşünmek günah. Ve kalkık bir kaşın altında tek gözlük gibi küstah ve zırhlarının içinde balık gibi mağrur üstinsan. Irz düşmanı ve dehşetli obur.

Kiyef'e kadar bu subaylardan beşini gebertti İvan.

Kiyef kapılarında yanı başında düştü Ermeni Sagamanyan.

Sessiz kucaklaştılar.

Ve yüzü gülmeyen aksi, esmer adamın ilk defa güldü yüzü: « Bana bir cıgara ver,» dedi.

Halbuki o hiç kimseden cıgara istememişti şimdiye kadar. İki kat dövüştü İvan.
Ve başçavuş oldular Türkistanlı Ahmet'le aynı günde. Çekiliyoruz, evet. ama Avrupa'yı kurtardığımız zaman generallik isterim,» dedi Ahmet.

Şimdi çekiliyorlardı. Önlerinde Avrupa uzaklaşıyor arkalarında yaklaşıyordu Moskova. Fakat emindiler:

dünya geri dönmeyecek Ortaçağa ve olduğu yerde saymayacak Bu bir doğum ağrısıdır gebedir toprak. Dostlarım size hitabediyorum, dostlarım dinleyin beni:»

Ve temiz bir kırmızının üstünde bahar renkleriyle ve karlı ve aydınlık, bitti senfoni. Bethoven Hasan çekti parmaklarını kıvırcık siyah saçlarından, doğruldu, sordu: « Hocam, bu ne güzel şey,

Bethoven'in mi?» Radyoyu saygıyla kapattı Halil: « Hayır.» Sordu köylü Ressam Ali:

« Müttefikler kazansın istiyorsun değil mi hocam?» « Evet, ya sen?» « Ben de.» « Neden?»

« Sen öyle istiyorsun diye.» « Öyle şey olur mu?» « Neden olmasın hocam?

Sen iyi adamsın, iyi adam kötü şey ister mi ?», Halil güldü, sonra azarlar gibi konuştu:

« İyi adam, kötü adam, şimdi bunları bırak. Memleketini seversin değil mi Ali? Köyünü değil, köyün de dahil Anadolu'yu, Rumeli'yi?»

« Elbette, memleket sevilmez mi, sevilir hocam... »

« Öyleyse dinle:

**Memleketini seven adam, ama yalnız bizim burda değil, her
yerde, Asya'da, Avrupa'da, Amerika'da, Afrika'da, ama
sahiden seven, şöyle candan, yürekten, halkın sevdiği gibi
memleketini seven insan, Türk olsun, Bulgar olsun, Fıransız,
ne bileyim, Sumatralı, hattâ Alaman.**

onların kazanmasını ister.» Halil sustu. Bekledi ve konuştu: « Peki, sorsana, neden?» « Niye sorayım hocam?

Biliyorum:

(...)

Gazetede okudum:

Alaman'ın komutanlarını övüp durur, hepsi asilzadeymiş ve cedbecet general çocuğu.

Bir de memleketleri var:

Şarki Prusya. Ötekilerininkini de yazmış, sanki alay edecek, hep köylü filânmışlar. Demek ister ki yenilecek onlar. Ama yenilmeyecek.

Sen köylüyü bilirsin. plancı kurnaz milletizdir. dağ dayanmaz karşımızda, nerde Alaman...» Güldü Betihoven Hasan: « Alaman'ı geç , sana model dayanmıyor.» Köylü Ressam Ali 25'inde vardı.

Ağanın oğlunu vurmuştu bir kız meselesinden.

Kâat gibi beyazdı yüzü.

Gözleri bir buzağının altın gözleriydi ve dudakları kalın, kırmızı.

Ali diplomalıydı üç sınıflık köy okulundan.

Üç ay önce başlamıştı yağlıboya resme.

Halil'i bir gün resim yaparken gördü.

Uzun parmaklarını ilkönce çekinerek sonra cesaretle tuvale sürdü. Sonra sıcak soluğu ayrılmadı Halil'in ensesinden iki gün. Sonra boya istedi Halil'den ve bir tahtanın üstünde kendi resmini yaptı aynaya bakarak. İnanılmaz şeydi eser.

Hemen İstanbul'dan resme dair kitap getirttiler. Bir gecede ve hiçbir şey anlamadan okudu Alî. Ve ertesi gün sordu Halil'e: « Hocam, akademi çalışmak ne demek oluyor?» « Akademi demek, yani çıplak insan resmi yapmak.

Bu mutlak lâzım sana Ali, mutlak.» Ali anladı ve üç gün sonra zatürreeden revire yattı Bethoven Hasan. Çünkü koğuşta çırılçıplak (yalnız edep yeri örtülü) oturmuştu Hasan'ı açık pencerenin önüne Ali. Ve akademi çalışmıştı. Bethoven'i ölümden zor kurtardılar.

İstanbullu ve mürettipti Bethoven Hasan. Hapse on altı yaşında, yedi yıl önce girerken üç büyük merakı vardı: sinema, spor ve alafranga müzik. Hapsine sebep ilk iki merakıdır: bilmem nerdeki olimpiyadı gidip yerinde görmek istedi. Parası yoktu. Bilmem hangi filimdeki gangıster gibi yaparım, dedi. Yapamadı, yakalandı.

Ve tam on altı yaşında yedi buçuk sene yedi: sporun vücudu geliştirebileceğini sanmadılar, nüfus tezkeresine inanmadılar.

Üçüncü merakına borçludur Bethoven lâkabını.

Nota bilmiyor ve hiçbir saz çalmıyordu senfoniler yapıyordu fakat.

Fikirlerini yazıp bir mürettip özeniyle alt alta dizerdi kâada sonra ağzıyla seslendirirdi onları.

« Yüreğim bir senfoni cennetidir orkestram ağzım,» derdi. Kaç kerre koğuşta köylü mahkûmlara konser verdi. Ve alay etmediler, çünkü hiç kimseye kötülüğü yoktu ve kuvvetliydi yumruğu.

« Hocam, bir senfoni yapacağım: Sizin anlattıklarınız,

Ali'nin karşılığı ve benim düşündüklerim. İsmi: Onlar Yenilmeyecek. Bakın, şöyle başlayacak:» Ve başladı mırıldanmaya Bethoven Hasan. Sonra birdenbire durdu. Kara gözlerinde haksız yere dayak yemiş bir çocuğun kederi ve affetmeyen hıncı vardı. Halil sordu:

« Niye kestin, Hasan?» « Hocam, hakkım yok benim böyle bir senfoni yapmaya: ben bir hırsızım, bir gangıster.» Halil tutup çekti kara saçlarını Hasan'ın:

« Hayır, Hasan, sen bir mürettip ve namuslu bir bestekârsın. Devam et güzel ve büyük işine oğlum. Saat da bire geldi çocuklar, artık yatalım.»

Bozkırda hava bir buz kalıbı gibi donmuştu âdeta. Demirinden tutmaya gelmez, eline yapışır nacak. Ortalık öyle ayazdı ki tilkiler bakır sıçacak.

Kararı kararıveriyor kömür kestane. Sırtında pırıltıları ve titriyor eğilmiş saç mangalın üstüne hapisane.

Yaymıştı Halil doğu cephesi hartasını odanın ortasına, betona. Gazetelerden kesilip yapıştırılmış ve ölçüsü ayrı her parçanın. Baltık, Karadeniz'e dehşetli yakın. Varşova burnu dibinde Kiyef'in. Orel, Briyansk'dan alabildiğine uzak. Ve Halil'in hartasında Moskova'ya varabilmek için bazan bir arpa boyu, bazan bir dünya boyu yol aşılacak.

Halil göz resimleri çizmiş kıyılarına hartanın. Gözlerin kimi önderi, kimi yandan. İnatla ve ısrarla bakan bir gözün yarılmış kaşı ve pınarından sızmakta kan. Gözlerin kimisi çift, kimisi tek. Tek gözlerin kimisi bir denizaltı periskopu gibi sinsi. Gözlerin bazıları alt alta, üst üste, karmakarışık. Gözlerin bazıları alabildiğine açık okunuyor dehşetle yazıları. Ve kilitli ceviz kutular gibi bazıları: içlerinde saklanan nedir? Gözler var: annedir. Gözler var:

bebeklerinde yanan iki damla ışıkla nefret ve kinden ibaret. Gözler var: muhabbet. Gözler var: buğdayları güneşli bir harman manzarası gibi bakıyorlar.

Ve sonra ikide bir ve sonra yine o göz:

inatla ve ısrarla bakan

ve yarılmış kaşı

ve pınarından sızmakta kan.

Hartanın başına betona çömelmiş Halil ve gözlüklerinin altında kendi gözleri:
ergeç aydınlığı kaybedecek olan. Ve Halil seçemiyor:

damarların dumura uğrayış ağrısı mıdır gözlerindeki, yoksa dünya dövüşürken kolu bağlı oturmanın acısı mıdır? Şimdi donmuş göllerinde Finlandiya'nın, şimdi Libya çöllerinde yahut, Yahut Yogoslav dağlarında şimdi İstanbul'da, İzmir'de:

cephede, Paris'de Gabriel Peri'nin yanında olmak. Ankara radyosu:

« On güne kalmaz,» dedi,

«Führer'in tankları Moskova'da geçit resmi yapabilir.» Halil biliyor ki yapamazlar. Fakat orda etinle, kemiğinle yaptırmayanların arasında olmamak ve çömelip betona, ve hasta gözlerine batan iğneler, ve Lüminal:

iki saat olsun uyuyabilmek için, ve çömelip betona çizmek Moskova dolaylarının son cephe durumunu. Kurşun kalemle çizmek bunu onların kanlarıyla çizdiklerini.

Ve Halil ince uzun parmakları boğumlu esmer eliyle ve dişlene dişlene tahtası tiftiklenmiş kurşun kalemiyle çiziyor Moskova dolaylarının son cephe durumunu.

Çizgi başladı Kalinin'den ve meyillenip doğuya doğru biraz. bitti Efremof üzerinde. Moskova'ya cephe yetmiş kilometreden az. Yayan 12 saat, uçakla 10 dakka, ve hartanın üstünde bir buçuk santim.

Hartanın üstünde kar yok rüzgâr yok, gece gündüz yok, ölen yaşayan yok insan yok. Harta kâat, harta resim. Hartanın üstünde cephe Moskova'ya bir buçuk santim. Ve karın yağdığı toprağın üstünde yetmiş kilometreden az. Karın yağdığı toprağın üstünde fakat dövüşüyor ölüme karşı pırıl pırıl hayat. Ve düşman inanılmayacak kadar uzak:

yepyeni bir insan boyu uzak Moskova'dan.

41 yılı Kasım ayının on altısı.

On üçü zırhlı 50 tümen,

3000 top,
ve 700 uçak

Moskova'ya bir kerre daha saldıracak.

Plan:

Sovyet başkentini sarmak iki yandan ve kuzeyde ve güneyde derinliğine dalıp ve şehri tutan kuvvetleri parça parça çember içine alıp yok etmek. Hitler, tank sayısı bakımından üstün durumdadır. Tank önemli âlettir inkâr eden yok. Fakat bizde insanlar kullanır tankları onlarda tanklar insanları.

Tankların kullandığı insanlar bir yaz sabahı başlamışlardı yürümeye. Saçları taranmış ve üniformaları şıktı.

Yürüdüler kanayarak, yürüdüler iki mevsim boyu ve bir kış gecesi cennet karşılarına çıktı. Ama artık ne saçları taralı, ne üniformaları şık. Yarı bellerine kadar kar içinde ve boyunlarına gömülü başları, uzamış tıraşları ve alınlarında pafta pafta çatlamış deri. Moskova'yı fethe gelen ordu yaralıydı, açtı, üşüyordu. Omuzlarında kadın eteklikleri ve eldiven diye çocuk çoraplarına kadar her ısıtabilen şeyi zorla çekip almıştılar. Ve karşıda cennet. Ara yerde fakat o bitip tükenmeyen o aklar giyinmiş kızıl şeytan sürüsü. Etrafta uçsuz bucaksız bembeyaz ova.

Karşıda cennet,

Karşıda Moskova,

Moskova,

açlığın,

kanamanın,

soğuğun sonu,

Moskova,

Moskova yakıncacıktı.

Moskova bir kaloriferdi,

Moskova bir kilerdi,

Moskova bir kuştüyü yastıktı.

Musluklarda kaynar sular.

Mağazalar kürkle dolu.

Süngünün ucuyla kilidi kır: en ısıtan, en yumuşak deri sırtındadır.

Adım başında havyar, adım başında sucuk, ve tereyağlar dağlar gibi.

Sonra yastık, yatak ve karnı tok uyumak.

Artık ne baskın, ne cephe, ne partizan. Uyu uyan ısın ye. Uyu uyan ısın.

Ta ki yakılmadık bir gıram kömür içilmedik bir kadeh votka kalmasın.

Sonra harp bitsin artık ve dönülsün:

kahraman.

Moskova'yı fethe gelen ordu yaralıydı, açtı, üşüyordu. Ve bir hayvan içgüdüsüyle karlı bir ovada kalan yaralı, aç ve üşüyen bir hayvan bir hayvan içgüdüsüyle gözü dönmüş, başı önde, kuyruğu gergin, sıcağa ve yemeğe kavuşabilmek için dövüşüyordu. Dövüşüyordu: tüyleri diken diken. Ve Moskova tehlikedeydi her şeye rağmen.

41 yılı Kasım ayının on altısı. Volokolamsk şosesinde karın üstünde Alaman tanklarının karaltısı. 20 tane. Simsiyah. Koskocaman. Herbiri kör bir gergedan gibi yürüyor öyle acıklı ve korkunç. Ve aptal bir pehlivan gibi çirkin. Ve hiç benzemedikleri halde akrebe benziyorlar.

Petelino-garda, siperde 28 insan gördü gelenleri. Ve yorgun baktılar birbirlerinin yüzüne. Saatlarca dövüşmüş ve az önce bitirmişlerdi işini bir düşman bölüğünün. Ve yan yana, üst üste kadavra doluydu siperin önü. Tanklar yaklaşıyordu homurdanarak. Siperde, kıstı kara üzüm gözlerini Mustafa Sungurbay: « Vay anam,» dedi, «vay, 20 tane be .» Ve yirmi kurda rastlayan bir avcı gibi güldü. Kloçkof, arkadan atladı sipere, bölüğün siyasal komiseriydi,

« Merhaba çocuklar,» dedi.

Ve büyük bir müjde verecekmiş gibi sustu, bekledi.

Bölükte «Diev» diye çağırırlardı onu.

Ukraynalı Bondarenko takmıştı bu adı ona:
durup dinlenmeden çalışmasından ötürü.
Bir zeytin ağacı gibi verimli,

bir karınca gibi hamarat,

ne zaman âşık olur,

ne zaman yemek yer,

ne zaman uyurdu,
durup dinlenmeden yuğrulan bir hamurdu

Kloçkof Diev'in kocaman ellerinde hayat.

Siperdekiler sevinçle baktılar Diev'e.

Ayarladı sesini Kloçkof Diev ve müpdesini verdi:

« Hesapladım çocuklar, gelenler 20, biz 29: bir tam sayı yüzde kırk beş adama bir tam sayı tank düşüyor. Biz tanklardan yüzde kırk beş fazlayız.»

Diev hesabında yüzde beş yanıldı yalnız: 29'un biri korkaktı.

Sipere ilk yaklaşan tankın içinden Alaman: « Teslim olun,» diye bağırınca, kollarını kaldırıp ayağa kalktı. Siperde kumandasız bir salvo sesi ve korkanın kalkmasıyla düşmesi bir oldu. Siperde 28 kaldılar. Kavga dört saat
sürdü. Tankların on dördü insanların yedisi hareketsiz kaldılar. Kavga kazanılmış gibiydi. Fakat Kloçkof Diev 30 tank daha gördü. Geliyorlardı akşam karanlığını yarıp. Ötekilerden iriydiler. Balestik, radyo, motor, çelik: yirminci yüzyılın bütün teknik hünerlerini taşıdıkları halde Ortaçağ âletlerine benziyorlardı:

«Diev» : Ukraynaca «Çalışmak» demek.

bir şeyler vardı biçimlerinde falan ilmi-simyayla, büyüyle filân ilgiliymişler gibi. Kloçkof Diev sordu siperdekilere:

« Yeni gelenleri saydınız mı?»

« Hayır.»

« Ben saydım: 30 altı tane de eskiden kalan, etti 36. Biz yirmi biriz.

İnce eleyip sık dokumazsak bir adama iki tank düşüyor diyebiliriz.

Ve çekilmek imkânı yok: arkamız Moskova.

Yani, demek isterim ki... »

Kujebergünof konuştu:

« Kucaklaşalım.»

**Hepsi biraz şaşırmış baktılar
Kujebergünof'a:**

**insanın canını sıkacak kadar ağırbaşlı bir
adamdı.**

**Türkü söylemez, şakalaşmaz, sorulmadan
ağzını açmaz ve ancak kendi sularında
yaşayan balıklar gibi yaşardı kendi içine
gömülü. Tekrarladı Kujebergünof: « Vakit
varken kucaklaşalım.» Kucaklaştılar..**

**Yeni gelen tanklar iyice yaklaşmıştı sipere. Kavga yarım saat sürdü.
Tanklardan yedi sekizini daha ve insanlardan daha on altısını
götürdü. Tükendi cephaneleri insanların. Bir tek bombaları kaldı
elinde Kloçkof Diev'in. Tükendi cephaneleri insanların, fakat
insanlar biliyorlardı yenilmezliğini namlusu insan yüreği devin.**

Beraber yaşanır,

dövüşülür beraber

ama herkes kendi payına ölür.

Cephane bitince Kujebergünof fırlayıp çıktı siperden

yerden su fışkırır gibi.

Ve kollarını kavuşturup göğsünün üzerinde
dimdik yürüdü tanklara doğru.

«Var olmak, yahut var olmamak»

Kujebergünof bu bahsin dışındaydı.

Çünkü boylu boyunca hayatın içindeydi.

Kurşunlar karnını biçtiler. Mağrur güldü.
Kavuşuk kollarını çözmeden büküldü.

Kujebergünof böyle öldü.

Tutuşmuş yanan bir tankın kapağından dışarı çıkmak istiyor üç kişi. Gördü Mustafa Sungurbay, « Vay anam,» dedi, «vay...» Sıyırdı, aldı ağzına bıçağını. Çelikte sevinçle parladı iki ön dişi.

Ve Mustafa telâşsız çıktı siperden yerden akan bir su gibi. Ve kaydı bir avcı ustalığıyla emekleyerek. Tanktakiler bıçaklandılar. Ve yandılar Mustafa Sungurbay'la beraber. Mustafa Sungurbay böyle öldü.

Nikolay Maslenko cephane bitince bir avuç kar attı tanklara.

Küfretti, bağırdı, alamadı hırsını, yapıştı elleriyle en yakın tankın zincirine ve ezildi altında ağır, çelik paletlerin.

Fakat yapıştıkları yerde kaldı bileklerinden kopan parmakları
çünkü zincir onlara değil onlar zincire gömüldü.

Nikolay Maslenko böyle öldü.

Kloçkof Diev attı son bombayı, tank durdu ve göçtü ve göçerken ateş açtı.

Kloçkof yıkıldı delik deşik.

Gözleri yumuşacık örtüldü.

Nefes aldı: DOYMUŞ ve rahat
ve sanki yüz yaşında
ve beyaz yatağında öldü.

Natarof'du siperde son sağ kalan. Yaralıydı. Gece bastı, çıktı siperden. Ormana girdi dirseklerinin üstünde sürünerek. Dolaştı kanayarak günlerce. Bağırmıyor, inlemiyor, sesini saklıyordu saklıyordu bir emanet gibi onu. Rastladı dostlara nihayet.

Sesini bir solukta devretti onlara: hikâyesini anlattı yirmi sekizlerin ve öldü.

Natarof böyle öldü.

Arkada Moskova ayaktaydı.

Beyaz sargılarında kan.

200 milyon nüfuslu bir tek insan.

Arkada Moskova ayaktaydı.

Sükûnetli ve emindi yaşamaktan.

Uçaksavarlarla ateş ediyor

ve cebinde şiir kitabında bir yaprağın kıvrılmış ucu.

Tiyatroya, sinemaya, konsere gidiyor
dinliyordu Ştravs'ı ve Çaykovski'yi top sesleri arasında.

Ve satranç oynuyordu siyah perdeleri inik camların arkasında.

Genç işçilerini ileriye, cepheye genç tezgâhlarını gerilere gönderdi.

İhtiyar işçiler hurdadan çıkarıp ihtiyar tezgâhları saat gibi işlettiler.

Moskova barikatlar yapıyor, tank çukurları kazıyordu.

Ve Puşkin'i dökme tunç mantosunun omuzlarında kar ve ayakta, dalgın, belki de yeni bir «Evgeni Annegin» yazıyordu.

Düşman ulaştı Moskova kuzeyinde Yakroma'ya ve güneyinde Tuta şehrine.

Ve Kasımın sonu

ve Aralık ayının ilk günlerinde
harcamış bulunuyordu ihtiyatlarını bütün cephe üzerinde.

Ve Aralık ayının ilk günlerinde en nazik safhasındaydı durum.

Ve Aralık ayının ilk günlerinde, Petrişcevo'da Vereiya şehri dolaylarında, kar gibi mavi bir gökyüzünün üzerinde Atamanlar 18 yaşında bir kız astılar.

18 yaşındaki kızlar belki nişanlanır astılar onu.

Moskova'dandı. Gençti, partizandı. Sevdi, anladı, inandı ve geçti harekete. İpin ucunda ince uzun boynundan sallanan çocuk bütün azametiyle insandı.

Çevirir gibi yapraklarını «Harp ve Sulh» romanının dolaştı karlı karanlıkta bir genç kızın elleri. Kesildi Petrişcevo'da telefon telleri, sonra Alaman ordusundan 17 beygirli bir ahır yandı. Ertesi gün partizan yakalandı.

Yeni hedefin önünde yakalandı partizan, birdenbire, kıskıvrak, arkadan. Gökyüzü yıldızla, yürek hızla, bilek nabızla, şişe benzinle dolu ve kibrit çakılmak üzereydi. Ve kibrit çakılmadı fakat.

Tabancaya davranmak istedi. Çullandılar. Alıp götürdüler. Alıp getirdiler.
Odanın ortasında dimdik durdu partizan:

torbası omuzunda,

başında kürk şapkası,

sırtında gocuk,

bacaklarında pamuklu kilot pantolon

ve keçe çizmeler.

Subaylar baktılar partizana yakından:
badem nasıl kabuğunun içindeyse

filiz gibi bir kızdı kürkün, keçenin ve pamuklunun içindeki.

Kaynıyor masada semaver.

Satrançlı örtüde bir tabanca, beş kayış kemer,
ve yeşil bir şişe konyak.

Tabakta domuz sucuğu ve ekmek artıkları.

Ev sahipleri mutfağa gönderildiler.

Lamba sönmüştü.

Ocağın ateşiyle kızılca karanlıktı mutfak.

Ve ezilmiş hamam böceği kokuyordu.

Ev sahipleri: bir çocuk, bir kadın, bir ihtiyar,
sokuldular birbirlerine:
dünyadan uzak ıssız bir dağ başında kurda kuşa karşı yapayalnız kalmıştılar.

Sesler geldi bitişikten:

Soruyorlar:

« Bilmiyorum,» diyor.

Soruyorlar:

« Hayır,» diyor.

Soruyorlar:

« Söylemem,» diyor.

Soruyorlar:

« Bilmiyorum,» diyor, « hayır,» diyor, « söylemem,» diyor.

Ve yeryüzünde bu üç sözden başkasını unutan ses sıhhatli bir çocuk teni gibi pürüzsüz ve iki nokta arasındaki en kısa yol gibi düz.

Bir kayış sakladı bitişikte:

Partizan sustu.

Çıplak bir insan eti ses verdi. Kayışlar saklıyor arka arkaya. Yılanlar güneşe doğru sıçrayıp düşerken ıslık çalıyorlar.

Genç bir Alaman subayı geldi mutfağa. İskemleye çöktü. Kapadı avuçlarıyla kulaklarını.

Ve gözleri sımsıkı yumulu ve öylece kaldı orda kımıldamadan sorgunun sonuna kadar. Kayışlar saklıyor bitişikte.

Saydılar ev sahipleri: 200...

Sorgu tekrar başladı:

Soruyorlar:

«Bilmiyorum,» diyor,

Soruyorlar:

« Hayır,» diyor,

Soruyorlar: « Söylemem,» diyor.

Ses kibirli fakat artık pürüzsüz değil kanayan bir yumruk gibi boğuktu.

Partizanı dışarı çıkardılar.

Başında kürk şapkası, sırtında gocuk, bacaklarında pamuklu külot pantolon ve keçe çizmeler yoktu. Bir don bir gömlekti.

Beyaz, genç dişleriyle ısırılmaktan şişmiş dudakları. Bacaklarında, boynunda, alnında kan. Kolları iple bağlı arkadan. çıplak ayaklan karda, iki yanda süngülüler, yürüdü partizan.

Soktular partizanı Vasili Klulik'in izbasına.

Oturdu tahta sıranın üstüne.

Çatık bir dalgınlık içindeydi.

Su istedi.

Nöbetçi verdirmedi suyu.

Alaman askerleri geldiler.

Böcekler gibi üşüştüler başına, çekiştirdiler, tartakladılar.

Birisi ardarda kibrit yakıp tuttu altında çenesinin, bir bıçkı sürttü sırtına bir başkası dişli demir kanlanıncaya kadar. Sonra gittiler uyumaya.

Nöbetçi süngünün ucunda çıkardı partizanı sokağa.

Mavi gözleri yuvarlak bir çocuk bakıyor camdan:
dünya buzların içinde, karın altında yapyalnız sokak yıldızların içinde.

Mavi gözleri yuvarlak bir çocuk bakıyor camdan.

Gördüklerini unutacak,

büyüyecek, evlenecek,
ve bir yaz gecesinde

bir öğle uykusunda yahut
rüyasına girecek ansızın karda yıldızlara basan çıplak ayakları bir genç kızın.

Karın altında bir uçtan bir uca karın altında yapyalnız sokak. Karın üstünde partizan: ayakları çıplak, kolları bağlı arkadan, bir don bir gömlek, yürüyor önünde süngünün bir uçtan bir uca gidip gelerek.

Üşüdü nöbetçi, döndüler izbaya.

Isındı nöbetçi çıktılar.

Bu böyle sürdü saat 22'den ikiye kadar.

İkide nöbetçi değişti

ve artık partizan kımıldanmadan kaldı tahta sıranın üzerinde.

Partizan
18 yaşında.

Partizan

öldürüleceğini biliyor.

Ölmek ve öldürülmek:

hıncının kızıltısında belli belirsizdi bu fark.

Ve ölümden korkmayacak

ve keder duymayacak kadar sıhhatli ve gençti. Bakıyor çıplak ayaklarına:

Şişmiştiler,

çatlayıp donmuştular kıpkırmızı. Fakat partizan dışındaydı acının. Ve nasıl derisinin içindeyse öyle içindeydi öfkesinin ve inancının. Zaman zaman annesi geliyor aklına. Mektep kitapları geliyor aklına. Cilâlı toprak bir çanak geliyor aklına İliç'in resmi önünde duran ve içinde masmavi çiçekler. Çocukluğu geliyor aklına, bu o kadar yakın ki kısacık entarilerin renkleri bile tutulacak gibi elle. İlk hava bombardımanı geliyor aklına. Cepheye giden işçi taburları geliyor aklına sokaktan geçiyorlar şarkı söyleyerek ve çocuklar koşuyor peşlerinden. Zaman zaman bir tramvay durağı geliyor aklına annesiyle orda vedalaştılar. Bir gençlik toplantısı geliyor aklına, bu o kadar yakın ki kırmızı örtülü masada su bardağı ve kesik kesik konuşan kendi sesi bile tutulacak gibi elle. Ve artık durup dinlenmeden kendi sesi geliyor aklına: düşmanın karşısında dimdik duran sesi,

Hayır, diyen, Söylemem, diyen ve düşmana hiçbir şeyi doğru söylememek için kendi adını bile gizleyen. ZOE'ydi adı, ismim TANYA, dedi, onlara. (Tanya, Bursa Cezaevi'nde karşımda resmin. Bursa Cezaevi'nde. Belki duymamışsındır bile Bursa'nın adını. Bursa'm yeşil ve yumuşak bir memlekettir. Bursa Cezaevi'nde karşımda resmin. Sene 1941 değil artık sene 1945. Moskova kapılarında değil artık. Berlin kapılarında dövüşüyor seninkiler, bizimkiler bütün namuslu dünyanınkiler...

Tanya,

senin memleketini sevdiğin kadar
ben de seviyorum memleketimi. (...)

Seni astılar memleketini sevdiğin için,
ben memleketimi sevdiğim için hapisteyim.

Ama ben yaşıyorum,
ama sen öldün.

Sen çoktan dünyada yoksun,
zaten ne kadar az kaldın orda:

on sekiz senecik. Doyamadın güneşin sıcaklığına bile.

Tanya,

sen asılan partizan,
ben hapiste şair.

Sen kızım, sen yoldaşım.

Resminin üstüne eğiliyor başım:
kaşların incecik,
gözlerin badem gibi,

ama renklerini fotoğraftan anlamam mümkün değil.

Fakat yazıldığına göre

koyu kestaneymişler. Bu renkte gözler çok çıkar benim memleketimde de. Tanya,
saçların ne kadar kısa kesilmiş, oğlum Memet'inkilerden farkı yok.

Alnın ne kadar geniş,

ay ışığı gibi,

rahatlık ve rüya veriyor insanın içine.

Yüzün ince uzun,
kulakların büyücek biraz.

Henüz çocuk boynu boynun:

henüz hiçbir erkek kolu sarılmamış anlıyor insan.

Ve püsküllü bir şey sarkıyor yakandan:

süsünü sevsinler mini mini kadın. Arkadaşları çağırdım, bakıyorlar resmine:

Tanya,

senin yaşında bir kızım var. Tanya,

kızkardeşim senin yaşında.

Tanya,

senin yaşında sevdiğim kız. Bizim memleket sıcaktır
bizde kızlar tez kadınlaşır.

Tanya,

senin yaşında kızlarla okulda, fabrikada, tarlada arkadaşız

Tanya,
sen öldün,

ne kadar namuslu insanlar öldürüldü ve öldürülmekte, ama ben,
söylemesi ayıpmış gibi geliyor bana, ama ben,

yedi yıldır kavgada hayatımı tehlikeye koyamadan hapiste de olsa bal gibi yaşıyorum.)

Sabah oldu Tanya'yı giydirdiler,

ama çizmeleri, şapkası, gocuğu yoktu,

iç etmişlerdi onları. Torbasını getirdiler:

torbada benzin şişeleri, kibrit, kurşun, tuz, şeker. Şişeleri boynuna astılar, torbasını verdiler sırtına. Göğsüne bir de yazı yazdılar:

«PARTİZAN».

Köyün alanına kuruldu darağacı.

Atlılar çekmiş kılıcı halka olmuş piyade askeri.

Zorla seyre getirdiler köylüleri.

İki sandık üst üste, iki makarna sandığı. Sandıkların üstüne yağlı urgan sallanır,

Urganın ucu ilmik.

Partizan kaldırılıp çıkarıldı tahtına.

Partizan

kolları bağlı arkadan durdu urganın altında dimdik.

Nazlı, uzun boynuna ilmiği geçirdiler.

Bir subay fotoğrafa meraklı,

bir subay, elinde makina: Kodak,

bir subay resim alacak.

Tanya seslendi kolhozlulara ilmiğinin içinden:

« Kardeşler, üzülmeyin.

Gün yiğitlik günüdür.

Soluk aldırmayın faşistlere, yakın, yıkın, öldürün... »

Bir Alaman vurdu ağzına partizanın, genç kızın beyaz, yumuk çenesine aktı kan.
Fakat, askerlere dönüp devam etti partizan: « Biz iki yüz milyonuz.

İki yüz milyon asılır mı?

Gidebilirim ben.

Ama bizimkiler gelecekler.

Teslim olun, vakit varken... »

Kolhozlular ağlıyordu.

Cellât çekti ipi.

Boğuluyor nazlı boynu kuğu kuşunun.

Fakat dikildi ayaklarının ucunda partizan ve hayata seslendi İNSAN.

« Kardeşler

hoşça kalın. Kardeşler kavga sonuna kadar.

Duyuyorum nal seslerini geliyor bizimkiler!»

Cellât bir tekme attı makarna sandıklarına.

Sandıklar yuvarlandılar.

Ve Tanya sallandı ipin ucunda.

Altı Aralıkta Kızılordu Moskova cephesinde karşı taarruza geçti.

Aynı ayın on birinde şöyledir durum:

Kuzey'de: Rogaçef'e girilmiş, Klin sarılmıştır, düşman
atıldı Yakroma'dan, ve İstra şehri kurtarılmıştır.

Kuzey'de on üç tümendir bozguna uğratılan:

yedisi tank, ikisi motorlu, üçü piyade, biri S.S...

Ve merkezde parçalanan dört piyade tümeni daha..

Güney'de: iki tank tümeni ezilerek
ve «Büyük Alamanya» S.S. alayı katılıp öne
Tula kuzey-doğusunda ilerleniyor.

Ve on yedinci tank tümenini dağıtan atlılar biri motorlu iki piyade tümenini de doğrayıp ve kılınç-artıklarının peşini bırakmadan,

ve gökyüzüyle karların arasında kartal kanatları gibi uçarak yamçıları girdiler rüzgârla beraber Venev şehrine. Ve daha güneyde

bir tank tümeni ve bir motorlu-tümen itiliyor güney-batıya doğru. Dört günde dört yüz barınak kurtarıldı,

(ve ben şimdi bile bunları yazarken yerimde duramıyorum), ve öldürüldü otuz binden fazla düşman subay ve eri. Aralık ayının on birinde böyledir durum.
Gabriel Peri,

Moskova tehlikede değil artık dört günden beri.

Gabriel Peri, senin bundan haberin yok, yok Paris'in haberi. Paris sokaklarında topuklarını bilhassa çarparak yere nalçalı çizmeleriyle gezenleri Moskova kapılarında yendiler.

Paris,

Paris ışık şehri, ihtilâl şehri, Paris satıldı, Paris esir ve hapiste Gabriel Peri.

Gabriel Peri, Fıransa'nın Tulon şehrinde doğdu

(1902). Havada balık kızartması, çam ve yasemin kokusu, ışıkta Akdeniz'in akıllı maviliği, ve limanda, yağlı suyun üstünde hantal, ağır zırhlıların çeliği. Babası, Dokların Teknik İşleri müdürüydü.

Anasının sımsıkı taranmış saçı, anasının boynunda gümüş haçı, anası dindar.

914'den 18'e kadar Gabriel Peri dört yılda on dört yıl büyüdü birden.

Ve insanlar öldürürken ve öldürülürken dolaştı rıhtımlarda kumral bir çocuk:

geniş güzel alnında henüz ergenleşmeyen eli, gözleri kederli bir sorguyla açık kara kehribar gözleri pırıl pırıl öfkeli.

919'da girdi sosyalist partisine ve sonunda 20'nin komünist partisini kuranlardan biridir. Yaktı, karanlık sularda demirli duran, yaktı, aydınlığa götürmeyen bütün gemilerini, muzaffer çıktı nefsin ıstırabından. Ve okunur oldu artık bir insanın ömrü bir memleket ve dünya kitabından.

Beyaz deniz kuşları gibi uçardı kahkahası

bir liman gibi dumanlı yazı odasında gazetesinin. Ve her yerde hazırdı çarpan

bir yürek gibi kafası:

**Habeşistan'da, İspanya'da, Çin'de. Ve insanı sabırlı bir dikkatle bir dinleyişi
vardı:**

makası kusursuz elbisesi, piposu, benekli papiyonu ve hafif tertip alaycı nezaketinin içinde.

Ve kaç kerre mitinglerde gördük onu:

insanlara saadeti müjdelerken

her şeyden dolayı ve her şeye rağmen. Ve Burbon Sarayı'nda kızkardeşinin ırzı gibi korurken Fıransa'yı

Ve gün geldi, dışardan kapıya dayananlarla içerden kapıyı açanlara karşı ve artık Burbon'da değil teslim olmayan gecelerin içinde ve kaldırımlarda korurken ırzını Fıransa'nın satılıp yakalandı.

Bu son gecesidir Gabriel Peri'nin.

Hücreye geldiler demin durdular altında elektrik ampulünün: parladı apoletleri ve kısa kesilmiş sarı saçları.

« Öleceksin,» dediler,

«iltica et, hayatın bağışlanır.» Bunu çıplak bir kılınç gibi açık ve uzun söylediler. Gabriel Peri dikkatli bir sabırla ve hafif tertip alaycı nezaketiyle dinledi. « Hayır,» dedi.

Tırmanmak bir dağın yamacına ve ordan masmavi denizi görmek.

Hayatının amacına sadık kalıp ölmenin sükûneti.

Dostlarına ve yurttaşlarına yazdı son mektubunu.

Lüzumsuz bir tek virgül bile koymadan tasnifli, berrak, ve sözü doğrudan doğruya söyleyerek her seferki dikkatiyle yazdı bunu.

İmzasını attı.

Zarfı kapattı.

Ve dinledi kendi kendini son defa:

Pişman değildi.

902'de başlayan ve bu sabah

941 yılı Aralık ayının on birinde

bu sabah şafakla bitecek olanı

elden gelseydi tekrarlamak tekrarlardı aynı yerden başlayıp aynı yoldan geçerek ve yine gerekirse aynı yerde bitirmek üzere. Ve biraz kibirli bir rahatlık duyuyordu. kafasıyla kitapların içinden gelmişti kavgaya fakat sadık kalmıştı ona namuslu bir amele gibi. (...)

Elektrik ampulü başladı ağarmaya sökecek birazdan şafak.

Ve bir manga ölümün karşısında kendisi de şarkı söyleyen yarınları hazırlayacak.

Bu bir zafer şarkısı, bu gül kokan bir romans.

«Adieu, et que vive la France!» ***(Allahaısmarladık ve yaşasın Fransa.)***

Gelip aldılar.

Söküyor şafak.

Dayadı sırtını.

Gözleri namluların gözlerinde.

Okudu Marseyyezi patriyot

okudu Marseyyezi Fransız yurtseveri.

Yaylım ateş.

Akdeniz'in en katıksız evlâtlarından biri yıkıldı dizüstü:

(...)

İkinci yaylım ateş.

Gün ışığına doğru uzandı elleri ve kapandı toprağa yüzükoyun
Gabriel Peri.

Dördüncü Kitabın Sonu

BEŞİNCİ KİTAP

I

Söküyor şafak.

Yastıkta koşuştu kırmızı saçlar.

Uyandı Halil'in karısı Ayşe, açıldı beyaz yüzünde kocaman altın gözleri.

Oda buz gibi soğuk, yatak sıcak.

Ve kadın, hapisteki erkeğini istiyor.

Karşıda küçücük karyolada kızı Leylâ bu kış sabahına İskenderun'dan gelmiş bir yemiş gibi.

Ve minicik kollarını, dizlerini büküp çenesine doğru dertop olmuş. Ve avuçları yumulu.

Ana, gördü uyuyan kızını: tekrar rahminin içinde duydu onu.

Perdesiz pencereler.

Ayşe çıktı yataktan,

kocasının evde kalan siyah, uzun hırkasını aldı sırtına.

Mangalda yandı ateş.

Mavi çinko çaydanlıkta ıhlamur.

Dışarda Üsküdar uyandı uykudan, elâ gözleri mahmur, çıplak beyaz ayakları mercan terliklerinde.

Dışarda semtin uyanışı Ayşe'ye hep böyle geliyor.

Dün para geldi Halil'den bugün cevap yazılıyor: «Şekerim, on dört buçuk lirayı ve makbuzun kenarında 'hasret' yazısını aldım, teşekkür ederim. Fakat çok üzüldüm, pek gücüme gidiyor benim için çalışman oralarda, nefret ediyorum kendi kendimden.

Dün İstanbul'a indim, dönüşte ne tuhaf şeyler işittim vapurda.

Hepsi paralarını dışarlara kaçırıyormuş, hem de kimler, milyonları varmış İsviçre, Amerika bankalarında.

Memleketlerinden korkuyorlar demek.

Demek, kaçmakta akılları fikirleri.

Paraları Hollanda'daymış bazılarının, Almanlar el koymuşlar, ama sonra bizim efendilere cemile olsun diye yollamışlar Amerika'ya. Almanya Amerika'yla harbediyor, ama ordan oraya para gidiyor. Para: vatansız.

Paraya sahip olan vatanlı mı? Hem, biraz da vaziyet şöyle gibi: onlar paranın sahibi değil, para onların sahibi. Sonra bir şey daha duydum, dehşetli sinirlendim: sözde, İsviçre'ye deyip

Almanya'ya buğday yolluyormuşuz. İnsan eti yiyenlere memleketimin buğdayını yedirenlerin

Allah belâsını versin. Belâ okumakla bitmesin mektubum. Sana yeni odamın resmini yapayım...

Bu senin görmediğin üçüncü evimizdir. Bu iskemle işte, bu masa, bu pencere, şunlar saksıda kış çiçekleri.

Bu: koltuk, içinde ben varım,

Bu: küçük bir karyola, içinde Leylâ uykuda.

Şurası dolap gibi bir şey:

alabilirsem kömürlerimi koyarım. Bu gördüğün hem yük, hem mutfak.

Şu da senin dede mirası meşhur kütüphanen.

Duvara iyi bak: resmin, altında benimkisi.

Odam bu kadar geniş değil, ya eşyaları küçük yaptım ya odam büyük kaçtı biraz.

Biçimsiz oldu velhasıl.

Karınız belki bir gün sahici bir ev yapar, artık erkeği hapsedilmeyen bir ev, ama resmini yapamaz...

Mektubum bitti şekerim. Kızınız uyandı, bana bakıyor. Ellerinizden öperim...»
Günlerden hangi gündeyiz, diye düşündü Ayşe.

Hatırladı: on ikinci ay, ayın da on beşi.

İmzasını attı.

Ve mektuba tarih koymadan zarfı kapattı.

Halil'e ayın otuz birinde ulaştı mektup:

akşamüstü Bethoven Hasan getirdi odasına. Mahzundu Halil: Bu sabah üçüncü koğuşta, gusülhanede köylü bir mahpus astı kendini. Yol parasından yatıyordu. Onlara tayın çıkmaz. Bu üçüncü yatışıydı vergi borcundan. Meydancı haber verdi: ölüyü indirdiler kuşağının ucundan. Halil hatırlıyor: kısa boylu sessiz bir adamdı.

« Gelmedi bu sefer görüşmecisi filân,» dediler,

«kaç kerre yemeğe buyur ettik yemedi, kimseciklere ağzını açıp bir cıgara verin bile demedi acından öldü fakir...»

« Acından değil be,» dedi Asrî Yusuf,

«Bilimiyon, onurlu adamdı, kahrından öldü.. »

Mahzundu Halil, Ayşe'nin yazısını görünce unuttu mahzunluğunu.

Bethoven Hasan bir parça alayla seyretti onu, sordu sonra:

« Mektup yengeden, değil mi?»

« Evet, nerden bildin?»

« Galiba üst üste iki defa okudunuz da, hocam.»

« İki değil, üç.»

Bethoven Hasan hernedense utandı bu karşılıktan değiştirdi sözü:

« Hocam, bu gece yılbaşı, ne yapacağız?»

« Ben başgardiyana söyledim, Hasan, zaten içerde kumar oynayacak kendisi de. Biz toplanırız benim odada, sen Onlar Yenilmeyecek senfonisini okursun Kuvâyi Milliye Destanı'nı Ressam Ali karikatürlerimizi yapar, Asrî Yusuf'la İhsan Bey kızdırırlar Bakkal Sefer'i, zeybek oynar Aydınlı Ömer, İlyas Kaptan lezginka... »

Bethoven Hasan kurnaz gülümsedi: « Ben bir kiloluk rakı soktum içeri, hocam, onu da içer miyiz?» « Neden içemeyelim, içeriz...

Fakat o kadar parayı nasıl buldun?» « Parayla almadım, hocam, İzmirli jandarma var ya, hani şu tütün işçisiymiş, o getirdi, hocayla içersiniz, dedi.

Şişeyi Asrî Yusuf'un dükkânına sakladık.

Ali'nin de haberi var.

Yalnız, Bakkal Sefer duymasın, idarenin ispiyonudur.»

Bethoven Hasan gitti.

Tuhaf bir helecana kapıldı Halil, hattâ, hernedense, biraz da utanıyordu, ömründe ilk defa rakı içecekti hapiste.

Çıkardı, hohladı, sildi gözlüklerini ve taktı tekrar.

Okudu Ayşe'nin mektubunu bir kerre daha.

Doymadı.

Eski mektupları aldı dosyadan.

Tarihsizdiler.

Halil numara koymuştu hepsine.

Ayşe'den son sekiz ayda gelen mektuplar.

Dizdi mektupları iskambil falı açar gibi üstüne masanın.

Sırayla alıp okudu.

Bu, Ayşe'ye doğru, geçmiş zamana doğru bir yolculuktu.

II

1.

Bu mektubu yatakta hasta yazıyorum sana.

Burda olsaydın bana ne iyi bakardın.

Leylâ bastı altısına.

Yaşına göre zayıf:
uyutuyorum gündüzleri.

Şimdi uyandırdım:
yanakları pembe pembe

âdeta büyük insanlarınki gibi elâ gözleri,

(farkında mısın yalnız gözlerimiz değişmiyor, ve kalıyor
hatıralaşmadan orda iyi ve kötü çocukluğumuz.)

Babaya mektup yazıyorum, Leylâ, dedim. Baba mı? dedi,

esnedi. Pek uyku sersemi oluyor bu kız.

Ev halkı selâm eder

Leylâ ve ben ellerinden öperiz.

2.

İyileştim.

Buraları pek güzelleşti.

Bahar.

Yemiş ağaçları en güzel şeyi toprağın.

Hapisanede var mı?

Ordakiler de burdakiler gibi bahar açarak senin dünyanı güzelleştirebiliyorlar mı?

Leylâ ile hep seni konuşuyoruz:

«Babam mektubu ne zaman alacak?» diye soruyor hep...

«Bu gece yatacağız, sonra alacak, değil mi?» diyor.

Peynirli pide yaptık, hatırladık seni, bahçede yedik.

Babamız, sizi özledik.

Şimdi Leylâ'nın bir sürü yaramazlığını söylediler.

Onu bir temiz dövmek için mektubu kesiyorum.

Geldi Leylâ.

Azarladım.

Ağlamaya başladı.

Dövemedim.

Koca çınarın altına, iskemleye oturttum, bir de batan hırkası vardır hiç sevmez giydirdim onu da.

Oturacak minicik burnuyla akşama kadar orda yapayalnız. Şimdi sen fena halde acımışsındır. Ne yapalım fakat, adam olması için böyle lâzım, babamız.

Başım ağrıyor.

En iyisi hiç çocuğu olmamak, bunu diyemiyorum bir türlü.

Seviyorum çocukları bütün eziyetleriyle.

On iki çocuğum olsaydı dünyanın en bahtiyarı ben olurdum, düşün:

Birinin eksiği ötekinde tamam, kusurlu ayrı ayrı
ama on ikisi birleşince mükemmel bir tek adam

ve onun annesi ben.

Hesabettim:

bugün tam

sen içeri gireli üç sene oluyor

ve ben ağabeyimin evindeyim iki senedir.

«Hapiste günler ağır geçer seneler çabuk,» derdin,

hapiste insanı olan için de öyle:

günler ağır seneler çabuk.

Ellerinden öperim kocacığım,

babacığımız ellerinizden öperiz.

3.

Telâş, kıyamet,

burda bir maskelemektir gidiyor,
herkes maskeliyor evini.

Ben oturmuş, masallar okuyorum:

Leylâ'ya değil, kendime.

«Bir varmış, bir yokmuş,» diye başlayan,

«Gökten üç elma düştü: biri size, biri bana, biri de masalı okuyana,» diye biten güzel masallar.

İyi günler, iyi günler,

«Onların geleceği yok,» diyenin ağzı kurusun.

Dün yengemin odasında oturuyoruz, biri geldi:

«Cemilânım'ın» dedi, «evi,» dedi, «yanıyor.»

Fırladık, meğerse Şahin Paşaların eviymiş yanan. Çatısı henüz tutuşmuş, alevler çıkıyordu gittiğimiz zaman..

İtfaiye geç geldi. Hortumları yoktu.

Hepsi tamam oluncaya kadar ev yandı. Üç itfaiye neferi düştü balkondan:

birisi ağırca yaralı, ikisi hafif. Bütün bunlar gözümün önünde oldu. Hayret ve çaresizlikle bunaldım,

İçindekileri pek tanımam, ahbaplığım yok, fakat evi tanırım yirmi seneden beri. Sanki yirmi yıllık bir dostumu kaybettim.

Alevler karşımda gibi hâlâ.

Sonra düşün ki bugün bir ev, bir şehir, bir dost değil dünya yanıyor.

Şu bizim çizgili çizgili yusyuvarlak şeyimiz tutuşmuş dönüyor karanlığın içinde,

(bu işin resmini böyle yapıyorlar da hep gözümün önünde o.)

Radyo gazetesini dinledim dün akşam:

«Dayandı harp âfeti hudutlarımıza çepçevre yangındır dört bir yanımız,» gibi bir söz. Aklımda bu söz şimdi.

Şimdi öyle canlı bir şey ki yangın benim için,

şöyle bir yan gözle pencereden geceye baksam göreceğim sanıyorum,

bahçede çepçevre bütün ağaçların tutuştuğunu.

4.

Sevgilim,

öyle tuhaf günler geçiriyorum ki anlatamam.

Erkenden kalkıyorum:
ortalığı toplamak
yemek pişirmek

dikiş dikmek filân derken gün tamam.

Hiçbir yere gittiğim yok.

Helecan içinde evde oturuyorum.

Bu günler helecanlıyım pek.

Yalnız ben değil herkes de öyle ya:

oldukları yere sinerek kulaklarını dikip bir şeyler dinleyen tavşanlara benziyorlar.

Hani, höt, dese biri, fırlayıp kaçacaklar bayır aşağı.

Şekerim,

o kadar inanıyorum ki sana

sana benzemek istiyorum.

Doğru dürüst beş sene beraber yaşadık,

üst tarafını hapislerde geçirdin.

Şikâyet etmiyorum, hayatımız böyle de güzeldi.
Nerde olursan ol,

uzak, yakın, insan senin iptilâna tutulur.

Sen zatısın iptilânın, (ne tuhaf söz başında büyükbabamın fesi çenesinde kıranta, çember bir sakal, ama, söz benim.)

Görüyorsun ya, ey cânü tenim, (böyle denir mi? ama içimden geldi)

mektupla halimi arzetmesini bilmiyorum.

Ağzımda sana söylenecek lâkırdılar köpürüyor.

Kalemi, kâadı bırak, yüz yüze gelip konuşmak seninle: senin yanında sesimi duymak.

Gözlerinden
öperim,
hayır,
ellerinden.

Son mektuplarımda «Ellerinden öperim» demiyorum galiba.

Bak da, yaz. İçim
burkuldu, nasıl
olur da öyle
demem?

5.

Bir sürü dünya münasebetsizliğiyle uğraşıyorum.

Hepsini alt etmeye ahdettim.

Yine bekledim piyangoyu çıkmadı.

Yine alacağım, inadettim, hem de bak görürsün, elli bin vuracak. Komşumuz Cemilânım her gün bana geliyor, ama yalnız bana biraz da anneme.

Bir saat oturur, gider. Sen onu tanımazsın, ama o seni seviyor, sen de onu sev. Ne harikulade kadın. Güzel elâ gözlerinde kuyruklu sürmeler, küçücük ağzı boyalı, yaşı altmışa yakın. Tansiyonu düşük, kalbi var. İşi gücü, aklı fikri: resim yapmak. Kızlığından beri yaparmış. Kocası ölünce on sene evvel mücevherlerini satıp Roma'ya gidiyor elli "yaşında. Bereket versin ki satmamış burdaki evini yoksa dönüşünde acından ölecekmiş kadıncağız. Şimdi

geçiniyor alt katı kiraya verip.
Evi bir âlem:

püsküller, saçaklar, incik boncuklar, sonra dağ taş resim: yağlı boya, pastel, hepsi birbirinden güzel çıplak kadın resimleri. Bir iki erkek başı da yok değil, ama onlar da peri padişahının oğlu.

Sonra o ne tatlı, yumuşak renkler: şarap tortusu, gülkurusu, yavruağzı, ve karyağdıların, pembelerin çeşidi, limonküfü, camgöbeği, zümrüt yeşil ve pırıl pırıl eflâtun. Sabahtan akşama kadar haşır neşir boyalarıyla hâtûn. Burnunda gözlüğü, (onu yalnız resim yaparken takar, çünkü dehşetli nefreti var ihtiyarlığı hatırlatan şeylere, gücenip küsüyor ihtiyarlığının ima edilmesine bile, insana düşman oluyor âdeta), ne diyordum, burnunda gözlüğü fırçalar dişlerinin arasında, (kırmızı saplı, beş kuruşluk küçük tutkal fırçaları, çünkü ötekiler çok pahalıymış. Zaten tuvalini bile kendi yapıyor: patiskayı tutkalla üstübeçleyip), ne diyordum, dişlerinin arasında fırçalar ve sürmeli gözlerini kısıp süzerek kendini bir kerre kaptırdı mı renklere dünya yıkılsa farkında olmuyor. Nitekim farkında olmamış Şahin Paşaların evi yanarken. Ertesi gün bana:

«Yazık, göremedim, resme dalmışım, kızım,» dedi, «fakat yangın yerini gördüm demin yangın yeri çirkin. Halbuki alevler güzeldir: şarabînin, kızılın, turuncunun nüansları, biraz da gazel yaprağı hattâ.» İşte benim Cemilânım böyle, şekerim.

Hamiş:

Cemilânım'ı
n kedisi

bizim civcivi
kaptı.

Leylâ sana bunun resmini yaptı,

şimdi getirdi,
o da zarfa konacakmış.

Leylâ'ya göre en mühim hadise bu.

Belki, hele şükür, belki, ne yazık, insan oluyor kızımız artık.

Ellerinden öperim.

6.

Leylâ uyuyor.

Bugünlerde pek iyileşti.

Fakat dün ağzında değnekle iskemleye çıkmış düşmüş.

Değnek battı damağına. Bu kadarla geçiştirdik. Gece yatakta benden gizli ağladı hep. Ölümden pek korkuyor.

«Ölür müyüm?» diye sorar hemen. Bu kızda bu ölüm korkusu neden? Hem anlatsana bana: nasıl oluyor da çıldırmıyoruz öleceğimizi bildiğimiz halde? Yoksa, ben ölmem gibi mi geliyor insana.

Dayım söylüyor: cephede herkes böyle düşünürmüş, doğru mu? Yoksa ölmeye de mi alışıyoruz ihtiyarlamaya alıştığımız gibi. Bence bunun sebebi şu: herbirimizdeki kısalığına rağmen yaşamak daha kuvvetli ölümden.

Burda herkes dışarlara gidiyor, ama bizim gibi cesaretle oturanlar da var.

Sana bir havadis:

Dün İstanbul'a inmiş Cemilânım, bilmem nerde halis İngiliz üstübeci varmış ,onu almak için, çünkü beyaz boyasını kendi yapar cevizyağıyla ezip üstübeci.

«Vapura bindim, kızım,» diyor,

«çıktım güverteye. Her taraf havayi maviyle altın sarısı, biraz gümüşüyle külrengi de karışık. Gölgeler çok açık mor, süzme bal gibi bir ışık... Karşımda iki genç oturuyor: biri bayan, biri bay. Bayan inadına çirkin, bay inadına güzel. O ne renk, o ne ten, o ne saç. İnsan değil, pastel.

Bir de açıkkestane bir pardesü giymiş, kumaş da galiba ipekli biraz, o ne kıvrımlar, doyum olmaz. Sabrettim, sıktım dişimi, nihayet dayanamadım, gözlüklerimi taktım

burnuma, ilk önce yan gözle, sonra biraz daha, biraz daha cesaret derken kapıp koyuverdim kendimi renklerine bayın. Ben böyle dalmış giderken tıraş yerindeki bir açık yeşile birdenbire kıyamet

koptu, kızım, âdeta saldırdı üstüme ağzı köpürmüş çirkin bayan. Yeryüzündeki bütün ölü renkler suratında kadının. Neler söylemiyor:

Bay nişanlısıymış, ben deliymişim, polise verecekmiş beni, Utanmaz, azgın kocakarı, diyor. Etraftan gülüşüyorlar. Bay ağzını açmıyor, kırıtıyor sadece. Erkek değil mi, memnun.

Şükür, çok geçmeden vapur yanaştı köprüye çıktık. Ne dersin bu işe, kızım? Karı kıskandı beni.»

İşte Cemilânım'ın başına gelenler. Dikkat ettim:

bugün gözlerinde kuyrukları biraz daha uzun sürmeler vardı, ve «Karı kıskandı beni,» derken bahtiyardı.

Halil, kimbilir nasıl gülerdin, sana geçen yıl hattâ beş gün önce yazsaydım bu hikâyeyi.

Ama şimdi hiçbir şeye gülmek gelmiyor içinden, benim de öyle.

Bazan ayıp sayıyor gülmeyi insan.

Bugün 1941 yılı 27 Haziran.

7.

Kocacığım,

Dünya ile kessem de alâkamı bir dağın tepesinde yaşasam, yapamam değil mi?

Hep aklımda fikrimde senin çıkman.

Çık, bir hafta sonra ölmeye razıyım.

Bu mektup burda kesildi kaldı bekledi iki gün. Anla, ne haldeyim, yorgunluktan sinir gelmiş. Bir sürü ilâç pis kokulu bir şeyler. İçmem lâzım, içerim, sen çıkarsan eğer.

Birbirimize neye mal olduğumuzu anladık bu sefer. Hiç kavga etmeyiz gibi geliyor bana artık, yoksa yine eder miyiz dersin?

Sana dehşetli ihtiyacım var.

Bugünlerde çıksan bana ne büyük iyilik edersin.

Şimdi bir mektubun daha geldi, oturdum, okudum, bir güzel ağladım.

Ben artık ağlıyorum.

Senelerdir ağlamadan acı çekmeyi öğrenmiştim.

Şimdi ağlıyorum yine, bilmem neden?

Beni ağlar görünce Leylâ da ağladı.

Anlaştık bu işte ana kız: beraber ağlıyoruz.

8.

Biliyorum senin on beş lira hikâyesini:

Kendi paltonun dikiş parasını bana göndermeye kalkıyorsun. Derhal diktir onu. Benim param var, kazanıyorum dikiş filân dikip. Ankara'dan işleme perdeler ısmarladılar, yatak örtüleri. Beraber çalışıyoruz Cemilânım'la. Ben işliyorum, o da perdelere kocaman güller, menekşeler, kasımpatları yapıyor. Ayda kırk elli lira kazanıyoruz, yarısı benim, yarısı onun. Hattâ biraz para bile biriktirdim.

Adeta zengin olacağım alacaklarımız takıntıda kalmasa. Şimdi bunları bırak...
Hitler altı haftada hepsini yenecek diyorlar. Zor yener. Eceli gelen köpek...
Ümit yenilir miymiş?

Mahpus karılarına, analarına sorsunlar bunu. Belki sendeler, düşer gibi olur, ama yenilmez.

Meselâ, ben mahpusun karısı dehşetli acı çeker, hattâ sarsılabilirim, nitekim bugünlerde kötüye doğru gidiyorum dolu dizgin hem, fakat imkânı yok yenilmem.

Sonra insanlığı düşün ve onun ümidini.

9.

Öğrenip bildireyim diye bir sürü iş havale etmişsin.

Hiçbirini yapmayacağım.

Yeni bir şey öğrenmek istemiyorum.

Sen öğren ve bildirme bana. Ben bugünlerde haberle değil ümitle yaşamaya mecburum, Canım hiçbir iş görmek istemiyor. İçimde bir sabırsızlık bir sıkıntı var. Bir şeyler bekliyorum ama bilmiyorum ne olduğunu. Bana öyle geliyor ki şimdi, şimdi, nerdeyse, kapı kendiliğinden açılıverecek ve o şey apansız içeri girecek.

Yahut da yerimden kalkarak ayaklarımın ucuna basıp perdeyi aralık ediversem, (pencerem ikinci katta olduğu halde) göreceğim camın üstünde ellerini onun, (elleri varsa eğer).

Yahut, kendim de farkında değilim ama ben bir yolculuğa çıkmak üzereyim, beni bir yerlere çağıracaklar.

Masada, bir başına, bir kitap duruyor Belki de onun altındadır o, (kitabın altına sığacak bir şey), onu oraya kim koyabilir? Kitabı kaldırıp baksarn mesele kalmayacak: Fakat kaldırmıyorum kitabı: aklım kolumu tuttuğundan yahut da ezamı uzatmak için.

İşte böyle şekerim, hep içimden «işte böyle» demek geliyor.

Ne tuhaf, değil mi?

Ellerinden öperim.

10.

İki gündür bahçede toprağın üzerinde kımıldanmadan oturup kitap okuyorum.

Kolumu kaldıracak halim yok.

Cemilânım'daki kiracının çocuğu keman çalıyor.

**İlk geldiğim sene yeni başlamıştı kemana:
do, re, mi, fa, sol,**

şimdi Çaykovski. O, bu yıllar içinde bir iş yaptı demek. Ben ne yaptım, peki?

Yıllarım balıksız bir deniz gibi boş aktı ve akmakta. Ne için yaşıyorum?

Bahçede annemin kasımpatları açmış renk renk. Seyrediyorum onları iki gündür.

Kasımpatlarını seyretmek

Ömer Rıza'nın tercümesi bir roman okumak
ve komşunun kemanını dinlemek için yaşamak
kâfi mi?

11.

Kocacığım,

Gözlerimi tavana dikerek upuzun, sırtüstü yatmak.

Renkleri mümkün olduğu kadar silip sesleri mümkün olduğu kadar yumuşatmak.

Buna dehşetli ihtiyacım var. Sakin bir yerde, beyaz bir oda, küçük bir karyola, hayır, büyük bir karyola ve içinde ben uzanmışım, sen başucumda oturup sessiz bekliyorsun beni. Daha bunun gibi bir sürü şeyler hep istirahata dair.

Yağmur çamur üç gündür arıyorum Kartallı Kâzım'ı, gitmiş.

Sana çiroz gönderemedim: bitmiş.

Elbiseni burada satmaya imkân yok, herkes bir şeylerini satıyor ve zenginler «bir şeyleri» değil, apartıman satın alıyor.

12.

Ah şekerini, ah şekerim,

Cemilânım öldü.

Ölürken yanında ben vardım, gitti.

Öleceğim aklıma gelmedi hiç.

Bir otomobil nasıl durursa öyle durdu ve bitti.

Duvarlarda kaldı şarabîler, havayi maviler, altın sarıları. Ne tuhaf, son nefes derlerdi, anlamazdım, şimdi ne demek olduğunu biliyorum:

her şeyi bırakıp bir daha dönmemek üzre hiçbir yere, hiçbir, şeye, birdenbire gidersin.

Bu ölüm beni ayılttı. Sucuk pastırma geldi avukattan gönderiyorum sana da afiyetle yersin.

13.

Dayımın evinde bir odaya taşındım.

Otuz beş yaşındayım, şaştın mı? Her beş senede bir büyürüm ben. Görürsün bak, yeni odamda yeni bir hayatım olacak. Şimdi yine eşya yerleştireceğim.

Ne de çok eşyam varmış.

Hepsi de bir tek odaya nasıl sığarmış? nasıl sığacak?

Kitaba düştüm, sabahtan akşama kadar okuyorum.

Kitaplar akıllı kitaplar aptal. Kitaplar büyük kitaplar çocuk.

Kitaplar en uzak,

en güzel yolculuk,

fakat kısır

fakat sensiz...

14.

Saat yarım.

Dayım radyoyu açtı İngiltere'yi dinliyor.

Rostof şehri kurtarılmış.

Hatırlıyor musun,

Leylâ yedi aylıkken kuşpalazı olmuştu.

Geç kalmışız.

«Hemen ameliyat» dedi doktor.

Susuz bir balık gibi yavrum ağzını açmış, yatıyor.

Ufacık boğazında koskocaman hırıltılar.

Kollarında hareket yok yalnız tombul, minik bacaklarını kımıldatıyor.

Hatırladın ya babası?

Doktorun âletleri geldi mi gözünün önüne?

O pırıldayan şey neşterdi değil mi?

O ne kadar çok gazlı bez, pamuk?

Beni niçin dışarı çıkardınız? Ben buna nasıl razı oldum, nasıl?

Bekledim kapının önünde tırnaklarımı yiyip muttasıl, (halbuki hiç de yaptığım iş değildir).

Birdenbire sen açtın kapıyı, ıslaktı gözlerin.

Doktor dokundu omzuma: «Geçmiş olsun, yenge,» dedi.

Ve ancak altıncı gece

(Leylâ mışıl mışıl uyuyor küçük bir dünya gibi nefes alıyordu), gözlerimin içine bakıp doktor, bir hayli bahtiyar, biraz mağrur:

«Eh, kızını kurtardık, yenge,» deyince birdenbire müthiş bir sevinç sonra tuhaf bir kederle burkuldu içim. Öyle ya, düşün bir defa:

en çok benim olan, benden olan bir şey kurtulmuştu benim en
küçük bir yardımım olmadan. Benim çocuğum yeniden
dünyaya gelmişti bensiz, benim dışımda.

Ne dersin?

Nasıl bir sebep olabilir

Şimdi bunu birdenbire hatırlayışımda?

15.

Evimin içinde ayağının sesini duymak istiyorum, istiyorum ki kapımı çalasın sana kendi elimle açayım kapımı.

Fakat kunduralarını taşlıkta çıkar kuzum çamurluysalar, terliklerin seni bekliyor zaten.

Sana kendi elimle yemek pişirmek istiyorum, kendi elimle kurmak soframızı.

Yalnız, bulaşığı yine eskisi gibi beraber yıkarız.

Seninle aynı kitapları okumak istiyorum, (elbet yine anlatırsın bana anlamadığım yer olursa).

Kendi elimle yıkamak istiyorum çamaşırlarını ve söküklerini dikmek.

Ve istiyorum ki kendi elimle alayım tozunu yazı masanın, (darmadağınıklığını bozmaya kıyamadan). Fakat artık sen de minderin üstünde unutmazsın yanar piponu ve külünü dökmezsin döşemeye.

Çalıştığın yerde seninle yan yana çalışmak istiyorum, dövüştüğün yerde yine yan yana dövüşmek, (ekonomik istiklâl için ve ev işleri esirliğinden filân kurtulmak için değil) burnunun dibinden ayrılmamak için.

Ve nihayet en dehşetli hakkımı seninle aynı yastıkta uyumak istiyorum ve çocuk doğurmak sana en az daha iki tane... »

Ayşe'nin mektuplarını katlayıp yerine koydu Halil.

Uzandı karyolaya sırtüstü.

Dört duvar taştan, pencerede çırılçıplak demirler, beton soğuk.

Senelerdir:
beton, taş, demir.

Artık yumuşak bir kumaş tahtası bol sıcak bir oda hattâ tenteneli bir yastık hasreti.

Gözlüklerinin altına çekildi Halil. Dışarda akşam, dışarda şehrin üstüne kar yağıyor lapa lapa.

Bu 42 yılının bahar gününde gelmişler dağların dibindeki ovadan oturmuşlar Akdeniz'e karşı.

Üç nokta şehri arkalarında, yukarda, seddin üstünde. Yüzlerinde güneşli suyun ışıltısı.

Sarkıtmış rıhtımdan bacaklarını Ali Kiraz.

Kocaman yumrukları dizlerinde.

Ablak yüzünde gözleri iki kara böcek gibi kıvıl kıvıl.

Ali Kiraz'ın sesi güzel.

Ali Kiraz gazel okur tevatür okur, gıramofon gibi düzeltir sesini.

Ali Kiraz cesur.

Bir karı oynatma işinden dövdü jandarma onbaşısını, altı ay hapiste yatıp nçıktı ve parlak kara saçlarını uzatıp arkaya doğru taramayı öğrendi orda.

Ali Kiraz bembeyaz dişlerinde pırıltılarla anlatıyor. sesinde biraz alay biraz kendini beğenmişlik: « Ben Çanakkale'de inzibat

neferiyken yüzbaşı vardı.
Evine üzüm götürdüm karısına eve. Sepeti verdim içeri.

Şimdi içerde salkımları yiyor çatır çutur öyle kadın kıtlıktan çıkmış sanırsın.
Ben de anahtar deliğinden bakıyorum. Bir tabağa üzüm koymuş getirdi bana,

Sen de ye, dedi.

Tabiî ben de yemeye başladım
Bu sefer bana soruyor:

Sizde üzümü nasıl yerler?

Ben dedim:

Senin içerde yediğin gibi:

Ulan hınzır puşt, dedi, nerden gördün, dedi, benim üzüm yediğimi?

Baktım, dedim, anahtar deliğinden.

Güldü.

Yani anlarsın ya, yani kendini bana kibar göstermek istiyor, biz köylü çocuğu, dalga geçecek benimle.. Üzüm yemesini bilmezmişiz gibilerden.»

Ali Kiraz sustu.

Esmer, kocaman, elma yanaklı yüzünde yorgun bir gülümseyiş.

Bir taş aldı, denize fırlattı.

Ve teker teker âdeta her kelimeyi bir şeker parçası gibi emerek, yutkunarak konuştu:

« Güzel kadındı. Orta boylu, çakır gözlü, beyaz tenli... Kurnaz karıydı da: Karnında kırk tane şeytan var geçerken birbirine değmez kuyrukları. Bir öğle karanlığında yüzbaşı az kaldı basacaktı bizi, su küpüne saklayıverdi beni Hasibanım. Küp de Çanakkale küpü, koskocaman. Hazır gusül aptesti aldık.

Lâkin az kaldı boğulacaktım.»

Ali Kiraz yine bir taş attı denize ve mırıldandı bir daha ele geçmesi mümkün olmayanın mahzunluğuyla:

« Güzel karıydı, müstesna her tarafı canım.»

« Karı milletine boş ver, tenhada buldun mu gebert... »

Bunu söyleyen Ahmet'di Ali Kiraz itiraz etti: « Bu da söz mü be, köpeğin iyisi bile kadına havlamaz, çünkü kadın.» Cevap vermedi Ahmet. Sırtüstü yatıyor, dayanmış dirseklerine. Ensesinden başı bir kaldırım taşı gibi avuçlarında, bir kaldırım taşı gibi dalgın ve mânâsız. Yamalı, yollu mintanının göğsü açık ve yüreği kaburgasının içinde değil de sanki derisinin altında atıyor.

Ahmet dört yıl önce Hatice'yi samanlıktan alıp kaçırdı: hali vakti müsait değildi düğün yapmaya.

Hatice'nin babası köyde marangoz.

Dâva, mahkeme.

Kız mahkemede rıza gösteriyor ve geliyor evine Ahmet'in.

Evde beş nüfus oluyorlar.

Ve çok geçmeden kap, çanak, toprak, öküz ikiye bölünüyor. Mal ikiye bölününce ikiye bölünüyor insanlar da: Aynı evin bir gözünde Ahmet, Ahmet'in anası, Hatice, ötekinde Ahmet'in ağası Osman ve Osman'ın karısı. Gelinler birbirlerini kocalar gelinleri dövüyor ve ana ağlıyor gece gündüz. Hastalanıyor kahrından öküz. Ve marangoz yardım etmese kızına Hatice acından ölecek. Doğurma vakti geliyor Hatice'nin, çocuklayamıyor.

Kızımı dövdüler de ondandır, diyor marangoz. Köy heyeti gidiyor Hatice'nin yatağı başına. Taze gelin sancılarla kıvranıyor bir yandan, bir yandan ifade veriyor: Dayak yemedim, diye

Ve çocukluyor o gece. Lâkin ölü doğuyor çocuk. Marangoz bırakmıyor kızının peşini, sarı sakal marangoz kızını geri istiyor: « Gel bana, Haticem,» diyor,

«seni başka, zengin yere satarım, durma bunda, bunlar fakir.

Fakirin karısı hayır bulmaz.» Hatice kaçıyor baba evine, küsüp şehre iniyor Ahmet. Şimdi Koyunzadelerin pirinç tarlalarında ırgattır ve dün boşanma kâadı geldi mahkemeden. Ahmet deminki sözü Hatice'ye kızdığından değil, kendi eşşekliğine kızdığından dedi. Küsüp şehre inecek yerde kaçan karıyı saçından tutup geri getirmek vardı, yahut da şimdi gidip marangozu öldürmek var.

Ahmet'in sağında çömelip dinelmiş Çolak İsmail.

İri yarı, arslan gibi, kırk beş yaşlarında bir adam.

Yeşil suyun üstünde sallanan demirli kayıklara dikili elâ gözleri Çolak İsmail karşılık verdi Ali Kiraz'ın sözüne:

« O senin köpeklerin havlamadığı karılar şehirli karılardır, yüzbaşı karıları, bizim karılar değil.

Bizim karılar,

bir köylünün karısı bir merkep demektir.»

Çolak İsmail'in kara, keskin kaşları çatık.

Ve etli, kırmızı ağzının üstünde,

bir tek teline bile ak düşmemiş, pırıl pırıl, cilâlı abanoz gibi bir bıyık. İsmail'i, seferberlikle, yaşı on altı olduğu halde, tutup askere gönderdiler. Domuzuna yiğitti. Yozgat taraflarına jandarma gitti.

Ve Ermeniler kesilirken, kana battı göbeğine kadar.

Kaçtı, eşkiyalık etti. Seferberlik bitti, döndü köye, kemeri: küpe, bilezik ve gümüş mecidiye dolu. Dirseğinden kesilmişti sol kolu. Kuvvayı Milliyede askere almadılar. Evlendi.

Evlendiğinin üçüncü günü portakal getirdi şehirden, altın külçeleri gibi dizdi rafa. Gece kahveden gelince baktı, bir tanesi yok. Sordu karısına: « Kim yedi portakalı?» Kadın: « Ben yedim,» dedi. Çolak İsmail davul gibi şişirdi karısının kafasını gözünü:

«Vay, sen benim portakalımı yedin,» diye. Ve cehennem başladı o geceden sonra kadın için. Çakır gözlü, fıstık gibi bir kadındı Emine. Yıkana yıkana, basma gibi soldu gözlerinin mavisi ve kuru kabuktan ibaret kaldı kadın.

Çolak İsmail her yerde her zaman böyle: suratını duvara asar öyle gezer, yüzüne bakılmaz. Bu dünyada yalnız iki şeye düşkün:

kumara ve on yaşındaki kızına. Ağılların içine girdiği zaman ağıllar bile ağlar. Keçiyi bacağından ağaca asıp döver:

sütü sağılırken rahat durmadı diye. Oğlunu yazın çalıştırır kışın kovar evden. Mazlum, ağır delikanlıdır İsmail'in oğlu Ömer. Lâkin oğlan bazı bazı düşünür: «Bu anamdan başka bir kadın doğursaydı beni bu heriften şart olsun taşla ezerdim karının kafasını.» Çünkü Ömer, anasının bu biricik fakat bu dehşetli suçunu bağışlayacak kadar gözü gibi, canı ciğeri gibi kocakarıyı sever. Kocakarıyı da kovdu Çolak İsmail bu kış. Dayısının evine gitti kadın. Bir de yorgan götürmüş. Ömer'e İsmail, « Git yorganı anandan al,» ? dedi,

«vermezse döv, zorla al.»

Gitmedi Ömer ve yere serilinceyedek Çolak'dan dayak yedi, kan içinde ayıldı ve karar verdi babasını öldürmeye.

Söyledi anasına:

« Herifi uyurken vuracağım.»

Ana ağladı:

« Yedi canlıdır baban, seni, beni de öldürür sen onu birde öldüremezsen.

Bin yıl yaşa diye beddua almış Ermeni papazından.

Vazgeç oğul.

Ben çilemdir çekerim.

Sen şehre git, çalış boğaz tokluğuna, kurtar tatlı canını.»

Şehre indi Ömer.

Yaz geldi, oğlunu aradı Çolak İsmail.

Alıp götürecek.

Köyde işin hızlı zamanı.

Bu sabah çeltik fabrikasında buldu oğlanı,

Yalan söyledi:

« Ömer,» dedi,

«anan hasta.

Döşekte serilmiş yatar.

Seni görmek ister.

Gel gidelim köye, Ömer.

Telâşelenme, işini bitir.

Seni deniz kıyısında Giritli kahvenin orda beklerim, içinde değil, yanında.

Paranı iste ağadan.

Çok para kazandın mı?

Kızkardeşine de basma filân alırsın.

Benim de mintan eskidi.

Anan, getir oğlumu, dedi.

Telâşelenme işini bitir.

Seni beklerim deniz kıyısında akşamadek.»

Ve bekliyordu.

Ali Kiraz'ın solunda oturan Kadri Pehlivan sordu:

« Alaman'ın uçağı sizin oraya düşmüş, öyle mi Kiraz?»

« Düşmedi, indi.»

« Gazı mı bitmiş?»

« Uçak gaz yakmaz, benzin yakar, pehlivan dayı.»

Ve Ali Kiraz düşündü:

«Atın aptalı rahvan olur, insanın aptalı pehlivan.» Ve devam etti esrarlı bir bilgiçlikle: « İngilizi bombardıman etmişler, dönerlermiş, arıza olmuş motorda, yani çarklarında, anlarsın ya.

Vakit de gece, bizim orayı Rodos sanıyorlar iniyorlar.

Hasan'ın tarlasının altbaşındaki çalılığın oraya.

Sabahleyin boş bir kibrit kutusu görüyor pilot, yani tayyarenin kaptanı, anlarsın ya.

Kutunun üzerinde ayyıldız.

Vay, diyorlar, Türkiye'ye inmişiz.

Biz haber aldık, muhtar falan gittik.

Baktık, kırıyorlar gizli âletlerini.

Nahiyeye telefon ettik.

O sıra Alaman'ın biri..»

Kadri Pehlivan'dan başka dinleyen yoktu A!i Kiraz'ı. «Oğlanın elinden parayı nasıl alsam,» diye düşünüyordu Çolak İsmail. Ve sırtüstü yatan Ahmet'in aklında artık bir daha öpüp koklayamayacağı memeleri vardı Hatice'nin. Fakat elli metre kadar ötede, Giritlinin kahvesinde aynı uçağın sözü ediliyordu. Gümrük Muhafaza memuru Kâmil Efendi: « Ankara'dan emir gelmiş,» diyordu,

«Alaman tayyare zabitanına itibar gösteriniz, maşinaya bindirip gönderiniz Ankara'ya.

Emir, emir.

Koyunzade ziyafet verdi kulüpte.

Vali Bey, Alay Kumandanı, Polis Müdürü geldiler.

Emir var Ankara'dan: hoş tutunuz.

Emir, emir.»

Priştine'liydi Kâmil Efendi.

Yugoslavya'da jandarma çavuşluğu, hassa neferliği yapmış.

Akıl almayacak kadar ince uzundu boynu ensesi bilhassa. Boru gibi bir sesi vardı. Hafif tertip sağırdı ve bu yüzden ağzı açık dururdu hep.

Giritli kahveci Rumca bir plak koydu gıramofona.

Hazdan ürperen tiril tiril mandolinler doldurdu kahveyi.

İstanbullu Ramiz kahvecinin yeni çırağı okşadı ince kumral bıyıklarını bir müddet, sonra çekip aldı, sol omzuna atılı duran mendilini:

« Elado vre karagözlüm,» dedi, «elado vre Eleni.

Adalar, Arnavutköy, Samatya.

Ah be İstanbul ah.

Kekeres boynos?

Suları, havası, balığı, çileği,

Türkü, Ermenisi, Rumu,

Yahudisini de kat içine, koktu mis gibi burnumda, ahparın gırlas»

Arka tarafta bir ses sordu kıskanç bir hakaretle:

« İstanbul'un o kadar makbuldü de bırakıp niye gittin?»

Ramiz arkadan bıçak yemiş gibi döndü sesten yana.

Kıpkırmızıydı buğday benizli çekik yüzü.

Yapıştırdı çenesini göğsüne, kalayı basacaktı.

Çıplak ayaklarında tulumbacıları ilişti gözüne: paramparçaydılar, yalnız sivri burunlarının bozulmamıştı kalıbı ve bol paçaları tiftiklenmiş pantolonun altında karaya vurmuş iki balık gibiydiler. Yuttu Ramiz dudaklarının ucuna gelen küfrü.

Sırıttı:

« İstanbul'umuz,» dedi, «makbulümüzdü ama ne yaparsın, ot tıkadı çanımıza kambur felek. Kambur felek, katalavis? Kimine kavun yedirir, kimine kelek. (Ve artık sarı kedi gözlerini tavana dikerek ve r'leri yuvarlayıp devam etti.) Bu kış İstanbul kırıldı açlıktan, İstanbul dersem sahici İstanbul. Bir de kış yaptı mübarek, bir de ayaz, bir de diz boyu kar.

Kömür de yok. Neden sonra ayda beş kilo kömür bir kalıp sabun verdiler nihayet. Ben Beşiktaş'da biraderin evinde bulunuyordum. Bir karısı, bir çocuğu var. Yorgancıdır.

Birader kışın şiddetinden karneye bindiğinden ekmeğin iş de yok, karısına bakamayacağını söylemiş. Millet arpayı kavurup yiyor. Komşu Murtaza

Efendi, oğlu Memet, kantarcı Belediyede, bir de annesi,

Beşiktaş, Bayır Sokak, 21 numrolu hanede, sekiz gün zarfında açlıktan ölüyorlar.
Komşular birbirine yardım etmiyor değil, ama bugün yardım edenin, yarın kendisi aç. Birader başını alıp gitti. Çocuğu yolladık Tuzla'da akrabalara, Karı
Beyoğlu Caddesine düştü. Feriköy'de teyzeme uğradım: onlar da açlıktan maçlıktan kimseler evde yok. Millet sokaklara dağılmış, kömür, ekmek peşinde Paltomu

Bitpazarı'nda sattım.

Osmanbey'e geldim.

Bir baktım ki gayrimüslim olanlar,

Kurtuluş'dan, hattâ Galatasaray'dan,

Osmanbey Fırını'na hücum etmişler. Süvari polisler çevirmiş sokağı. Bir adam fırından çıktı, bir gözlüklü adam, elinde ekmek, tam çıkar çıkmaz ekmeği elinden kaptılar. Duydum ki Kasımpaşa'da bir leblebici varmış. Gittim.

Kapısı fırından kalabalık. Yol açtım kendime tekme yumruk. Papeli bayıldık, dört yüz gıram leblebi aldık. Arkamdan çocuklar koşuyor. Çıktım
Kocamustafapaşa'ya. İhsan Hanımın dört çocuğu vardı, dördü de Allah rahmet eylesin. Sağa sola başvurduk kaldırdık cenazeleri. Asri Mezarlığa gittim, gördüm, ne göreyim: ölüler karların üstünde, kiminin beyaz kefeni var, kimisi çırılçıplak. Kurtuluş'da bir Hıristiyan arkadaşın evine misafir oldum.

Evde karısı, iki tane kızı. Ne kömür, ne ekmek.

Kendisi de askerde, bir yerlerde taş kırıyor. Ağlaşıverdiler beni görür görmez.

Bizim palto parasından bir iki buçukluğu bıraktık orda. Çıktım dışarı. Üst üste üç kere saydım cepte kalan paraları: on lira yirmi bir kuruş. Kesti aklım: bizim İstanbul'da biz de ya soğuktan ya açlıktan öleceğiz. Basıp gidelim dedim bu diyardan, muhacir kuş oldum kırlangıç gibi

Hikâyesinin bir yerinde çoktan susmuştu Ramiz, fakat farkında değildi neresinde sustuğunun.

Ve içinden, kendi kendine bir solukta anlatıp bitirmişti onu.

Gıramofonda mandolinler devam ediyor, gıramofonda şarkı söylüyor peltek bir Rum kızı.

Jandarma başçavuşu Aziz bağırdı Ramiz'e: « Kes şu dırıltıyı Ramiz.

Aklım ermez böyle işe benim.

Arapça pılak var mı, onu koy.

Benim için Arabî, Arabi.

Bana yeryüzünde Arap lisanı gibi fasih lisan yok.

Devlet işindeyim on iki senedir oraya denk gelemedim:

Halep, Bağdat, Mısır.

Hele Mekkei Mükerreme.

Dünyayı ordan şöyle çevirdin mi, her taraf müsavi, muvazi.

Gençlik âleminde dört elif miktarında çok durdumdu.

Hocaydı peder, sarıklı.

Hûda rahmet eylesin.

Nakşolmuş kemik ve iliklerime yuva yapmış Arabi, Arabi, Arabi, Arabi.

Sende iki okka akıl var mı Ramiz?

Arapça pılak var mı, onu koy...»

Pılağı değiştirdi Ramiz.

Çıktı kahvenin kapısı önüne.

Nefes aldı içini çeker gibi.

Karşıya baktı:

deniz

körfez

liman.

Demirli mavnaların, balıkçı kayıklarının, motorların arasından birdenbire esip kesilen sağnaklar alçaktan geçerek suları pul pul ürpertiyor sallanıyor tekneler. Dursun'un motorundan bir patalya ayrıldı, içinde iki kişi, biri kürek çekiyor, biri kıçta, ayakta. Evkafın zeytinliklerine gidiyorlar.

Zeytinlikler Nar Dağının eteğinde sol kolunda körfezin. Sağ kolda kırmızı, yalçın kayalarla biten burun.

Karşıda harap mendirek:

Romalılardan, hattâ belki de Fenike'den kalma. Çocuklar yüzerek oraya giderler:

martıların yumurtalarını çalmak için. Mendireğin ötesi açıkdeniz koyu lacivert, besbelli orda yığının ağırlığı. O böyle kesif, o böyle

yayılıyor bir müddet, sonra yağlı, beyaz yollar başlıyor laciverdin üstünde gemiler geçip gitmiş de iz bırakmışlar gibi. Ve sonra, en uzakta, ufukta güneşin altında pırıl pırıl, dümdüz henüz pulanya edilmiş gibi denizin yüzü. Orda deniz kaypak ve cıvık bir unsur değil, orda kudretli, emin bir madenin ferahlığı.

Kapının eşiğine oturdu Ramiz. Kendini dehşetli yalnız, alabildiğine bedbaht hissediyordu. Birdenbire gördü gelenleri: kırmızı kayalıklı burnu dönmüştüler, iki küçük, iki siyah tekne. Sönüktü yelkenleri.

Kürekler perişan inip kalkıyordu suyun üstünde... Kahveden içeri seslendi Ramiz:
« Adalardan iki mavna geliyor yine.» Kahvedekiler dışarı fırladılar.

Gelen iki teknede elli elli beşerden yüz kişi kadardılar: kadın, erkek, çocuk, kundakta bebekler bile.

Rıhtımdaki köylüler de gördü gelenleri.

Ali Kiraz (Çanakkale küpünde gusül aptesti alan):

« Bunlar adaların Rumları,» dedi, «Alaman'dan kaçıyorlar.»

Sordu Kadri Pehlivan:

« Neden?»

Ali Kiraz öfkeyle baktı Pehlivana:

« Neden olacak, baklava börek yemekten bıkmışlar da ondan.» Ahmet (sarı sakal marangozun eski damadı) kalktı ayağa, Esnedi.

« Ben de burdan bir yerlere kaçsam,» dedi. Gelen teknelere doğru şöyle bir baktı Çolak İsmail (oğlu Ömer'i bekleyen) sonra konuştu ağzının içinde (kendi kendine mi, bir başkasıyla mı, belli değil): « Şimdi bu gâvurlarda para vardır, gümüş köstekli saat filân da bulunur, karıları da altın haç takar boyunlarına.»

Ve abanoz gibi siyah bıyıklarını yaladı kırmızı, kalın diliyle.

Kalabalıklaştı rıhtım.

Ardiyelerin önünde buğday çuvallarını yere bırakmış hamallar denize bakıyor, fırsattan istifade dinleniyorlar.

Durdurmuştu işini zeytin ve pirinç yükleyen büyük motor. Adanalı köfteci Hacı Sami'nin kızarttığı köftelerin kokusu, ve yemiş küfelerinin üstünde arılar uğulduyor.

Tekneler harap mendireği geçip girdiler iç limana, demirlediler. Gümrük Muhafaza motoru ayrıldı sahilden, Vali muavini de içinde, polis müdürü, jandarma komutanı da beraber.

Gelen teknelerdekiler hep bir ağızdan konuşup ağlaşarak karşıladı onları: tutunmak, sarılmak, kucaklamak isteyen el ve kol hareketleriyle.

Türkçe bilenler vardı gelenlerin arasında,

Vali muavini de Giritli zaten konuşur elenikasını Rumcanın.

Erkeklerin uzamıştı tıraşları.

Kadınlar çıplaklıklarının farkında değildiler.

Hepsinin gözleri alev alev hepsinin yüzleri âdeta şeffaf, sarı. Hepsini ikiz kardeşler gibi benzetmiş birbirine: açlık, korku, yorgunluk ve ümit...

Rıhtımda, sordu Kadri Pehlivan Ali Kiraz'a: « Şimdi bunları ne yapacaklar?»
« Gerisin geri gönderirler geçen sefer de öyle oldu.» « Gerisin geri gidince Alaman, niye kaçtınız diye kesmez mi bunları?» « Keser.» « Günah be...

Karınları da açtır herifcağızların.

Ekmek vermek de yasak mı?» « Değil.

Geçen sefer de millet öteberi toplayıp verdik...

işte baksana, Ahmet ekmek alıp gelmiş bile.» Ahmet (sarısakal marangozun eski damadı) koltuğunun altında iki ekmek, gözleri karşıya, teknelere dikili, ve artsız arasız esneyerek yanlarında dinelmiş duruyordu.

Kadri Pehlivan yine sordu:

« Peki, aldıklarımızı heriflere nasıl vereceğiz?»

Kiraz Ali cebinden meşin bir cüzdan çıkarmış sayıyor paralarını. 5 lira 62 kuruş. « Haydi gidelim, sen de ne alacaksan al, vermesi kolay... »

Gümrük Muhafaza motoru dönmüştü, gerekli emirleri verdiler: « Ahali yardım edebilir.

Belediye de yardım edecek.

Sahile kimse çıkarılmayacak.

En fazla üç saat sonra gidecekler...»

Karşıda demirli duran iki teknede ses seda kesilmişti. Rıhtımda hamallar kendi aralarında para topladılar şehre adam yollandı kumanya için. Kahvecinin çırağı Ramiz tepsi tuttu müşterilere, sonra, dışarda, ardiyenin önünde Koyunzadeler'in kâtibini çevirip bağıra çağıra zorla 25 lira aldı.

Kumanya dolu kayıklar ayrıldılar sahilden teknelere yanaştılar. Onlar hep öyle sessiz sedasız duruyordu.

Rıhtımda bir Çolak İsmail'di bütün bu işlerle ilgilenmeyen.

Oğlu Ömer'i düşünüyor:

«Çok gecikirse çarşı kapanır, kıza basma, bana mintan alamaz, bir gece daha kalmak, han parası.

Ömer'in parası var.

Nasıl edip de parayı elinden alsak?..»

Ömer geldi.

Yüzü asık.

Böyle surat astığı zamanlar babasına benziyor.

Öptü elini Çolak İsmail'in:

« Gidelim, baba,» dedi.

«Gidelim, Ömer.

Önce bir çarşıya uğrarız... » « Öteberi mi alacaksın, baba?» « Benim bir şey alacağım yok, sen kızkardeşine basma, bana... » Ömer zevkten titreyen bir hınçla kesti sözünü babasının: « O iş olmayacak.»

« Neden? Ağadan paranı alamadın mı?» « Aldım.»

Sustu Ömer.

Çolak İsmail baktı oğlunun gözleri içine keçileri bacaklarından ağaca astığı zamanların öfkesini duydu:

« Öyleyse neden kızkardeşine basma almayacakmışın?»

« Para aldım ama, kalmadı.

Adalardan muhacir gelmiş, dediler, para topluyordular onlara verdim... » « Kime? Kime verdin parayı?

Ulan bunlar muhacir değil, gâvur... Parayı kime verdin, söylesene domuzun bebesi?.. Gidip alalım...» « Mümkünü yok, baba.

Bizim parayla bulgur alındı da gitti bile... »

Ömer yarı yarıya yalan söylüyor: parasının yalnız yarısını verdi ve sadece muhacirlere acıdığı için değil bilhassa babasına inat.

Çolak İsmail bütün hırsıyla kaldırdı sol kolunu: bir tokat. Ömer sallandı.

Sonra ardarda üç tekme birdenbire ve Ömer yıkıldı yere.

Karşıda, denizde tekneler demir aldılar.

Perişan küreklerini çekerek çıktılar limandan.

Ramiz ağlayarak baktı arkalarından

Gittikçe ufaldılar.

Ve akşam karanlığında, açık denizde iki nokta kaldılar...

III

Hapishanede Halil marangozluğa dökmüştü işi:
oymalı, aynalı dikiş kutuları yapıyor,

ince, ceviz sigara tabakaları, tuzluklar, şekerlikler, kahvelikler.

Bunları görüşme günleri görüşme yerinde Peder'e pazarda
zimmetçi gardiyana sattırıyor.

Toprak siparişler de geliyor bazan.

Mahkûmlar Halil'e şaşıyorlar:

işe çabucak yattı elleri,

gözleri inadediyor yalnız,

her gün biraz daha bulanıklaşıyorlar...

Peder geldi marangozhaneye.

Tombul, çocuk kafası sevinçliydi:

« Muhterem bubacığım,» dedi,

«görüşmecilerin var muhterem bubacığım, odana aldım.»

Canım ciğerim

on dördüne basan işçi Kerim ve Balcı Remzi Efendiydi gelenler.

Kerim karyolaya çıkmış, bağdaş kurmuş

ve sımsıkı koltuğunda defteri. Balcı Remzi Efendi sepetini bırakmış yere, iskemlede oturuyor uslu uslu, Dizlerinde duruyor biçimli elleri. Ve kasketinin altında alabros başını sağa eğmiş. Orta boylu, tombul.

Remzi Efendi

Balkan Harbi muhacirlerindendi.

İstanbul'da, Darüleytam'da okumuş ve işçilik etmiş Sultan Reşat'ın çini fabrikasında.

Şimdi burda, pazar yerinde altında beyaz, koskocaman bir şemsiyenin bal, bulama, pekmez, zeytinyağı satıyor ve biricik öğrencisidir Halkevi'nde Fıransızca kurslarının.

Bir gün

Başsavcının izniyle çarşı hamamına gitti Halil, dönüşte pazar yerinden geçildi ve Remzi Efendi sordu arkada kalan ikinci jandarmaya:

« Halil Bey, değil mi?

Tanıdım görür görmez, bende fotoğrafları var, kestim gazetelerden.

Mümkün mü ziyaretine gelmek?»

İzmirli tütün işçilerinden ve Halil'in ahbabı olan jandarma süzdü tepeden tırnağa Remzi Efendiyi: « Mümkün,» dedi, «mümkün.

Zeytinyağı, pekmez filân satmak için gelirsin ama böylesi daha iyi...»

Ve Remzi Efendi başladı Halil'e gelmeye.

Müdür Beye bal ve başgardiyana ucuz bulama veriyor ve görüşme günleri hapisaneye kolayca giriyordu.

Halil kuşkulandı önceleri polis mi diye, sonra geçti kuşkusu.

Baştan başa bir rahatlıktı Remzi Efendi, rahattı, bir sivil polisin rahat olamayacağı kadar.

Rahattı kafası, elleri ve minicik kumral bıyığı.

Hemen belli olur: sıhhatli bir adamın rahatlığı gibidir iyi bir adamın rahatlığı.

Kararlaştırmıştılar:

Halil'e on sual soruyor Remzi Efendi her gelişinde.

Yoksa oturacaktı Halil'in karşısında mavi gözleriyle melaikelerin utangaç ve hayran akşama kadar ağzını açmadan.

« Sualler hazır mı Remzi Beyciğim?»

Remzi Efendi rahatça kızardı kulaklarına kadar:

« Hay hay hazırladık hocam.» Ve çıkardı küçük bakkal defterini. « Benim de soracaklarım var bugün Halil Amca.» « Seninkilere de cevap veririz Kerim. Önce Remzi Bey.»

Balcı Remzi Efendi yutkundu.

« Şapkanızı çıkarsanıza Remzi Beyciğim.»

Kasketini çıkardı.

Yüzü kızardı bir kerre daha.

Sevinçli bir çocuk merakıyla sordu Halil:

« Sepette ne var?»

« Biraz pekmez, biraz bulama, zeytinyağı biraz... »

« Sağol Remzi Beyciğim.

Parasını haftaya veririm, hesabıma yaz.

Haftaya öteki borçları da toptan kapatırız.» Remzi Efendi kekeledi: « Ama, ben bunları size... » « Olmaz... »

Remzi Efendi dargın baktı yüzüne Halil'in, sonra müthiş bir kararla ve yumuşak sesinde korkunç bir sorguyla konuştu: « Benden şüpheniz var mı?

Yani, hafiye filân mıyım sanıyorsunuz?» « Ne münasebet?

Şimdi böyle bir şey aklımdan bile geçmiyor.» « Peki, eskiden, ilk zamanlar?»
Halil güldü: « Evet...

Şüpheye düştüm.» Sustular.

Canım ciğerim

on dördüne basan işçi Kerim

yuvarlak gözlerini dört açmış

saygılı bir hayretle dinliyor konuşulanları.

Remzi Efendi bir zarf çıkardı cebinden, '

uzattı Halil'e: « Bunu hapisteki arkadaşların en yoksuluna yollayın, hocam.» Halil zarfı açtı:

henüz çarktan çıkmış gibi kırışıksız pırıl pırıl bir ellilik... Remzi Efendi hernedense izahat verdi önüne bakarak,

(Halil parayı almaz ben de ona kırılırım diye çekiniyordu belki): « On beş gündür pazarda iyi satış yaptım, hocam,

sonra toptan bulama da topladım bir tüccara.
Yani, bu para kazancımın fazlası... » « Sağol
Remzi Beyciğim,

hemen yarın yollarım arkadaşlara.» Birdenbire önüne çıkmış gibi çok güzel, çok ışıklı bir şeyin bahtiyar gülümsedi mavi melaike gözleri Remzi Beyin.

İki bardak çay getirdi Peder.

Kerim'le Remzi Bey korkunç höpürtülerle içtiler.

«Ne olur bu kadar höpürdetmeseler,» diye düşündü Halil.

Aşağıda görüşme yeri kalabalıklaşıyor içerde hapisane daha kuvvetle uğulduyordu.
Balcı Remzi Efendi defterine bakarak o günkü on suali sordu:

« Harbi Alamanya çıkardı, diyorlar, yani Naziler. Peki, vaktiyle Hitler'in yerine Nazi düşmanları inkılâp yaparak başa geçebilselerdi eğer Alamanya harp çıkarır mıydı yine? Ve öyle bir inkılâp böyle bir harp kadar kanlı olur muydu?...

Diyorlar ki, harbi Hitler çıkardı.

Peki, Hitler'i kim çıkarmış?

Alaman bankaları ve tröstleri kendilerini tehlikede görmeseydiler ve desteklenmeseydiler solculara karşı kavgalarında İngiliz, Fıransız, Amerikan ortakları tarafından ve hep beraber Nazileri tutup yükseltmeseydiler, ve Alaman orta sınıfları geçenki harbin sonunda darmadağın olmasaydı ve bir çift çizmeye bir kangal : sucuğa satılmaya hazır, ümitsiz, aç, perişan yığınlarla serseri dolaşmasaydı kaldırımlarda ve ihanet etmeseydi sosyal demokratlar Hitler, bugünkü Hitler olabilir miydi?

25 yılda ikinci defadır ki dünya harbi oluyor, bu işte hiç mi suçu yok kapitalist rejimin?

Rozvelt ve Çörçil:

Biz toprak ilhakı için değil, milletlerin hürriyeti için, diyorlar, kavga ediyoruz. Peki, Cava, Sumatra, Hindistan, Afrika sömürgeleri filân yani bir yığın millet bir milyardan fazla insan kavuşacak mı harpten sonra istiklâline?

Kurtulacak mı tröstlere pazar olmaktan? Yoksa yalnız beyaz milletler mi millet sayılıyor?

Rozvelt ve Çörçil:

Biz hiçbir şey için değil, dört hürriyet için, diyorlar, kavga ediyoruz.

Peki, harp bitince, meselâ Amerika'da, işsizlik kalmayacak mı? Yoksa beş on dolar verip cepheden dönenlerin ellerine ve büyük bir kısmına harp endüstrisinde çalışanların «başınızın çaresine bakın» mı diyecekler yine?

Kapitalist iktisat sistemi için işsizlik bir zaruret değil midir?

İnsanlığın bugünedek geçirdiği sosyal nizamlar özünü ve şeklini değiştirmiş, herbiri bir başka nizama bırakmış yerini. Bunu kimse inkâr etmiyor.

Fakat bu iş artık kapitalist nizamda kemâlini bulmuş da zınk diye durmuş mu?

İtalya'da ve Alamanya'da faşizmin çıkmasına destek olanlar şimdi, kendi evlâtlarını yiyen devanaları gibi onları yıkmakla meşgul!... Bu tezadın mânası yok mu?

Bugün belli başlı altı tane kodaman emperyalist devlet var: kapitalizmin altı büyük efendisi.

Amerika, İngiltere, Alamanya, Japonya, Fıransa, İtalya.

Harpten sonra bu altılar kaça inecek?

Bu tasfiyenin ifade ettiği şey ne?

Harpten önce kapitalist - emperyalist dünya, başta Amerika, İngiltere, Japonya, Alamanya, Fıransa, İtalya, Sovyet Sosyalist devlete karşı

neden birleşemediler?»

Balcı Remzi Efendi bitirdi okumasını, sustu. Baktı kurnaz bir saflıkla Halil'in yüzüne. Halil şaşmıştı biraz.

« Bu sefer suallerin çok farklı Remzi Beyciğim,» dedi. «Hem de çoğunun karşılığı içinde. Belli, çok düşünmüşsün. Hattâ...

(Hattâ belki bunları sana başka biri yazdırmış, diyecekti, demedi fakat, çekindi aklına başka bir şey gelir diye Remzi Beyin.)

Hattâ bu bir hafta içinde çok okumuşsun... » « Yalnız bu hafta değil hocam, boyuna okuyorum.

Birkaç iyi kitap geçti elime.

İki tanesi de sizin kitaplardan.

Sonra üç aydır sizin burda talebenizim.

Bu sualleri kaç zamandır hazırlıyordum.

Size bir sürpriz yapayım dedim... » Remzi Efendi o kadar utanıp kızarmış, öyle rahat, öyle bahtiyardı ki Halil zor tuttu kendini kalkıp onun yuvarlak burnundan öpmemek için.

« Remzi Beyciğim, suallerinize cevap vermeyeceğim.

Cevapları gelecek haftaya kendin hazırla getir.

Şimdi sıra sana geldi Kerim.

Verdiğim kesri-âdi meselesini hallettin mi?» Kerim büyük bir ciddiyetle konuştu:

« Halletmedim, çözdüm.

Kesri-âdi değil, âdi kesir...» « Haklısın.

Defterini görelim.» Kerim meseleyi doğru çözmüştü. Halil yeni bir mesele verdi.

Kerim konuştu yine: « Şimdi gelelim benim soracağım şeye, Halil Amca.

Senin için, Ruslardan para alıyor, vatan haini diyorlar.» « Diyen kim?»

« Bizim fabrikada bir muhasebeci Seyfi Bey var, o.» « Peki, senin kanaatin?»
Kerim derhal cevap verdi: « Yalan... »

Bir saniye sürmedi Halil'in sualiyle Kerim'in karşılığı arasında geçen zaman. Ve bu kısacık aralıkta üç hatıra geçti Halil'in kafasından: Biri çok yakın biri uzakça üçüncüsü çok eski.

Çok yakını şu:

On gün önce para göndermişti karısına, Ayşe'ye, marangozluk işinden birikme on beş lira. Soruyor Mutemet Gardiyana postanede memur:

« Halil Bey niye hep böyle on on beş lira gönderiyor?» Halil Beyde,» diyor, «para tornadandır.»

Uzakça olanı şu: Bir hayli zaman önce elli kişi birden içeri düşmüştüler. Ameleydi ve fakir esnaftı çoğu. Yarısından fazlası da bekârdı. Dehşetli parasızdılar. Tayınları satıp domates, soğan alıyorlardı katık diye. Ve yerden izmarit topladığı oluyor tütünsüz

duramayan Halil'in. Bir gün beşinci koğuşun damağası geldi yanlarına:

« Sizin için,» dedi,

«bunlar vatan düşmanıdır dediydi başgardiyan, Moskof bunları balla börekle besler. Halbuki ben bakıyorum sizin ortak tencere haftada bir bile kaynamıyor. Yara almış delikanlılar da var içinizde vatan millet uğruna.» Sonraları bu damağası damağalığını bırakıp dokumada işçi olduydu...

Üçüncü, en eski hatıra şu:

Halil'i komiserin karşısına çıkardılar. fındık içi gibi yağlı, toparlak, ufacık bir adam sipsivri dişleriyle sırıttı:

« Sizin mezhepte karılar ortaklama kullanılır,» dedi,

«Kızılbaşlık gibi bir şey, bu... » Ve Halil masanın üstündeki hokkayı kaptığı gibi fırlatmıştı hergelenin suratına...

Bu üç hatıra çakan bir şimşek hızıyla geçti kafasından, kemikli esmer yüzü kızardı hafifçe ve Halil sordu Kerim'e, biraz kederle gülümseyerek:

« Yalan, demek?»

« Yalan elbette, Halil Amca, ama neden böyle iftira ediyorlar onu soracaktım?»

Balcı Remzi Efendi belki ömründe ilk defa bir suçluyu itham eder gibi konuştu:

Kerim,» dedi Halil,

«hamd ü sena olsun Türk milletine ve insanlığa»

Çarpmıştı gözüne Remzi Efendi'nin terimleri yanında kendi kelimelerinin eskiliği.

Tekrarladı:

«hamd ü sena olsun Türk halkına ve insanlığın halkına»

İftira ve yalan bahsine gelince:

yalnız jandarma, polis karakolu, hapisane filân yetmez, bazı yerlerde hattâ bu çareye pek başvuramazlar. Yalan da lâzım düşmana: gazete, radyo, sinema, kitap, mahalle kahvesi seferber.

Yalan dediğin topal bir bite benzer bir gecede yedi yatak dolaşır, hele fukara yataklarını... » Kızarıp fısıldadı Remzi Efendi: « Lâkin yalancının mumu... » Bütün bu sözlerden ancak karışık bir şeyler anlayan Kerim sevinçle tamamladı: « ... yatsıya kadar yanar.» Biraz üzgün konuştu Halil: « Yatsı vakti de biraz gecikir bazan.» Güldü: « Birkaç dakika...»

Çaldı aşağıda görüşme paydosu çanı,

Kerim'le Remzi Efendi gittiler.

Halil çıkardı sepetten zeytinyağını, bulamayı, pekmezi.

Yutkunarak baktı.

Bulama kutusunu aldı, evirdi Çevirdi, bıraktı.

Tatlılardan en sevdiği bulama.

«Ayşe de bulamayı çok sever ama, bunu yarın olduğu gibi ona göndermeli.» Zeytinyağı ibriğine uzandı eli tattı, parmağına bir damla damlatıp: «Bunu da Süleyman'a yollarız,

Remzi Beyin elli lirasını Fuat'a.

Yirmi gün sonra çıkıyor hapisten yol parası yapar.» Pekmez şişedeydi. Ters ters bir göz attı şişeye: «Bu da bize kalacak halbuki hiç sevmem mübareği... »

IV

Bir Perşembe günü bıraktılar Fuat'ı akşam geç vakit.

Yürüdü elini kolunu sallaya sallaya,

ıslık çalarak ve arkaya hapisaneye bakmadan.

Orda kalanlar

demirli pencerelerden gözetliyor gideni:

bir parça hasret bir parça keder ve «haydi, yolu açık olsun... »

Köşeyi döndü Fuat, Karşıda şehir:

Bir yıldır uzaktan uzağa seyredilen şey. Ve oraya kadar sıra sıra kavaklar akşam aydınlığında çayır çimen ve bembeyaz bir şose.

Yüreği güm güm atıyor delikanlının:

boşalamayan bir telâş, bir şeylere yetişmek, bir müjde vermek birilerine.

Durdu,

etrafına bakındı:

Yukarı, aşağı, sağa, sola, sanki kendisi merkez etrafında dünya alabildiğine genişliyor.

«Duvara çarpacağım kolumu sallasam elim demire değecek» diye bir şey yok.

Ortalık çizgisiz ve köşesiz.

Birdenbire Fuat'a havadaymışım, boşluktaymışım gibi geldi.

Öyle de kuvvetle hissetti ki bunu başı döndü adetâ.

Eğildi bir tutam yeşillik kopardı. Atladı bir hendeği.

Silahlı iki jandarma gidiyor hapishaneye doğru: «geçmiş olsun,» diye bağırdılar.

Fuat baktı arkalarından, Siyah, ince bıyıkları altında dudakları titredi:

«Bu kadarcık da olsa güzel şey be, anasını sattığımın hürriyeti. Dosdoğru hamama gitmeli, dedi, Şöyle bir göbek taşına yatıp... Sonra bir kenar meyhanede bir temiz çekmeli kafayı... »

Canı yine birdenbire kadın istedi:

Tıknaz

kütür kütür

esmer bir kadın.

İçerde hep rüyalarına giren, mahlûk, yüzü belli değil,

vücudu belli.

Fakat Fuat ne meyhaneye gidebildi, ne kadına , Halil'den gelen de dahil yetmiyordu parası.

Ve hapisanesinde bir yıl yattığı şehri gündüz gözüyle şöyle bir dolaşamadan, sabah sabah, erken erken, siyah yeldirmeli, yalnayak, sıska, harap kadınlar hat boyunda tütün fidesine giderken atladı tirene Fuat, ver elini İstanbul.

Daha hürriyetinin ikinci günü unuttu hapiste yattığını. Ancak, beşinci gün tiren İstanbul'a yaklaşırken vakta ki karşıda Yeşilköy açıkları göründü, birdenbire kömür çarpmış gibi başı döndü bir bulantı halinde düştü yüreğine mahzunluk.

Birbirinden ayrı hapislerde kalanların hepsi hele, Halil, Süleyman, Melahat, hattâ içeride edindiği ahbaplar:

katilden yatan Murat, kızcılıktan Hüseyin eşkiya Mehmet kâh, ölmüşlermiş gibi

uzak

acı

ve hatıralaşmış kâh, elle dokunacak kadar yakın, sevinçli ve diri, kâh, karma karışık, hep beraber, kâh içlerinden ayrılan biri ikisi, üçü, karşısına dikildiler. Öyle de geldi ki, tesviyeci Fuat'a şimdi, şu anda herhangi bir hapiste, herhangi birinin, hele bilhassa Halil'in yanında olmak istiyor. Oğuşturdu alnını, gözlerinin sulandığını belli etmemek için.

Bir, bir buçuk saat sonra Köprü'deydi Fuat, İstanbul'un göbeğinde sayılır, gördü Galata Kulesi'ni, Halic'i, Süleymaniye'yi, mavnaları, şirket vapurlarını, tıramvayları, Köprü'den geçen insanları gördü ve kara cevahir gözleri mavi bir aydınlıkla dolu kokladı İstanbul'u.

Karaköy'den söküp gelen bir canavar düdüğü, beyaz bir alev geçti Köprü'nün üzerinden:

can kurtaran otomobili. Karada değil de son süratle denizde gider gibi bir hali vardı bu kırmızı aylı beyaz makinenin. Şoförün yanında oturan sıhhat memuru Hasan Kılıç yummuştu gözlerini. Gözlerinin altı çürük. Başı açık.

Koyu kestane saçları kıvır kıvır. Yine güzel, tilki yüzü soluk tatlı bir başağrısı uykusuzluk.

Beyaz gömleği kirli ve perişandı. Yanık benzin kokusu ve dizlerine doğru yayılan sıcaklığı motorun. Sıhhat memuru Hasan Kılıç toparlandı: vücuduyla değil kafasının içinde. Gözleri hâlâ sımsıkı yumulu görüyordu geçilen sokakları: kapılar, pencereler, vitrinler ve adamlar akıyor biribirine karışarak ve canavar düdüğü ötüyor artsız arasız. Bu böyle sürdü 15 dakika kadar sonra yavaş yavaş seyreldi kalabalık, yapılar küçüldü, insanlar azaldı, kısıldı feryadı canavar düdüğünün ve duran tekerleklerle birlikte sustu. Açtı gözlerini sıhhat memuru Hasan Kılıç. Karakolun önündeler bekçi bağırıyor: « Arabayla gidemezsin sedyeleri al, şuracıkta zaten...» Önde Hasan Kılıç'la bekçi, arkada hastabakıcı, şoför ve sedyeler yola koyuldular. Yırtık, beyaz gömleği savrularak yürüyor Hasan Kılıç: telâşlı dalgınlığı içinde işgüzar, sükûtunda ukalâ ve gözleri baygın.

Ortalıkta çıt yok.

Gökyüzü berrak

ılık

ve bahtiyardı.

Ahşaptı mahallenin evleri:

boyasız

kararmış

fakat temizdiler.

Yalnayak bir kız çocuğu bir taş merdiveni yıkamaktaydı. Hani öyle geliyor ki insana;

burası bir dünyanın sonu bir dünyanın başlangıcıdır ve bir köşe dönülünce... Döndüler köşeyi, bir inişin başındaydılar, dar uzun bayıraşağı dimdik gidiyor sokak, bir kurşun borunun içinden seyredilir gibi de uzakta, en dipte bir deniz parçası. Başladılar inmeğe, millet yığılmış önüne bir tahta kapının, kumaşları harap, derileri aç sarı, çoğu da ya çalışamayacak kadar çocuk ya çalışamayacak kadar ihtiyardı. Bu saatte aynı kumaş aynı derileri içinde işteydi ötekiler: fabrikada amele, dükkânda çırak, tezgâhtar, işportacı, ve çok uzak bir yerlerde askerdeydi delikanlılardan ikisi. Soldaki evin alt katında bir tahsildar oturur: çeşmenin karşısındaki evin. Bu sokağın en güzel kızı her halde yine Beyoğlu'ndadır:

Ya Madam Atina'da, ya bir sinema locasında. Ve arabacının haylaz oğlu hapiste.

Sıhhat memurunu karşıladı komiser. Eve girildi. Ufunet.

Beş odada altı aile. Şimdi de kalabalık bir misli arttığı halde çırılçıplaktı çürük, ıslak tahtaların boşluğu, ikinci katta dipteki odaya girdiler. İki yer yatağı, ortada sofra bezi ve bir hazin tencere.

Beş insan uzanmıştı yere. Sıhhat memuru baktı komisere. Konuştu komiser: « Zehirlenmişler. kendisini de, hepsini de herif zehirlemiş tahkikatıma göre. Sıçanotuyla olacak. Ma aile intihar. Ne yaparsın, diz boyu sefalet paşam. Deri fabrikasında çalışırdı adam, 110 kuruş gündelik. Fakat bakın döşekler oldukça yeni, tencere de para eder. Satmamışlar. Ötekiler ölmüş ama kız yaşıyor galiba. Zaten onun feryadına yetişmişler.» Gerçekten de yaşıyordu kız, kuru erik dalı gibi bir şey, on üçünde var yok. Hasan Kılıç bir apomorfin iğnesi yaptı hemen, sonra sedyeye koydu, yolladı aşağıya, sonra, teker teker baktı ötekilere: kalın kara kaşlı, uzun yüzlüydü erkek, birdenbire bir şeyden ürkerek ödü kopmuş gibi bir hâli vardı. Karısı otuzbeşlik.

Entarisini parçalamış can çekişirken Zayıf, kuru iki el gibi sarkıyor memeleri. Nine, erkeğin anası, dişsiz ağzını açmış kıvrılıvermiş iki büklüm, Ölülerin dördüncüsü beş yaşında bir oğlandı, mavi donunun içinde raşitik bir torba kemik. Aklı bir şeye takılmış gibiydi komiserin, konuşuyor boyuna; yüksek sesle düşünüyor daha doğrusu: « Satılacak çok şeyleri varmış daha, döşekler, tencere, oğlanın mavi donu da yeni alınmış kadının da iç gömleği var.

İntihar mevsimsiz. Daha nice çıplakları yaşıyor. Herkes dilencilik edemez ama...
Gözü yılmış herifin... Yılgınlık paşam, yılgınlık... Haysiyetli herifmiş lâkin... »

Hasan Kılıç yürüdü kapıya doğru: « Gidelim bay komiser.»

Gittiler.

İçerde ihtiyar bir erkek kaldı yalnız
karşı odanın insanlarından biri.

Yalnayaktı.

Paramparça bir şal kuşak sarılı entarisinin beline.

Akıyordu sol gözü.

Ve biten bir şey gibi suçsuz ve hazindi yüzü.

Eğildi üstüne kalın kara kaşlı erkeğin, soktu ellerini ölünün ceplerine.

Bulup çıkardı ekmek karnesini.

Sonra ağır ağır.

Dikildi, belini zorlukla doğrultarak. Açıldı hışımla kapı. Mahalle mümessiliydi giren. Bakıştılar.

Mümessil uzattı kolunu, karneyi devretti ihtiyar. Elleri titremiyordu, yalnız bir kat daha suçsuz ve hazindi yüzü. Mümessil kuponları saydı,

Beş parça koparıp kopdu ihtiyarın açık avucuna: « Bölüştük, dedi.

Tarihine iyi bak,

yukardaki Laz fırıncıdan alırsın.

Kimseye ağzını açma,

gelinin de, çocuklar da duymasın,

kendin al, kendin ye.. »

Sustu, düşündü, tekrar uzattı kolunu:

yumuşak, esmer ve tüysüzdü bu kolun ucundaki el, tırnak diplerinde yağlıymış gibi parlıyordu deri:

« İstersen seninkileri sat bana, yüz elli kuruş veririm.

Yahut hayır, kalsın.

Yahut,

hayır,

çaktıracaksın işi.

Al şu yetmiş beşi ver onları buraya.

Yok, hayır, istemem.

Çek elini istemem diyorum sana.

Yetmiş beş kuruş da senin olsun, istemem.

Burda durma haydi git..

Allah belâmızı versin ikimizin de... »
ihtiyar, dışarı çıktı.

Durdu sofada,

aralık kalan kapıya yaklaştı tekrar, hep öyle suçsuz, hep öyle hazindi yüzü.

Gözetledi mümessili, içerde ne yapıyor diye.

Cankurtaran düzüldü yola.

Arabada, sedyede, kızcağız boyuna kusuyor, hastabakıcı, içinden küfredip alışkanlık susuyor ve şoförün yanında sıhhat memuru Hasan Kılıç düşünüyordu: « Parkotel'in şefgarsonu gelmiştir daireye, bekler, sözde aşı yapıldı diye cüzdanlar mühürlenecek, garsonların cüzdanları.

On lira ordan.

Tokatlıyan'ınki de öbürgün gelir. Yedi buçuk.

Şu bizim millet aşıdan korkmasa işimiz dumandır.

Gece doktora uğramalı, kinin ampullerini doldurmuştur mâi mukattarla, yirmi lira komisyon, etti otuzyedi bucuk.

Bu ay yüklüyüz.»

Cerrahpaşa'nın önünde durdu şoför.

« Yer yok,» dediler

Hareket.

Arkada, içerde kız kusuyor,

Hasan Kılıç düşünüyordu:

« Bu da, sabahki gibi arabada ölmese bari.

Fakat veremin de öylesi görülmüş şey değil.

Ya intihar edeceksin, ya T.B.'den geberecek, yahut da benim gibi kurnaz olacaksın.»

Hasan Kılıç kendini dehşetli kurnaz sayıyordu.

Otomobil Guraba'nın önünde durdu.

« Yer yok,» dediler.

Hareket.

Çapa'dan yokuş yukarı çıkılıyor Aksaray'a doğru,

Yusuf Paşa, Murat Paşa, sokak dar, basık ve yorgun.

Bakkal, leblebici, hallaç, kömürcünün üstünde aşı boyalı konak.

Hasan Kılıç düşünmekte devam ediyor:

« Apormorfin boyuna kusturur şimdi kızı.

Nuri Ecza Deposu kalsiyum çıkarmış karaborsaya, ampulü, etiketi Avrupa, içi yerli.

Haydi kendini göster oğlum, herif kurnaz, sen daha kurnazsın, herife yapış.»

Hasan Kılıç güldü.

Gerildi kalın, kırmızı dudakları dişleri bembeyaz çıktı meydana.